

ل. اردیلبیان

فدائیلر

آذربایجان خلقینین ۲۱ آذر نهضتینده

Fadaiyes in the movement of the Azerbaijan People on
the "21.-st of Azer".

فدائیان در نهضت ۲۱ آذر خلق آذربایجان

لطفعلی اردبیلیان

فدائیلر

آذربایجان خلقینین ۲۱ آذر نهضتینده

(۱۳۲۴ - ۱۳۲۵)

۱۳۶۱

رداكتور: تاريخ علملى دكتورى
ابوالحسن رحمانى

مصحح و تكنىكى رداكتور

محمد قوامى

مندرجات

- ۶ رداکتوردان
۷ گیریش

بیرینجی فصل

- ۱۴ الف - اجتماعی - اقتصادی وضعیت
۲۳ ب - سیاسی مبارزه

ایکینجی فصل

خلق حاکمیتی اوغروندا مبارزه: فدائی دسته لرینین یارادیلماسی و اونلارین فعالیتی

- الف - آذربایجان دموکرات فرقه سی فدائی دسته لرینین تشکیلاتچیسسی و رهبریدیر. ۴۶
ب - ارتجاعین ساحلی قوه لری علیه نه فدائی دسته لرینین فعالیتی و آذربایجان ملی حکومتینین قورولماسیندا اونلارین رولو ۵۵
ج - آذربایجان فدائیلرینین کردستان فدائیلری و حزب توده ایرانین انسرلر تشکیلاتی ایله علاقه لری ۹۰

اوجونجو فصل

آذربایجان ملی حکومتینین قورونوب محکملمه سی اوغروندا فدائیلرین مبارزه سی

- الف - فدائی دسته لرینین واحد تشکیلاتدا بیرلشدیریلمه سی و اونلارین فعالیتی ۱۰۴
ب - خلق کتله لرینین فدائیلرله همرایلیگی و اونلار یاردیمی، فرقه و ملی حکومتین فدائیلره قایغیسی ۱۱۶
ج - آذربایجاندا باشلانان دموکراتیک حرکاتین ایرانین باشقا ایالتلرینه تاثیر و مرکزی دولتله آپاریلان دانیشیق لاردا فدائی مسئله سی ۱۲۲
د - یارانمیش آذربایجان قیزیلباش خلق قوشونلاری ایله فدائیلرین دشمنه قارشسی امکداسلیغی ۱۳۲

نتیجه

- ۱۵۰ اثرین یازیلما سیندا استفاده ائدیلمیش منبع لری و ادبیات
۱۶۴ اثرده قید ائدیلمیش حادثه لرله علاقه دار بیرسیرا شکلار

رداکتوردان

حاضرکی کتاب اوزون ایللر زحمت، امک، چالیشما و آختاریشلارین ثمره سیدیر. کتابدا آذربایجان خلقینین آنا یوردونا اوردهک محبتی، اونون یوکسک و اورژینال مدنیتمینه محکم علاقه سی، عین زماندا ایرانین آزادلیغینا، وطنین استقلالتی و اراضی بوتوولوگونون قورونماسینا بوتون وارلیغی ایله باغلی اولماسی گوزهل بویالارلا نمایش ائتدیریلیمیشدیر. بو یوکسک مقصدلر اوغروندا آذربایجان خلقینین سون عسرده دفعه لرله سلاخا ساریلاراق آیاغا قالماسی بورادا آذربایجان ۲۱ آذر (۱۳۲۴) - ۱۳۲۵) حرکاتی تمثالیندا خلقیمیزین انقلابی مبارزه سینین ذروه سی کیمی تاریخی حادثه لر و دانیلماز حقیقتلر ئوز پارلاق عکسینی تاپمیشدیر.

۲۱ آذر نهضتی ایران تاریخینده و خصوصیه خلقیمیزین ظلم و استثمار علیهمنه مبارزه سالنامه سینده خصوصی یئر توتور. کتابدا حرکاتین اساس سلاخلی قوه سی اولان، شاه قوشونلارینی آیری - آیری ساخلولاردا محاصره یه آلیب، هنجده قان توکمک ایستمه دن اونلاری سلاخی یئره قویاراق تسلیم اولماغا مجبور ائدن و نهایت حرکاتی غلبه یه چاتدیران فدائیلردن صحبت گئدیر. فدائیلر اساس اعتباریه زحمتکش کندیلر، شهرلرده مزدلو امکله مشغول اولانلار، کارگرلر و خیردا کاسبکارلار سیرالاریندان چیخان دویوشچولر اولموش، آذربایجان دموکرات فرقه سینین رهبرلیگی ایله مردلیکله سنگرلرده ووروشموشلار. فدائیلر خلق سعادتت اوغروندا، ظلمکار فئوداللار، محتکرلر و آزغین دولت مامورلاری علیهمنه ووروشلاردا تقدیره لایق فداکارلیقلار گوسترمیش. چوخلو و قیمتلی قربانلار وئرمیشلر. شاه قوشونلاری آذربایجانا یوروش ائتدیکدن سونرادا فدائیلر هر جوره تعقیب، حبس و سورگونلره معروض قالمیش، بیر چوخلاری اعدام میدانلاریندا مردلیکله شهید اولموشلار. بئله لیکله فدائیلر ئوز قانلاریله تاریخی - میزده اونودولماز صحیفه لر یازمیش، قهرمانلیق نمونه لری گوسترمیش، سارسیلماز مبارزلر کیمی ابدی حیات، آد و شهرت قازانمیشلار.

همین کتاب بو قهرمانلارین خاطرهمینه، فدائیلرین آیری - آیری دسته لرینین، تک تک نماینده لرینین ایگیدلیک، یوکسک شعور و دونمز اراده لرینه، بیر سوزله اونلارین وطنه و آزادلیغا سونسوز محبتینه حصر ائدیلیمیشدیر. مولف چالیشمیشدیر که، ال چاتان بوتون منبعلردن و مولفلردن، اونلارین اجتماعی و سیاسی موقعلریندن آسلی اولمایاراق تنقیدی و یارادیجی صورته استفاده ائتسین، حادثه لری ممکن قدر اطرافلی، دقیق و بیری بیری ایله علاقه ده عکس ائتدیرسین. عین زماندا یئری گلمیشکن اونلاردان علمی نتیجه لر چیخارسین، عمومی لشدیرمه لر وئرسین و ئوز اثرینی ۲۰-نجی عصرین بیریجی یاریسینین سون ایللرینده آذربایجان فدائیلری باره ده گله جک نسللره اعتبارلی بیر منبع کیمی تقدیم ائتسین.

ظنیمیزجه مولف قارشیا قویدوغو مقعده اهمیتلی درجه ده نائل اولموش و خلقیمیزین قهرمان اوغول و قیزلارینا لایق اثر یارادا بیلیمیشدیر.

ابوالحسن رحمانی

گیریش

بویوک اوکتبر سوسیالیست انقلابینین غلبه سی سوسیالیزم اوغروندا دنیا پرولتاریاتینین مبارزه سیننی مظلوم خلقلرین استقلالیت، آزادلیق و اجتماعی ابره لیله مه اوغروندا مبارزه سی ایله واحد جبهه ده بیرلشدیردی. بویوک اوکتبر سوسیالیست انقلابی بوتون امپریالیست مستملکه حکمرانلیغی سیستمینه ان گوجلو ضربه ووردو. ملی آزادلیق حرکاتینین انکشافی ایچون قدرتلی عامل اولدو (۱). بویوک اوکتبر سوسیالیست انقلابینین غلبه سیندن سونرا کچن مدت عرضینده باش وئرمیش تاریخی حادثه لر ثبوت ائتمیشدیرکه، ملی آزادلیق مبارزه سینین فعله حرکاتی ایله بیرلشمه سی اولمادان حاضرکی شرایطده امپریالیزمین اسارت رنجیرینی قیرماق و گنیش ملی و اجتماعی انکشاف یولونا چیخماق هئج بیر مظلوم و مستملکه خلقینه میسر اولمایا جاقدیر.

بویوک لنین گوسترمیشدیر: «هر بیر ئولکه نین داخلینده استثمار اولونان و مظلوم فعله لرین انقلابی تضییقی و ایندییه قدر تاریخدن کناردا دوران، اونون ایچون یالنیز اوبیکت حساب ائدیلن یوز میلیونلارلا آدامین انقلابی تضییقی ایله بیرلشدیکده، عموم دنیا امپریالیزمی بیخیلما لیدیر» (۲). بشر تاریخینین سون دورلرده کی تجربه سی بویوک لنین بو سوزلرینده نه قدر بویوک حقیقت اولدوغونو ثبوت ائتمیشدیر. بویوک اوکتبرین غلبه سی ایله مستملکه چیلیک سیستمین بحرانی باشلاندى و مظلوم خلقلرین ملی آزادلیق انقلابلاری قارشیسیندا غلبه یه دوغرو آیدین و ره آل پرسپکتیو آچیلدی.

بویوک اوکتبرین خلاصکار تاثیرلری ایلك اول یاخین و هامیدان قاباق شرق ئولکه لرینده ئوزونو گوسترمگه باشلادی. سووهت حکومتی اونا قونشو اولان آسیا ئولکه لری ایله دنیا تاریخینده بیرینجی دفعه اولاراق هر نوع ظلم و تضییقندن، غرض و بعمنادان کنار اولان، برابر حقوق و دوستلوق اساسیندا ینی مناسبتلر یاراتدی. بئله لیکله ده، دنیا ایلك دفعه یارانمیش فعله - کندلی حکومتی بویوک لنین رهبرلیگی ایله شرقین مظلوم خلقلری ایچری سینده مستقل لیک، برابر لیک اله ائتمک روخونو فوتلندیردی.

۱ - بویوک اوکتبر سوسیالیست انقلابینین ۵۰ ایلیگی مناسبتیه سو. ا. ک. پ. م. ک. - نین تزیسلری («آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، نمره ۱۶۷۸ - ۱۶۸۰، ۱۹۶۷ - ۱۹۶۸ - ۱۹۶۹ - ۱۹۷۰ - ۱۹۷۱ - ۱۹۷۲ - ۱۹۷۳ - ۱۹۷۴ - ۱۹۷۵ - ۱۹۷۶ - ۱۹۷۷ - ۱۹۷۸ - ۱۹۷۹ - ۱۹۸۰ - ۱۹۸۱ - ۱۹۸۲ - ۱۹۸۳ - ۱۹۸۴ - ۱۹۸۵ - ۱۹۸۶ - ۱۹۸۷ - ۱۹۸۸ - ۱۹۸۹ - ۱۹۹۰ - ۱۹۹۱ - ۱۹۹۲ - ۱۹۹۳ - ۱۹۹۴ - ۱۹۹۵ - ۱۹۹۶ - ۱۹۹۷ - ۱۹۹۸ - ۱۹۹۹ - ۲۰۰۰ - ۲۰۰۱ - ۲۰۰۲ - ۲۰۰۳ - ۲۰۰۴ - ۲۰۰۵ - ۲۰۰۶ - ۲۰۰۷ - ۲۰۰۸ - ۲۰۰۹ - ۲۰۱۰ - ۲۰۱۱ - ۲۰۱۲ - ۲۰۱۳ - ۲۰۱۴ - ۲۰۱۵ - ۲۰۱۶ - ۲۰۱۷ - ۲۰۱۸ - ۲۰۱۹ - ۲۰۲۰ - ۲۰۲۱ - ۲۰۲۲ - ۲۰۲۳ - ۲۰۲۴ - ۲۰۲۵ - ۲۰۲۶ - ۲۰۲۷ - ۲۰۲۸ - ۲۰۲۹ - ۲۰۳۰).

اوزون مدت انگلتره امپریالیزی و تزار روسیه‌سی ظلمو آلتیندا اینله‌ین، اونلارین علیه‌نه آردیجیل مبارزه آپاران ایران خلقلری سووهت حکومتی سیماسیندا بویوک، همده صداقتلی دوست و آرخالده ائتدیلر. ایران خلقلری بویوک اوکتبر انقلابیندان سونرا انگلتره و ایکنجی دنیا محاربه‌سینده غلبه‌دن سونرا خصوم‌صیله آمریکا امپریالیستلری علیه‌نه ئوز استقلالیتی، آزادلیغی، اجتماعی ایره‌لیله‌مه‌سی اوغروندا کنیش و اوزون مدتلی مبارزه‌یه ال آتدیلار.

قید ائتمک لازمدیر که، ۲۰ - نجی عصرین اوللریندن باشلایاراق ایران انقلابی اساس اعتباریله لوچ مهم دوردن کچمیشدیر. همین دورلر ایرانین داخلی ضدیتلری، اقتصادی و اجتماعی انکشافینین نتیجه‌سی اولماقلا برابر، عین زماندا روس خلقینین مبارزه‌سی و اونون زنگین و قیمتلی تجربه‌لری‌نین قهرمان باکی پرولتاریاتینین و زاقفقازیایا انقلابی حرکاتینین ایران انقلابی حرکاتینا مثبت نتیجه‌سی اولموشدور. ۲۰ - نجی عمر ایران انقلابی حرکاتینین بیرینجی دورونده روسیه فعله‌ منفی و زحمتکشلرینین (۱۹۰۵-۱۹۰۷) انقلابی شبه‌سبز مشروطه حرکاتینین (۱۹۰۵ - ۱۹۱۱) ایلک الهام منبعلریندن بیریدیر.

ایکنجی دورده آذربایجان، گیلان، خراسان ایاالتلرینده باش‌وئرن انقلابی حرکاتین، عمومیتله آنتی امپریالیست و ارتجاع علیه‌نه گئدن کتله‌وی مبارزه‌نین الهامچی‌سی بویوک اوکتبر انقلابینین تاریخی و جهانشمول غلبه‌سی اولموشدور.

ایرانین اوچونجو انقلابی حرکاتی دورو سووهت خلقینین ایکنجی دنیا محاربه‌سینده امپریالیزمین ان بیرتیجی ضربه قوه‌سی اولان آلمانیا فاشیزمی و ژاپون میلیتاریزمی اوزرینده کی بویوک و شانلی غلبه‌سی ایله بلاواسطه علاقه‌داردیر. ایران همکارلار اتقاقینین رهبرلریندن بیری اولان رضاروستا یازیردی: «ایکنجی دنیا محاربه‌سینده هیتلر آلمانیا سینین مغلوب اولماسیندان سونرا بوتون ایراندا فعله و دموکراتیک حرکات گوجلندی. خصوم‌صیله آذربایجان و کوردستاندا باش‌وئرن دموکراتیک انقلاب بوتون ایراندا فعله حرکاتینا تاثیرلی کمک ائتدی» (۱).

ایران تاریخینده «۲۱ آذر (۱۳۲۴ - ۱۳۲۵)» (۱۲ دسامبر ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایلر) حرکاتی آدی ایله شهرت تاپمیش آذربایجان خلقینین ملی و دموکراتیک حرکاتی ایران خلقلرینین استقلال و دموکراتیا اوغروندا آپاردیقلاری مبارزه‌لرینین دوامی، تکمیل‌چیسسی و عین زماندا ینی مرحله‌سی اولموشدور.

۲۱ آذر حرکاتینین غلبه چالماسیندا آذربایجان ملی حکومتینین یارانماسیندا، انقلابین نائیلترینین قورونماسیندا فدائیلرین مهم رولو اولموشدور. فدائیلر انقلابین ایلک ساحلی دسته‌لرینی تشکیل ائتمیشلر.

۱ - رضاروستا. «تاریخچه پیدایش سندیکا‌های ایران و وظائف اجتماعی اتحادیه‌های کارگری» سال ۱۳۴۴، ص. ۷۵.

و.ای. لنین هله ۱۹۰۵ - نجی ایل بیرینجی روس انقلابینین درس لریندن بحث ائدهرک ساحلی دسته لرین و حربی قوه نین اهمیتیندن و ضروریتیندن دانیشاراق گوستریدی که، «انقلابی اوردو حربی مبارزه ایچون، مطلقیتین حربی قوه سینین قالیقلارینا قارشى ووروشمادا خلق کتله لرینه حربی رهبرلیک ایچون لازمدیر. انقلابی اوردو اونا گوره لازمدیر که، بویوک تاریخی مسئله لری یالنیز قوه ایله حل ائده بیلر. ایندیکی مبارزه ده قوه تشکیلاتی ایسه حربی تشکیلاتدیر» (۱).

فدائی دسته لری ۲۱ آذر حرکاتینین غلبه سینین ضامنی و آذربایجان ملی حکومتینین تشکیلینین اساس قوه سی آذربایجان خلقینین ساحلی مبارزه سینین تمثیل ائدهن ایلك حربی قوه اولموشدور.

فدائی سوزو آذربایجان تاریخینده هله اورتا عمرلردن ایشله دیلمگه باشلامیشدیر. «ایسته گی اولمادان، زورلا و یاخود بیر پادشاهین و شخصین حکمو ایله دگیل، ئوز میلی و زاضیلیغی ایله جانیندان کچمگی طلب ائدن بیر ایشه ال آتان شخصه فدائی دئییلیر. باشینا اوخ و داش یاغدیریلسادا ئوز مقصدیندن فدائی الچکمز» (۲). ایلك اول فدائی سوزونه تاریخده ۱۱-نجی عصرده راست گلیریک. بو زمان اسماعی لیلر سیراسیندا (۳) سلجوق شاهلاری و یرلی فتودالارین ظلمونه قارشى دینی پرده آلتیندا مبارزه آپاران شخصلره فدائی دئییلیمیشدیر (۴). ا. طبری یازیر: «هر یره یول تاپمیش، ئولکه نین شرق، غرب، جنوب و شمالیندا گنیش فعال و تاثیرلی شبکه یاراتمیش اسماعیلی فدائیلر تاتار هجومو زمانینا قدر عملده ئوز دینلرینین معنوی نفوذونو ایراندا محکم لندیرمیشلر» (۵).

فدائی سوزو آذربایجاندا خصومیه مشروطه حرکاتی زمانی ئوز حقیقی معناسیندا سسلنمیش و اورادا خلق منافعى خاطرینه ارتجاع و امپریالیزمه اوز-اوزه گله ره ک قهرمانلیقلار یارادان دسته لر و شخصلر ئوز لرینین فدائی دئییه آدلاندیرمیشلار (۶). آذربایجان خلقی همیشه بو فدائیلرین خاطره سینین عزیز ساخلامیش و اونلارا درین حرمت بسله یره ک باشلادیقلاری انقلابی مبارزه نی دوام ائتدیرمک، غلبه یه چاتدیرماق

۱ - و. ای. لنین، اثرلری، ۸ - نجی جلد، ص. ۵۹۵، باکی ۱۹۴۹.

۲ - دهخدا: «فرهنگ دهخدا» جلد ۷۹، ص. ۸۱.

۳ - ایران تاریخی ان قدیم دوردن ۱۸ - نجی عصرین سونونادک، لنینگراد، ۱۹۵۸، ص. ۱۵۱ - ۱۵۲.

۴ - آ.ی. برتلس، ناصر خسرو و اسلامیزم، مسکوا، ۱۹۵۹، ص. ۱۲۱ - ۱۲۷.

۵ - احسان طبری، «برخی بررسیها درباره جهان بینیها و جنبشهای اجتماعی در ایران» ۱۳۴۸

۶ - مهندس کریم طاهرزاده بهزاد، «قیام آذربایجان در انقلاب مشروطیت ایران»، تهران، ۱۳۳۴، ص. ۴۴ - ۴۶.

عزمینده اولموشلار. اونا گورده ۲۱ آذر (۱۳۲۴ - ۱۳۲۵) حرکاتی انکشافیندا سلاحلی مبارزه یه ال آتان خلق نماینده لری ایلك گوندن ئوزلرینی فدائی آدلاندیراراق آذربایجان خلقینین دموکراتیک مبارزه سینی غلبه یه چاتدیرماق اوغروندا جانلارینی وئرمگه حاضر اولدوقلارینی بیلدیرمیش. بونودا حیاتدا و عملده قهرمانجاسینا ثبوت ائتمیشلر. فدائیلرین ۲۱ آذر حرکاتیندا اشتراکینی و خدمتینی یوکسک قیمتلندیره رک آذربایجان دموکرات فرقه سینین بانسی و ملی حکومتین باشچیسى س.ج. پیشه وری ملی مجلسین ایکنجی اجلاسیندا فدائیلرین رولوندا دانیشاراق دئمشدیر: «ملی آزادلیغیمیزین بیرینجی ضامن آذربایجان دموکرات فرقه سیدیره. اونون ایکنجی ضامن فدائیلریمیزدیر» (۱). ۲۱ آذر حرکاتی خلقین اقتصادی - اجتماعی و سیاسی زمینه لرده ضروری طلباتینین نتیجه سی اولموشدور.

بیر ایل دوام ائدن آذربایجان ملی حکومتی دورونده حیاتا کچیریلیمیش درین اجتماعی دگیشیک لیکلر و اقتصادی-سیاسی اصلاحاتلار آذربایجان خلقینین و ائله جه ده بوتون ایران خلقلرینین ذهنینده درین. سیلینمه یین ایز بوراخمیشدیر. همین حرکاتین بویوک معنوی تاثیرینی، اونون آذربایجان و بوتون ایران تاریخینده قویموش درین ایزلرینی، زحمتکشلرین شعوروندا یارانمیش مهم دگیشیک لیکلری (آرادان) آپارماق ایچون ایران ارتجاعی و بین الخلق امپریالیزم ۲۱ آذر حرکاتینا، اونون فعال قوه سی اولان فدائیلره قارشى اولمایان تهمت، افترا لارا ال آتمیش و آتیرلار. بئله لیکله، اولنار ئوزلرینین آذربایجاندا توره تدیکلری قانلی فتنه لره برائت قازاندیرماقلا، آذربایجان خلقینین آزادلیغی و بوتون ایران آزادلیغی اوغروندا بویوک مبارزه نین ماهیتینی پرده له بیر و تاریخی ساختالاشدیرماغا جان آتیرلار.

همین مقصدله علاقه دار ایران ارتجاعی و اونون مدافعه چیلری اولان ژورنالیستلر و تاریخچیلر ۲۱ آذر حرکاتی و بو حرکاتدا بویوک رولو اولان فدائیلر حقیقنده اوتوزا یاخین کتاب و کتابچالار نشر ائتمیشلر. هم ده اولنار مرتجع مطبوعاتدا آذربایجاندا و کوردستاندا ملی دموکراتیک حرکاتین ماهیتینی ساختالاشدیرماغا، مقصدلرینی تحریف ائتمگه، آذربایجان، ائله جه ده کورد خلقینه بهتانلار آتماغا جهد ائتمیشلر. بونونلا بیرلیکده ارتجاع و امپریالیزم سووهت دولتینین ده باشقا خلقلره گوستردیکی سیاسی، اقتصادی، معنوی دوستلوق و قارداشلیق مناسبتلرینی اگر گوزگوده گوسترمک ایچون بوتون قوه لرینی ایشه سالمیشلار.

بوتون بونلارلا علاقه دار ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵ - نجی ایللرده آذربایجاندا باش وئرمیش ملی آزادلیق و خلق دموکراتیک حرکاتینین همین حرکاتین سلاحلی قوه لری اولان فدائیلرین رولو و اهمیتینی علمی اساسلار اوزره معین ائتمک، اونون تاریخی، ائله جه ده اقتصادی، اجتماعی و ملی کولرینی معین لشدیرمک، رهبر و حرکت وئریجی

قوه لرینی آیدینلاشدیریب آشکارا چیخارماق مهم وظیفه لردندیر. حاضرکی اثرده همین انقلابدا مهم رول اوینامیش. اونون ایلك و اساس عیلاخلی قوه لرینی تشکیل ائتمیش فدائی دسته لریندن بحث ائتمگی. اونلارین طبقاتی ترکیبینی، عین زماندا هانسی مرحله لرله هدفه دوغرو ایره لیلهدیگینی و نهایت، ۱۳۲۴-۱۳۲۵-نجی ایللر ایران آزادلیق مبارزه سینین ترکیب حصه سی اولماق اعتباریله آذربایجان خلقینین ملی دموکراتیک حرکاتیندا فدائی لرین اوینادیغی رولو تحلیل ائتمکه تشبث گوستریلمیشدیر.

ایلك اول قید ائتمه لیلك که، همین مسئله اوزره آپاردیغیمیز تدقیقات پرینسیپ اعتباریله حزب توده ایرانین آذربایجان خلقینین ۲۱ آذر (۱۳۲۴ - ۱۳۲۵ - نجی ایللر) حرکاتینا وئردیگی تحلیل و قیمت، عین زماندا گوستردیگی سجه وی جهتلرینه اساسلانیر (۱). آذربایجان دموکرات فرقه سینین ده همین مسئله باره سینده نشر ائتدیگی سند بوتونلوکله حزب توده ایرانین نظرینی محکم لندیریر و اونون هر طرفلی ایضاح ائدیلمه سینه امکان یارادیر (۲). بو حزب سندلری اساسلی آراشدیرمالار و مارکسیزم-لنینیزم تعلیمی اساسیندا درین تحلیل و علمی نتیجه لر الده ائتمه لرینین محصولو و ثمره سیدیر. بو اثر همین سندلری فاکتیک جهتن محکم لندیرمک و ایران آزادلیغینی تأمین ائتمک اوغروندا شهید اولموش آتا، قارداش و باجیلاریمیزین خاطره سینین جوان نسلر زهنده ابدی لشدیرمک و فدائی حرکاتی باره ده بعضی فکرلر و نتیجه لر ایره لی سورمک مقصدی ایله تالیف ائدیلمیشدیر.

۲۱ آذر (۱۳۲۴ - ۱۳۲۵) حرکاتیندا فدائی دسته لرینین رولو و موقعی مسئله لرینی تدقیق ائده رکن مؤلف آذربایجاندا، بوتون ایراندا و ائله جهده خارجه نشر ائدیلمیش بیرسیرا منبع لردن، ادبیاتدان، هم ده حرکاتین گورکملی اشتراکچیلارینین خاطره و قیدلریندن کنیش استفاده ائتمیشدیر. همین منبع و ادبیاتی اساس اعتباریله آشغیداکی قروپلارا بولمک، همین اساس اوزره اونلاری تنقیدی اولراق گوزدن کچیرمک و تاریخی منبع کیمی قیمت لندیرمک مقصده او یغون حساب ائدیلمیشدیر. بو جهتن شبهه سیز، همین حرکات زمانی نشر ائدیلمیش سندلر و مطبوعات نشریه لری، بیرینجی نوبه ده دقتی جلب ائدیر. تدقیقاتین اساس حصه سی ایلك منبع حساب ائدیلن همین ماتریاللار اوزره آپاریلمیشدیر. حرکت دوروندن الده اولان منبعلر ایچری سینده شبهه یوخلورکه، بیرینجی یری حرکات رهبرلیک ائدن آذربایجان دموکرات فرقه سینین، هم ده آذربایجان ملی حکومتینین نشر ائتدیگی رسمی قرارلار و سندلر توتور. عین زماندا ایران فعله صنفینی تمثیل ائدن و آذربایجان خلقینین دموکراتیک حرکاتینی مدافعه ائتمک موقعینده دوران حزب توده ایرانین نشریه لری بو

۱ - تزهای دربارہ جنبش ۲۱ آذر (۱۳۲۴ - ۱۳۲۵) آذربایجان، ۱۹۷۳.

۲ - ۲۱ آذر نهضتی (۱۳۲۴ - ۱۳۲۵) باره ده تزیسلر، ۱۹۷۰.

باخیمدان بویوک اهمیتته مالکدیر.

بونونلا بیرلیکده استقلالیت طلبلرینی، ضد امپریالیست شعارلاری معین قدر ئوزونده عکس ائتدیرن ایران جمعیتینین مختلف طبقه لرینه، ضیالی قروپلارینا مخصوص مطبوعاتنی دا همین دورون ایلك منبعلری سیرالارینا داخل ائتمک لازمدیر.

آیریجا قید ائتمک لازمدیرکه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵ - نجی ایللرده آذربایجان خلقینین ملی حرکاتینین و حزب توده ایرانین تاثیرلی مبارزه سینین نتیجه سینده ایران اجتماعیتینده مترقی فکرلر کچمیشده گورونمه میش درجه ده جانلانمیش و قوتلنمیشدیر. بو احوال - روحیه نی تمثیل و عکس ائتدیرن مطبوعات چوخ زمان بشر جمعیتینین انکشاف پرسپکتیولرینی، ایران خلقینین تام آزادلیغینی و ئولکه نین استقلالیتینی قوروماق ایده یالارینی، بیرنجی نوبه ده آذربایجان خلقینین قهرمانلیق مبارزه سینین مختلف جهتلرینی دوزگون باشا دوشور و دئمک اولار که، اونو اولدوغو کیمی درک ائده بیلیمیشدیر.

نظره آلماق لازمدیرکه، همین مطبوعاتدا اساس اعتباریله دوزگون حساب ائدیلمن فکر و آنلاشمالارلا بیرلیکده، معین نقصان و حتی منفی جهتلرده واردير. بیز ایسه، بوتون بو منبعلردن استفاده ائتمکله اونلارا تنقیدی یاناشمیش بوتون حکملرده دقتلی و صداقتلی اولماغا چالیشمیشیق. عین زماندا ایرانین مرتجع مطبوعاتینین تدقیقات منبعی کیمی استفاده ائدیلمه سی ده ضروری حساب ائدیلمیشدیر. بو ایسه مبارزه نین گئدیشینده اجتماعی نقطه - نظرده قارشى - قارشىا دوران ایکی بیر - بیرینه ضد اولان جبهه نین داخلی قوه لرینین نسبتینی، اونلارین تاکتیکلرین، مبارزه نین انکشاف پروسسینین کیفیتینی آیدینلاشدیرماغا کمک ائدیر.

همین ایللرده آذربایجان ملی آزادلیق حرکاتی شوروی مطبوعاتیندا، خصوصی ایله شوروی آذربایجانى روزنامه و مجموعه لرینده بیرسیرا مهم مقاله لر، آردیجیل و دقیق خبرلرده عکس ائتدیریلیمیشدیرکه، اونلارین دا مسئله نین آیدینلاش- دیریلماسیندا معین رولونو نظره آلماق ضروریدیر. هم ده باشقا ئولکه لرده بیر سیرا مطبوعات اورقانلاری، همین حرکاتا عاید فکر سویله میش و محاکمه یوروتموشلر.

ایکینجی دنیا محاربه سی ایللرینده و اوندان سونراکی دوره ایراندا باش وئرن کچن حادثه لر باره ده خارجه خصوصی ایله اتحاد شورویده بیرچوخ علمی، تاریخی کتابلار و مقاله لر نشر ائدیلمیش، معین مسئله لر اطرافیندا بحث ائده رکن بو اثرلرین مؤلفلری آذربایجان خلقینین ۲۱ آذر حرکاتی باره ده بعضی فکرلر سویله میشلر. همین حرکاتین اساس اشتراکچیلاری و اجراچیلاری اولان فدائیلر باره ده تدقیقات ایشی آپاریلدیقداشبه سیز بوفکرلردن ده استفاده ائتمک مسئله نین ایشیقلا ندیریلما- سینا معین کمک گوسترمیشدیر.

بونلاردان علاوه ایرانین مختلف مسئله لرینه عاید نشر ائدیلمیش بیر سیرا

باشقا اثرلردن ده مؤلف استفاده ائتمیش، فدائی حرکاتینین غمومی زمینه سینی یاراتمیش عامللری تدقیق و تعیین ائتمک مقصدیله اثرده اونلارین ماتریال و فکرلرینه استناد ائدیلمیشدیر.

۲۱ آذر حرکاتی حقیقده و همین حرکاتین حربی قوه سی اولان فدائیلرین مبارزه سی باره ده ایراندا نشر اولونان کتابلاری فرقلندیرمک لازمدیر. بو کتابلارین دا حرکاتا مناسبتلری عینی دگیلدیر. بونلارین آراسیندا مترقی فکرلی و امپریالیست مستملکه – چیلیک سیاستینه قارشى چیخانلار دا واردیر. همین کتابلاری اساس اعتباریله ۳ قروپا بولمک اولار:

بیرینجی قروپ کتابلار ملی حرکاتین باش وئرمه سی سببلرینی و همین حرکاتین ماهیتینی، اونون بوتون ایران خلقلرینه و ئولکه نین استقلالیتی منافعیله خدمت ائدن تدبیرلرینی آز – چوخ اوبیکتیو اولراق گوسترن کتابلاردیر.

ایکینجی قروپ کتابلار زحمتکشلرین انقلابی مبارزه سیندن و عمومیتله گنیش خلق کتله لرینین سیاسی حیاتدا اشتراکیندان قورخان، عین زماندا ایراندا سیاستمو اقتصادیاتى ئوز الدینه آلماقا چالیشان امپریالیستلره قارشى ایرانین ملی بورژوازی – سینین مفکوره سینی عکس ائتدیرن اثرلردیر. اونلار ئوز منافعى نقطه – نظریندن امپریالیستلرین زحمتکشلره، خصوصیله آذربایجان حرکاتینا قارشى گوردوگی تدبیرلری پری گلمیشکن قید ائتمیشلر. بو اثرلرده آمریکا امپریالیستلرینین آذربایجانا باسفینین حاضرلانماسیندا فعال اشتراک ائتمه سی، اونلارین آذربایجاندا ترورچو دسته لری سلاهلاندیرماسی و بو مقصد ایچون کلی مقداردا مادی وسایط، پول خرچلنمه سی گوستریلمکله برابر، آذربایجان خلقینین ۲۱ آذر حرکاتینا منفی مناسبت گوستریلمیشدیر.

اوچونجو قروپ کتابلار و مقاله لر ایسه آچیق ارتجاعى موقعدن یازیلیمیشدیر. بونلارین مؤلفلری داخلی ارتجاعى، سلطنت رژیمینی و خارجی امپریالیستلرین منافعینى قوروموش، امپریالیستلرین و ارتجاعین توره تدیگی بوتون جنایتلره برائت قازاندیرماقلا برابر آذربایجان و کوردستان حرکاتینا، اونون ساحلی قوه لری اولان فدائیلره بهتانلار آتیر، بو حرکاتین ماهیتینی و سببلرینی ساختلاشدیرماغا، هر جور واسطه لرله آذربایجان خلقینین ملی آزادلیق حرکاتینی لکه لمه یه، بو حرکاتدا اساس خدمتلى اولان فدائیلری نفوذدان سالماغا، عین زماندا شوروی دولتینی ده گناهلاندیرماغا چالیشیرلار.

مؤلف بوتون یوخاریدا گوستریلن منبع و ماتریاللاردان باشقا بیرسیر آرشیو سندلرینی ده تدقیقات ایشینه جلب ائتمیش، ائله جه ده همین حرکاتدا بو ویا باشقا درجه ده اشتراک ائتمیش یا خود حرکاتین آیری – آیری مرحله لرینین، حادثه لرینین شاهی اولموش شخصلرین سندلشدیریلیمیش خاطره لریندن ده استفاده ائتمگی نظردهن قاچیرما میشدیر.

بیورینجی فصل

الف اجتماعی - اقتصادی وضعیت

بویوک اوکتیابر سوسیالیست انقلابیینین غلبه سیندن الهام آلاق گنیش مقیاس آلان ملی دموکراتیک حرکات بوتون ئولکه نی بورودو. خصوصیله گیلان، آذربایجان و خراساندا ئوزونون ان یوکسک ذروه سینه چاتدی.

حرکاتین یوکسلیشیندن قورخویا دوشن انگلیس امپریالیزمی و ایرانین مرتجع قوه لری انقلابا قارشى بیرگه هجوم کچمکه برابر ئولکه نین اداره سیستمینده بیر سیرا دگیشیک لیک آپارماغا باشلادیلار.

۱۲۹۹ - نجو ایل ۳ حوت (۱۹۲۱ - نجی ایل ۱۲ فوریه) کودتاسیله حاکمیت رضا خانین (سونرا رضا شاه) الینه کچدی. ئولکه ده مرکز لشدیریلیمیش بورژوا فئودال حاکمیتی یارادیلدی. یینی اوردو تشکیل ائدیلدی و یینی اداری سیستم یارادیلدی. حربی ستراتژی اهمیتتی اولان شوسه و دیمیر یوللاری چکیلیمگه باشلادی. بیر سیرا صنایع مؤسسه لری تیکیلدی. زحمتکشترین استثماری داهادا شدتلندی. انقلابی مبارزه نی بوغماق ایچون بوتون واسطه لردن استفاده ائدیلدی.

دونه قدر انگلیس امپریالیزمینه باغلی اولان رضا شاه ۱۹۳۰ - نجو ایل لرین اورتالاریندا باشلایاراق آلمان فاشیزمینه یاخینلاشدی. آلمان انحصارلارینین اقتصادی و سیاسی نفوذونون آرتماسینا گنیش شرایط یاراتدی. داخلی سیاستده اینه ایران شوونیزم احوال روحیه سیننی گوجلندیره رک آزیلقدا قالان غیرفارس خلقلره قارشى ملی ظلمو داهادا آرتیردی. صنایعین یارانماسیندا، ایالتلرده آبادلیق ایشی آپاریلماسیندا آیری سچگی لیکه یول وئریلدی. خصوصیله آذربایجاندا صنایع مؤسسه لری یارادیلماسینا، آذربایجان شهرلرینین آبادلاشدیریلماسینا نه اینکه فکر وئریلمه دی. حتی اونون قارشیسیننی آلمانا بئله جهد گوستریلدی. بئله که، ۱۹۳۰ - نجو ایلدن ۱۹۴۰ - نجی ایله قدر ایراندا تیکیلن ۳۴۰ یاخین یونگول صنایع مؤسسه لرینین (۱) یالنیز بیر نجه سی آذربایجانا سالینمیشدیر. مثلا، ۳۰ تریکوتاژ فابریکیندن یالنیز ۲-سی تبریزده تیکیلیمیشدیر. (۲) حتی دولت طرفیندن بوراخیلان سرمایه قویبولوشونون آذربایجان و کردستانین پایینا یالنیز ۲۰۵ فائض دوشوردو (۳).

۱ - مجله «دنیا». دوره دوم، سال دوم، شماره دوم، ص. ۳۴.

۲ - آغاسی نوری. آذربایجان سرسرا علملر آکادمیاسینین خبرلری، ۱۹۶۱، ص. ۱۴۷.

۳ - «آذربایجان». مجله سی، نمره ۸، ۱۳۴۴، ص. ۶۴-۶۵.

اونا گورده آذربایجانین صنایع صاحب‌لری ایرانین باشقا ایالت‌لرینده صنایعه سرمایه قویماغا مجبور اولوردولار. بو سیاستین نتیجه‌سینده ۳۰-نجو ایللرین سونو ۴۰-نجی ایللرین اوللرینده آذربایجاندا اساس اعتباریله ارباب-سرعت‌لیک مناسبت‌لری اولدوغو کیمی قالیردی. آذربایجان اهالیسینین ۸۰ فائزیندن آرتیغی کندلرده یا شاییر (۱) صنایع فعله‌لرینین سایبی ایسه ۴۵ - ۵۰ مین نفر آراسیندا ایدی (۲).

بونلاردان علاوه آذربایجاندا باشقا صنف و طبقه‌لر، او جمله‌دن: کمپرادور، صنایع، تجارت، بانک بورژوازیسی، هم ده سرمایه‌سینین معین حصه‌سینی تورپاق‌لا باغلايان بورژوازی و خیردا بورژوازی‌دا و ارایدی (۳). آذربایجاندا خیردا بورژوازی‌نین اکثریتینی خیردا امتعه استحصال‌چیلاری، گنیش کند و شهر اهالیسینین طلباتینی ئوده‌ین صنعتکارلار تشکیل‌ا‌ئ‌دیردی‌که، بونلاردا خارجی کاپیتالین ئولکه‌یه سوخولماسی نتیجه‌سینده تدریج‌له وار-یوخدان چیخیر و پرولتاریاتا چوریلیردی. ائله‌جه‌ده خارجی انحصارچیلارین ئولکه‌یه سوخولماسی نتیجه‌سینده صنایع، تجارت و سایر بورژوازی‌لار صنایعه کاپیتال قویماقدان قورخور، منفعت‌الده ائتمک ایچون ئوز کاپیتال‌لارینین معین حصه‌سینی کندتصرفاتینا قویماق‌لا بیر ملکه‌دار کیمی ده اجتماعی حیاتا قدم فویوردولار (۴).

آذربایجاندا تورپاق صاحب‌لری اولان ملکه‌دارلاردا بیرنجه قروپا بولونوردولر: بویوک فئوداللار، روحانیلر، حربچیلر، ئوز کاپیتال‌نین بیر حصه‌سینی تورپاقا قویان تاجرلر، طایفا خانلاری و خیردا مالکلر ایدی.

بویوک فئوداللار آذربایجاندا تورپاق‌لارین اکثریتینی ئوز‌الترینده توپلامیشدی‌لار. مثلا، ۱۹۳۰ - نجو ایللرده ماکو منطقه‌سینین تورپاق‌لارینین ۹۰ فائزی ایری ملکه‌دارلارین الینده ایدی. ۱۹۴۰ - نجی ایله ماکو منطقه‌سینده اولان ۴۷۶ کندین ۳۵۰-یه قدری آنالی خانم و اونون اوغول‌لارینین الینده ایدی. بونلاردان تکجه بالبق خانین ۱۲۰ کندی وار ایدی. زنجاندا خمسه محالینین فئودالی اولان، ذوالفقارینین ۲۶۲ کندی، اردبیل ولایتینده و اهابزاده‌لر ۵۰۰ - ۵ قدر کندی ئوز‌الترینده

۱ - س. قورلیکوو، «ایران»، مسکو، ۱۹۶۱، ص. ۱۷۱.

۲ - ا. امین‌زاده، «آدف جنوبی آذربایجان خلقینین ملی استقلالیتی اوغروندا آپاردیغی مبارزه‌نین تشکیل‌ات‌چیسی و رهبریدیر (۱۹۴۵ - ۱۹۴۶)». فلسفه بولمه‌سینین اثرلری ۲ - نجی جلد، باکی ۱۹۶۰.

۳ - مجله «دنیا» سال سوم، شماره ۴، ص. ۲۵-۳۱.

۴ - «آذربایجان» مجله‌سی، نمره ۸، ۱۳۴۴، ص. ۴۰.

توپلامیشدیلار. (۱) سایر منطقه لرده ده وضعیت بئله ایدی. بوزمان ایراندا، هم ده آذربایجاندا شاهلیق رژیمینی و امپریالیستلرین منافعینی مدافعه ائدن اساس حاکم قوه، بویوک فئودالار و ئوز کاپیتالیستی مرکز لشدیرمکله برابر، اونو خارجی انحصارلارین کاپیتالی ایله جولقاشدیران کمپرادور بورژوازی ایدی.

آذربایجاندا ینی عمله گلمکده اولان فعله لر مختلف ساحه لرده چالیشیردیلار. اعمالاتخانالاردا شاگردلیک، خیردا صنایع مؤسسه لرینده فعله لیک و وارلیلارین یانیندا موقتی ایشله یینلر یوخسوللار زمره سینه داخل ایدیلر.

آذربایجاندا صنایع ضعیف انکشاف ائتمیشدی. تبریزده توخوجولوق، گون، کبریت، خالچاچیلیق فابریکلری، میانداوآبادقند فابریکی، زنجاندا یالنیز اهلینین معیشت طلباتینی ئوده یین مسر قابلار اعمالاتخاناسی، قورو میوه حاضرلایان اعمالاتخانالار و باشقا شهرلرده پالتار، آیاق قابی وسایره حاضرلایان کیچیک اعمالاتخانالار وار ایدی.

آذربایجانین کندتصرفاتی دا برباد حالدا ایدی. آذربایجان کندلیلری اساسا تاخیل چیلیق، مالدارلیق، میوه چیلیک، بستانچیلیقلا مشغول اولور و بوندان علاوه تکنیکی بیتگی لردن بامبیق، توتون، کونجوت، چتنه و قندچغندری اکیردیلر. آذربایجانین شهر اهلینین معین حمه سی ده کندتصرفاتی (بوستانچیلیق و باغچیلیق) ایله مشغول اولوردو.

آذربایجانین بعضی رایونلاریندا، خصوصیه داغلیق یرلرده کوچری و یاریم کوچری حیات قالیقلاری دا گوزه چارپیردی.

ایران دولتی اقلیتده اولان خلقلرین انکشافینا، خصوصیه اونلارین ئوز آنا دیلینده اوخوماسینا و تربیه آلماسینا مانع اولوردو. آذربایجان خلقینین مدنی-معارف ساحه سینین دیرچلمه سینه هر جور مانع چیلیک توره دیلیردی. بونونلا علاقه دار اولاراق آذربایجان دموکرات فرقه سی مرکزی کمیته سینین مدری س. ج. پیشه وری ئور چیخیشلاریندان بیرینده ایران دولتینین آذربایجان معارف ساحه سینه آیریلیمیش بودجه نین آزلیغینی بئله ایضاح ائتمیشدیر: «آذربایجان خلقینه معارف بودجه سیندن وئریلن پول آدام باشینا بولونرسه اونو گوسترن بیر واحد تاپماق اولماز. من اونو کبریته تطبیق ائتدیم. نتیجه ده بو چیخدی که، هر نفره کبریت چوپوندن آز پای دوشور» (۲).

۱۹۴۰-نجی ایللرده آپاریلان حسابلامالار نتیجه سینده معلوم اولموشدور که، آذربایجانین ان بویوک شهرلریندن تبریز اهلینین ۷۷ فائضینی، اردبیل اهلینین

۱- ف. دستگشاده. «آذربایجان ملی حکومتینین اقتصادی تدبیرلری (۱۹۴۵-۱۹۴۶-

نجی ایللر)» چاپ اولونماش ديسرتاسیاسی، ص. ۸۲.

۲- س. ج. پیشه وری. «(۲) آذر» کتابی، ۱۹۶۱، ص. ۸۷.

۸۸ فائضینی سوادسیزلار تشکیل ائدی (۱). بو رقم یالنیز شهرلره عایدیدیر. کندلرده ایسه سوادلیلار یوخ درجه سینده دیر. زنجاندا نشر اولونان «آذر» غزه تی ئوزونون «آچیق مکتوب» سرلوحه لی مندرجه سینده یارمیشدیر: «اهالینین ۹۹ فائضینین یازیب اوخوماق سواد یوخ دور» (۲). تبریز شهرینده نشر اولونان «آذربایجان اولدوزو» مجله سی کندلیلرین آغیر وضعیتینی ایضاح ائده رکن بونون سببینی اونلارین سواد سیزلیغی ایله علاقه لندیره رک یازیردی: «شاهلار، فئوداللار و امپریالیستلر کندلیلری استثمار ائتمک ایچون بیرینجی نوبه ده اونلاری سوادسیز و دنیا دان بی خیر ساخلا ماغا چالی شیر. کندلرده معارف اولسا، بیزیم کندلیلریمیز دنیا حیاتیندان خبردار اولوب دخی او مندرس پالتارلار ایچری سینده یاشاییب و او قارانلیق کثیف ایولرده عمر سورمز لر. اونلاردا ئوز لری ایچون یاحشی یاشایش فکرینده اولارلار و دخی دیلی و گوزوباغلی گچ پز آتی کیمی همیشه بیر محدود دایردن دوره سینه دولانماز» (۳). آلتی میلیون یاخین اهالیسی اولان آذربایجاندا نه اینکه بیر عالی مکتب، حتی تکنیکوم بئله یوخ ایدی.

آذربایجان خلقینین ساغلاملیغینا دا ئولکه نین باشقا ایالتلرینه نسبتا داها آز فکر وئریلیردی. ایران دولتی ۱۹۴۴ - نجی ایله ئولکه نین صحیه ساحه سینده ۶۲ میلیون تومن بودجه آیرمیشدی که، بوندان آذربایجان ایالتینه یالنیز ۲۲ مین تومن نظردده توتولموش دور (۴). دئمه لی، ایران اهالی سینین ۳۰ فائضیندن آرتیقینی تشکیل ائتن آذربایجانا عمومی صحیه بودجه سینین یالنیز ۵۵ فاضی آیریلیمیشدی. آذربایجانین شهرلرینده، اونون صنایع مؤسسه لرینده زحمتکش لری ساغلاملیغینا، اهالی آراسیندا یولوخوجو خسته لیکلرین آرادان قالدیریلما سینا تاثیر ائدن تدبیرلر گورولموردو (۵). آذربایجان زحمتکش لرینین تام اکثریتی هئچ بیر طبی یاردیم گورمه میشدیر. الده اولان معلوماتا گوره ۱۹۴۶ - نجی ایله قدر آذربایجاندا حکومتمین قرارینا اساسا ۲۸۰ چارپایاسی اولان ۸ دولت خسته خاناسی اولمالی ایدی. لاکن بوندان یالنیز ۷۰ چارپایاسی ایشله بیردی (۶). باشقا ایالتلرده بیر چارپایاسی یا ۳۴۰ نفر خسته دوشدوگو حالدا، آذربایجاندا ۱۹۴۰ - نجی ایله هر بیر چارپایاسی یا ۷۰ مین نفر خسته دوشوردو (۷).

- ۱ - ا. ن. قلی یف. «جنوبی آذربایجاندا دموکراتیک حرکات تاریخیندن». ۱۹۴۱ - ۱۹۴۶ - نجی ایللر تاریخ. فلسفه اینستیتوتو، اثرلری، ۴ - نجو جلد، ص. ۴۴.
- ۲ - «آذر» روزنامه سی، زنجان، ۲۲ آسفند ۱۳۲۴. نمره ۱۲.
- ۳ - «آذربایجان اولدوزو» ژورنالی، تبریز، ۲۲ ژانویه ۱۹۴۶، نمره ۲، ص. ۶.
- ۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ایکینجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۹۰.
- ۵ - ا. ن. قلی یف. گوستریلن اثری، ص. ۴۲.
- ۶ - ای. س. ممداف، «ایران آذربایجانیندا صحیه»، باکی ۱۹۶۰، ص. ۱۰۰-۱۰۵.
- ۷ - ینه اورادا.

آذربایجان شهرلرینین مدنی یوگسلیشیننه و خصوصی ایله تبریز شهرینین انکشافینا نه اینکه فکر وئرلمیر، هم ده اونا صرف ائدیلن دولت بودجه سی ایلدن- ایله آزالیردی. مثلا، ۱۹۴۲ - نجی ایله تبریز شهرینین بودجه سی ۸۰۰ مین تومن اولدوغو حالدا، ۱۹۴۳ - ۱۹۴۴ - نجو ایللرده ۳۰۰ مین تومنه اندیریلیمیش و ۱۹۴۵ - نجی ایله بو رقم داها دا آزالمیشدیر (۱).

ایکینجی دنیا محاربه سی عرفه سینده ایران دولته نین سوودت دولتی ایله آپاردیغی تجارتده عمله گتیردیگی دگیشیک لیکلر آذربایجاندا صنایعین انکشافینا منفی تاثیر گوسترمیشدی (۲). بوزمان آوروپا ئولکه لری و خصوصیله فاشیست آلمانی ایله آپاریلان تجارت یولو شمالدان جنوبا کوچورولدی. بودا آذربایجانین نقلیات یوللارینین گلیرینی آزالتی، اقتصادی دیرچلیشه مانع اولدی. بئله لیکله ده آذربایجاندا اولان مؤسسه لرین بیر سیراسی باغلاندى و دیگر حصه سی ئوز سرمایه سینی ایرانین جنوب شهرلرینه کوچورمکه مجبور اولدی. بونونلادا ایشیزلر اوردوسونون آرتماسینا سبب اولدی.

آذربایجان ملی بورژوازیاسی نین ایرانین جنوب شهرلرینه کوچوردوگو سرمایه نین مقدارینی معین اشدیرمک ممکن دگیل دیر. بو حقه الدهه دقیق رقم یوخدور. بونو آنجا ق بعضی صنایع صاحب لرینین اعترافلاری ایله معین ائتمک اولار. تبریز «ممتاز» کبریت فابریکینین صاحبی مرتضی رحیمزاده خوئی ئوزونون «آذربایجانلی ایوینه قایت» ادلی مقاله سینده آذربایجانین اقتصادی وضعیتینین آغیر اولماسینا و شهرلرین داغیلماسینا اعتراف ائتمکله اونون سببلرینی ده آچیب یازیردی: «سرمایه دارلار و تاجرلر سون زمانلاردا ئوز قدیم یوردلارینی بوراخیب تهران و ایرانین باشقا یرلرینه کوچوب گئتمیشلر. آذربایجان خلقی حقلی اولاراق بئله بیر شکایت ائدی: «نه ایچون بیزیم تاجر و سرمایه دارلار تهران و ایرانین باشقا یرلرینه استحصالاتا سرمایه قویموشلار. حتی باشقا شهرلرده قویولان سرمایه نین یوزده اون فائضی بئله آذربایجاندا صرف اولونمامیشدیر» (۳).

بئله لیکله ده آیدین اولورکه، آذربایجاندا صنایعین انکشافینا هئچ بیر شرایط یارادیلمامیشدیر. عکسینه مانعچیلیک اولموشدور. هم ده ایران دولت صنایعینین یئرلشدیرلمه سینده و اقتصادی تدبیرلر ایچون آیریلان وساطین استانلاردا بولوشدورولمه سینده آیری سچگی لیکه یول وئرلمیشدیر.

بونون نتیجه سینده ایشیز قالان آذربایجان زحمتکش لری بیر پارچا چوره ک

۱ - آذربایجان سرسر علملر آکادمیاسی تاریخ اینستیتوتونون علمی آرخیوی، فوند ۱، ص. ۵، ۷.

۲ - م. س. ایوانوف، «ایرانین انینی تاریخی» (روس دیلینده)، ۱۹۶۵، ص. ۹۰.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، اوچونجو دوره، ۵ فورال ۱۹۶۶، نمره ۱۶۰۲.

ایچون ایرانین صنایع شهرلرینه گئتمگه مجبور اولوردولار. آذربایجانلیلارین ایرانین باشقا ایالتلرینه گئتمه‌سی حقیقده اعتبارلی احصائیه معلوماتی الده یوخدور. یالنیز ۱۹۵۶-نجی ایلده ایران دولتینین اهالینی سیاهییه‌آلماسی نتیجه‌سینده معین فاکتور الده ائدیلمیشدیر. بو احصائیه‌یه اساسا آذربایجاندا ۲ میلیونا قدر آدام ایرانین صنایع شهرلرینه کوچموشدور (۱).

آذربایجانلی ترک ائدیپ ایشرا ایچون ایرانین باشقا یرلرینه گئتن آذربایجانلیلارین وضعیتینی اولدوقجا آغیر ایدی. ایرانین دمیر یوللارینین چکیللمه‌سینده، مازندران و باشقا یرلرده تیکیلن صنایع مؤسسهرلرینه مینرله آذربایجان زحمتکشلی نه‌اینکه خارجی شرکتلرین اوجوز ایشچی قوه‌سینه چوریلیر. هم ده بو یرلرین آب-هواسینی قبول ائده بیللمه‌دیگی و صحیه‌سیزلیک، آغیر ایش، آز معاش و منزل شرایطینین پیس اولماسی، تکنیکی تهلکه‌سیزلیکین قورونماماسی نتیجه‌سینده خسته‌لنیر و تونلرین آلتیندا قالب آرادان گئدیردیلر (۲).

۱۹۴۱ و ۱۹۴۵ -نجی ایللرده فابریکلرین، خصوصیه توخوجولوق فابریکلرینین باغلانماسی ایله تبریز و آذربایجانین باشقا شهرلرینده ۲۰ مینه قدر فعله ایشسیر قالاراق کوچه‌لره آتیلدی (۳). قالان فعله‌لره ۱۲ - ۱۶ ساعت ایش مقابلینده چوخ آز امک‌حقی وئرلیر و بعضا اونلارین امک‌حقلری ۳ ایلارلا ئوده نیلمیردی. یاخود امک‌حقلرینین عوضینده اونلارا لازم اولمایان شیلرین تالونلاری وئرلمکله، فعله‌لر ایکی طرفدن استثمار ائدیلمیردی (۴).

آذربایجانین فابریک صنایع مؤسسهرلرینده قادین و اوشاق امگیندن داها آرتیق استفاده اولونوردو. اونلارا کیشیلردن آز امک‌حقی وئرلیردی. قادین و اوشاقلار گونده ۱۵-۱۶ ساعت رطوبتلی وهواسیز یرده توخوجولوق ایشلرینده چالیشیردیلار. ایشسیرلر اوردوسونون آرتماسیندان استفاده ائتن صنایع صاحبلی اونلاری داها آرتیق استثمار ائدیردیلر.

و.ای. لنین کاپیتالیستلرین چوخ گلیر الده ائتمک ایچون ایشسیرلر اوردوسو یاراتماسینی، ایش گونونون اوزالدیللماسینی، قادین و اوشاق امگیندن استفاده ائتمه‌سینی ایضاح ائده‌رک یازیردی: «دوغرودان‌دا، فعله‌لرین هله قانون طرفیندن مدافعه اولونماغا نائل اولمادیقلاری و کاپیتالیستلره مقاومت گوستره بیللمه‌دیکلری پشه‌لره باخسانیز ۱۷-۱۹ ساعته چاتان سون درجه اوزون ایش گونو گوره‌سیر، ۵-۶ یاشیندا اولان اوشاقلارین ایش باشیندا اوزولوب الدن دوشدوگونو، گوره‌سیر،

- ۱ - گزارش خلاصه سر شماری عمومی ایران در آبان ماه ۱۳۳۶. جلد اول. ص. ۱.
- ۲ - روزنامه «ظفر» تهران، ۲۶ اردیبهشت، ۱۳۲۴، شماره ۱۱۹.
- ۳ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۴ آبان، ۱۳۲۰، شماره ۳.
- ۴ - روزنامه «ظفر»، تهران، ۱۳۲۳، شماره ۷۲.

دائم آجلیق چکن و ندریجله آجلیقدان قیریلان فعله لری گوره رسیز» (۱).
 آذربایجاندا وضعیت بیله ایدی. صنایع مؤسسہ لرینده. خصوصیلہ خالچاچیلیق
 فابریکلرینده قادین و اوشاق امکی داها آرتیق استثمار اولونوردو. ایش تاپا بیلمه یین
 فعله لر گونده ۱۰-۱۲ ساعت ایش مقابلینده کیشیلر ۱۰ ریال. قادینلار ۵ ریال.
 اوشاقلار ایسه ۱-۲ ریالا ایشله بیردیله. بعضا ده اوشاقلاری بیر پارچا چوره گه
 ایشله دیردیله (۲).

فرانسه ده نشر اولونان «فیقارو» غزه تینین مخبری آذربایجان خلقینین
 وضعیتیندن دانیشاراق قید ائتمیشدیر که. «تبریزده والدیئر بشر یاشلی اوشاقلارینی
 خالچاچیلیق فابریکالارین صاحب لرینه ساتیرلار. اوناکوره که. اوشاقلارین ظریف بارماقلای
 ایپک ساپلارین ایلمه لرینی سالماق ایچون بویوکلرین بارماقلاریندان داهامناسب دیر.
 بو اوشاقلار یاریم فابریک محیطینده خالچا توخویان دزگاهلارین باشیندا گونلرینی
 کچیریرلر» (۳).

تبریزده اولان خالچاچیلیق اعمالاتخانالاریندا عمومیتله ۱۲ مین نفر فعله
 ایشله بیردی که. بونلارین اکثریتی قادین و اوشاقلار ایدی (۴).

۱۹۴۵ - نجی ایله ۱۹۳۶ - نجی ایله نسبتا یاشایش خرچلری تقریبا ۱۰
 دفعه آرتمیشدیر (۵). بو دا آذربایجان زحمتکش لرینین وضعیتینی اولدوقجا
 آغیرلاشدیریردی. بوندان علاوه ۱۹۴۳ - نجو ایله قدر نولکه ده امک قانونو اولمامیش.
 کیم نجه ایسته میشدیر فعله لری اوجور استثمار ائتمیشدیر (۶).

۴۰ - نجی ایله لرده آذربایجاندا اقتصادیاتین اساس ساحه سینین تشکیل
 ائدن کندتصرفاتی محصوللاری ایدی. آذربایجان اهالیسینین ۸۰ فائزیندن آرتیقینی
 کندلیله تشکیل ائدیردی. بونلارین دا ۸۵ فائزیندن آرتیق تورپاقسیز کندلیله ایدی.
 اونلار فئوداللارین. دولتین و وقف مؤسسہ لرینین تورپاقلاریندا چالیشب محصولون
 ۱.۲ ویا ۴.۵ حصه سینین تورپاق صاحب لرینه وئرمه لی ایدیلر (۷). کند تصرفاتی
 کهنه اصوللا آپاریلیردی. تکنیکی بیتگی لر خصوصیلہ پامبیغا گلدیکه قید ائتمک
 لازمدیر که. بونون اکیلمه سینه الویریشلی اولان مغان. ماکو. خوی. علمدار. بناب.
 میانه و سایرہ بخشلرین بیرچوخ تورپاقلاریندا کندتصرفاتینین کهنه اصوللا

۱ - و. ای. لنین. اثرلری. ۴ - نجو جلد. ص. ۳۱۸.

۲ - م. ماروککی «ایران و باربه». مسکوا. ۱۹۵۳. ص. ۱۲۲.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی. اوچونجو دوره. ۱۱ نوامبر ۱۹۵۹. نمره ۱۲۰۲.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی. اوچونجو دوره. ۱۳۳۶. نمره ۱۰۲۳.

۵ - ذاکر عبداله یوو. «معاصر ایران» کتابچاسی. باکی. ۱۹۵۸. ص. ۱۸.

۶ - میرزه ابراهیموف «ساری سیم». باکی. آذر نشر. ۱۹۵۸. ص. ۲۷.

۷ - م. س. ایوانوو «ایرانیان ینی تاریخی». مسکوا. ۱۹۶۵. ص. ۷.

بجریلمه‌سی و دولت طرفیندن لازمی شرایط یارادیلماماسی نتیجه‌سینده یالنیز ۲۵ مین هکتار ساحه‌ده پامبیق اکیلیب و هر هکتاردان آنجا ۴-۵ سنتنر محصول آلینیردی (۱). آذربایجاندا اکینه یارارلی تورپاقلارین ۸۰ فائضی فئودالارین، ۱۵ فائضی دولت و دینی مؤسسه‌لرین و ۵ فائضی خیردا مالکلرین الینده ایدی (۲). بویوک ملکه‌دارلار هم ده سلم‌چیلیک‌ایله مشغول اولوقلاری ایچون کندلیلری هر طرفلی استثمار ائدیردیلر. ملکه‌دارلارین پول اولان طلباتی آرتدیقدا کندلیلردن پول وئرگیسی ده طلب ائدیردیلر. بویوک فئودالارین بیرعه‌سی (۲۰ - دن ۲۰۰ - ه قدر کندی اولانلار). هم ده تجارتله مشغول اولان بیر چوخ فئودالار ایرانین مرکزی شهرلرینده ائله‌جه ده خارجه یاشادیقلاری ایچون ئوز تورپاقلارینی اجاره‌یه وئریر و یا خود مباشرلر واسطه‌سیله اداره ائدیردیلر (۳).

آذربایجاندا تورپاق ملکیتی فورمالاریندان بیری ده خالصه ملکیتی ایدی. آذربایجاندا ۳۷۳ خالصه کند وار ایدی. همین کندلر ۱۹۲۸ - نجی ایل مارس تاریخلی قرار اساسیندا رضاشاه طرفیندن عملوک اولراق بویوک خانلارا حربچیلره و سرحدلرده اولان طایفا باشچیلارینا باغیشلانمیشدیر (۴).

بو تورپاقلار همین آداملارا اوندان ئوترو وئريلمیشدیر که، محاربه و خلق کتله‌لرینین انقلابی حرکاتی زمانی همین آداملار ئوز ساحلی قوه‌لرله ایران دولتینه کمک ائدیردی. ائله‌جه ده بوتون ایراندا همین تورپاقلارین خیلی حصه‌سی یعنی ۱۲۷۷ خالصه کند شاه عائله‌سینه وئريلمیشدی (۵). بئله‌لیکله ده آیدین اولور که، رضا شاه ئوزوده بیر فئودال کیمی کندلیلری استثمار ائدیر و ئولکه‌نین سرعتله انکشافینین قارشیسینی آلیردی.

آذربایجاندا وقف تورپاق ملکیتی ده موجود ایدی که، بونلارین گلیری یوکسک رتبه‌لی روحانیلرین اختیاریندا اولوردو.

آذربایجاندا بئله مختلف تورپاق ملکیتینین اولماسی، همین تورپاقلارین کهنه اصوللا بجریلمه‌سی و دائم آرتان وئرگیلر کندلیلری طاقتن سالمیشدی. کندلیلر محصولو بگریب اونون معین فائضینی محصول، پول وسایره فورمادا ملکه‌دارلارا، دولت مامورلارینا و روحانیلره وئرگی وئریردی. کندلرده بایراملیق، توی پولو، یاس پولو، باش پولو، یون، اوت، یونجا، توستو وئرگیسی، تخته وئرگیسی، یاغ، یومورتا، تویوق، پنیر، سود، ات، دوز، نخود وسایر قیرخا قدر وئرگی نوعلری وار ایدی.

۱ - «کمونیست» روزنامه‌سی، ۲۰ فوریه ۱۹۴۶ - نجی ایل.

۲ - س. ن. قوره‌لیکوو، «ایران»، مسکوا، ۱۹۶۱، ص. ۱۷۱.

۳ - «معاصر ایران» ایسپراووچنیک، مسکوا، ۱۹۵۷، ص. ۱۴۴ - ۱۴۵.

۴ - دستگشاده فرج، گوستریلن دیسرتاسیاسی، ص. ۸۴ - ۸۵.

۵ - روزنامه «اطلاعات»، تهران، ۲۴ ژوئیه، ۱۹۵۳.

محمول رنتاسیندان بحث ائده رکن ک. مارکس یازیردی: «محمول رنتاسی ائله بیر مقدارا چاتا بیلیر که، او بو زمان امک شرطلرینین، استحصال واسطه لرینین ئوزونون تکرار استحصالی ایچون جدی تهلکه به چوریلیر. استحصالین گنیش لندیریلمه سینیی آز-چوخ غیر ممکن ائدیر و بلاواسطه استحصالچینی یاشایش واسطه لرینین فیزیکی مینیمومونا محتاج ائدیر» (۱).

ک. مارکسین گوستردیگی بو فکر عینی ایله آذربایجانا دا عایددیر. بو وئرگیلردن علاوه کندلرده یاشایان ملکه دارلارین بیر چوخ ایشلرینی کندیلر بیگار شکلینده گورمه لی ایدیلر. همین بیگارد کندیلر ملکه دارین محصولدان پایینی انبارلارا داشیماق. ایوینی تیکمک. سوواماق. باغیندا ایشله مک. تاخیلینی اوپوتمک. سو آرخلارینی تمیزله مک. یاناچاق حاضرلاماق. دامینین قارینی توکمک و سایر ایشلری اجرا ائتمه لی ایدیلر. بعضا شوسه یوللارین چکیلمه سینده ملکه دار دولت ایله باغلاشیب پول آلیر. لکن همین یولو بیگار اولراق کندیلره دوزلتدیریردی. «رهبر» روزنامه سی بو باره ده یازیردی: «کندتصرفات محصولونو چولتن کنده و خیرماندان ملکه دارین انبارینا داشیماق کندیلرین ان آغیر دوزولمز مکلفیت لریندن بیریدیر» (۲). حتی حاکم طبقه نین منافعینی مدافعه ائدن «اطلاعات» روزنامه سی ده یازیردی: «بو بیگار آذربایجاندا ارباب مالکانه لرینین اجاره سینین آیریلماز حصه سیدیر» (۳). و. ای. لنین روسیه ده کندیلر اوزرینده اولان بیگار حقینده دئدیگی سوزلری عینله آذربایجاندا عیادتتمک اولار. و. ای. لنین کندیلرین ملکه دارا بیگار ایشله مه- سینین ماهیتینی ایضاح ائده رک یازیردی: «کندیلر ملکه دار ایچون آقا تورباغینی، ئوزلری ایچون ایسه ئوز پای تورپاقلارینی بجریردیلر: هفته نین بعضی گونلرینی ملکه دارلارا، دیگر گونلرینی ایسه ئوزلرینه ایشله بیردیلر» (۴).

آذربایجانین کندلرینده قادین و اوشاق امکی داها چوخ بایلمیشدی. اوشاق و قادین امک حقنی کندلرده کیشی امک حقینه نسبتا ۲-۳ دفعه آز اولماقلا، کندلرده ایشله یین فعله لرین امک حقنی شهر فعله لرینه نسبتا ۳ دفعه آز ایدی (۵).

کندیلر ملکه دارلارین ظلموندن علاوه طایفا باشچیلارینین و خانلارین ساحلی دسته لرینین چاپقینلارینا دا معروض قالیزدیلار. کندلرده اولان ظلمو پسیان نجفقلی دا اعتراف ائده رک یازیردی: «آذربایجاندا ژاندارم و ملکه دارلارا او قدر حقوق وئرلمیشدی که، اونلار کندیلتری ایسته دیکلری کیمی استعمار ائدیردیلر. خصوصیه ملکه دار ایلین

- ۱ - ک. مارکس. کاپیتال، ۳ - نجو جلد، باکی ۱۹۶۰، ص. ۸۲.
- ۲ - «رهبر» روزنامه سی، تهران، ۲۵ اکتبر، ۱۹۴۶ - نجی ایل.
- ۳ - «اطلاعات» روزنامه سی، تهران، ۱۲ ژوئیه ۱۹۵۳ - نجو ایل.
- ۴ - و. ای. لنین اثرلری، ۳ - نجو جلد، ص. ۱۷۶.
- ۵ - «مردم» روزنامه سی، تهران، ۱۸ نوامبر ۱۹۴۸ - نجی ایل.

بوتون فصللرینده کندلیلردن هر جور وئرگی آلماق اختیارینا مالک ایدی» (۱).
 آغیر وئرگیلر و تورپاغین کهنه اصوللا بجریلمه سی آذربایجانین کندتمرفاتینین
 انکشافینا بویوک ضربه ووروردو. بونون نتیجه سینده ئوز عائله لرین ساخلاماق
 ایچون آذربایجان کندلیلری ایلین خیلی حمه سیننی ایرانین صنایع شهرلرینده فعله لیک
 ائیدردی. آذربایجان کندلیلرینین بیله یاریم پرولتار وضعیتنی، خصوصیه اوچقات ظلم
 آلتیندا اولماسی اونلاری موجود قورولوشا قارشلی مبارزه یه جلب ائیدردی.
 قید ائتمک لازمدیر که، آذربایجاندا دوام ائدن ائتمک و اجتماعی وضعیت
 ایران دولتینین یوروتدوگو آیری سچگی لیک سیاستنی، بیر سوزله اوچقات ظلم آذر-
 بایجان اهالیسی نین اکثریتیننی مبارزه یه جلب ائدیر، اونلاری حاضرکی قورولوشا و
 امپریالیستلرین آقالیغینا قارشلی داها آرتیق غضبلندیریردی.

ب. میاسی مبارزه

رضا شاه دیکتاتوراسی سیاسی حزبلری و همکارلار اتفاقلاریننی رسما قذغ
 ائتمک، انقلابچیلارا، آزاد یخواه لارا قانلی دیوان توتماق، خصوصیه ۱۹۳۱ - نجی
 ایله «ئولکه نین استقلالیت و امنیتنی علیه ننه چیخانلارا قارشلی مبارزه» آدی ایله
 مجلس واسطه سینده «قارا قانون» قبول ائتمک (۲) یولو ایله انقلابی مبارزه نین
 قارشیسیننی آلماقا قادر اولما میشدیر. بوتون ایرانین زحمتکش و مترقی آداملاری
 ایله برابر آذربایجان خلقی ده گیزلی و چتین شرایطه ئوزونون ملی و دموکراتیک
 حقوقلاری اوغروندا آپاردیغی مبارزه سیننی دوام ائندیر میشدیر. زحمتکشلر طرفیندن
 «قارا قانون» آدلاندیریلان ۱۹۳۱ - نجی ایل تاریخده مجلس طرفیندن وئریلن قانون
 اساسیندا ایران دولتی ۱۹۳۷ - نجی ایله قدر ایکی مین نفره یاخین ایران کمونیست
 پارتیاسینین و همکارلار اتفاقینین فعال عضولریننی، خصوصیه ۱۹۳۰ - ۱۹۳۱ -
 نجی ایله ۶۰ نفردن و ۱۹۳۶ - نجی ایله ۵۳ - دن عبارت اولان کمونیستلری
 حبس ائتمیشدیر (۳). لاکن بوتون بو تدبیرلر خلق کتله لرینین مبارزه سیننی دایاندیرا
 بیلمه میشدیر. خصوصیه آذربایجان کندلیلرینین مبارزه سی مختلف فورمالاردا دوام
 ائیدردی.

بو جهتدن زشاه دیکتاتوراسینین سون ایللرینده اردبیل محالیندا باش
 وئریش کندلی قیامی دقنه لایتدیر. حادثه «آذربایجان» روزنامه سینین یازدیغینا

-
- ۱ - سپان نجفقلی، «مرگ بود باز گشتم بود» تهران، چاپ دوم، ۱۳۲۸، ص. ۱۸.
 - ۲ - قوانین موضوعه و مصوبات، دوره هشتم قانونگذاری، چاپ دوم، ۲۵ دیماه
 - ۳ - آباشکیراوف، «ایراندا فعله و همکارلار اتفاقلاری حرکتی»، مسکوا، ۱۹۴۸، ص. ۲۹ - ۳۰.

گوره بئله اولموشدور:

۱۹۳۵ - نجی ایلهده رضاشاه آزادیخواه‌لار اوزرینه هجوم باشلادیغی زمان ئوز مأمورلاری واسطه‌سیله کندلیلره هر جور تضییق گوستریردی. دولت مأمورلارینین کندلیلرین یاشادیغی ائولری ثبت‌اسناد یولو ایله دولتین و ملکه‌دارلارین املاکینا چویرمه‌سی شایعه‌سینه قارشى اردبیل محالینین باری کندینده یاشایان ۵۰۰ کندلی بو مسئله‌نی دولت مأمورلاری و کندین ملکه‌داری ایله دینج یوللا حل ائتمکه چالیشیر. ئوز آق‌ساققالارینى اونلارین یانینا گوندیریرلر. لاکن دولت مأمورلاری و ملکه‌دارلار بونو قبول ائتمیر و گلن آق‌ساققاللاری دولتین علیه‌نه اولماقدا تقصیرلندیریر و کندلیلرین نماینده‌سی اولان ۶۵ یاشلی آقاصف صمداوغلونو تحقیر ائدیرلر. ۱۹۳۵ - نجی ایل نوامبرین ۱۶ - دا سحر کندلیلر قیام‌ائده‌رک بیرنچه‌ژاندارمی ترک‌سلاح‌ائدیب، ژاندارملاری ثبت‌اسناد نماینده‌سینی و کندین ملکه‌داری درگاه‌پور باباخانی و اونون مباشرلرینی توتوب بیر داما سالیرلار (۱). بوزمان باری کندینه توپلانمیش اطراف ملکه‌دارلار و بورا گل‌میش ژاندارملار ایله کندلیلر آراسیندا آتیشما باشلانیر. همین آتیشما نتیجه‌سینده ۵ نفر ملکه‌دار ئولور، بیر چوخلاری یارالانیر. بو حرکت بوتون اطراف کندلرده یاییلا بیلر. لاکن اردبیلدن گلن قوشون حصه‌لری و ژاندارملار بازی کندینی محاصره ائدیر، قیامچیلاردان ۳۰۰ نفره قدری توتولوب اردبیله آپاریلیر. گله‌جک قیاملاردان قورخان دولت قیامچیلاردان ۵ نفرینه ئولوم، ۱۵ نفرینه عملوک حبس جزاسی کسیر، قالانلارینى ایسه عائله‌لری ایله بیرلیکده کاشانا سورگون ائدیر. اونلار یالانیز رضاشاه حاکمیتی بیخیلیدیکدان سونرا وطنه قاییدیب ئوز مبارزه‌لرینی دوام‌ائتدیریرلر. دئمک اولارکه، ۱۹۳۰ - ۱۹۴۰ - نجی ایللرده رضاشاه دیکتاتورلوغونون «محکم‌نمه‌سی» ایلیرینده بئله بوتون ئولکده و خصوصیه آذربایجاندا ضد فئودال مبارزه دایاندریلما‌میش، مختلف یوللارلا دوام ائتدیریل‌میشدیر. اونا گوره‌ده آذربایجان‌خلقینین آپاردیغی سیاسی مبارزه‌نی کچمیش مبارزه‌لرین دوامی‌کیمی نظره آماق لازمدیر.

ایکینجی دنیا محاربه‌سی عرفه‌سینده ایران دولتی فاشیستلرین منافع‌لرینه اویغون، ایران خلقلرینین منافع‌لرینه ضد اولان بعضی مرتجع تدبیرلره ال آتمیشدی. بو دا سووهت دولتینه قارشى حربی حاضرلیق ایشلرینین آپاریلماسیندا آلمان فاشیستلرینه هر جور کمک ائدیردی. بونون ایچون ایران دولتی آلمان ایله ۱۹۳۵ - نجی ایلهده باغلانمیش مقاوله اساسیندا آلمانین تجارت و صنایع شرکتلری ایرانین اقتصادیاتیندا مهم موقعلری ئوز اللرینه آماغا باشلادیلار. متخصص پرده‌سی آلتیندا آلمانین ۵۶۰۰ نفره قدر جاسوسلاری، خصوصیه سووهت دولتینه قارشى

۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، اوچونجو دوره، ۲۸، دکابر، نمره ۱۶۴۸.

ایراندا تخریبات ایشلرینه باشلادیلار(۱). اونلار ایرانین اراضیسیندن شوروی ئولکهسینه هجوم ائتمک مقصدیله داشناق و مساواتچیلاردان دستلر یاراتماق ایچون حاضریق ایشلری گورمگه باشلادیلار(۲). آلمان تخریباتچیلاری خصوصیله میانه-قزوین دمیریولوندا، تبریز، جلفا و آذربایجانین سرحد رایونلاریندا ئوزلرینه استنادگاه حاضرایرادیلار(۳).

ایران دولتی ۱۹۳۸ - نجی ایلدن آلمانلار و اونون متفقی اولان ایتالیا ایله حربی علاقه ساخلاماغا باشلامیشدی. دولت ایتالیا دان حربی گمی لر آلدی. حربی متخصصلر حاضریلماق ایچون اورایا طلبه لر گوندردی و ایتالیا ضابطلری ایرانا دعوت ائدیلدی(۴). آلمانلار ایسه ۱۰۰ عدد حربی طیاره حاضراییب ایران قوشونونا وئرمه لی ایدی(۵). ایران دولتی ده ۱۹۳۸ - ۱۹۳۹ - نجو ایلدرده ایران اوردوسونون سایینی ۱۵۰ میندن ۱۹۴۱ - نجی ایلده ۳۵۰ مین نفره چاتدیرمیشدیر(۶). رضا شاه بونونلا علاقه دار حربی خرجلری ده آرتیرمیشدی. مثلا، ۱۹۳۹ - ۱۹۴۰ - نجی ایللرین دولت بودجه سینده حربی ناظرلیک ایچون ۳۶۴ میلیون ریال نظرده توتولوغو حالدا، ۱۹۴۰ - ۱۹۴۱ - نجی ایلدر بودجه سی ۴۶۴ میلیون ریالا و ۱۹۴۱ - ۱۹۴۲ - نجی ایلدر بودجه سی ایسه ۵۹۲ میلیون ریالا چاتدیریلماسی نظرده توتولوردو(۷).

محاربه عرفه سینده ایران دولتی اقتصادی جهتده آلمان فاشیستلرینه کمک ائدیردی. بئله که، ۱۹۳۹ - نجو ایل اوکتبرین ۸ - ده ایران دولتی ایله آلمان دولتی آراسیندا گیزلی مقوله باغلانمیش. همین مقوله یه اساسا ایران دولتی آلمانا ۲۲۵۰۰ تون پامبیق، ۶۰۰۰ تون یون، ۲۰۰۰۰ تون بوغدا، ۲۰۰۰۰ تون دوگو، اون مین تون آرپا وئرمه لی ایدی(۸). بو کندتصرفات ماللارینین آلمان ایچون بویوک اهمیتی وار ایدی. چونکه آلمانلار محاربه ایله علاقه دار داها آرتیق ذخیره

۱ - احمد رضوانی. «ماجرای آذربایجان از شهریور ۱۳۲۰ تا آذر ۱۳۲۵». اراک، ص. ۶۱.

۲ - شولتیز هولتوس. «اسرار جاسوسی آلمان در عشایر فارس». تهران، ۱۳۳۹، ص. ۶۱.

۳ - س.م. ایوانوو. گوستریلن اثر، ص. ۹۱.

۴ - فتح اله نوری اسفندیاری. «رستاحیز ایران، مدارک و نگارشات خارجی ۱۲۹۹ - ۱۳۲۳». چاپ اول، ص. ۷۶۵.

۵ - ینه اورادا.

۶ - قاضی رحیم. «کدف-ایران کوردستانیندا کورد خلقینین ملی آزادلیق حرکاتینین رهبری و تشکیلاتچیسیدی» آدلی دیسرتاسیاسی، ص. ۱۱۹.

۷ - ینه اورادا.

۸ - س.م. ایوانوو. گوستریلن اثری، ص. ۹۰.

توپلاماغا چالیشیردیلار.

آلمانلار ایران اوردوسوندا اولان مترقی ضابطلری کنار ائدیپ فاشیستپرست ضابطلرین مهم وظیفه لری. توتمالارینا کمک مقمیدله ۱۹۴۱ - نجی ایلده اوردودا «تمیزلیک» ائتمگه چالیشیردیلار(۱). بو تدبیرلر سووهت دولتی و داخلده اولان انقلابی مبارزه یه قارشى ایدی.

سووهت دولتی یارانان تهلكه نین ۱۹۲۱ - نجی ایل ایران - سووهت مقالوله سینین شرطلرینه ضا اولدوغونو بیلدیرمک مقمیدله ۱۹۴۱ - نجی ایل ژوئنین ۲۶ - دا. ژوئیه نین ۱۹ - دا و اوت آیینین ۱۶ - دا ایران دولتیینه خبردارلیق نوتاسی وئره ره ک آلمانلارین سووهت دولتیینه قارشى ایراندا آپاردیغی پوزوجولوق ایشلرینین قارشیسینی آماغی طلب ائتی(۲).

آلمان تهلكه سینى آرادان قالدیرماق مقمیدله متفقلرین قوشونلاری ۱۹۴۱ - نجی ایل اوت آیینین ۲۵ - ده ایران اراضیسینه داخل اولدولار. رضا شاه سلطنتی اوغلونا وئرمکله، سپتامبرین ۲۷ - ده ئولکه نی ترک ائتمگه مجبور اولدو(۳). متفقلرین قوشونلاری ایرانا داخل اولان زمان اوردو سیرالاریندا قوللوق ائدن جوانلار ئوز سلاحلارینی یا ایولرینه آپاریر و یا بیرکنار آتیردیلار. مبارزه ایچون وقت آختاران، ایللر بویو ملکه دارلارین، خانلارین و ایران دولت مأمورلارینین ظلموندن جانا گلیمیش کندلیلر بو سلاحلاری اله کچیره رک مرتجع ملکه دار و ژاندارملاردان انتقام آماغا باشلادیلار. بو زماندان دا آذربایجان خلقینین سیاسی مبارزه سینده ینى بیر مرحله، آچیق مبارزه دورو باشلاییر.

کور طبیعی صورتده باغلانان کندلی قیاملاری نتیجه سینده آذربایجانین بیر چوخ ولایتلرینده، او جمله دن سراب محالینین نرمی، آغ میان، سوما و حسنخان کندلرینده بیر نچه غدار خان و ملکه دار ئولدورولور. گرمه رود ولایتینین بروه نا محالیندا اولان که له ی ورزیغان، ینگجه ونیشه کندلرینین مرتجع فئوداللاری اولان بهبودیلره و باشقالارینا قارشى بیرنچه گون ساحلی آتیشما اولدو. بونون نتیجه سینده کندلیلردن محمدعلی، پنجه علی، آله وئردی، مشدی حسین، سیفاله و عبدالله آدلی ۶ نفری هلاک اولدو. مرتجعلردن ده خیلی ئولن اولدو. همین کندلرده اولان ملکه دارلار ساحلی کندلیلرین تضییقی آلتیندا کندن قاچدیلار. کندلیلر ملکه دارلارین تورپاقلارینی ئوز آرارلاریندا بولمه که باشلادیلار. مراغه ولایتینین عجبشیر محالینین ملیک کندینده.

۱ - ینه اورادا.

۲ - علی شمیده. «ایران فعله همکارلار حرکاتی ۱۹۴۱ - ۱۹۴۶ - نجی ایللر». باکی، ۱۹۶۱، ص. ۵۲.

۳ - کوهی کرمانی حسین. «از شهر یور ۱۳۲۰ تا فاجعه آذربایجان و زنجان، تهران، ۱۹۴۷، جلد ۱، ص. ۱۴۹.

مړند، علمدار محالیندا، اردبیلین یوردچو محالیندا، اهر و خلخالدا بیر-بیرینین آردینجا ملکه دارلارا قارشی کندلی قیاملاری باش وئردی. کندلیلر ملکه دارلارین تورپاقلارینین ئوز آرالاریندا بولور، ملکه دارلارین تاحیل انبارلارینین اله کچیریب یوخسوللار آراسیندا پایلابیردیلار (۱).

بو کندلی قیاملاریندان بعضی وقتلر شاهدان ناراضی اولان طایفا باشچیلاری استفاده ائدیردیلر. مثلا، خلخالدا باشلایان کندلی قیاملارینین رهبرلیکینی خلخال محالینین طایفا باشچیسى اولان ممیش خان ئوز الینه آلمیشدی. لاکن کندلی قیاملارینین اساس اشتراکچیلاری کندلیلر ایدی.

سیاسی بیر حزبین همین حرکاتا رهبرلیک ائتمه‌سی نتیجه‌سینده غیرمتشکل و بیر-بیرله علاقه‌سی اولمایان کندلی قیاملاری ایران دولتینین گوندردیگی قوشون واسطه‌سینه یاتیریلدی. و.ای.لنین فعله‌لرین و کندلیلرین آیری-آیری کاپیتالیست و فئوداللارا قارشی آپاردیغی کورطبیعی مبارزه‌سینین سیاسی مبارزه‌یه چوریلمه‌سینده حزبین رولوندا دانیشاراق یازیردی: «سوسیال-دموکراتیانین وظیفه‌سی فعله‌لرین ظالم‌ره قارشی آپاردیقلاری کورطبیعی مبارزه‌نی، محض اونلاری تشکیل ائتمک، اونلارین آراسیندا تبلیغات و تشویقات آپارماق یولو ایله، بوتون منفین مبارزه‌سینه، معین سیاسی و سوسیالیست ایده‌آلاری اوغروندا معین سیاسی حزبین مبارزه‌سینه چویرمکدن عبارتدیر. تک بیر یرلی فعالیتله بو مقصده چاتماق اولماز» (۲). دوغرونداندا آذربایجان کندلیلری هانسی استقامتده مبارزه آپاردیقلارینین بیلمه‌ییب، یالنیز چیخیش یولونو کورطبیعی مورتهده ملکه دارلارا قارشی ساحلی مبارزه‌ده گوروردولر. س.ج.پیشه‌وری کندلیلرین سلاح الینه کچن کیمی مبارزه‌یه باشلامالاری سببلرینی بئله ایضاح ائدیردی: «رضا شاه دیکتاتوراسینین داغیلما‌سی، اجتماعیتین بوتون منفیرینه تکان وئردی. ظالم و مظلوم منفیر هرایکیسی دیکسینه‌رک ئوزونه گلدی... دیکتاتورلوق اوزریندن پرده‌لر گوتورولدو کده او، نه ائده‌جکینی، هاردان ایشه باشلایاجکینی، ئوز قانونی حقوقلاریندان هانسینی تز طلب ائده‌جکینی بیلمیردی» (۳). بو شرایطده ایران زحمتکشلرینین مبارزه‌سینی متشکل لشدیرمک و اونا دوزگون استقامت وئرمک ایچون فعله‌ منفینین سیاسی تشکیلاتینین یارانما‌سی ضروریتی میدانا گلدی. ۱۳۲۰ - نجی ایل مهر آیینین اوللرینده حزب توده ایرانین مؤسسه‌لرینین تهراندا ییغینجاغی اولدو و بیر نچه گوندن سونرا یعنی ۱۳۲۰-نجی ایل مهر آیینین ۱۰ - دا حزب توده ایران رسمی اولاراق یاراندى. باشدا سلیمان محسن اسکندری اولماقلا ۱۵ نفردن عبارت حزبین موقتی مرکزی کمیته‌سی سچیلدی.

- ۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی. ۳ - نجو دوره، ۱۹۵۵، نمره ۷۹۹.
- ۲ - و. ای. لنین، اثرلری، ۴ - نجو نشری، ۴ - نجو جلد، ص. ۲۱۶.
- ۳ - س. ج. پیشه‌وری، «سچیلیمیش اثرلری» باکی، ۱۹۶۵، ص. ۱۹۳.

اونون مرامنامه و نظامنامه سی حاضرلاندی. حزب «سیاست» و «مردم» روزنامه لریندن ئوزونون سیاسی حرکت خطینی تبلیغ ائدن اورقان کیمی استفاده ائدیردی (۱).

حزب توده ایران بیرینجی نوبهده ایران زحمتکش لرینین انقلابی مبارزه سینی متشکل حالا سالماقلا یاناشی بو دورده دنیا زحمتکش لرینین قارشیسیندا اساس وظیفه اولاراق فاشیزمه قارشی مبارزه یهده جدی فکر وئیردی.

بو زمان هله آذربایجاندا حزب توده ایران یارانماشیدی. آذربایجان خلقینین مبارزه سینه رهبرلیک ائتمک و ئولکه نی آجلیق و ایشسیزلیک بلا سیندان خلاص ائتمک مقصدیله ۱۳۲۰ - نجی ایل شهریور آییندا آذربایجانین مرقی آداملاریندان بیر قروپو تبریز شهرینده بیر یره توپلاشیب «آذربایجان جمعیتی» آدلی بیر سیاسی تشکیلات یاراتدیلار. همین جمعیتین «آذربایجان» آدلی روزنامه سی نشر اولماغا باشلادی (۲). همین روزنامه واسطه سیله «آذربایجان جمعیتی» هیتلر آلمانی جاسوسلارینین آذربایجاندا سووه ت دولتی و آذربایجان زحمتکش لری علیه نه یونلتمیش اولوقلاری پوزوجولوق ایشلرینه قارشی مبارزه آپاریردی.

جمعیت ئوز مرامنامه سینده ایشسیزلیکه رشوتخورلوغا، کندیلرین وضعیتینین آغیرلیغینا، شهر زحمتکش لرینین ارزاق ایله تأمین ائدیلمه سینه، دولت مأمورلارینین ئوزباشینا لبقلارینا قارشی مبارزه آپارماق شرطلرینی ایره لی سورمکه برابر آذربایجان دیلینین رسمی دلیل اولماسی، اینجه صنعت، ادبیاتین انکشافی، زحمتکش لره سیاسی حقوق و کندیلره تورپاق وئریلمه سی و شهرلرین آبادلاشدیریلماسی اوغروندا مبارزه آپارماغی ئوز قارشیسیندا وظیفه قویموشدو (۳).

۱۹۴۲ - نجی ایل اوکتیابر آییندا گیزلی صورتده تهراندا کچیریلن حزب توده ایرانین بیرینجی کونفرانسی زمانی تبریزده اونون ایالتی کمیته سی ده یارانماشیدیر. کونفرانسنین قراری اساسیندا حزب توده ایرانین تشکیلاتلاری ئولکه نین بوتون ایالت و ولایتلرینده یارانندی. حزب توده ایرانین مرامنامه سینده دولت تورپاقلارینین پول ایله آلینیب کندیلره وئریلمه سی، ۸ ساعتلیک ایش گوتو، امک و اجتماعی بیمه قانونلارینین مجلس طرفیندن تصدیق اولونماسی، ایرانین اجتماعی قورولوشونون دموکراتیکلشدیریلمه سی، رضا شاه دورونده جنایتده ال آتمیش شخصلرین جزالاندیریلماسی، ایرانین سیاسی، اقتصادی مستقل لیگی، فئودال سارتینه قارشی مبارزه، بیغینجا ق، سوز، مطبوعات آزادلیغی، معارفین انکشافی، فعله لرین وضعیتینین یاخشیشماسی ایچون اونلارین منافع لرینین مدافعه ائدیلمه سی

۱ - علی شمیده. گوستریلن اثری. ص. ۶۱.

۲ - میرزه ابراهیموف. «جنوبی آذربایجاندا ملی دموکراتیک حرکات حقیقنده» «انقلاب و مدنیت» ژورنالی، ۱۹۴۷، نمره ۴، ص. ۸۳.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، تبریز، ۲ بهمن، ۱۳۲۰، نمره ۲۶.

وسایره ماده لرین ایره لی سورولمه سی (۱) حزب توده ایرانین نفوذونو تیز بیر زماندا ئولکده قالدیردی و بوتون زحمتکشلر اونو آلقیشلادیلار.

کچیریلن حزب توده ایرانین بیخینجاغیندا سرتیپزاده و اونون طرفدارلارینا قارشى مبارزه آپاریلدیسادا. لاکن حزب سیرالاری اونلاردان تامیله تمیزلمه دی. حزبین آذربایجان ایالتی کمیته سی ئوز فعالیتینی فعله و کندیلر آراسیندا گوجلندیرمک ایچون ولایتلرده ئوز تشکیلاتلارینی یاراتماغا باشلادی. حزب توده ایرانین آذربایجان تشکیلاتی فاشیزمه قارشى مبارزه شعارینی ایره لی سوردو. سووه دولتینین سفارشلرینی بوتون صنایع مؤسسه لرینده تزحاضلاماق و سرسرا- به گئدن ماللارین تعجیلی یولا سالینماسی ایچون فعله لرین ایچریسینده بویوک تبلیغاتی ایشلر آپاردی. بو دا حزبین بین الملل چیلیک پرینسیپیندن ایره لی گلن ان دوزگون عمل ایدی.

حزب توده ایرانین بیرینجی کونفرانسینین قراری اساسیندا ۱۹۴۲ - نجی ایل فورال آییندا ایران همکارلار اتقاقی تشکیل اولوندو. حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا یارانان همکارلار اتقاقی ۱۹۴۲ - نجی ایلین اورتالاریندا تبریز شهرینده تشکیل اولوناراق ئوز فعالیتینی فعله لر ایچریسینده گوجلندیردی. بونونلا یاناشى بوتون قوه لری بیرلشدیرمک مقصدیله آذربایجاندا اولان مترقی تشکیلاتلار دا حزب توده ایرانلا بیرلشدی (۲). ۱۹۴۲ - نجی ایل حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا آیری-آیری همکارلار اتفاقلاری بیرلشيب «ایران کارگرلر و زحمتکشلرینین بیرلشمیش مرکزی شوراسی» یاراندی (۳).

فعله صنفینین بئله بیرلشمه سیندن قورخان داخلی و خارجی ارتجاعچیلار هر واسطه ایله اولورسا اولسون بو اتقاقی داغیتماغا چالیشیردیلار. فاشیست آلمانینین جاسوسلاری ایراندا اولان آلمان طرفدارلارینین کمگی ایله سرسرا-یه قارشى و هم ده گوجلنمکده اولان خلق کتله لرینین مبارزه سینه قارشى هر جور تدبیرلره ال آتیردیلار. بونو حیاتا کچیرمک ایچون آلمان جاسوسلاری «حزب کبود»، «حزب ملت»، «میهن پرستان»، «ایران بیدار» وسایره فاشیستپرست تشکیلاتلار یارادیب متفقلره خصوصیله سرسرا - به قارشى هر جور پوزوجولوق ایشلری آپاریردیلار. همین فاشیست تشکیلاتلارا ایراندا قالان آلمان کشفیاتچیلاری مایه ر ایله شولتس رهبرلیک ائدیردی (۴). بو تشکیلاتلار ۱۹۴۲ - نجی ایلین

۱ - علی شمیده گوستریلن اثری. ص. ۶۴.

۲ - ح. حنوف. گوستریلن اثری. ص. ۱۲.

۳ - ینه اورادا.

۴ - «آزاد ملت» روزنامه سی. تبریز. ۱۳۲۵. نمره ۱۸.

بیرینجی یاریسیندا «ملیون ایران» آدلی بیر تشکیلاتدا بیرلشدیریلدی (۱). بو تشکیلاتین رهبر هیئتینه ایرانین بعضی مرتجع سیاسی خادم لری ده داخل ائدیلمیشدی. مثلا، مجلس و کیلی نوبخت، اصفهان لشکرینین فرماندهی زاهدی، ایران آذربایجان لشکرینین کچمیش فرماندهی سرلشگر پورزند و باشقا مرتجع لر داخل ایدیلر. «ملیون ایران» تشکیلاتی آذربایجاندا ژاندارم رئیس لرینی، قوشون فرمانده لرینی، استاندار، مرتجع خانلار و فئودال لاری ئوز سیراسینا جلب ائدیردی.

سووت قوشونلارینین استالینگراد و وروشاسیندا آلمانلارا ووردوغو آغیر ضربه دن سونرا ایراندا اولان آلمان کشفیاتینین باشچیلاری شولتس و مایه ر متفق لر طرفیندن حبسه آیلندی و آلمانلارین کشفیاتینا ایراندا بویوک ضربه ووردو (۲). بئله بیر شرایطده آذربایجان زحمتکش لرینین مبارزه سی گنیش لئیردی. لاکن حزبین رهبرلیکینه سوخولموش اولان اوپورتونیست عنصر لر یالنیز اقتصادی طلب لر ایره لی سورمکله سیاسی مبارزه یه انکل توره تمه یه جهد ائدیردی لر. بو زمان تهراندا خلیل انقلاب و یوسف افتخارینین رهبرلیگی آلتیندا «اتحادیه کارگران و برزگران» («فعله - کندلی همکارلار اتفافی») یارانمیشدی. بونو یاراتماقدان مقصد ایران همکارلار اتفاقینی پارچالاماق و دشمنه قارشى واحد قوه نی ضعیف لتمک ایدی.

بوندان استفاده ائدن آذربایجانین استانداری فهیمی پلیس حمایه سینده اولان فعله تشکیلاتی یاراتماغا باشلادی. فهیمی بو ایش ایچون تبریزده عدلیه اداره سینده وکیل مفتی ایله ایشله مکه گلن خلیل انقلابدان استفاده ائتدی. خلیل انقلاب فهیمین کمکی ایله بیر نچه کون عرضینده آذربایجاندا «فعله - کندلی همکارلار اتفاقینین» شعبه سینی یاراتدی (۳).

خلیل انقلاب تبریز فعله لرینین مبارزه سینی پارچالاماق و اونلاری دوزگون مبارزه یولوندان دوندرمک، قیزیل اوردونون سفارش لرینی حیاتا کچیرن بیر نچه مؤسسه لرده کونلرله تعطیل کچیرمکه، سفارش لری لنگیتمه یه باشلادی.

بئله لیکنده حزب توده ایرانین قارشیا قویدوغو بیر نچه وظیفه، یعنی آلمان فاشیزمین قارشى مبارزه ضعیفله مه یه باشلادی. خلیل انقلاب همکارلار اتفاقینی حرمتدن سالماق و پلیسین اونلارین اوزرینه هجومونو گوجلندیرمک مقصدیله وقت سیز نمایش لر، تعطیل لر و سول چپ خیشلار ائتمکله پولیسین الینه بهانه وئیردی.

۱۹۴۳-نجو ایلین اورتالاریندا حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا تبریزده «آذربایجان فعله همکارلار اتفافی» یارانیب. اونون ایالتی شوراسی سچیلدی (۴).

۱ - ینه اورادا.

۲ - م. س. ایوانوو. گوستریلن اثری، ص. ۹۴.

۳ - ح. حسنوف. گوستریلن اثری، ص. ۱۳.

۴ - ینه اورادا، ص. ۱۴.

«فعله همکارلار اتفافی» ئوزونون مبارزه سینی فعله لر آراسیندا گنیش لندیردیگی ایچون مرتجع لر ییندن فتنه کارلیغا ال آتماق مقصدیله آذربایجان دان قوولموش خلیل انقلابین ایکینجی دفعه آذربایجانا گلمه سی ایچون شرایط یاراتدیلار. خلیل انقلاب ایکینجی دفعه ۱۹۴۴ – نجو ایل مای آییندا تبریزه گلیر. بو زمان تبریزده اولان هر ایکی («فعله کندلی همکارلار اتفافی» و «آذربایجان فعله لر اتفافی») همکارلار اتفافی بیرلشمک عرفه سینده ایدی. خلیل انقلاب نه اینکه همکارلار اتفاقلارینی بیرلشدیرمه دی. هم ده همکارلار اتفاقینین رهبرلیگینی ئوز الینه آلماقلا اونو حزب توده ایرانین آذربایجان تشکیلاتینا قارشی قویماغا باشلادی. یینه ده پولیسین الینه بهانه وئرمک ایچون سول چیخیشلارا باشلادی. نتیجه ده آذربایجانین استانداری دادورین گوستریشی و اوچونجو آذربایجان لشکرینین فرماندهی سرلشگر جوادینین امری ایله ۱۹۴۴ – نجو ایل ژوئیه نین ۱۲ – ده پولیس ایله برابر تبریزده یئرلشن قوشون حصه لری همکارلار اتفاقینین بیناسینا هجوم ائتدیلر. مقاومت گوسترن فعله لر آتسه توتولدو. نتیجه ده ۹ نفر ئولدو، ۴۶ نفر یارالاندی (۱).

مرتجع لر طرفیندن توره دیلن بو قانلی جنایت ۲۲ تیر (۱۲ ژوئیه ۱۹۴۴ – نجو ایل) حادثه سی آدیله آذربایجان فعله لرینین مبارزه تاریخینده اونودولماز صحیفه لردن بیرینی تشکیل ائدیر.

«۲۲ تیر حادثه سی» امپریالیستلرین ال آنتیلاری اولان خلیل انقلاب و یوسف اقتخارینین ایچ اوزونو آچیب نشان وئردی. آذربایجان فعله لری بو خیانتلری باشا دوشدو کدن سونرا همکارلار اتفاقینین اطرافیندا داها سیخ بیرلشمکه برابر، هم ده حزب توده ایرانا اعتمادلاری داها دا آرتدی. بئله لیکله ده آذربایجاندا بیر ایل عرضینده حزب توده ایرانین عضولرینین سایى ۱۰ دفعه چوخالدى (۲). بئله که، ۱۹۴۴ – نجو ایلین یانواریندا تشکیلاتین اطرافیندا ۴ – ۵ مین نفر عضو توپلاندىغی حالدا، ۱۹۴۵ – نجی ایلین ژانویه آییندا اونلارین سایى ۴۴ مین نفره چاتمیشدی (۳).

۱۹۴۴ – نجو ایلده آذربایجاندا کچیریلن حزب توده ایرانین ایالتی کونفرانسی، ایالتی تشکیلاتین رهبرلیگینی اوپورتونویست عنصرلردن تامامیله تمیزلهدی و مبارزه نین گنیش لندمه سینه ینی استقامت وئردی. فعله لر ایندی اقممادی مبارزه ایله یاناشی سیاسی طلبلر ده ایره لی سوروردولر.

امپریالیزمه قارشی ایرانین بوتون مترقی قوه لرینی واحدجه ده بیرلشدیرمک مقصدیله حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا ۱۹۴۴ – نجو ایلین مارت آیینین

۱ – «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ – نجو دوره، ۱۱ دسامبر ۱۹۴۸، نمره ۱۰۸.

۲ – ح. حسنوف، گوستریلن اثری، ص. ۱۱.

۳ – ینه اورادا.

۱۰- ادا س.ج. پیشه‌ورینین صدرلیگی ایله «جبهه آزادی» یارانندی (۱). او، بوتون مترقی ضیالیلاری، خصوصیه مطبوعات ایشچیلری نی ئوز اطرافیندا بیرلشدیردی. ۱۹۴۵ - نجی ایلین اوللرینده «جبهه آزادی» ده ۴۴ روزنامه بیرلشیردی که، بو دا بوتون ئولکهده چیخان روزنامه‌لرین دئمک اولار که، یاریسینی تشکیل ائدیردی (۲). «جبهه آزادی» نین شعبه‌لری تبریز، اردبیل، اورمیه و ایرانین بیرچوخ باشقا شهرلرینده ده یارادیلدی (۳).

۱۹۴۲ - نجو ایله تبریزده خلیل آذربادگانین رهبرلیگی آلتیندا «کانون دموکراسی» آدلی دموکراتیک تشکیلات یارانمیشدیر (۴). بو تشکیلاتین پروگراماسی حزب توده ایرانین مرانامه‌سینه یاخین ایدی. بو تشکیلات میتینگلرین متشکل کچیریلمه‌سینده، فعله‌لرین منافعلرینین مدافعه ائدیلمه‌سینده، سووت دولتینین سفارشلرینین مؤسه‌لرده تز و کیفیتلی حاضرلانماسیندا مثبت رولو اولموشدور. ۱۹۴۲ - ۱۹۴۳ - نجو ایللرده «ضد فاشیست»، «دوست شوروی» و سایر مترقی تشکیلات و جمعیتلرین یارانماسینین دا فاشیزمه قارشى مبارزه‌ده معین رولو اولموشدور.

ئولکهده گوجلنمکده اولان انقلابی مبارزه‌دن قورخویا دوشن ارتجاع و امپریالیستلر بعضی تدبیرلر گورمک ایچون مختلف مرتجع تشکیلاتلار یاراتمیشلار. ۱۹۴۲ - نجی ایلدن باشلایاراق آلمان فاشیست طرفدارلاری و داخلی ارتجاع امپریالیستلرین کمگی ایله ۲۰-یه قدر مرتجع تشکیلات و جمعیتلر یاراتمیشدیلا که، اونلاردان «وطن»، «خورشید»، «حزب آتش»، «خیریه»، «اشرف»، «اراده ملی» و باشقالارینی گوسترمک اولار. سید ضیاءالدین ۱۹۴۲ - نجو ایله امپریالیستلر طرفیندن ایرانا گتیریلدی و اونون واسطه‌سیله بیرنجه مرتجع تشکیلاتلار یارادیلدی. بونلارین اساس مقصدلری آذربایجاندا گوجلنمکده اولان انقلابی مبارزه‌نین قارشیسینی آماق، زحمتکشلرین بیرلیگینی پارچالاماق، اونلارین آراسینا نفاق سالماق. همده مرتجعلری سلاخلاندیریب انقلابچیلاراقارشى ترورچولوق ایشینی حیاتا کچیرمک ایدی. اونا گوره ده بو تشکیلات و جمعیتلر اساس اعتباریله مرتجع خانلاری، روحانیلری، زاندارم رئیس‌لرینی ئوز سیرالارینا جلب ائدیردی. هم ده بو تشکیلاتلاردا ارتجاع بیر نوع بیرلشیردی. مثلا، «خیریه» و «اشرف» تشکیلاتلاریندا

۱ - «نجات ایران» روزنامه‌سی، تهران، ۱۳۲۳، نمره ۴۷۳.

۲ - «دنیا» مجله‌سی ۵ - نجی ایل، نمره ۳، ص. ۹.

۳ - ح. حسنوف. گوستریلن اثری، ص. ۱۶.

۴ - ینه اورادا، ص. ۱۷.

اساسا ميانه ولايتينين مرتجعلری پيرلشدیريلميشدير(۱). بوتشکيلاتلارا امپرياليستلر و ايران دولتي هر جور کمک ائديرديلر.

ايران تاريخچيسي مهدي داودي يازيردي: «سيدضياءالدين ايرانا گلديکدن سونرا» اراده ملي» حزبي واسطه سيله بوتون ارتجاعی قوه لری ئوز اطرافيناتوپلاييب، ئولکه ده اولان مترقی حزب لره و خصوصيله سووهت دولتینه قارشى هر جور تبليغات آپارماغا باشلاميشدير» (۲). امپرياليستلر و ايرانين مرتجع دايره لری همين تشکيلاتلار واسطه سيله فئوداللاری، مرتجع خانلاری سلاحلانديرماق ايچون اوللارا ۵۰ مين تفنگ، مسلسل وسايره وئرميشلر (۳). همين سلاخلارين آذربايجاندا مرتجعلره پايلانماسينا استاندارلار، قوشون و ژاندارم باشچيلاری شرايط ياراديرديلار (۴).

همين مرتجعلرين ترورلاری نتيجه سينده حزب توده ايرانين فعال عضولريندن مين نفر دن آرتيق ئولن و يارالانان اولموشدور. بو جنایتلری حياتا کچيرن ترورچولارا ۵ ميليون تومن پول آيريلميشدی (۵). همين سلاخلارين بير حصه سی آذربايجان خانلارينا پايلانيردی. بئله که، ۴۰۰ تفنگ يالنيز خمسه فئودالی ذوالفقاری يه وئريلميشدی (۶). بونون نتيجه سينده ایدی که، آذربايجاندا خانلارين و ژاندارملارين کندلير اوزرينه هجومو گوجلنيردی.

اردبيل ولايتی يوردچو محالينين مرتجع خانلاريندان اولان نصراله خان کندلرده باشلانان حرکاتی بوغماق ايچون بير چوخ اطراف خانلاری دا بوايشه جلب ائتميشدی. ۱۹۴۴ – نجو ایلده نصراله خان و ژاندارملارين ۳۰۰ نفر سلاحلی دسته سی يوردچونون کيوه و گويرچين کندلرينی چاپيب غارت ائتديلر. يوردچو خانلاريندان اولان ضرغام ۱۹۴۴ – نجو ایلده رضاقلی قيشلاق کندينده حزب توده ايرانين فعال عضولريندن مصيب علی اوغونو کنده ميتينگ تشکيل ائتديکی ايچون گولله ايله ووروب ئولدوردو (۷).

تبريز فرمانداري محتشمينين رهبرليگی آلتيندا تبريزده حزب توده ايرانين ميتينگ کچيره جگی گلستان باغی قاباغيندا بومبا باسدیريلميش، پارتلاييش نتيجه سينده بير اوشاق ئولموش و ايکی نفر يارالانميشدی. تبريز حبس خاناسيندا اولان سياسی

۱ – آذربايجان سرسر علملر آکادמיاسی تاريخ اينستيتوتونون علمی آرخیوی، فوندا. ص. ۱۵.

۲ – مهدي داودي. «قوام السلطنه» تهران، ۱۳۲۶، جلد اول، ص. ۸۷.

۳ – روزنامه «ظفر»، تهران، ۱۳۲۴، شماره ۱۲۸.

۴ – روزنامه «ظفر»، تهران، ۱۳۲۴، شماره ۱۳۰.

۵ – روزنامه «ظفر»، تهران، ۱۳۲۵، شماره ۲۳۲.

۶ – روزنامه «ظفر»، تهران، ۱۳۲۴، شماره ۱۲۸.

۷ – «قیزيل صحيفه لر» تبريز، ۱۳۲۵، ص. ۳۰۳.

محبوسلاردان ۱۱ نفرینی گویا قاچماق بهانه‌سی ایله گولله ایله ووروب
ئولدورموشلر(۱).

گنیش‌لنمکده اولان خلق حرکاتینا قارشی ایران دولتینین هجومو ۱۹۴۴-نجو
ایله دها جدی شکل آلمیشدیر. فوریه آییندا بیر نفر میاندوآبدان یازیردی‌که،
سرتیپ هوشمند افشار ۱۵۰۰ نفرلیک قوشون‌ایله بانه شهریندن سردشته گل‌میش
و بورادا بیر نچه مترقی شخص حبسه آلمیشدیر(۲). ۱۹۴۴-نجو ایله سرابین
سوما کندینده ملایوسف آدلی کندلی حزب توده ایرانین عضوی اولدوغو ایچون
گولله‌لنمیشدیر(۳). مرتجع‌لر حزبین تشکیلاتینی داغیدیب، اونون فعال عضولرینی
ترور ائتمکله حزبه عضو اولان کندلیلری قورخودوب حزبین اوزاقلاشدیرماغا
چالیشیردی‌لار. دیگر طرفدن ژاندارملار حزب تشکیلاتلارینا، اونون عضولرینه قارشی
هر جور وحشی‌لیک ائدیلمه‌سینه نه‌اینکه مانع اولموردو، حتی ئوزلری مرتجع‌لرین
سلاحلی دسته‌لری ایله بیرلشیردی‌لر.

آذربایجاندا باشلانان انقلابی‌حرکاتین قارشیسینی آلماق ایچون ایران دولتینین
گوردوگو تدبیرلردن بیری ده ئولکه‌نین اقتصادی، سیاسی، خصوصیه قوشون و
ژاندارم ایشلرینین اداره اولونماسیندا اساس پوستلارین آمریکا مستشارلارینا
تاپشیریلماسی ایدی. آمریکا مستشارلارینا وئریلن بویوک اختیارات نتیجه‌سینده
اونلار انقلابی حرکات قارشی داخلی ارتجاعی سلاحلاندیریر، اونلارین آذربایجاندا
تخریبات ایشلری آپارمالارینا هر جور یاردیم گوستریردی. لاکن بوتون بو تدبیرلره
باخمایاراق آذربایجان خلقی آپاردیغی انقلابی مبارزه‌سینی گوجلندیرمکله، دها مهم
سیاسی طلبلر ایره‌لی سوروردو. خصوصیه ۱۹۴۴ - نجو ایلین آخری و ۱۹۴۵ -
نجی ایلین اوللرینده خلق کتله‌لرینین انقلابی مبارزه‌سی دها‌دا گنیش‌لنیردی. تبریز
فعله‌لری ۱۹۴۴-نجو ایل آوغوست آییندا صاحبکارلارین قارشیسیندا بیر سیرا طلبلر
قویولار. آذربایجانین استانداری دادور بو طلبلرین قبول اولونماسینا مانع اولماغا
چالیشسادا، فعله‌لر ایله صاحبکارلار آراسیندا دانیشق‌لار باشلاندی(۴).

فعله‌لرین شعورلو صورتده تشکیل ائتدیکلری تعطیل و نمایشلرین تضییقی
آلتیندا ۱۹۴۴ - نجو ایل سپتامبر آیینین ۲۸-ده صاحبکارلارلا فعله‌لر آراسیندا
کولکتیو مقوله باغلاندی(۵). بو دا آذربایجان فعله‌لری ایله صاحبکارلار آراسیندا

۱ - روزنامه «رهبر» تهران، ۱۳۲۴، شماره ۶۸۰.

۲ - آذربایجان سررر علملر آکادمیاسی تاریخ اینستیتوتونون علمی آرخیوی، فوندا،
ص. ۱۵.

۳ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، اوچونجو دوره، ۱۳۲۸، نمره ۲۱۲.

۴ - ح. حسنوف، گوستریلن اثر، ص. ۲۳.

۵ - ینه اورادا، ص. ۲۴.

باغلانان ایلک مقاله ایدی. ۴۱ ماده دن عبارت اولان همین مقاله بیر ایل عرضینده حیاتا کچیریلمه لی ایدی. مقاله ده اساس اعتباریله ۸ ساعتلیک ایش گونونون معین اولونماسی، امک حقیقین اورتا حسابلا ۵۰ فیاض آرتیریلماسی، برابر ایش مقابلینده قادینلارا کیشیلرله برابر امک حقی ئوده نیلمه سی، قادینلارا دوغومدان ۴۰ گون اول و ۴۰ گون سونرا امک حقی ساخلانماقلا ماذونیت وئریلمه سی، فعله لرین سوادسیز- لیغینی آرادان قالدیرماق ایچون مؤسه لر طرفیندن معلملرین آیریلماسی، فعله لرین ایشدن چیخاریلماسینین یالیز همکارلار اتقاقی نماینده لرینین اشتراکی و راضیلیغی ایله اولماسی وسایره بارده ماده لر نظرده توتولموشدور (۱).

مقاله نین بعضی نقصانلی جهتلینه باخمایاراق اونون الله ائدیلمه سی آذربایجان فعله لرینین بویوک غلبه سی ایدی. تبریز فعله لرینین بو موفقیتی اونون نتیجه سینده الله اولموشدور که، اونلار واحد همکارلار اتفاقلاری یاراداراق، اوپورتونست عنصرلی ئوز سیرالاریندان قوماقلا، ایران پرولتاریاتینین مبارزه جبهه سینده ئون سیرایا کچه بیلمیشر. تبریز فعله لری بو مبارزه نتیجه سینده سیاسی جهتن محکم لنیب، متین لشدی، ارتجاعا و امپریالیستلره قارشى مبارزه ده آغیرلیغین اساس حصه سینى ینه ده ئوز اوزرینه کوتوردو.

و.ای. لنین همکارلار اتقاقینین رولوندان و اونون فعله لرین مبارزه سینده گوستر- دیگی تاثیرین اهمیتیندن دانیشاراق یازیر: «همکارلار تشکیلاتلاری اقتصادی مبارزه نی گنیش لندیرمک و محکم لندیرمک ایشینه چوخ بویوک فایدا وئرمکله برابر، سیاسی تشکیلات و انقلابی تشکیلات ایشینه ده چوخ مهم یاردیم گوستره بیلیر» (۲). آذربایجان همکارلار اتفاقلاری تشکیلاتینین قازاندیغی بوموفقیتلر نتیجه سینده نفوذ و آرتیش و سیرالاری گنیش لشمیشدیر. بئله که، آذربایجان همکارلار اتقاقینین عضولرینین سایى ۱۹۴۵ - نجى ایله ۱۹ مینه چاتماقلا ایران فعله صنفینین ان گوجلئ تشکیلاتی اولموشدور (۳).

آذربایجاندا گنیش لشمکده اولان حرکاتدان قورخویا دوشن امپریالیستلر و ارتجاع خلق حرکاتینا قارشى سلاخلی هجوم پلانی حاضرا لایردی. ۱۹۴۴ - نجو ایل اوکتر آیینین ۳۰ - دا تبریز شهرینین «آفاقى» آدلانان میدانیندا توپلاشان ۴۰ میندن آرتیق میتینگ اشتراکچیلارینا سرتیب خسروانین امری ایله آتش آچیلدی و حزب توده ایرانین فعال عضولریندن اسم علی خان امیری آدلئ بیر فعله ئولدورولدو و ۲ نفر یارالاندی (۴).

۱ - ح. حسنوف. گوستریلن اثری، ص. ۲۷.

۲ - و. ای. لنین، اثرلری، ۵ - نجی جلد، ص. ۴۷۶.

۳ - ح. حسنوف. گوستریلن اثری، ص. ۲۸.

۴ - ینه اورادا، ص. ۳۴.

ایران دولتمنین بو جنایتلری خلق کتله‌لرینی داها دا غضبلندیردی. نمایش اشتراکچیلاری پلیس اداره‌سینی داغیتدی. سرتیب خسروانی فعله‌لرین اونا توتاجاغی دیواندان قورخاراق انگلتره سفیرلیگینده گیزلندی و سربازلارین چوخو ترک سلاح ائدیلدی. بئله‌لیکله ده ارتجاع تبریز فعله‌لرینین حرکاتینی سلاح گوجو ایله ده بوغا بیلمه‌دی. عکسینه اوکتبرین ۲۱ - ده تبریز شهرینین بیر چوخ طبقه‌لری ده فعله‌لرین اعتراض نمایشینه قوشولاراق نمایشچیلرین سای ۴۰ مینه چاتدیریلدی (۱). شهید اولموش اسم‌علی‌خان امیرینین دفن‌مراسمی بویوک نمایشه چوریلمکله اونا ۵۰ میندن آرتیق آدام توپلانمیشدی (۲).

تبریز فعله‌لرینین آتسه توتولماسینا قارشی. حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا میاندا و آبداء، اورمیه‌ده، خویدا، مرندده، اردبیل‌ده و آذربایجانین بوتون ولایتلرینده مینلرله فعله‌لرین و کندیلرین اعتراض نمایشلری اولموش و همین نمایشلر تهراندا، مجلسه و بیرچوخ مترقی روزنامه‌لره اعتراض تلگرافلاری گوندرمیشلر. همین تلگرافلاردا تبریز فعله‌لرینین گولله‌باران مقصرلرینین جزالانماسی، خلقه ضد اولان ساعد حکومتینین استعفا و ئرمه‌سی، خلق نماینده‌لرینین عبارت ینی حکومت تشکیل اولماسی کیمی بیر سیرا طلبلر ایره‌لی سورولوردو (۳).

۱۹۴۴ - نجوایل آذربایجاندا کندلی همکارلار اتفاقینین یارانماسی نتیجه‌سینده کندیلرین ده مبارزه‌یه داها آرتیق جلب ائدیلمه‌سینه شرایط یارانیر. سراب، اردبیل، قارداغ و سایر ولایتلرده متشکل کندلی حرکتلری ده گنیشلنیردی (۴).
و.ای. لنین کندیلرین ظلمدن نه یوللا خلاص اولماسی سئوالینا جواب و ئره‌رک یازیردی: «کاپیتال‌ظلموندن خیردا کندیلر، آنجاق فعله‌حرکاتینا قوشولوقدا، سوسیالیزم قورولوشو اوغرونندا، هم تورپاغین، هم ده باشقا استحصال واسطه‌لرینین (ماشین، زاوود، فابریک و سایر) اجتماعی ملکیته چوریلمه‌سی اوغرونندا فعله‌صنغینین آپاردیغی مبارزه‌یه کمک ائتدیکده خلاص اولای بیلر (۵). آیدین اولموشدورکه، آذربایجان کندیلری او زمان آزاد اولای بیلر که، ملکه‌دار و ژاندارملارین آمانسیر ظلمونه قارشی مارکسیست حزبین رهبرلیگی آلتیندا فعله‌لرین مبارزه‌سینه یاخیندان کمک ائتسینلر. ئولکه‌ده اولان مبارزه‌تین تضییقی آلتیندا ۱۹۴۴ - نجو ایل نوامبرین ۹ - دا ساعد حکومتی استعفا و ئرمکه مجبور اولدو (۶). ائله‌جده میلسپویا و ئریلن انتیاراتی

۱ - ینه اورادا.

۲ - ینه اورادا، ص. ۳۵.

۳ - ح. حسنوف، گوستریلن اثری، ص. ۳۵.

۴ - ینه اورادا، ص. ۳۸.

۵ - و. ای. لنین، اثرلری، ۴ - نجو جلد، ص. ۴۲۶.

۶ - ح. حسنوف، گوستریلن اثری، ص. ۳۹.

۱۹۴۵ - نجی ایلین ژانویه آییندا مجلس تصدیق ائتمه‌دی. آمریکانین نماینده‌سی آللنده آذربایجاندا گری چاغیریلدی (۱).

۱۹۴۵ - نجی ایل مارس آییندا آذربایجانین بوتون شهرلینده بویوک میتینگرلر کچیریلدی و همین میتینگرلر نوز قرارلاریندا آشاغیداکی ماده‌لری قبول ائتدیلر: سیدضیاءالدین و اونون طرفدارلارینین جزالاندیریلماسی، سیدضیاءالدین واسطه‌سیله آذربایجاندا مرتجع تشکیلاتلار یارادیب اونون فعالیتینه کمک ائدن فرماندارلار و ژاندارم رئیس‌لرینی ایشدن گوتورولوب اونلارین محکمه‌یه وئریلمه‌سی، کندیلرین انقلابی حرکاتینا قانلی دیوان توتان خانلارین محکمه‌یه وئریلیب جزالاندیریلماسی، دانیشدیریلمادان حبس‌خانالاردا ساخلانیلان سیاسی محبوسلارین تکلیفلرینین معین ائدیلمه‌سی. ۲۰ میندن آرتیق ایشیزلرین ایشله تامین اولونماسی و سایرہ طلبلر ایره‌لی سورولدو (۲).

۱۹۴۵ - نجی ایلین مارس آییندا حزب توده ایرانین آذربایجان تشکیلاتی ایرانین بیرچوخ مطبوعاتینا، باش وزیرہ، مجلسه و سایرہ مقاملارا تلگراف گوندردی. همین تلگرافدا تبریز فرمانداری وارسته مختار محتشمی، تبریز بلدیہ اداره‌سی رئیس‌ی موثقی، میانه فرمانداری عبدالله انصاری و باشقا مرتجع‌لرین ترورچولارا هر جور کمک ائدیپ شرایط یاراتمالاری و حزب توده ایرانین فعال‌عضولرینه دیوان‌توتمالاری قید ائدیلب همین شخصلر حقیقنده دولت اورقانلارینین ئولچو گوتورمه‌سی طلب ائدیلمه‌دی (۳).

ایکینجی دنیا محاربه‌سینده قهرمان سووهت خلقینین آلمان فاشیزمی و ژاپون میلیتاریزمی اوزرینده کی جهانشمول تاریخی غلبه‌سی بوتون دنیا اولدوغو کیمی، ایراندا و خصوصیلہ آذربایجاندا دا زحمتکش‌لرین بویوک سئوینجینه سبب اولماقلا برابر ملی آزادلیق حرکاتینین یوکسلیشینده بویوک تاثیر ائتدی. بوزمان آذربایجاندا کچیریلن بیغینجاقلار بیر چوخ طلبلری قطعنامه شکلینده دولت اورقانلارینا گوندر- دیلر (۴). لاکن بو تکلیقلر رد ائدیلمدی. ایرانین باش وزیری صدر ۱۹۴۵ - نجی ایل اوت آیینین ۱۵ - ده مجلسده آذربایجاندا گلن تلگرافلاری مذاکره ائده رکن دئمیشدیر: «سن بو تلگرافلارا هئچ بیر اهمیت وئریمیر» (۵). بئله لیکله ده دولت اورقانلاری زحمتکش‌لرین نه اینکه طلبلرینه جواب وئرمه‌دی. هم ده امپریالیستلرین کمکی ایله آذربایجانداکی مرتجع فئوداللار و ژاندارم قوه‌لرینین زحمتکش‌لرین

۱ - ینہ اورادا. ص. ۴۹.

۲ - روزنامه «ظفر» تهران، ۱۳۲۴، شماره ۸۴.

۳ - ینہ اورادا. شماره ۹۰.

۴ - روزنامه «ظفر» تهران، ۱۳۲۴، شماره ۱۱۷.

۵ - ا. قلی‌یف. گوستریلن اثری، ص. ۶۵.

اوزرینه هجومونو قوتلندیردی.

۱۹۴۵ - نجی ایل اوت آیینین ۱۲ - ده تبریزین ۱۲ کیلومترلیگینده اولان لیقوان کندینین ملکه‌داری حاجی احتشام همین کئنده یاشایان حزب توده ایرانین ۴ نفر فعال عضولرینی وحشیجه‌سینه ئوللوردو. ئولکه‌نین بوتون شهرلرینده بو حادثه ایله عینی بیر زماندا ارتجاعینین هجومو باشلاندى.

بئله‌بیر زماندا آذربایجاندا باشلانان سیاسی مبارزه ایرانین باشقا ایالتلرینده گئدن سیاسی مبارزه‌لردن فرقلندیردی. اولاً، آذربایجاندا بیرعه‌ده ایری فئوداللاری، مرتجع خانلاری و دولت مامورلارینی چیخماق شرطیله آذربایجانین بوتون اجتماعی طبقه‌لری، اوجمله‌دن اورتاباب کندیلر، صنعتکارلار، ضیاعلیلار، تاجرلر و حتی ملکه‌دارلارین بیر حصه‌سی، بیر سوزله ملی بورژوازیانین خیلی حصه‌سی ارتجاع و امپریالیزمه قارشى آپاریلان مبارزه‌ده زحمتکشلره کمک ائتمک عزمینده ایديلر. بونا دا سبب اولنلارین اوزرینده اولان ملی ظلم ایدی. دیگر طرفدن آذربایجاندا اهلینین ۸۰ فائضینی تشکیل ائدن کندیلر اوجقات ظلمه معروض قالماقدان علاوه دائم تورپاغا باغلی دگیلدیلر. اولنلار ایلین خیلی حصه‌سینی ئولکه‌نین منایع شهرلرینده فعله‌لیک ائتمکله یاریم پرولتاریاتا چوریلیر و انقلابی تجربه، سیاسی شعور جهتنده انکشاف ائتمکله انقلابی مبارزه‌ده ایرانین باشقا ایالتلرینین کندیلرینه نسبتاً تردد ائتمیردیلر.

بو زمان بوتون ایراندا ارتجاعین هجومونا قارشى و ایرانین سیاسی حیاتینا جدی تاثیر گوستره بيله‌جک بیر دایاق منطقه‌سی یارادیلماالی ایدی. یوخاریدا گوستریلن عامللر ثبوت ائدیردی که، بئله بیر دایاق منطقه‌سینین یارادیلماالی ایچون آذربایجاندا داها مساعدزمین موجود ایدی. چونکه ایره‌لیده قید اولونان عامللردن علاوه همین مرحله‌ده خارجی امپریالیزم ده آذربایجانا قارشى مستقیم سلاحلی مداخله ائتمک امکانبندان محروم ایدی. آذربایجانین ایران انقلابینین پیشقدمی کیمی آیاغا قالخمالی اولوغو ضروریتی ئوزو تماميله آیدین صورتده گوستردیگی بیر شرایطده آذربایجاندا تشکیلاتی و سیاسی جهتین داها الویریشلی امکانبندارا مالک اولان، داها گنیش اجتماعی دایاقلارا آرخالانان، ارتجاعی قوه‌لری و موجود اصول-اداره‌نی آذربایجاندا تکله‌یه بیلن بیر سیاسی تشکیلاتین یارانماالی گونون واجب وظیفه‌سی کیمی قارشیدا دوروردو. بوزمان متفکرین آلمان اوزرینده غلبه‌سیندن سونرا دنیانین مظلوم خلقلرینین تعیین مقدرات حقوقوندان استفاده ائتمک حقیقینی تصدیق ائدن «آتلاتیک منشورو» اساسیندا آذربایجان خلقی‌ده ئوز حیاتینی ایسته‌دیگی کیمی قورماق ایچون همین اعلامیه‌دن استفاده ائتمگی قرارا آلدی (۱).

بئله بیر ضروریت ایله علاقه‌دار اولاراق سید جعفر پیشه‌ورینین رهبرلیگی

۱ - آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین مرانماه و نظامنامه‌سی، تبریز، ۲، آبان، ۱۳۲۴.

آلتیندا آذربایجانین مرقی آداملارینین اشتراکی ایله ۱۹۴۵ - نجی ایل سنتیابر آیینین ۳ - ده آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین یارانماسی اعلان ائدیلدی. بئله‌لیکله ده آذربایجان خلقینین ملی آزادلیق و دموکراتیک حقوقلار اوغروندا آپاردیغی مبارزه‌سینین ان آکتیو مرحله‌سی باشلاندى. آذربایجان خلقینین آپاردیغی مبارزه‌سینین بو مرحله‌سی اولکی مرحله‌لردن فرقلنیردی. بو مرحله‌ده آذربایجان خلقی آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین رهبرلیگی آلتیندا ایران قانون اساسیینه استناد ائدیپ ایالتی و ولایتی انجمنلرین تزلیکله چاغیریلما سینی طلب ائدیردی. بوزمان آذربایجان خلقینین سیاسی، اقتصادی و مدنی حقوقلار اوغروندا آپاردیغی مبارزه داها دا گوجلنیردی.

مارکسیزم - لنینیزم نظریه‌سینی الله رهبر توتان و اونو ایرانین کنکرت تاریخی شرایطینه، اجتماعی-اقتصادی انکشاف سویه‌سینه یارادیجیلیقلا تطبیق ائتن آذربایجان دموکرات فرقه‌سی آذربایجاندا گنیش خلق کتله‌لرینین انقلابی مبارزه‌سینه رهبرلیک ائتمگی ئوز الینه آلمیشدی.

آذربایجان دموکرات فرقه‌سی ایره‌لی سوردوگو پروقراما ایله آذربایجاندا فعله و کندیلردن علاوه ملی ظلم، امپریالیستلرین سیاستیندن ناراضی اولان بوتون طبقه‌لرین مرقی احوال-روحیه‌لی حمه‌لرینی عمومی دشمن علیه‌نه واحد تشکیلاتدا بیرلشدیردی.

آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین مؤسلسری طرفیندن، نشر ائدیلتن ۱۲ شهریور (۲ سبتمبر) مراجعتنامه‌سینده گوستریلیردی. «بیز دئییریک: آذربایجان خلقی ایرانین استقلالیتینی و تمامیتینی حفظ ائتمکله برابر ئوز داخلی ایشلریمیزی اداره ائتمکده مختار و آزاد اولاق» (۱).

بوتون ایرانین مرقی آداملاری دا آدف - نین ایره‌لی سوردوگو ۱۲ شهریور مراجعتنامه‌سینی آلقیشلادیلار. آذربایجاندا یاشایان ارمنیلرین سون زمانلاردا یارانمیش «ملی شوراسی» نین آدف - نین مرکزی کمیته‌سینه گوندردیگی تبریک مکتوبوندا دئییلیردی: «سیزین بیان ائتدیگیز دموکراتیک شورالار ایران قانون اساسی‌سی ایله موافقدیر. آذربایجان ارمنیلرینین چوخلان بری بسله‌میش آرزولاریندا نندیر. سیزین پیشنهاد ائتدیگینیز ایالتی و ولایتی انجمنلر واسطه‌سیله بیزیم وطنیمیزین سعادت و ترقیسی ایچون ایره‌لی سورولن بوتون مدعالارین حیاتا کچیریللمه‌سینه کمک ائتمک بیز ارمنیلرده حاضریق» (۲). آذربایجاندا اولان مرقی روحانیلر ده آدف-نین یارانماسی و قارشیا قویدوغو مقمدرلی آلقیشلادیلار. ماکو شهرینین علماسی آدف-نین مرکزی کمیته‌سینه بئله یازیردیلار: «بیز ۱۲ شهریور مراجعتنا-مه‌سینی اوخویوب مضمونوندا چوخ شاد اولوق و ممیم‌قلبدن بو مقلس مراسی

۱ - «قیزیل صحیفه‌لر»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۴ - ۵.

۲ - آذربایجان روزنامه‌سی، ایکینجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۲.

تبريك ائديب اونون حياتا كچيريلمه سينده آدف-نين مركزي كمپته سينه سعادت الده ائتمك ايچون دعا ائديريك» (۱).

آذربايجان فعله لرى ده آدف-نين مراجعتينى سئوينجله قارشيلاديلار. ۱۲ شهر يور مراجعتنامه سينين اعلان اولونماسيندان بيرگون سونرا (۴-سپتامبر ۱۹۴۵- نجى ايل) تبريز همكارلار اتفاقى مركزي شوراسينين هيئت اجرائيه سى طرفيندن تشكيل اولونموش بويوك ييغينجاق ۱۲ شهر يور مراجعتنامه سينى آقيشلا ياراتق ئوز طرفدار ليغينى بيلديرميش. اونو حياتا كچيرمك حقينده قرار قبول ائتميشدير (۲). ۱۹۴۵ - نجى ايل سپتامبرين ۷-ده حزب توده ايرانين آذربايجان تشكيلاتى ئوزونون گنیش ايالتى كونفرانسيندا آدف-نين ۱۲ شهر يور تاريخلى مراجعتنامه سينى اطرافلى مذاكره ائديكدن سونرا ۶۰ مين نفر عضوى ايله آدف-سينه الحاق اولماغى قراره آلدى (۳).

۱۹۴۵-نجى ايل سئنتيا برين ۱۲-ده تبريز شهرينده سيد جعفر پيشه ورينين تشبثى ايله آدف - نين مؤسسلىر كمپته سى تشكيل ائيدلى (۴). ۱۳ سپتامبر ۱۹۴۵ - نجى ايلده «آذربايجان فعله و زحمتكش همكارلار اتفاقى مركزي شوراسى» ۱۹ مين نفر عضوى ايله آدف-نين سياسى رهبرليگينى قبول ائديگينى مؤسسلىر كمپته سينه رسما خبر وئردى (۵).

آدفسى بوتون آذربايجان خلقينين منافعيني نظره آلاق ئوزونون ۱۲ شهر يور مراجعتنامه سينده مدنى-معارف ايشلرينين انكشافى. شهرلرين آبادلاش-ديريلماسى. تجارت و صنايع مؤسسلىرينين گنیش لنديريلمه سى. كندليلره تورپاق وئريلمه سى. ارباب - رعيتليك مناسبتلرينين نظاما سالينماسى. ايشرسيزليگين لغو ائيدلمه سى. ايالت و ولايت انجمنلرينين تشكيل ائيدلمه سى. آذربايجان ديلينين رسمى ديل اولماسى وسايره مسئله لرى ايره لى سورمكله. آذربايجاندا ياشايان بوتون طبقه لرين آراسيندا نفوذ قازاندى.

آدفسى ئوز قارشيسيندا آذربايجان خلقينين حقوقلاريني الده ائتمك. حموصيله ايالت و ولايت انجمنلرى تشكيل ائتمك ايچون بيرنجى نوبه ده دينج مبارزه متودوندان استفاده ائتمگه چاليشيردى. هم ده آدف چاليشيردى كه. كندليلرله ملكه دارلار آراسيندا اولان اختلافلارى دينج يوللا حل ائتسين. بو مقمده ده آدف - نين قرارى اساسيندا بوتون بخشلرده نفوذلو شخصلردن عبارت كوميسيون

۱ - ينه اورادا، نمره ۲.

۲ - آذربايجان روزنامه سى، اوچونجو دوره. ۱۲۳۴، نمره ۷۶۸.

۳ - ينه اورادا، نمره ۷۷۰.

۴ - ينه اورادا.

۵ - ينه اورادا.

یارادیلمالی، همین کومیسیون ایله دولت مامورلاری و ملکه دارلار آراسیندا دانیشیقلا
 آپاریلمالی ایدی (۱). بونون ایچون فرقه طرفیندن بیر لایحه حاضرلانمالی، همین
 لایحه آذربایجانین استانداری طرفیندن تصدیق اولوقدان سونرا، کومیسیون ایشه
 باشلامالی ایدی. فرقه ملکه دارلار ایله کندیلر آراسینداکی مناسبتی دینج یوللا
 نظاما سالمالی ایدی. بونولا علاقه دار «آذربایجان» روزنامه سی یازیردی: «آذربایجان
 خلقینین سعادت سی بونو طلب ائدیر، کیم بونون علیه نه اولورسا، او خلقین دشمنی
 حساب اولاجاقدیر» (۲). و.ای.لنین ۱۹۰۲-نجی ایله روس سوسیال-دموکراتیا-
 سینین آغرار پروقراماسینی بازارکن مینیموم مرانامه نین قارشییاقویدوغو وظیفه لری
 ایضاح ائده رک گوسترمیشدیر که، «بئله لیکله بیز بیر استثناء اولاراق و خصوصی
 تاریخی شرایط اوزوندن خیردا ملکیت مدافعه چیلری اولوروق. لاکن بیز بو ملکیتی
 یالنیز «کهنه رژیمدن» نه قالمیشسا، اونا قارشی آپاردیغیمیز مبارزه ده مدافعه
 ائدیریک و یالنیز بو شرطله مدافعه ائدیریک که، ئوز حرکت سیز، ازگین و کهنه
 حالیندا دونوب قالمیش اولان پاتریارکال آبلومووچولوغون دگیشلمه سینی لنگیدن
 تاسیسات آرادان قالدیریلسین» (۳).

باغلی لیق، تزه لیکدن قورخماق، عظالت دئمکدیر

آدف واحد دشمنه قارشی آذربایجاندا اولان منف و طبقه لری مبارزه سینی
 بیرلشدیرمک مقصدیله ئوز فعالیتینی بیرینجی مرحله سینده آذربایجان خلقینین
 بوتون طلبلرینی (اقتصادی، مدنی - معارف انکشافی، آذربایجان خلقینین فرق
 قومادان هامیسینا سیاسی آزادلیق وئريلمه سی ایچون ایالت و ولایت انجمنلرینین
 یارانماسی، آذربایجانا ملی مختاریت وئريلمه سی وسایره) دینج دانیشیقلا
 یولو ایله حل ائتمک چالیشمیشدیر. ایران دولتی آدف - نین دینج یوللا بوتون
 مسئله لری حل ائتمک تکلیفینی نه اینکه رد ائدی هم ده آدف-نی آرادان آپارماق
 ایچون مرتجع تشکیلاتلار واسطه سیله هر جور تدبیرلره ال آتدی. بوباره ده ۱۹۴۵-
 نجی ایله آمریکا حربی معلومات اداره سی ایران شعبه سینین مدیری شعشان
 ئوزونون «نیویورک تایمس» روزنامه سینده درج ائتدیردیگی مکتوبوندا یازیردی:
 «سیدضیاءالدینین رهبرلیگی آلتیندا یارانان «اراده ملی» حزبینه مزد ایله توتولموش
 ۳ مین نفر ساحلی قوللورو ۵۰۰ نفره قدر توخوجولوق فابریکینین ساحبلری،
 محتکرلر داخل اولوب اونو مدافعه ائدیردیلر» (۴). همین قوللور دسته لرینده اشترک

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۲۲.

۲ - ینه اورادا.

۳ - و.ای.لنین، اثرلری، ۶ - نجی جلد، ص. ۱۳۸. (آبلومووچولوق - کهنه لیگه

۴ - «رطن یولوندا» روزنامه سی، تبریز، ۱۹۴۶، نمره ۲۸ (۳۸۲).

اٺڏن آداملارا سلاح و هر بيرينه ۴ مين ريال دا پول وٽريليردي (۱). بو ساحلي دسته لڙ آذربايجاندا باشلانان حرکاتقارشي ٺاندارم وقوشون ايله ده علاقه ياراديب فرقه نين فعال عضولين ترور اٺديلمه سيني ٺوزقارشيلارينما مقصد قويموشدولار (۲). ۱۹۴۵ - نجى ايل سپتامبرين ۲۳ - دن ۳۰ - دڪ هشتروء محالينين عجمي كندينين ملكه دارى محمدصادق مجتهدى و اونون مباشرى عبدالحسين ساسانى بيرعهء ساحلي ٺاندارم دسته سيله كندلره هجوم اٺديب، حسن آقا، غلام، فتحعلى و مشهدى عبدالله آدلى ۴ نفر كندليني ٺولورمكله برابر، ۵ نفر كندليني آغير يارالاميشديلار (۳). سپتامبر آيينين ۳۰ - دا كاغذ كنان محالينين قوشابولاق و يانبولاق كندلرينده ملكه دار اعلان همايونى و ٺاندارم ابراهيمينين الى ايله ساحلي ٺاندارم دسته لڙى فرقه عضولى اولان محرم و قنبر آدلى ايكي نفر كندليني ٺولورموش و بير چوخ كندليلرين اٺولرينى غارت اٺتميشلار (۴). همين تاريخده سراب محالينين شربيان كندينده ٺاندارم افسرى مقدسينين باشچيليفى آلتيندا كندليلرين ايولرى غارت اٺديلير، بير نفر كندلى ٺولورولور و بير نچه نفر ايسه حبسه آلينير. تيكمه داشدا ٺاندارملار فرقه عضولينين ايولرينى غارت اٺديرلر. بونونلا علاقه دار ۲۰۰ كندلى ٺوز عائله لڙى ايله داغلارا قاچير. سپتامبر آييندا ٺاندارم افسرى ديپائينين رهبرليكي آلتيندا ۲۲ نفر ٺاندارم امد كندينه هجوم اٺديب، كندليلرى غارت اٺتمك نتيجه سينده ۱۵۰ نفر كندلى ٺوز عائله سى ايله تبريز شهرينه، آدفنين مركزى كميته سينه پناه آپاريرلار. سپتامبر آييندا حسن و على آدلى ٺاندارملار سلطان آباد كندينده بير قادينى دويوب ٺولوم حالينا سالماقلا، اونون ايكي ياشلى حسين آدلى اوغاونو تفنگ قونداغى ايله ووروب ٺولورورلر (۵). سپتامبر آييندا قاراداغ محالينين خانلاريندان بير نچه سى سلطان عابدينين باشچيليفى آلتيندا اولان ٺاندارم دسته لڙيله بيرليكه كولتبه كندينه هجوم اٺدهرك فرقه عضولينين اٺولرينى غارت اٺديرلر. بو حادثه ده ۳۶ نفر كندلى آغير يارالانميشدى (۶). ۱۹۴۵ - نجى ايل اوكتوبر آيينين اوللرينده ماكو محالينين پالان توكن بخشينين ٺاندارم دسته لڙى ٺاندارم افسرى جبرائيل بٺكين باشچيليفى ايله مرڪن و صوفى كندلرينده فرقه عضولينين اٺولرينى غارت اٺدهركن بيرنچه نفر اوشاق وقادين ٺولورولموشدور (۷).

۱ - «كمونست» روزنامه سى، ۸ دسامبر ۱۹۴۵، نمره ۲۴۴.

۲ - ينه اورادا.

۳ - «قيزيل صحيفه لڙ» تبريز، ۱۳۲۵، ص. ۳۰۳.

۴ - ينه اورادا، ص. ۳۰۳.

۵ - ينه اورادا.

۶ - ينه اورادا، ص. ۳۰۴.

۷ - ينه اورادا، ص. ۳۵۸.

بوتون آذربایجانین ولایتلرینده کندلیلر اوزرینه، خصوصیه فرقه عضولرینه قارشی ایران دولتی و ارتجاعین پلانلی هجومو گنیشلنیر. یالنیز مطبوعاتدا درج ائدیلهن رقمدهن آیدین اولورکه، اوکترین ۱۲ - دن نوامبرین ۱۱ - نه قتر بیر آی عرضینده ۱۰۰ نفردن چوخ فرقه عضوی ئولورولموش، ۱۰۰۰ نفردن آرتیق حبه آلینمیش و میندرله آدامین ائوی غارت ائدیلمیشدیر (۱). هله آذربایجانین اوجقار بخش و کندلرینده یوزلرله کندلینین ئولورولمه سیندن هئچکسین خبری اولموردو. مراغه شهرینین یاخینلیغیندا اولان عظیم کندینده ژاندارم افسرینین ایسته دیگی قیز باشقاسی ایله ایولندیگی ایچون همین کنده حربی وضعیت اعلان ائدیلمیشدیر. اونلار ایوه باسغین ائدیپ قیزی زورلا آپارمیشلار. بیله بیر فاجعلی حادثه اهالینی غضبلندیریر، قیزین آتاسی و حیات یولداشی اله سلاح آلیر. اطراف کندلرده اولان ساحلی کندیلرده اونلارا قوشولاراق ژاندارم اداره سینده هجوم ائدیلهر، اونلار همین ژاندارم افسرینین ئولدورمکله بورادا اولان ساحلاری دا اله کچیریب ۱۵ نفر ژاندارمین هامیسینی ترک سلاح ائتدیکن سونرا ۱۹۴۵ - نجی ایل اوکترین ایکننجی یاریسیندا اونلاری ئولدوردولر (۲).

آذربایجاندا ژاندارم و مرتجع خانلارین وحشی هجومو نتیجه سینده یوزلرله آذربایجانلینین ئولدورولمه سیله علاقه دار اولاراق ۱۴ - نجو مجلسین ۱۹۴۵ - نجی ایل ۹ دسامبر تاریخلی اجلاسیندا چیخیش ائدن دکتر مصدق قید ائتمیشدیر که، آذربایجاندا باشلانان حرکاتین اساس سببی آذربایجان خلقینین حقلی شکایتلرینه باخیلماماسی، ژاندارم و مرتجع خانلار طرفیندن یوزلرله گناهسز کندلینین وحشیجه - سینه ئولدورولمه سی دیر. مصدق علاوه ائده رک گوسترمیشدیر که، آذربایجان خلقی حسراتمیشدی، بومجلس، بودولت هئج بیر زمان اونون دردلرینه چاره ائتمه یه جکدیر، اونا گوره ده آذربایجان خلقی ئوزو - ئوزونه چاره بولو آختارماق ایچون آباغا قالخمیشدیر (۳).

آذربایجان دموکرات فرقه سی ژاندارملارین و خانلارین توره تدیکلری جنایتلر حقیقینه رسمی اولاراق ۱۰۲ دفعه محکمه یه وسایر دولت اداره لرینه اساسلی سندلر اوزره اعتراض ائتمیشدیر (۴). آذربایجان دموکرات فرقه سی همین جنایتلره قارشی اعتراض اولاراق ایران دولتینه و ایراندا اولان خارجی سفیرلیکله ئوز مراجعتنامه سینین

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، اوچونجو دوره، ۱۹۵۲، نمره ۵۹۲.

۲ - ابوالحسن عمیدی نوری، «آذربایجان دموکرات»، تهران ۱۳۲۵، ص. ۷۷.

۳ - کی استوان حسین، «سیاست موازنه منفی در مجلس چهاردهم»، تهران، جلد دوم، ۱۳۲۹، ص. ۲۰۶ - ۲۰۷.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، نمره ۵۹۲.

آچیق مکتوب عنوانی ایله نوامبرین اولینده گوندرمیشدیر (۱). همین مکتوبدا قید ائدیلمیشدی که، دولت مامورلارینین زحمتکشلره توتدوغو وحشیجه سینه دیوان و فاجعه‌لی جنایتلری گوندن-گونه آرتیر. ایرانین صلاحیتلی مقاملاری ایسه بیچاره‌لرین شکایتلرینه باخمیر. اوناگوره ده آدف آذربایجاندا باش وئرن بو فاجعه‌لرله سیزی تانیش ائتمکله، سیزین واسطه‌نیز ایله بو وحشی‌لیگین بوتون دنیا خلقلرینه چاتدیریلماسینی ئوزونه وظیفه حساب ائدیز.

جانا گلیمیش کندیلر داغینیق صورتده، دسته‌لر حالیندا، ژاندارم و خانلارین امانسیر جنایتلرینه قارشى چیخیش یولونو یالنیز ساحلی مبارزه‌ده گوروردولر. قاراداغ، مرند، سراب، میانه، مراغحه و آذربایجانین بیر چوخ یرلرینده هله اوکتر آیینین اوللریندن ساحلی صورتده فدائی دسته‌لری یارانیب ژاندارم و خانلارا قارشى مبارزه آپاریردیلا (۲).

آذربایجان دموکرات فرقه‌سینه ده آیدین اولموشدور که، آرتیق دینج یوللا آذربایجان خلقینین طلبلرینی اله ائتمک غیر ممکندور. اونا گوره ده بیرینجی نوبه ده آدف - نین تشکیلاتلارینین آذربایجانین بوتون نقطه‌لرینده، خصوصیه کندلرده تزییکله یارادیب متشکل حالا سالینمیشی حیاتا کچیریلدی. ائله‌جه ده ساحلی عصیان یولو ایله خلقین آزادلیغینی اله ائتمک ایچون، اونا رهبرلیک ائده بیله‌جک تشکیلاتلارا، خصوصیه فرقه حوزه‌لرینین، بخش و ولایت کمیته‌لرینین ایشینه ایناملی، تجربه‌لی آداملارین رهبرلیک ائتمه‌سی تامین ائدیلدی.

آرتیق دینج یول ایله اله ائدیلمه‌سینی ممکن اولمایان طلبلرین ساحلی عصیان واسطه‌سینه اله ائدیلمه‌سینه ئولکه‌ده زمین یارانمیشدیر. آذربایجان خلقی آرتیق کهنه قایدا ایله یاشاماق ایسته‌میردی. تهران مرتجع‌لری ایسه کهنه قایدادا آذربایجان‌لیقینی اداره ائتمک قادر دگیلدی. و.ای.لنین انقلابی شرایطین یتیشمه‌سینی بیله ایضاح ائتمیشدیر: «استثمار اولونان و مظلوم کتله‌لرین کهنه قایدا ایله یاشاماغین ممکن اولمادیغینی باشا دوشمه‌لری و دگیشیک‌لیک طلب ائتمه‌لری ایچون کفایت دگیلدیر؛ انقلاب ایچون استثمارچیلارین کهنه قایدا ایله یاشایا بیلمه‌لری و اداره ائتمگی باچارماملاری لازمدیر. یالنیز «آشاغیلار» کهنه‌نی ایسته‌مه‌دیکده و «یوخاریلار» کهنه قایدا ایله باچارمادیقدا، یالنیز بوزمان انقلاب غالب‌گله‌ییلر» (۳). شاه‌حکومتی آذربایجاندا باشلانان انقلابی حرکاتی بوغماقدان ئوترو هرچور تدبیرلره ال آتیردی. او، خانلارین ساحلی قوه‌لری ایله آذربایجاندا اولان ژاندارم و قوشون

۱ - «شهریورین اون‌ایکیسی» تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۱۶.

۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۶۹.

۳ - و. ای. لنین، اثرلری، ۳۱ - نجی جلد، ص. ۷۳.

حصه لرینی انقلابچیلارا قارشی بیرلشدیرمگه حزب توده ایرانلا آد-نین علاقه سیینی بوزماغا چالیشیردی.

آذربایجان دموکرات فرقه سی ملی مختاریت اوغروندا آذربایجان خلقینین آپاردیغی مبارزه ده غلبه چالماسی ایچون بوتون ناراضی طبقه و زمره لرین ساحلی عصیان زمانی زحمتکشلره کمک ائتمه لری مقصدیله بویوک حاضریق ایشری آپاریردی.

و.ای.لنین سوسیال - دموکرات پارتیاسینین براننامه سینده مطلقیته قارشی مبارزه آپاریلماسی ضروریتیندن دانیشاراق یازیردی: «مطلقیت علیهمنه ووروشان بوتون مبارزلره یاردیم ائدیلمه سیینی - براننامه ده گوسترمک ایسه اونا گوره لازمدیرکه روس فعله صنفینین قاباقجیل عنصرلری ایله آیریلماز صورتده بیرلشمیش اولان روس دموکراتیاسی، سیاسی آزادلیق اوغروندا مبارزه آپارماغا، یاخود هئچ اولمازسا بو مبارزه یه هر نه ایله اولورسا - اولسون آنجاق کمک ائتمگه قابل اولان بوتون طبقه لری و عنصرلری ئوز اطرافینا توپلاماق ایچون عمومی دموکراتیا بایراغی قالدیرمالیدیر» (۱).

ساحلی عصیان باشلاماق ایچون آذربایجاندا بیر نچه عامل اوزره شرایط یارانمیشدیر. آد-نین الینده لازمی امکاملار وار ایدی، خلق کتله لرین مبارزه ده فعال اشتراک ائتمه سی، لازمی قدر سلاحا ساریلان قوه نین اولماسی، اساس صنفلرین ایران دولتیته قارشی ناراضیلیغی و گنیش خلق کتله سینین انقلابی تجربه یه مالک اولماسی همین عامللردن حساب اولونور. بونلاردان علاوه ایران دولتیته ترکیببنده و مجلسده باشلایان بحران، خصوصیه صدر و حکیمی دولتیته ترکیببنده حکم سورن هرج مرجلیک گوجلنیردی. بونو ملی مجلسین نماینده سی رضا حکمت سردارفاخر بیله ایضاح ائتمیشدی:

«دئمک اولار آلتی آیدیر که، دولت عملا هئچ بیر ایش گورموره دورد آیدیر که، یالنیز دولتیته برنامه سینین تصدیق اولونماسینی تشکیل ائتمک ممکن اولمامیشدیر» (۲). قید ائدیگیمیز داخلی عامللره یاناشی بیر سیرا خارجی عامللر ده وار ایدی. خصوصیه آلمان قاشیزمی و ژاپون میلیتاریزمی اوزرینده سووهت اتفاقینین جهانشمول غلبه سی ایله دنیا دا قوه لر نسبتین سوسیالیزمین و مترقی قوه لرین خیرینه آرتماسی دنیا خلقلرینین انقلابی حرکتینین گنیشلنمه سی آذربایجان زحمتکشلرینین مبارزه ده غلبه چالماسی ایچون شرایط یاراتمیشدیر.

۱ - و.ای.لنین، اثرلری ۴ - نجو جلد، ص. ۲۲۲ - ۲۲۴.

۲ - کی استوان حسین، گوستریلن اثری، ص. ۹۱.

ایکینجی فصل

خلق حاکمیتی اوغروندا مبارزه: فدائی دسته لرینین یارانماسی و اونلارین فعالیتی

الف - آذربایجان دموکرات فرقه سی فدائی دسته لرینین تشکیلاتچیسسی و رهبریدیر.

ایران ارتجاعی تهران حکومتی سیماسیندا آذربایجان خلقینین قانونی حقوقلارینین دینج یوللا و قانون اساسیندا نظره آلمیش طرزده حیاتا کچیریلمه سینه راضیلیق وئرمیردی. بو باره ده بوتون امکانلاردان استفاده ائدلمیش و یالنیز بیر نتیجه الدهه ائدلمیشدی. تهران حکومتی هئچ وجهله آذربایجانین ملی و اجتماعی حقوقلارینین دینج یوللا تامین ائتمه یه جکدیر. آذربایجان خلقینین آزادلیغا دوغرو آتدیغی هر بیر آدیم تهران حکومتینین کوبود زوراکیلیق جوابی ایله قارشیلانیردی. بئله بیر وضعیتده آذربایجان خلقی قارشیسیندا یگانه یول زورا زورلا جواب وئرمک و ایران ارتجاعسینی آذربایجان خلقینین حقوقلارینین رسما تانیماغا مجبور ائتمک یولو ایدی.

آدفنین مرکزی کمیته سی بئله بیر مهم وظیفه نی حیاتا کچیرمک ایچون هر شئیدن اول فرقه عضولرینین و خلق کتله لرینین فکرینی، اونلارین روزا زورلا جواب وئرمک ایشینه نه قدر حاضرلیقلی اولمالارینی ئوگرنمک ایسته دی. بو ایش ایچون آدف - نین ۲ اوکتبر ۱۹۴۵ - نجی ایله کچیریلن بیرینجی کنگره سینین بویوک اهمیتی اولدو.

کنگره آذربایجان خلقینین تعیین مقدرات حقوقونو مذاکره ائده رک آذربایجان خلقینین خودمختارلیق الدهه ائتمگی قطع ائتدیگینی نمایش ائتدیردی. عین زماندا گوستردی که، آذربایجان خلقی ئوز سیاسی مختاریتینی اله آلماقلا برابر بوتون ایران خلقلرینین آزادلیغی اوغرونداکی مبارزه یه ده یاردیم گوستره جک. ایرانین استقلالیت و اراضی بوتوولوگونو وار قوه سیله قورویاجاقدیر. کنگره نماینده لری آذربایجاندا ایالتی و ولایتی انجمنلرین تزییکله چاغیریلماسی، آذربایجانین داخلی مختاریتینین قانون اساسی موجبینجه تامین ائدیلمه سی حقیقنده ده یکدیلیلکله قرار قبول ائتدیئر (۱).

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ایکینجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۲۴.

بوتون گنگره نماینده لری بئله بیر مهم مسئله نین فرقه نین مرامنامه سینده قید اولونماسینی آلفیشلادیلار: «بیز وار قوه میزله ئوز ملی وارلیغیمیزی اثبات ائدیب، وطنیمیزین طالعینی و مقدراتینی ئوز کوچ و اراده میزله تأمین ائتمه لیبیک حیاتیتمیزی ایسته دیگیمیز کیمی، یعنی حقیقی دموکراسی اصولی داخلینده آزاد یاشاماق اساسی اوزره قورمالیبیق... بو یولدا بوتون وطنداشلار واحد بیرنفر کیمی بیرلشمه لی و هر جور مبارزه یه حاضر اولمالیدیر» (۱). کنگره آدف - نین مرامنامه سینده بوماده نی ده سالیب تصدیق ائتدی: «آدف ایرانین تمامیت و استقلالیتینی مدافعه ائتمکله برابر، آذربایجانین ملی و یرلی خصوصیتلرینی نظره آلاراق اونون اقتصادی، سیاسی، مدنی ترقیسینی سرعتلندیرمک مقصدیله بلاتاخیر ایالت و شهر انجمنلرینین انتخابینا باشلاماسینی طلب ائدیر» (۲). بئله لیکله، آذربایجان خلقینین حقوقلارینی الده ائتمک ایچون آدف - نین بیرینجی گنگره سی هر جور تدبیرلر گورولمه سی ضروریتینی مرکزی کمیته نین قارشیسیندا قویموشدور.

بوندان سونرا ارتجاعین بیرلشمیش قوه لرینین هجومو ایله علاقه دار آدف آذربایجاندا ژاندارم و خانلارین تضييقی علیهنه باشلانان ساحلی کندلی حرکاتینی متشکل لشدیرمک ایچون تدبیرلر گورمکه باشلادی.

۱۹۴۵ - نجی ایل اوکتر آییندا حاکمیت باشینا گلن حکیمی دولتی هر واسطه ایله آذربایجاندا باشلانان حرکاتی بوغماق ایچون آذربایجانین مرتجع خانلارینی، خصوصیله بعضی شاهسون خانلارینی ساحلاندرماق ایچون همین محالین ائلبیگی سی اولان سروان ادیب امینی واسطه سیله ۹۰۰ تنگ و باشقا حربی لوازمات پایلامیشدی (۳). آذربایجان خلق حرکاتینا قارشى تهله که گئتدی که آرتیردی.

۱۹۴۵ - نجی ایل اوکتر آیینین ایکینجی یاریسیندا بیرینجی کنگره نین قارشیا قویدوغو وظیفه لری حیاتا کچیرمک ایچون فدائی دسته لرینین یارانماسینا باشلانمیشدیر (۴). بیر طرفدن ژاندارملارین و مرتجع خانلارین تضييقیندن جانا گلیمش کندلیلرین ساحلی دسته لرینی متشکل حالا سالماق، دیگر طرفدن ینی ساحلی دسته لر تشکیل ائدیلمه سی ایشى فرقه نین مرکزی کمیته سینین بوروسو طرفیندن مستقیما فرقه نین صدری س.ج. پیشه وریه تاپشیریلدی (۵). اونا گوره ده س.ج. پیشه وری

۱ - «قیزیل صحیفه لر». تبریز، ۱۲۲۵، ص. ۱۱۶.

۲ - «آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرامنامه و نظامنامه سی» تبریز، ص. ۹-۱۰.

۳ - س.ج. پیشه وری، خاطر دلری، آدف-نین آرخیوی، ایش نمره ۱۴، ۲-نجی حصه، ص. ۹۵.

۴ - ینه اورادا، ص. ۷۲.

۵ - س.ج. پیشه وری، خاطر دلری، آدف-نین آرخیوی، ایش نمره ۱۴، ۲-نجی حصه، ص. ۷۶.

فرقه‌نین بوتون محلی و ولایت کمیته‌لرینین سابقه‌لی عضولری، خصوصیه فرقه‌نین محلی و ولایت کمیته‌لرینین صدرلری و مرکزی کمیته‌نین عضولری ایله علاقه‌ساخلایب فدائی دسته‌لرینین یرلرده یارادیلماسی ایشینی اونلارا تاپشیردی. مثلا، مراغه ولایتینده میرزه ربیع کبیری و داداش تقی‌زاده، میانه ولایتینده غلام دانشیان، سراب محالیندا غلامرضا جاویدان و ممی صادقی، تبریز و اونون اطرافیندا جعفر کاویان، عباسعلی پنبه‌ای، علی قهرمانی و خلیل آذربادگان، میاندوآبدا قلی صبحی و آرام زادیکیان، سردروددا پیشنمازی اسماعیل، هاشمی ابوالفضل، اوسکوده یدالله کلانتری، واسمیجدا ممام نعمت آبادی، مرندده میرکاظم اعلم، قره‌داغدا عبدالصمد عمرانلی و عسکر احسانی، اورمیه ولایتینده آزادوطن، خویدا نورالله‌خان پیکانی، سلماسدا شاخیان، احمدبرادران و نیازی جعفرپور، اردبیل ولایتینده مجید محمدیوندا، ویلکیج محالی و آستارادا فرضی دهقان، عرشه محالیندا اسماعیل‌زاده علی‌حسین و مشکین محالیندا عزیزی کامران و باشقالرینا فدائی دسته‌لرینین تشکیل ائدیلمه‌سی ایشی تاپشیریلیمیشدی (۱).

پسیان نجفقلی فدائی دسته‌لرینین تشکیل اولونماسی حقه قید ائدیر که، پیشه‌ورینین رهبرلیگی آلتیندا «فدائیلر کمیته‌سی» یارانمیشدی (۲). بو فکر دوزگون دگیلدیر. آیریجا فدائیلر کمیته‌سی یارانمامیشدی. دئمک لازمدیر که، فدائی‌دسته‌لرینین حربی قرارگاهی فرقه‌نین مرکزی کمیته‌سی و اونون یئرلرده اولان کمیته‌لری حساب اولونمالیدیر. بو ایشه مستقیما آدف‌نین مرکزی کمیته‌سی و اونون یئرلرده اولان تشکیلاتلاری رهبرلیک ائدیردی.

فرقه تشکیلاتلارینین مصلحتی اساسیندا یئرلرده فدائی دسته‌لرینه رهبرلیک ائده‌جک آیری - آیری فدائی باشچیلاری دا معین‌لشدیریلیردی (۳). یئرلی شرایطی نظره آلاق ۵۰ نفر، ۱۰۰ نفر و داها آرتیق فدائیلره بیر باشچی تعیین ائدیلیردی. فدائی دسته‌لرینه ایمانلی، سری ساخلایان، چتین‌لیکه دوزه‌ن، قورخماز و ان یاخشی صفتلره مالک اولان فرقه عضولری جلب ائدیلیردی (۴). پسیان نجفقلی قید ائدیر که، گویا فدائی دسته‌لری هله اوت آیینین اورتالاریندان کبیرینین رهبرلیگی آلتیندا مراغه ولایتینده یارانمیشدی (۵). قید ائتمک لازمدیر که، هله آدف یارانمامیشدان اول کور طبیعی صورته سلاحلی کندلی دسته‌لری تشکیل اولموشو. لاکن فدائی دسته‌لری یالنیز آدف - نین رهبرلیگی آلتیندا ۱۹۴۵ - نجی ایل اوکتر آیینین

- ۱ - «شهریورین اون‌ایکیسی». تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۵۰.
- ۲ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۲۷.
- ۳ - س.ج. پیشه‌وری، خاطرهلری، ۲ - نجی حصه، ص. ۷۴.
- ۴ - ینه اورادا، ص. ۷۴.
- ۵ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۰۸.

ایکینجی یاریسیندا یارانماغا باشلامیشی. گورونور یوخاریداکی فکرین طرفدارلاری فدائی دسته لرینین یارانماسینی فرقه نین یارانماسیندان اول وئرمکدن مقصدلری فرقه نین انقلابدا اولان رولونو آزالتماق و فدائیلرین تشکیل اولونماسینا آتیلان اویدورما و بهتانلارا برائت قازاندیرماقدیر.

یارانان فدائی دسته لرینین و فدائی باشچیلارینین منفی ترکیبی ده مختلف ایدی. اولاً، آدفنن اولجه دن فکرلشیب حاضرلادیغی تاکتیک اساسیندا آذربایجاندا یاشایان بوتون طبقه لرین نماینده لری و حاضرکی قورولوشدان ناراضی اولان شخصلرین فدائی دسته لرینده اشتراک ائتمه سی معینلشدیریلیمیشدی. همین طبقه لرین حرکاتا جلب اولونماسی و داخلی ارتجاعین تکلمه سی ایله علاقه دار اولاراق اونلارین سلاحا ال آتمالاریندا امکان وئرمیردی. اونا گوره ده فدائی دسته لرینده، حتی اونلارا بعضا باشچیلیق ائدن آدمالار ایچریسینده ملکه دار، خان، تاجر، صنعتکار، ضیالی و مؤسه صاحب لری ده وار ایدی. بوندان باشقا فدائی دسته لرینده آذربایجاندا یاشایان ارمنی، آسوری، کرد و باشقا خلقلردن نه اینکه فداکار فدائیلر، همه ده فعال فدائی باشچیلاری وار ایدی. آذربایجان فدائیلرینین ترکیبینین دئمک اولارکه، تقریباً ۸۰ فائضینی کندیلر تشکیل ائدیردی. لکن فدائی دسته لرینین رهبر قوه سینی تشکیل ائدن اساسا فعله لر ایدی. دئمک اولارکه، فدائیلرین هامیسی آذربایجان دموکرات فرقه سینین عضوی و حتی کچمیشده ایران کمونیست پارتیاسینین و حزب توده ایرانین فعال عضولری اولموشلار.

آدف ئوز سلاحلی دسته لرینه نه ایچون فدائی آدی وئرمیشدیر؟ اولاً، فدائی آدی ئوز خلقینین آزادلیغی اوغروندا جانیندان کچن آدمالارا دئییلیر. دیگر طرفدن آذربایجان خلقی تاریخ بویو شاهلارا و اشغالچیلارا قارشلی آپاردیغی قانلی مبارزه لر دورونده فدائی آدی آلتیندا مبارزه آپارمیش و بو آد آذربایجان خلقی آراسیندا حرمتله کؤک سالمیشدیر. ثانیاً آذربایجان خلقی فدائی آدی آلتیندا مشروطه حرکاتی دورونده بویوک موفقیتلر قازانمیش، مشروطه قانون اساسی سینین وئریلمه سینده و ایران خلقلرینین آزادلیغی اوغروندا آپاریلان مبارزه لرده بویوک رول اوینامیش و بو آد تاریخده ئوزونه لایق حرمت قازانمیشدیر. حتی خصوصی مکتوبلاردا بیله افتخار ایچون امضاءدان اول وقتبیه «فدائی وطن» کلمه سی یازیردیلار. اینجه صنعت اوستالاری فدائیلرین قهرمانلیق هیکل لرینی یاراتمیشلار و شاعرلر فدائی آدینا، اونلارین خلقین آزادلیغی اوغروندا، گوستردیکلری قهرمانلیقلارینا سوز قوشموش و حرمتله یاد ائتمیشلر. اونا گوره ده آذربایجان خلقی همین آدی سئومیش، همین آد آلتیندا مبارزه نی دوام ائتدیرمک ایچون فدائی آدینی ابدی لشدیرمگه چالیشمیشدیر.

فدائیلری سلاح ایله تأمین ائتمک ایشی ده مهم مسئله لردن بیر ایدی. بو سلاحي اساسا دشمن الیندن آلماق لازم گلیردی. ایران دولتی ایکینجی

جهان محاربه‌سی ایللرینده آذربایجاندا ایکی لشکر ساخلا بیردی که، بونلاردان ۳ - نجو لشکر تبریزده و ۴ - نجو لشکر ارومیه‌ده ایدی (۱). آذربایجاندا تقریباً ۱۸ مینه قدر قوشون، ژاندارم و پولیس قوه‌لری وار ایدی. یالنیز تبریزده ایران قوشونونون مین نفردن چوخ سرباز و افسری، مین نفر ژاندارم، ۶۰۰ نفره قدر سلاحی نقلیات حصه‌سی، شهرین ۸ بخشینده ۲۵۰ نفردن چوخ پولیس، توپچو حصه‌سی، ۴ تانک، یوزلرله آغیر و یونگول مسلسل‌لر وار ایدی (۲). ارومیه‌ده تبریزدن چوخ ساحلی قوه وار ایدی. اردبیلده ایران قوشونونون ایکی پیاده و آتلی هنگی ساخلانیردی (۳). یالنیز خوی بخشینده ۶۰۰ - قدر ژاندارم، ۲۰۰ - قدر پولیس و مرتجع خانلارا منسوب یوزلرله ساحلی آدم وار ایدی (۴).

سراب، مشکین (خیاو)، خلخال، ماکو، سلماس، میاندوآب، مراغه و آذربایجانین سایر شهرلرینده اهمیتلی درجه‌ده قوشون حصه‌لری و بوتون بخشلرده ۲ مین ۲۳۹ نفر ژاندارم ساخلانیلیردی (۵).

آذربایجاندا اولان قوشون حصه‌لری ایرانین باشقا ایالتلرینه نسبتاً دویوش قابلیتیی و سلاح جهتن اوستون ایدی. آذربایجان ایله سرحد اولان کردستاندا (سقز شهرینده) بیر لشکر، کرمانشاهدا بیر لشکر قوشون ساخلانیلیردی (۶).

آدف، خلقی بیله بیر قوه علیه‌ینه و بو قوه‌یه آرخالانان مرتجع فئوداللار قارشی ساحلی مبارزه‌یه حاضرلامالی ایدی. آدف مبارزه‌نین بیرینجی دورونده اله سلاح آلان فدائیلرین ده سایینی تقریباً معین‌لشدیرمیشدی.

سلاح مسئله‌سی‌ده معین درجه‌ده حل اولونموشدو. ۱۹۴۱ - نجی ایلین اوت آییندا متفق‌لرین قوشونلاری ایرانا داخل اولارکن ایران قوشونو، ژاندارم و پولیس قوه‌لری ئوز ساحلارینی داغلاردا و کندلرده توکوب قاچدیقدامین ساحلارین خیلی حصه‌سی قاباقدادئدیگیمیز کیمی خلقین، خصوصیله کندیلرین الینه کچمیشدی (۷).

مجلس و کیلی احمد رضوانی ئوز چیخیشیندا دئیمیشدیر که، قیزیل اوردو ایرانا داخل اولان زمان آذربایجاندا یئرلشن ۳ و ۴ - نجو لشکرین سربازلاری

- ۱ - کوهی کرمانی حسین، گوستریلن اثری، ص. ۲۰.
- ۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۹۸.
- ۳ - ینه اورادا.
- ۴ - آذربایجان سرسر علملر آکادمیسی تاریخ اینستیتوتونون علمی آرخیوی، فوند ۱، ص. ۲۷.
- ۵ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۵۲.
- ۶ - کوهی کرمانی حسین، گوستریلن اثری، ص. ۲۰.
- ۷ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، اوچونجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۹۸.

فوزسلاحلارینی داغلاردا آتیب ائولرینه گئتدیلر (۱). سربازلارین بیرجوخودا کندیلردن عبارت اولدوغو ایچون اونلار فوز سلاحلارینی گتیریب ائوده ساخلامیشلار. آدف نین یئرلی کمیته لری همین ساحلی کندیلرین فعال و مبارز حصه لرینی فدائی دسته لرینه جلب ائدیردی. فرقه عضولری ده معین یوللارلا آذربایجاندا یئرلشن قوشون حصه لریندن، خصوصیه تبریزده یئرلشن قوشونون مترقی افسرلری واسطه سیله ویا حود پوللا سلاح آلیردیلار (۲). «ایران ما» روزنامه سی یازیردی: «سون زمانلاردا تهراندا برنو تفنگ لری گیزلی صورتده ساتیلیر (۳)».

ژاندارملارا قارشلی مبارزه آپارماق ایچون آذربایجان کندیلری فوزلرینین یورغان و دوشکلرینی بیله ساتیب ایران افسرلری و سلاح آنباری مامورلاری واسطه سیله سلاح آلیردیلار.

آدف نظرده توتوردو که دولت طرفیندن ساحلان دیرلیمیش مرتجع لرین و بیر- بیریندن آرالی اولان ژاندارم پستلارینین ساحلاری دا اله کچیریلیب، ساحلی اولمایان فدائیلره وئریله بیلر. ائله جه ده آذربایجاندا یئرلشن قوشون ایچری سیندن بیرجوخ سربازلارین فوز ساحلاری ایله برابر فدائی دسته لرینه قوشولماسی نظرده توتولموشدو. آدف ساحلی اولان آداملاری معین لشدیرمک ایچون اونلارین سیاهیلرینی توتاراق اله نه قدر سلاح اولماسینی اولجه دن معین ائتمیشدی (۴). ائله جه ده آذربایجانین بخشلرینده یاشایان قئودال و خانلارین الینده اولان ساحلار اولجه دن ئوگره نیلیمیش، همین ساحلارین اله کچیریلمه سی تدبیرلری ده گورولموشدو. بیله لیکله ده آدف اولجه دن فدائیلرین بیر حصه سینی ساحلا تامین ائتمیش و قالان حصه سینی ده هجوم زمانی اله کچیریله جک ساحلار ایله ساحلان مالارینی نظرده توتولموشدو. فدائی دسته لری آرتیق نقشه اوژره حرکت ائتمکه باشلاییردی. تشکیل اولونان فدائی دسته لرینین هجوم تاکتیکی اولجه دن حاضر لانمیشدی (۵). بو زمان حرکاتی بوغماق ایچون مرتجع قوشون باشچیلاری محکم حاضر لیک ایشلری آپا ییردیلار. تبریز، اردبیل، اورمیه، میاندوآب، شاهیندز و سایر منطقه لرده قوشون حصه لری آذربایجان حرکاتینا ضربه وورماق موقعینده دورموش، سرتیب درخشانی، سرهنگ وره رام، خصوصیه سرهنگ احمد زنگنه و باشقا بوکیمی مرتجع قوشون باشچیلاری قارداش قیرغینی سالماغا چالیشیردیلار. بیله بیر شرایطه ساحلی عصیانین هجوم

۱ - احمد رضوان. گوستریلن اثری، ص. ۱۰۲.

۲ - آذربایجان سرسر علملر آکادمیسی تاریخ اینستیتوتونون علمی آرخیوی، فوند ۱، ص. ۲۷.

۳ - روزنامه «ایران ما»، سال سوم، تهران، ۱۳۲۴، شماره ۴۴۷.

۴ - س. ج. پیشه وری، خاطره لری، ۲ - نجی حصه، ص. ۷۳.

۵ - «آذربایجان» روزنامه سی، ایکینجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۱۰.

تاکتیکی باره سینده فدائی باشچیلارینین مشاوره سی اولموش و همین مشاوره ده مختلف فکرلر ایره لی سورولموشدو.

بو زمان خلقین تعطیل و کوجه نمایشلری معین قدر ساکتلشمیشدی. بو د! طوفاندان قابا قکی ساکتلیکه اوخشاییردی.

۱۹۴۶-نجی ایل ژانویه نین ۲۶-دا کچیریلن آدفمك-نین ۲-نجو پلنوموندا چیخیش ائتن پیشه وری فدائی تشکیلاتینین یارانماسی و اونون هجوم تاکتیکی باره سینده اولان مختلف فکرلری بئله ایضاح ائتمیشدیر: «بیز فدائی تشکیلاتینینی یاراتماغا باشلادیغیمیز زمان ملی حکومتی یاراتماق ایچون جوربه جور تکلیفلر وار ایدی. بزی فرقه عضولری همین بیر گونده قیام ائدیپ دولت اداره لرینی توتماغی، قوشون حصه لرینی سلاح گوجو ایله دارماداغین ائتمگی ایره لی سوروردولر. بعضیلری ایسه تهران تلگراف وورماق، کوجه و خیابانلاردا بویوک نمایشلر، میتینگلر تشکیل ائتمک، بو یول ایله بویوک مقصده چاتماغی ایره لی سوروردولر. بعضیلری بئله بیر فکر ایره لی سوروردولر که، گوجلو ساحلی دسته لری گیزلی صورته تبریز شهرینه توپلاییب، تهران دولتینین بو شهرده کی ساحلی قوه لرینی غفلتا ترک سلاح ائدیپ، اداره لری اله کچیرمک لازمدیر. امکان اولارسا بونونلا بیرلیکده باشقا بیر ایکی بویوک شهرلرده ده عین زماندا بو عملیاتین ائدیلمه سی و هجومون گنیشلندیریلمه سی نظرده توتولوردو (۱). بو تکلیف خطرلی ایدی. چونکه امپریالیستلرین کمگی ایله مرتجع تشکیلاتلار کندلرده اولان مرتجع خانلاری گیزلی صورته ساحلاندریمیش و همین خانلار آذربایجاندا یرلشن قوشون ایله علاقه ساخلا ییردی لار. دشمن قوه لری آراسیندا کی علاقه نی گوزدن قاچیریب خلقین انقلابی فعالیتینین گنیشلنمه سینی نظرده توتمایان بو تکلیف فدائی قوه لرینی خلقین یاردیمیندان محروم ائدیردی. اونا گوره ده فرقه نین رهبرلیگی بو تکلیفی رد ائتدی (۲). ایکنجی، باشقا تکلیفده ایسه کندلرده اولان ساحلی ارتجاعچیلارین و ژاندارم پستلارینین ترک سلاح ائدیلمه سینی، دولتین ساحلی قوه لری ایله داخلی ارتجاعین آراسیندا اولان علاقه نین کسيلمه سینی، ترک سلاح اولان دشمنین ساحلی ایله فدائیلرین ساحلانماسینی و بیرینجی نوبه ده کندلرین، قصبه لرین توتولماسی، اونلارین علاقه سی شهرلر ایله کسیدیکدن سونرا شهرلری محاصره ائدیپ آزاد اولونماسی نظرده توتولوردو (۳). بو تکلیفین حیاتا کچیریلمه سیله دولتین بویوک ساحلی قوه لری بیر - بیریندن آیری سالیب علاقه لری کسیلیردی. همین ووروشمالاردا ساجا چوخ و دیوش باجاریغی جهتن اوستون اولان فدائی قوه لرینین ووروشماسی ایره لی سورولوردو.

۱ - س.ج.پیشه وری. خاطره لری، ۲ - نجی حصه، ص. ۸۵.

۲ - ینه اورادا، ص. ۸۶.

۳ - ینه اورادا.

و.ای. لنین. سلاحی عصیان زمانی شرایطن احتیاطلا استفاده ائتمگی و هجوم تاکتیکنی دوزگون تشکیل ائتمگی ایرهلی سورهرک یازیردی: «حکومتین الینده اولان یگانه اعتبارلی قوشون ژاندارملار ایدی. لاکن اولار ئولکه نین مختلف یئرلرینده سبه لنینمیشدی. وظیفه هر شئیدن اول بو ژاندارملارین بیر یره توپلانماسینا مانع اولماقدان عبارت ایدی. بو ایسه یالنیز هجوم یولو ایله حرکت ائتمک و آچیق میداندا جسامتله دویوشه گیرمک سایه سینده ممکن اول بیلردی (۱)».

آدف - نین رهبرلیگی دولتین ان اینانیمیش سلاحی قوه سی اولان ژاندارم دسته لرینی آیری - آیریلیقدا ترک سلاح ائتمک و اولارین بیر - بیرله و شهرلرده یئرلشن قوشون ایله بیرلشمه سینه امکان وئرهمک مقصدینی گوده ن اکیئنجی تکلیفی قبول ائتدی (۲).

بونونلا علاقه دار دشمن قوه لرینه بیرینجی قطعی ضربه نین هانسی ولایتده وورولماسینا دهاچوخ الویریشای شرایط اولماسینی نظره آلان آدف - نین مرکزی کمیتده سی، بو ضربه نین میانه، سراب، مراغه، مرند، نمین و آستارا محاللاریندا وورولماسینی قطع ائتدی (۳).

اولا، میانه، سراب و مرندده دولتین بویوک سلاحی قوه لری یوخ ایدی. بو محاللاردا اولان ژاندارم پستلاری ایسه بیر - بیریندن چوخ آراالی یئرلشمیشدی. میانه، سراب و مرند اهالیسینین، خصوصیه کندیلرین انقلابی فعاللیغی، باشقا ولایتلردن داها آرتیق ایدی، هم ده بو محاللاردا مرتجع خانلارین سلاحی دسته لری ده آزایدی. میانه و مرندده اولان دمیرویول فعله لری ده بویوک انتلابی قوه، تشکیل ائدیردیلر. بوتون بو الویریشلی شرایط بو یئرلرده فدائیلرین غلبه سینه بویوک کمک ائده بیلردی. خصوصیه میانه، سراب، مرند، مراغه، نمین، آستارا، زنجان و بیرچوخ مهم منطقه لرین بیرینجی نوبه ده آلینماسینین حربی اهمیتی ده وار ایدی.

ایکینجی، هجوم تاکتیکی بیزیم فکری میزجه، اونا گوره دوزگون حساب ائدیلمه لی دیر که، اولا، مهم ستراتژی یوللارین توتولماسی ایله تهران حکومتی آذربایجاندا اولان قوشونلارا کمک ائده بیلمزدی. هم ده آذربایجاندا اولان قوشون حصه لرینین بیر - بیرله و ایرانین مختلف یئرلرینده یئرلشن قوشونلایر بیرلشمه سینه امکان وئریمزدی. دیگر طرفدن، بیرینجی نوبه ده بو یئرلرین توتولماسی ایله مرتجع قوشون باشچیلارینین، خصوصیه ژاندارملارین ئوز سلاحلاری ایله تهرانا قاچماسینین قارشیمی آلینمیش اولاردی. اوچونجوسو: امپریالیستلرین و شاه رژیمینین جاسوسلارینین آذربایجانا گلیب مرتجع لرین سلاحی قوه لرینی فدائیلره قارش

۱ - و. ای. لنین. اثرلری. ۴ - نجو نشری، ۸ - نجی جلد. ص. ۵۰۵.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۹۸.

۳ - ینه اورادا.

قالديرمالارينا يول ويريلىمزدى، دوردونجوسو، شهرلردن كئاردا اولان ژاندارملارين و خانلارين بيرينجى نوبهده تركسلاخ ائديلمهسيله فدائيلر سلاخلانير، ژاندارم و مرتجملرين فدائيلره كمك ائدهجك گنىش خلق كتلهلرينين فعاليتينه مانع اولمالارينين قارشيسى آيناردى و فدائيلر گنىس خلق كتلهسيله علاقه پارادا بيلردى. قيد ائتمك اولاركه، آدف فدائى دستهلرينى ياراتماقلا، اولنلارين حربى تاكتيكنى، سلاح الده ائتمهسى، حربى كادرلارلا تامين ائديلمهسى ايشينى اساس اعتباريله ۱۹۴۵ – نجى ايل نوامبر آينين بيرينجى ياريسينا قدر حل ائتميشدير (۱).

۱۹۴۵ – نجى ايل نوامبر آينين ۸ – ده آدفمك – نين ۲ – نجى عمومى گنىش پلنومو كچيريلدى. پلنومون ايشينده آدف – نين ولايت، شهر و محلى كميتهلرينين صدرلرى، هم ده فرقه نين مسؤل ايشچيلرى اشتراك ائديرديلر (۲). همين پلنومدا بيرچوخ فدائى باشچيلارى دا وار ايدى (۳).

پلنومدا سيدجعفر پيشهورى ئولكه نين سياسى وضعيتى، ارتجاعين هجومو و ۱۴ – نچو دوره مائى شورا مجلسينين تعطيل ائديلمهسى سببلىر حقينده معروضه ائتى معروضه ده دئييلردى: «تزيكله آذربايجان خلقينين بويوك كنگرهسى تشكيل تاپيب، ملت ئوزو سچكى وئريلمهسى فرمانينى وئره جكدير (۴). پلنوم آذربايجان خلقينين حقوقونون تامين ائديلمه سيني جدى مذاكره ائتى. پلنومدا چيخيش ائتن مراغه فدائيلرينين باشچيسى ميرزا ربيع كبرى دئمشدى: من آنامين سودونه و ناموسونا آند ايچيرم، آزادليغيميزى، مختاريتيميزى تاميله تامين ائتمه ديگجه سلاحى يئره قويمايم و بيرقتره قانيم قالانا قدر مبارزه نى دوام ائتديرم» (۵). پلنومون قرارينين ۵ – نجى ماده سينده ارتجاعين ساحلى هجومونون قارشيسيني آماق تدبيرلرى قيد ائديله رك يازيلردى: كندلرده قانونسوز اولاراق كندليلر اوزرينه هجوم ائتن ژاندارملارين قارشيسى عموم جماعتين قوه سيله آينسين» (۶). پلنومون قطعنامه سينده قيد اولونوردو: «تهرانا منتظر اولمادان ايالت و ولايت انجمنلرى سچكيلرينه باشلانسين (۷). پلنومدا اشتراك ائتن فرقه رهبرلرى خاضركى وضعيتى نظره آلاق قانون اساسى موجبينجه ايالتى و ولايتى انجمنلرين تزيكله يارانماسيني و آذر – بايجانين داخلى مختاريتينين تامين ائديلمهسى كيمي بويوك بير وظيفه نى ساحلى

- ۱ – س.ج. پيشهورى. خاطره لرى، ۲ – نجى حصه، ص. ۷۶.
- ۲ – «قيزيل صحيفه لر»، تبريز، ۱۳۲۵. ص. ۲۹.
- ۳ – س.ج. پيشهورى. خاطره لرى، ۲ – نجى حصه، ص. ۸.
- ۴ – «قيزيل صحيفه لر»، تبريز، ۱۳۲۵. ص. ۲۹۰.
- ۵ – س.ج. پيشهورى. خاطره لرى، ۲ – نجى حصه، ص. ۹.
- ۶ – «قيزيل صحيفه لر»، تبريز، ۱۳۲۵. ص. ۲۹۲.
- ۷ – «شهر يورين اون ايگيسى» تبريز، ۱۳۲۵. ص. ۲۵.

عصیان یولو ایله حیاتا کچیرمک ضرورتینی آلفیشلادیلار (۱).

آرتیق ایندیبه قدر آذربایجانین بوتون شهر و بخشلرینده حاضرلانمیش فدائی دستلرینه پلنوم عملی ایشه باشلاماق گوستریشی وئردی. پلنومون قرارینین ۲-نجی ماده سینده دئییلردی: «فرقه قورولوش دوره سینه خاتمه وئردیگی ایچون ایندی گنیش تبلیغات ایشلرینه باشلاییب، خلقی فرقه نین اطرافینا توپلاماق ایچون بویوک بیغینجاقلار، میتینکلر، تشکیل وئره بیلیر» (۲).

و.ای.لنین سلاحلی عصیان باشلاماق ایچون کتله لرین شعورلو صورتده سلاحا ال آتماسیندان دانیشاراق یازیردی: «بیز بوتون سبیریمیزی بو جهته، یعنی کتله لر ایچریسینده، عصیان ائتمک مقصدیله ئوز - ئوزونو سلاخلاندیرماق تبلیغاتینا وئرمه لیبیک» (۳).

آد فده خالقین ئوز حوققلارینی یالنیز ئوزو الده ائتمه لی اولدوغونو اونلار! باشا سالماق و خلق کنگره سینى موققیته چاغیرماق ایچون هر طرفلی فعالیتته باشلادی. آذربایجانین بوتون بخش و شهرلرینده ۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین ۸ - دن ۲۰ - نه قدر ۱۸۰ - دان آرتیق ازدحاملی خلق میتینگی، نمایش و بیغینجاقلار تشکیل اولوندو (۴). همین بیغینجاقلار ئوز نماینده لرینی سچیب، خلقین طالب و تکلیفلرینی حیاتا کچیرمک ایچون تبریزه گوندردیله ر.

آرتیق بو زمان سلاحلی فدائی دستلری گیزلی شرایطدن چیخاراق آچیق فعالیتته باشلامیش، بونون نتیجه سینده آذربایجانین ولایتلریندن سچیلیب تبریزه گوندریلن نماینده لره ارتجاع مانع اولما بیلمه میش و اونلارین تهلاکه سیزلیگی تامامیله فدائیلر طرفیندن قورونموشدور.

ب - ارتجاعین سلاحلی قوه لری علیهینه فدائی دستلرینین فعالیتی و آذربایجان ملی حکومتینین قورولماسیندا اونلارین رولو

۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین ۱۴ - دن باشلایاراق میانه ولایتی، سراب محالی، مرند ولایتی، مراغه ولایتینین اکثریتی، ویلکیج محالی، عرشه محالی و آذربایجانین بیر چوخ مهم بخشلرینین فدائیلر طرفیندن آزاد ائدیلمه سی، ژاندارم حصه لرینین ترک سلاح ائدیلمه سی، داخلی ارتجاعین سلاحلی دستلرینین دولت

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۹۸.

۲ - س. ج. پیشه وری، خاطره لری، ۲ - نجی حصه، ص. ۱۰.

۳ - و. ای. لنین، اثرلری، ۴ - نجو نشری، ۸ - نجی جلد، ص. ۱۶۹.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۴۵، نمره ۱۶۵۱.

قوشونوایله بیرلشمه سینین قارشیسینین آینماسی. ارتجاعین داخلده آجلیق یاراتمانی مقصدیله ارزاقین آذربایجاندا چبخاریلماسی و آذربایجاندا اونلارین هرج-مرجلیک یاراتماق نقشه لرینی پوزدو. بونون نتیجه سینده آذربایجانین بوتون بخش لریندن ییغینجاقلار طرفیندن سچیلیمیش ۷۴۴ نفر نماینده تبریزه گلیمکه امکان تاپدی. بئله لیکن ده ۱۹۴۵-نجی ایل نوامبر آیینین ۲۰-۲۱-ده تبریز شهرینده آذربایجان خلقینین ملی کنگره سی آچیلدی (۱).

ملی کنگره حادثه لرین انکشافی ایله علاقه دار ئوزونو مؤسسه قورولتایی اعلان ائتمکله. ۲۹ نفردن عبارت ملی هیئت سچدی (۲). بو ملی هیئت بیر نوع انقلابی کمیته نی عوض ائدیردی. بئله لیکن ده آذربایجاندا ایکی حاکمیت لیک میدانا گللی.

خلق کنگره سینین ئوزونو مجلس مؤسسه آدلاندیرماسینین بویوک اهمیتی اولدو. ملی هیئت تز بیر زماندا ملی مجلسه نماینده لرین سچیلیمه سینین تامین ائتمه لی ایدی. چونکه ئولکده باش وئرن حادثه لر و ایران دولتینین مرتجع موقع توتماسی ایله علاقه دار سچیلن ملی هیئت حکومتین یارانماسی ضرورتینی قارشیا قویدو. اونا گوره ده کنگره ده ملی حکومتین یارادیلماسیندا و بوتون تدبیرلرین گورولمه-سینده آدف-نین رهبرلیگی رسمی صورتده تصدیق ائدیلدی (۳).

ملی هیئت آدف-نین رهبرلیگی آلتیندا ملی حکومت تشکیل اولانا قدر مجلس مؤسسه نین قرارلارینی حیاتا کچیرمه لی. آذربایجانین ملی مختاریتینین تامین ائدیلمه سی باره سینده معین دولت مقاملاری ایله مذاکره آپارمالی. آذربایجانین هر یئرینده بش گون مدتیته. نوامبرین ۲۵-دن ۳۰-نا قدر ملی مجلسه آپاریلان سچکیلری باشا چاتدیرمالی و بیرسیرا مهم قرارلاری حیاتا کچیرمه لی ایدی. خصوصیه ملی کنگره نین قراری اساسیندا ملی هیئت ئولکه نین اداره اولونماسی ایشینی و تام امنیت یاراتماغی ئوز اوزرینه گوتورموشدو.

آدف-نین رهبرلیگی آلتیندا یارانان مجلس مؤسسه چوخ دوزگون تدبیر و ملی حکومتین یارادیلماسی ایچون آتیلان مهم آددیم ایدی. اونا گوره ده ملی هیئت ساحلی فدائی دسته لرینه رهبرلیگی ئوز الینه آلدی. چونکه آرتیق ایکی حاکمیت لیکن لغو اولونماسی حیاتا کچیریلمه لی ایدی. بو مهم مسئله لرین حیاتا کچیریلمه سینده فدائیلر حل ائدیجی رول اوینامالی ایدی.

و.ای. لنین وقتیه انقلابی اوردونون یارانماسی اهمیتیندن دانیشاراق یازیردی: «انقلابی حکومت. اولجه. انقلابی اوردونون چاریزم الیندن آلدیغی اراضیده. سونرا

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی. ۲ - نجو دوره. ۱۳۴۵. نمره ۱۶۵۱.

۲ - ینه اورادا. ۱۳۴۵. نمره ۸۹۸.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی. ۲ - نجو دوره. ۱۳۳۵. نمره ۸۹۸.

ایسه بوتون دولت داخلینده خلق کتله لرینه سیاسی رهبرلیک ایچون لازمدیر. انقلابی حکومت، انقلابین مقصدینی تشکیل ائدن سیاسی دگیشیک لیکلره درحال باشلاماق ایچون لازمدیر. خلقین انقلابی ئوزونو- اداره سینی قورماق ایچون، اصل عموم خلق واصل مؤسان مجلسی چاغیرماق ایچون خلقین اراده سینی دوزگون اداره ائتمککن ئوترو ضروری اولان «آزادلیقلاری» حیاتا کچیرمک ایچون لازمدیر» (۱).

مارکسیزم-لنینیزم نظریه سینه اساسلانان آدف هارشیسینا قویدوغو مقصدلری حیاتا کچیرمک ایچون انقلابی ساحلی قوه اولان فدائی دسته لرینی تشکیل ائتمیشدیر. فدائیلر طرفیندن آذربایجانین ولایت، بخش لرینین آزاد ائدیلمه سی گئدیشینا آیری - آیری وئرمک داها مقصده اویغوندور.

میانه ولایتین آزاد ائدیلمه سی. ۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبرین ۱۲ - ده گئجه میانه ده غلام دانشیانین رهبرلیگی آلتیندا فدائی باشچیلارینین مشاوره سی اولدو. مشاوره ده میانه شهرینین واونون اطرافیندا اولان مهم ژاندارم پستلارینین، خصوصیه دمیر یولوندا یئرلشن پولیس منطقه سنین توتولماسی مسئله سی مذاکره ائدیلدی. مشاوره نین قراری اساسیندا نوامبرین ۱۴-ده گئجه سحره قدر شهرده اولان بوتون پستلار توتولمالی، شهر اطرافیندا مرتجع فئوداللارین یاشادیقی کندلرده فدائیلر طرفیندن آینمالی ایدی (۲). بو زمان میانه شهرینده ئوز ساحی اولان، یالنیز ۲۵ نفر فدائی وار ایدی. بیرینجی نوبه ده نوامبرین ۱۴ - ده گئجه ساعت ۳ - ده فدائیلر میانه دمیر یولونون پولیس اداره سینی دمیر یول فعله لرینین کمکی ایله اله کچیردیله (۳).

دقته لایققدیر که، میانه ولایتی، خصوصیه فدائیلرین انقلابا باشلاماسی تاریخی تاریخچیلر طرفیندن مختلف گونلرده وئریلمیشدیر. مثلا، مهدی داودی آذر-بایجاندا ساحلی هجومون باشلانماسینی ۱۹۴۵ - نجی ایل ۱۶ نوامبر تاریخده وئرمیشدیر (۴). پسیان نجفقلی ایسه ۱۵ نوامبردا وئرمیشدیر (۵). ائله جه ده سروان کاویانپور گوستریرکه، سراب آیلندیقدان سونرا، میانه، اهر و باشقا بخشلرده توتولموشدور (۶). لکن بو تاریخلرین هئچ بیرسی دوزگون دگیلدیر. فرقه سندلرینده، خصوصیه میانه ولایتین آزاد ائدیلمه سنین ایلدونومو مناسبتیه آدمک - نین میانه ولایتی، کمیته سینه و فدائی فرمانده لیگینه گونردیگی تبریک

۱ - و.ای.لنین. اثرلری. ۴ - نجو نشری، ۸ - نجی جلد، ص. ۵۹۶.

۲ - آدف-نین آرخیوی، پاپکا نمره ۲۶، ایش ۱، ص. ۹.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۲۲۷، نمره ۱۲۸.

۴ - مهدی داودی. گوستریلن اثری، ص. ۴۷.

۵ - پسیان نجفقلی. گوستریلن اثری، ص. ۲۷.

۶ - سروان کاویانپور، «تاریخ عمومی آذربایجان» تهران، ۱۳۴۶، ص. ۲۹۸.

مکتوبودا بونو ثبوت ائدير. آدفمك-نير تبريك مکتوبوندا آذربايجاندا بيرينجی دفعه
ميانه ولايتينين ۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آيينين ۱۴ - ده آزاد ائديلمه سی قيد
اولونور(۱).

بئله ليكله ده ميانه ده حرکت و رابطه شبکه لری فدائيلرين اختيارينا كچدی.
دمير يولو آليئاركن ۳۰ نفر دن آرتيق پوليس تسليم اولماقلا، ۳۰-دان آرتيق تفنگ،
۵ طپانجه و خيلى گولله فدائيلرين اينه كچدی. دميريول پستی آليئاركن دميريولو
پوليس اداره سينين رئيس معاوينين زنجاندا يرلشن ايران قوشون حصه لرينه گوندرديگى
تلگرافين مضمونو اله كچدی. تلگرافدا فدائيلرين نوامبرين ۱۴-ده باش وئره بيله جك
چيخيشلارينين قارشيسيني آلماق ايچون كمك ايسته نيلميشدى(۲). همين گنجه
ميانه شهرينده فدائيلر طرفيندن ژاندارم. پوليس وسايره قوشون يرلشن اداره لر
آزاد ائيدى. ميانه ده يرلشن دولت ساحلى قوه لرينين تسليم اولماسى ايله علاقه دار
اله كچن ساحلارين حسابينا ۵۰۰-ه قدر فدائى ساحلانى(۳). ميانه شهرينده
بوتون ساحلى قوه لر آتشمادان تسليم اولدولار. بونون سببى آدف - نين ميانه
كميته سينين قاباقچادان قوشون ايچريسينده ايش آپارماسى ايدى.

گرمه رودون بويوك فئوداللاريندان اولان سالار مظفرين فدائيلره قارشى
ساحلانماسينين قارشيسيني آلماق ايچون فدائيلر اولجه دن اونون ائوينى محاصره يه
آلميشديلار. بونون نتيجه سينده سالار مظفر تسليم اولدو و ۲۵ - ه قدر تفنگ
فدائيلره تحویل وئردى(۴). لاکن بعضى سهولر نتيجه سينده سالار مظفر ميانه دن
قاجيب اوغلانلارى ياشايان ميانه شهرينين ۳۰ كيلومتر ليگينده اولان و چيتاب چايى
ياخينليغيندا يرلشن چيتاب كندينه گئتدى. فدائيلر بو كندى محاصره ائديب سالار
مظفرى و اوغلانلارينى تسليم اولماغا مجبور ائيديلر. اونون اوغلو يدالله خان فدائيلره
۶ تفنگ، ۱۰ مين گولله و ۲۵۰ طپانجه گولله سى وئردى.

ميانه فدائيلرى ترك قصبه سينده ژاندارم پستونون توتولماسينين اهميتيني
گوره رك همين ژاندارم پستونو توتماق ايچون ژاندارملارا گرمه رود خانلارى طرفيندن
اولا بيله جك كمكى نظره آلاق همين يوللارى دا اولجه دن توتموشلار. ترك قصبه سينده
اولان ژاندارم پستونو آلا ركن اطراف خانلارين يوللارى توتولدوغو ايچون اونلار
ژاندارملارا كمك ائده بيلمه ديلر. فدائيلر ايله ژاندارملار آراسيندا ۶ ساعت گئدن
ووروشما نتيجه سينده فدائيلردن ۴ نفر، ژاندارملاردان ايسه ۱۱ نفر ئولدورولدى(۵)

۱ - «آذربايجان» روزنامه سى، ۲ - نجى دوره، تبريز، ۱۳۲۵، نمره ۵۶۲ (۲۵۱)

۲ - «آذربايجان» روزنامه سى، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۸۰۵.

۳ - آدف-نين آرخيوى، پاپكا ۲۶، ايش نمره ۱، ص. ۹.

۴ - آدف-نين آرخيوى، پاپكا ۲۶، ايش نمره ۱، ص. ۱۰.

۵ - «آذربايجان» روزنامه سى، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۸۱۱.

و ژاندارملار تسلیم اولدولار.

ترك قصبه سينده ژاندارم پستونون آينماسينين بويوك اهميتي وار ايدى. چونكه گرمه رود خانلارينين مرتجع حصهسى بو قصبه ده ياشايردى. ترك قصبه سينين ژاندارم رئيسى ابرار ئوزونون جنايتكارلىغي ايله مشهور ايدى. اونا گورده او. تسليم اولمادىغي ايچون ووروشما زمانى ۱۰ نفر ژاندارم ايله ئوزوده ئولدورولموشدو (۱).

۱۹۴۵ - نجى ايل نوامبرين ۱۷ - نه قدر ميانه شهرى و اونون اطراف بخشلى فدايلر طرفيندن آزاد ائيدلى. بئله ليكله، ميانه نين آزاد ائيدلمه سيله تبريز ايله تهرانى بيرلشديرن مهم شوسه يولونون و ميانه دمير يولونون توتولماسى تهران ايله آذربايجانين علاقه سينين كسيلمه سينه، خصوصيله سيدضياء الدينين و امپريالستلرين گوستريشى ايله يارانان «خيريه» و ديگر مرتجع تشكىلاتلارين كمگى ايله گرمه رود محالينين مرتجع خانلارى اولان سالار مظفر، ميرد او دخان، عليقلى خان، خسرو خان، مرتضوى قلى خان بهبودى و سايره نين سلاحلى قوه لر نين آذربايجانين باشقا ولايتلرينده اولان مرتجعلرين سلاحلى قوه لر نين بيرلشمه سى امكانى آرادان قالخدى. **سراب محالينين آزاد ائيدلمه سى.** سراب فدايلرى داها متشكل و داها

ياخشى سلاحلانميشديلار. اونلارين سايبى دا چوخ ايدى. چونكه سراب فدايلرينين سراسيندا ۱۹۴۱ - نجى ايلدن ايران دولت قوشونلارينا و فئوداللارا قارشى سلاحلى مبارزه آپاران بيرنجه دفعه سلاحلى كندلى قياملارينا اشتراك ائيدى. اوزون مدت داغلاردا قاچاق ياشايان كندليلرده وار ايدى. عموميتله سرابدا هله دولت مامورلاريني ترك سلاح ائتمزدن اول سلاحلى فدايلرين سايبى داها آرتيق ايدى.

پسيان نجفقلى سراب فدايلرينين هجومى باشلاماسيني ۱۹۴۵ - نجى ايل ۱۶ نوامبر تاريخده وئرميشدير (۲). لاکن بو تاريخ دوزگون وئريلمه ميشدير. سراب فدايلرينين هجومونون ۱۹۴۵ - نجى ايل ۱۵ نوامبر تاريخدن وئريلمه سى داها دوزگون اولار. بورادا آدف-نين تبريك مکتوبوندا وئريلن تاريخ دوزگون حساب ائيدلمه ليدير. سراب فدايلرى اولجه دن حاضرلانميش شكلده نوامبرين ۱۴ - ده گنجه ساعت ۱ - ده سراب محالينين مهم يرلرينده و سرابا كمكه گله بيلن يوللارين كچيدى اولان اوقان كنديني توتدولار. هم ده فدايلر سرايين ۳ كيلومتر ليگينده يرلشن و اردبيل ايله سرايبى بيرلشديرن مه بين كنديني ده توتدولار. فدايلرين حربى قرارگاهى على قليخان اوغلونون عمارتينده يرلشدى (۳). بو زمان سراب فدايلرينه

۱ - «آذربايجان» روزنامه سى، ۲ - نجو دوره، ۱۲۳۵، نمره ۹۰۵.

۲ - پسيان نجفقلى، گوستريلن اثرى، ص. ۴۷.

۳ - آدف-نين آرخيوى، پاپكا ۲۶، ايش نمره ۱، ص. ۵۹.

غلامرضا جاویدان رهبرلیک ائدیردی. اونون معاونی ایسه ممی صادقی ایدی (۱). همین گون مهین کندینده فدائی باشچیلارینین گیزلی مشاورهسی کچیریلدی. مشاورهده سرابین آلینماسی مسئلهسی مذاکره ائدیلدی.

سرابدا اولان دولت قوشونو وژاندارم حصه لری بیرلشیب بیر بنایا توپلانماقلا، فدائیلره قارشى آتش آچماق قرارینا گلدیلر. ۱۹۴۵-نجی ایل ۱۵ نوامبر تاریخده فدائیلر مهین کندیندن حرکت ائدیب، هولو کندیندن کچهرهک سرابی بیرنجه طرفدن محاصرهیه آلدیلار. او زمان سرابا هجوم ائدن فدائیلرین سایى ۵۰۰ نفره یاخین ایدی (۲). سرابدا یراشن شاه قوشونلارینین، پولیس و ژاندارملارین سایى ایسه ۲۰۰ نفره قدر ایدی (۳).

آدف-نین سراب محلی کمیته سینین ایران قوشونو ایچری سیننده آپاردیغی ایش نتیجه سینده قوشون داخلینده اولان کندیلر مسلسلری خراب ائتمیش و باشقا سربازلاری دا باشا سالمیشلار که، اولار فدائیلره قارشى سلاح قالدیرماسینلار. بئله لیکله ده ۱۵ نوامبردا گئجه ساعت ۱۲ - ده فدائیلر سرابا هجوم ائتدیکه قوشون و پولیس ووروشمادان تسلیم اولدو. لاکن ژاندارم رئیسى فاطمی نین امریله ژاندارملار مقاومت گوستریردی. نهایت، ژاندارم ادارهسی محاصره اولونوب شدتلی آتیشمادان سونرا ژاندارملار دا تسلیم اولدولار. بو ووروشمادا سرابین اردهان کندیندن اولان قدرت مجیدی آدلی فدائی شهید اولدو (۴). مقاومت گوسترن ژاندارملاردان ایسه ژاندارم رئیسى فاطمی و بیرنجه نفر ژاندارم ئولدورولدو (۵). فدائیلرین روحیهسی اولدوقجا یوکسک ایدی. بئله که، قدرت مجیدی ئولرکن ئوزونون فدائی یولداشلارینا دئیمیشدیر: «حیف که، من آزادلیق گونونو گورمه دیم، لاکن من امینم خلقیمیز آزاد اولاجاق و سعادت مند یاشایاجاقدیر» (۶).

سرابین آزاد اولماسی نتیجه سینده ۲۰۰ - دن آرتیق سلاح و چوخلو گولله اله کچیریلدی. نتیجه ده فدائیلر ایچون سلاح چاتیشمازلیغی آرادان آپاریلدی. فدائیلرین حربی قرارگاهی ایسه مهین کندیندن سرابا کوچورولدو (۷). سراب بخشینین فدائیلر طرفیندن آزاد ائدیلمه سینین حربی اهمیتی وار ایدی. چونکه بیر طرفدن اردبیل ایله تبریز آراسیندا شوه یولونون توتولماسی ایله

۱ - ینه اورادا.

۲ - پسیان نجفقلی. گوستریلن اثری. ص. ۴۷.

۳ - آدف-نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۵۷.

۴ - «آذربایجان» روزنامهسی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۴۴، نمره ۱۵۶۵.

۵ - پسیان نجفقلی. گوستریلن اثری، ص. ۴۷.

۶ - «آذربایجان» روزنامهسی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۴۴-نجو ایل، نمره ۱۵۶۵.

۷ - آدف-نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۶۰.

اردبیلده یرلشن دولت قوشونونون، اردبیل محالیندا اولان مرتجع خانلارین ساحلی قوه لری ایله تبریزده اولان قوشون حصه لرینین بیرلشمه سینه امکان وئریلمه دی، دیگر طرفدن میانه فدائیلری ایله سراب فدائیلرینین بیرلشمه سی ایسی گرمه رود محالینین مرتجع خانلارینین یوردچو و قاراداغ خانلاری ایله بیرلشمه سینه ده مانع اولدو. غلامرضا جاویدانین رهبرلیگی آلتیندا سراب فدائیلری ۱۷ آذرین تبریزین محاصره سینده و ۲۱ آذرده اونون آزاد ائدیلمه سینده تبریز فدائیلرینه یاخیندان کمک ائتدیلر.

میاندوآب و مراغه ولایتلرینین آزاد ائدیلمه سی. هله ۱۹۴۵ - نجی ایل

نوامبر آیینین ۸ - ده مراغه ده فدائی دسته لری یارادیلیمیش و اونلارین رهبرلیگی میرزا ربیع کبیری به تاپشیریلیمیشدی. فدائیلرین حربی قرارگاهی بیرینجی نوبه ده مراغه یاخینلیغیندا اولان خوجامیر کندینده یئرلشمیشدی (۱). مراغه فدائیلری نوامبر آیینین ۱۸ - دن باشلا یاراق بیناب، عجب شیر، فولوکند، شه شه وان و باشقا مهم ژاندارم پستلرینی توتوب، ژاندارملاری ترک سلاح ائتدیلر. مراغه ژاندارم رئیس سروان عابدینی ایسه قالدین پالتاری گئییب قاجمیشدی (۲). فدائیلر آذر شهر ژاندارم پستونو توتماقلا تبریزه گئدن یوللاری ئوز نظارتلری آلتینا آلدیلار. مراغه فدائیلرینین بو غلبه سی نتیجه سینده مراغه ایله میاندوآبدا یرلشن دولت قوشونلارینین علاقه سی کسیلدی. بو پستلارین آیینماسیندا میرزا آقاتو حیددی، اصغر نوری، حیدر آفاقی، صفر قهرمانینین باشچیلیق ائتدی کلری فدائی دسته لرینین بویوک فداکارلیغی اولموشدور (۳). بو زمان میاندوآبدان مرتجع لرین هجوم ته لکه سی آرتیردی. میانه شهری و گرمه رود محالینین فدائیلر طرفیندن توتولماسی میاندوآب مرتجع لرینی قورخویا سالمیشدی. میاندوآبدا باشلا یاجاق خلق حرکاتینین قارشیمینی آلماق ایچون تدبیرلر گورولمگه باشلاندى. بونون ایچون نوامبرین ۱۹ - دا سقز لشکرینین نماینده سی، میاندوآب قند کارخاناسینین رئیس کوششی، میاندوآب ژاندارم رئیس فرید آذر، پولیس رئیس اشرفی، میاندوآبدا یرلشن قوشونون فرماندهی سرگرد مستشاری، خالصه اداره سی رئیس هاشمی، مرتجع فئوداللاردان جمشیدخان اسفندیاری، صارمی، سلطان آقا، شیخ آقائی، سلیمخان و مه آباد تاجری میرزا رحمت شافعی کیمی شخصلر ملکه دارلارلا قندچغندری اکیلمه سی حقیقنده مقاوله نامه باغلاماق پرده سی آلتیندا سولوتیه کندینده توپلاشاراق مشاوره کچیرمیشلر. مشاوره نین اساس مقصدی آدفنن میاندوآب کمیته سینی محاصره به آلماق و اونون تبریز و مراغه تشکیلاتلاریله علاقه ساخلاماسینا مانع اولماق ایدی. مشاوره ده

۱ - آدفنن آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۳، ص. ۲.

۲ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۰۸.

۳ - آدفنن آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۳، ص. ۲.

ایرہلی سورولن برنامہ دہ بیرینجی نوبہ دہ میاندوآب کمیٹہ سینین عضولرینی ترور ائتمک. انقلابین گوجلو مرکزی اولان و ۵۰۰ ائودن آرتیق آذربایجانلی، ارمنی، کرد یا شایان تقی آباد کندینی داغی تماق قارشیا قویولموشدو (۱). مرتجع لرین برنامہ لری فعال فرقه عضولری واسطہ سیلہ میاندوآب فرقه کمیٹہ سینہ معلوم اولدوغو ایچون بوتہلکہ یہ قارشی تدبیرلر گورولمہ سی قرار آلیندی. آدف-نین میاندوآب محلی کمیٹہ سی ایسہ تقی آباد کندینہ کوچدو (۲).

ائلہ جہ دہ بوزمان سقزده یئرلشن لشگرین آذربایجانا هجوم تہلکہ سی وارایدی. بونون قارشیسینی آلماق ایچون میاندوآب ایلہ سقزده یئرلشن قوشونو بیرلشدیرن و آذربایجان ایلہ کردستان آراسیندا اولان بوکان و قاراموسالی ژاندارم پستلاری-نین حربی اہمیتی وارایدی. اونا گورہ دہ نوامبرین ۲۲ - دہ آرام زادیکیانین رھبرلیک ائتدیگی میاندوآب فدائیلری بیرینجی نوبہ دہ قالا جوق و تقی آباد کندلرینی توتاراق مراغہ فدائیلری ایلہ بیرلشمگہ امکان یاراتدیلار (۳). پسیان نجفقلی ادعا ائدی رکہ، میاندوآب فدائیلرینین الیندہ بوزمان گویا ۲۵۰۰ تفنگ و ۷۰ مسلسل وارایدی (۴). بو رقم دوزگون دگیلدیر. چونکہ میاندوآبدا فدائیلر حرکاتی باشلایارکن ۵۰۰ - دن آرتیق فدائی اولما میشدیر. نوامبرین ۲۰ - دہ مراغہ فدائیلری ایلہ میاندوآب فدائیلری بیرلیکدہ میاندوآبدا یئرلشن بیرتیپ دولت قوشونونو ترک سلاح ائتمک ایچون حاضرلیق ایشلری آپاریردیلار. ۸ ماشین فدائی و بیرنچہ آتلی دستہ سی واسطہ سیلہ فدائیلر بوکان و قاراموسالی ژاندارم پستلرینی توتدولار. ہم دہ شامین دژومائین بولاغی آلیندیقدان سونرا، مرکزی دولتین میاندوآبدا کی قوشونو ایلہ سقز و بانہ دہ یئرلشن بیر لشگر قوشونون آراسیندا اولان علاقہ کسیدلی. بوزمان کردستان دموکرات فرقه سینین تشکیلاتلاری دا مہاباد-بوکان خطی اوزریندہ یئرلشن بورہان پستونو ژاندارملاردان آزاد ائتدیار (۵).

بئلہ لیکلہ دہ کردستان فدائیلری ایلہ آذربایجان فدائیلرینین بیرلشمہ سینہ امکان یارانندی. بو زمان کردستان دموکرات فرقه سی طرفیندن محمد نانوازادہ و محمد مولودیانین باشچیلیغی آلتیندا میاندوآبدا اولان آذربایجان دموکرات فرقه سینین محلی کمیٹہ سینہ ائلچی گلہرہ ک بیلدیردی ر کہ، میاندوآبین آلینماسی ایشیندہ کردستان تشکیلاتلاری آذربایجان فدائیلرینہ کمک گوسترمک فکریندہ دیرلر (۶).

۱ - «آذربایجان» روزنامہ سی، ۳ - نجو دورہ، ۱۳۳۴، نمرہ ۷۹۳.

۲ - ینہ اورادا.

۳ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۰۳.

۴ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۰۳.

۵ - «آذربایجان» روزنامہ سی، ۳ - نجو دورہ، ۱۳۳۴، نمرہ ۷۹۳.

۶ - ینہ اورادا.

مرتجع قوشون فرماندهلرینین فدائیلره مقاومت گوسترمک امری وئرمه سینه باخما یاراتق میان دوآبدا یئرلشن قوشون ایچریسینده آپاریلان تبلیغات نتیجه سینده سرباز و افسرلر فدائیلره قارشلی سلاح قالدیرماق ایسته میردیلر (۱).

آدف آذربایجانین بوتون دولت قوشونو یئرلشن منطقه لرینده، قوشون داخلینده بویوک تبلیغات ایشی آپارماسی نتیجه سینده ایرانین قوشون حصه لرینین چوخو فدائیلرین طرفینه کچمیشلر و مرتجع قوشون باشچیلارینین تسلیم اولماسینا شرایط یاراتمیشدی. پسین نجفقلی دولت قوشونونون قاچیب قدائیلره قوشولماسینی و اونلارین فدائیلره سلاح قالدیرماسینی ایضاح ائده رک گوستریرکه، گویا «آذربایجاندا اولان سربازلارین اکثریتی آذربایجانلی اولدوغو، اونلارین عائله لری فرقه نین عضوی اولدوقلاری ایچون اونلاری سلاح قالدیرماغا قویما دیلر» (۲). بو فکر دوزگون اولسادا، لاکن اصل حقیقت بودوزکه، ایران قوشونوندا خدمت ائدن سربازلار همین قورولوشا و قوشوندا توره دیلن جنایتلره قارشلی نفرتلری آرتدیغی ایچون اونلار ئوز سلاحلاری ایله برابر فدائی دسته لرینه قوشولوردولار.

فدائیلر میان دوآب قوشونونون تسلیم اولماسینی طلب ائدیردیلر. دشمن بو طلبی رد ائتدیگی ایچون دسامبر آیینین ۱۳ - ده قلی صبحینین رهبرلیک ائتدیگی سلاحلی فدائی دسته لری قند کارخانه سی طرفیندن، آرام زادیکیانین رهبرلیک ائتدیگی فدائی دسته لری ایسه تقی آباد و سولوتپه استقامتینده هجوم ائدیب بیر قدر ووروشدوقدان سونرا ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۴ - ده ساعت ۸ - ده دشمن تسلیم اولدو (۳). قوشونون فرمانده ی سرگرد مستشاری توتولوب مراغه فدائیلرینین حربی قرارگاهی اولان خوجامیر کندینه آپاریلدی (۴). میان دوآبین آزاد ائدیلمه سیله رضائیه ده یئرلشن قوشونون سقزده اولان قوشون و افشار خانلاری ایله علاقه سی کیلدی.

میان دوآب فدائیلری مراغه فدائیلری ایله بیرلیکده آذربایجانلی تمامیه آزاد ائتمک ایچون آدف نین گوستریشی اساسیندا ساین قلعه و هولاسویا دوغرو دشمنی تعقیب ائدیردیلر. یرلی فئوداللارین کمگی ایله ژاندارملار افشارتیکان تپه سینه قاچیب، بورادا چهاردولو و افشار خانلارینین سلاحلی دسته لری ایله بیرلشیب فدائیلرین اوزرینه هجوم حاضرا شیردیلار. بئله که، میان دوآب ژاندارم رئیس فرید آذرین تابع لیکنده اولان بیر عده ژاندارم ساین قلعه فئودالی یمین لشکرین سلاحلی

۱ - ینه اورادا.

۲ - پسین نجفقلی. گوستریلن اثری، ص. ۷۷.

۳ - سروان کاویانپور. «تاریخ عمومی آذربایجان» تهران، ۱۳۴۶، ص. ۲۹۹.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۹۸.

دسته‌لری ایله بیرلشمیشدی. فدائیلر همین قوه‌لره قارشى هجوم ائده‌رك اونلاری محمودجوق، ساین قلعه و هولاسومنطقه‌لریندن تمیزله‌یه‌رك تیکان‌تپه استقامتینده ئوز موقعلرینی محکم‌لندیردیلر.

بئله‌لیکله ده کردستان طرفدن آذربایجانا اولاجاق هجوم تهلكه‌سینین قارشىسی آئیندی. فدائیلرین همدان سرحدلرینه یاخینلاشماسی خبرینی ائشیدن همدان، ملایر و تیکان‌تپه منطقه‌لری اهالیسینین اکثریتی فدائی‌باشچیلارینا و آذربایجان ملی‌حکومتینه مکتوبلار گوندرب اونلاری‌دا فدائی سیرالارینا قبول‌ائتمگی و یا‌شادیقلاری شهرلرین آزاد اولونماسینا امکان یارادیلماسینی خواهش ائدیردیلر. اونلار بویوک روح یوکسک‌لیگی ایله فدائی دسته‌لرینی قارشىیلاماغا حاضرلاشیردیلر.

مراغه فدائیلری ۱۹۴۵-نجی ایل دسامبر آیینین ۷-نه‌دک دئمک‌اولارکه، مراغه محالینین اوچده‌ایکی حصه‌سینی فئودال و ژاندارم‌قوه‌لریندن تمیزله‌میشدی. بویئرلر فدائیلرین نظارتی آلتیندا ایدی (۱) دسامبرین ۵-ده ژاندارملار تسلیم اولموش، شهرین فرمانداری یحیی‌سالاری حبس‌ائدیلمیشدی (۲). لاکن، هله مراغه شهرینده یئرلشن دولت قوشونو تسلیم اولماق ایسته‌میردی. دسامبر آیینین ۸-ده میرزاربیع کبیرینین رهبرلیگی آلتیندا مراغه فدائیلرینین بیرحصه‌سی تبریز شهرینین آزاد ائدیلمه‌سی ایچون بوشهرین فدائیلرینه کمکه‌گلدی. مراغه فدائیلرینین قالان حصه‌سی دسامبرین ۱۱-ده آخشام‌نرگس باغچادا یئرلشن بیر تیب شاه قوشونونو محاصره‌یه آلیب، دورد استقامتده مراغه شهرینه هجوم ائتدیلر. هجوملار نرگس باغچا، ورجوده، بیهرآباد و چیکان استقامتینده ایدی. قوشون فرماندهی معین آزاددان تسلیم اولماق طلب اولوندو. قوشون، بوتون شهر و اطراف منطقه‌لرین آئینماسی، رابطه‌خطلرینین کسيلمه‌سی نتیجه‌سینده تسلیم اولماغا مجبور اولدو. لاکن مراغه آئیندیقدان سونرا هله‌ده چهاراویماق محالی‌قالیردی. چونکه مراغه محالینین بویوک فئوداللاری اولان کاظمی‌لر، صولتی‌لر، قاسمی‌لر، شجاع لشکر و باشقالاری فدائیلره تابع اولماق ایسته‌میردیلر. بونلار ئوزلرینین آل‌آئیلارینی سلاحلاندریردیلر. مراغه محالینین ژاندارم و ملکه‌دارلاری قاچیب چهاراویماق محالینا توپلانمیشدیلر. اونلاردان صمد افتخاری، اشرفخان، جمشیدخان اسفندیاری، یمین‌لشکر، میان‌دوآب خانلاریندان یزدانیلر و باشقالارینی گوسترمک اولار. لاکن، مراغه محالینین اکثر منطقه‌لری و مراغه شهرینین فدائیلر طرفیندن آزاد ائدیلمه‌سی، مرتجع فئوداللارین دولت قوشونو ایله بیرلشیب فدائیلر اوزرینه هجوم ائتمه‌سی قورخوسو موقتی اولاراق آرادان قالدیریا‌میشدی.

مراغه شهرینین آزاد ائدیلمه‌سینی مؤلفلر مختلف تاریخلره وئرمیشلر. مثلا،

۱ - آدنین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۳، ص. ۱.

۲ - پسیان نجف‌قلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۰۸.

پسیان نجفقلی مراغه شهرینین آزاداندیلیمه سینی نوامبرین ۲۴-ده یازمیشدیر (۱).
 حربی وزیرلیک طرفیندن یازیلان کتابدا ایسه اودسامبر آیینین ۲-ده قیداندیلیمیشدیر (۲).
 لاکن آدف-نین سندلرینده و یولداشلارین خاطره سینده بو شهرین آزاد اندیلیمه سی
 تاریخی ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۱-ده گوستریلیر. بوتون مراغه ایله
 علاقه دار حادثه لر ده ۱۱ دسامبر تاریخینین دوزگون اولماسینی تصدیق ائدیر.
 قید ائتمک لازمدیرکه، مراغه نین بعضی بخشلری، او جمله دن عجب شیر و
 باشقالاری هله نوامبر آیینین ۱۸ - ده آلینمیشدیر. مراغه و اونون بخشلری نین
 آزاد اولماسی اوغرونداکی ووروشمالاردا فدائی باشچیسی یدالله ارجمندی، شهاب
 آدلی بیر فدائی ئولموش، مشهدی محمود آدلی باشقا بیر فدائی ایسه یارالانمیشدی (۳).
 فدائیلرین عملیاتی قارشیسیندا ژاندارم و پولیس قوه لرینین ضعیف حرکت
 ائتمه سینی تصور ائتمک بویوک سهو اولاردی. عکسینه، تهران حکومتی اونلاری
 قیزغین فعالیته، بیرلشمکه و «سون نغسه قدر ئوز بورجلارینی برینه یتیرمکه»
 چاغیریدی. الده اولان بوتون سندلر مرکزی حکومتین بو یولدا بویوک جهد گوستر-
 دیگینی ثبوت ائدیر و گله جکده دولت آرخیولریندن الده ائدیلن سندلر بومسئله نی
 داها آرتیق ایشیقلا ندیراجا قئدیر. آذربایجاندا فدائیلرین هجومو ایله علاقه دار ایران
 ژاندارمری سنین باش فرماندهی سرتیب ضرابی، پولیس قوه لرینین رئیسی سرتیب
 خسرو پناه تلگراف واسطه سیله آذربایجانین ژاندارم رئیسی سرهنگ همایونی به و
 پولیس رئیسی سرهنگ پاسیاریپورا نوامبر آیینین ۱۶-دا لازمی گوستریشلر وئرمکله،
 ئوز قوه لری ایله آذربایجاندا یئرلشن قوشونون فرماندهی سرتیب درخشانی به
 تابع اولوب، اونون بوتون گوستریشلرینی حیاتا کچیرمه لرینی بیلدیرمیشلر (۴).
 ائله جه ده نوامبرین ۱۶-دا ایرانین باش حربی قرارگاهینین رئیسی سرلشگر ارفعین
 امضاسی ایله بوتون آذربایجاندا اولان قوشون باشچیلارینا بئله بیر تلگراف
 گوندریلیمیشدیر: «سون امر سیزه گلنه قدر بوتون تبریز، رضائیه، اردبیل وسایر
 نقطه لرده اولان قوشون، ژاندارم، پولیس دسته لری سون نغسه قدر بوتون دولت
 اداره لرینی، تلقن، ژاندارم و قوشون بنالارینی مدافعه ائتمکله آذربایجاندا باشلانان
 انقلابین قارشیسینی آلمالیدیرلار» (۵). بئله بیر شرایطده آذربایجان فدائیلرینین
 فداکارلیغی داها دا آرتمالی و دشمنین ئوز قوه سینی سفربرلیگه آلماسینا امکان

- ۱ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۰۸.
- ۲ - وزارت جنگ ستاد ارتش، «از سوم شهریور ۱۳۲۰ تا بیستم اسفند ماه ۱۳۲۵»
جلد یکم.
- ۳ - آدف-نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۵۵.
- ۴ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۲۹.
- ۵ - ینه اورادا.

وئریلمه‌مه‌لی ایدی.

ویلیکیج، مشکین محاللاری و اردبیل ولایتینین آزاد ائیللمه‌سی. آذربایجانین ان بویوک ولایتلریندن اولان اردبیلین آزاد اولونمانینین ستراتژی اهمیتی وار ایدی. اولا اردبیل ولایتی، مشکین و ویلیکیج محاللاریندا هر جور سلاحلاریمیش آمیندن چوخ قوشون، ژاندارم و پولیس قوه‌لری وار ایدی (۱). دیگر طرفدن اردبیل ولایتینه تابع اولان شاهسون، یوردچو، پولادلی و سایر منطقه‌لرین مرتجع خانلارینین ئوزلری ده سلاحلی قوه‌لر ساخلاییردی و دولت بونلارا هر جور کمک ائیدردی. خصوصیه، ۱۹۴۵ - نجی ایله آذربایجاندا باشلانان انقلابی مبارزه‌یه قارشى گیلان و آستارا سرحدچی قوشونلارینین فرماندهی سرهنگ علی‌ظہیرنیا واسطه‌سیله باش قرارگاه رئیسى سرلشکر ارفع شاهسون خانلارینى سلاحلا تامین ائیدردی. انقلابی حرکاتا قارشى طالش خانلاری ایله شاهسون خانلارینین بیرلشمه‌سینی تشکیل ائتمک ایچون سرهنگ علی‌ظہیرنیا مشکینده یئرلشن قوشون فرماندهلیگی ائیلگی سروان ادیب امینی ایله گیزلی مکتوبلاشیردی. پسیان نجفقلی قید ائیدیر: «ایران دولتی گوزله‌بیردی که، فدائیلره قارشى ایرانین سلاحلی قوشونو ایله ژاندارم و خانلارین قوه‌لری بیرلشه‌جکدیر. لاکن تاعسف که، بو جور اولمادی. همین قوه‌لر خصوصیه اردبیلده بیرلشه‌بیلر» (۲).

تهران دولتینین همین نقشه‌لری اله کچیریلیمیش گیزلی مکتوبلار واسطه‌سیله آدف رهبرلیگینه معلوم اولموشدو. اردبیل و ویلیکیج محاللاریندا بو تهلهکنین قارشیسینی آماق ایچون نوامبرین ۱۸-ده بیر چوخ مهم ژاندارم پستلاری توتولماقلا ژاندارم قوه‌لری ایله قوشونون بیرلشمه‌سینه امکان وئریلمه‌میشدی (۳). نوامبرین ۱۹-دا فدائیلر اردبیلده اولان بانکی، تلگرافخانانی و سایر یئرلری توتموش، اردبیل شهرینی محاصره‌یه آلیب و بو شهرده اولان سلاحلی قوه‌لرین باشقا یئرلرده اولان حربی و انضباطی قوه‌لرله بیرلشمه‌سینه مانع اولموشلار (۴). نوامبرین ۱۸-ده سحر ساعت ۲-ده عرشه محالینین ۸۰ نفر فدائی، دسته‌سی اسماعیل‌زاده علی حسینین باشچیلیغی آلتیندا رهزه‌یده یئرلشن ژاندارم پستونو ترک‌سلاح ائتدی. ژاندارم رئیسى باشدا اولماقلا ۱۷ نفر ژاندارم تسلیم اولتو و اونلارین بوتون سلاحلاری فدائیلرین الینه کچدی (۵). رهزه‌ی پستونون آیلنماسی نمین و طالش خانلاری ایله گرمی و شاهسون خانلارینین بیرلشمه‌سینین قارشیسینی

۱ - آذف-نین آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۲، ص. ۱۷.

۲ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۷۱.

۳ - یینه اورادا، ص. ۴۹.

۴ - یینه اورادا، ص. ۴۹.

۵ - آدف-نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۲۹.

آلدى. نوامبرين ۱۸-ده قوجابئىگلى عليخانين اطرافيندا اولان ساحلى فدايلر ان مهم حربى اهميتى اولان قلعه برزند پستونو توتماقلا اردبيله گئدن يوللار فدايلرين نظارتى آلتيندا كچدى. بيرينجى نوبه ده بورانى توتماقدان اساس مقصد مشكينه يئرلشن دولت قوشونونون نقشه سيني پوزماق ايدى. بوزمان قوشون فرماندهى اديب امينين مکتوبو فدايلرين اينه كچميشدى. همين مکتوبدا اديب امينين موغاندا اولان بوتون ژاندارم و قوشون حصه لرى ايله بيرلشيب قلعه برزند گلمه سى و سونرا اردبيله يئرلشن دولت قوشونو ايله بيرلشه جگى معلوم اولموشدو (۱). لاکن فدايلر ره زه و قلعه برزند پستلاريني توتماقلا مشكين و شاهسئوهن طايفالارى ايله اردبيل و نمينده يئرلشن دولت قوه لرینين علاقه ساخلاماسينا مانع اولموشلار.

ائله جه ده فرضى دهقانين باشچيليفى ايله ۵۰۰ نفره قدر ويلکيج محالينين فدايلرى نوامبرين ۱۸ - ده نميني توتموشدولار (۲). ويلکيج فدايلرين حربى قرارگاهى نمين ۲ كيلومتر ليگينده يئرلشن داشکن کندينده ايدى. همين گجه فدائى باشچيلارینين مشاوره سى كچيريلميشدى. مشاوره ده نمين و اونون اطراف کندلرينين توتولماسى قرارا آلميشدى. همين قرارا اساسا فدايلر گجه ايكن بيرنجه استقامتده حرکت ائتميش. بيرينجى نوبه ده رابطه خطلرينى كسيب و سحر ساعت ۴- قدر نمين بوتون اداره لرینی محاصره يه آلميشديلار. ژاندارملارلا بيرنجه ساعت توقوشمادان سونرا نهايت، اونلار تسليم اولموش و نمين تاميله فدايلرين اينه كچميشدى (۳).

آدفنين آستارا محلى كميته سى مكدان آلديفى گوستريشه اساسا نوامبر آيينين اورتالاريندا آستارا و اونون اطراف کندلرينى ژاندارم. هابئله مرتجع خانلاردان تميزلمه لى ايدى (۴). آستارانين بويوك حربى اهميتى وار ايدى. بوشهرين آينماسى ايله دولت قوشونلارینين گيلاندان آذربايجانا هجوم ائتمك تهلكه سى آرادان قالديريلاجاقى. بونون ايچون اطراف کندلردن و شهر داخليندن فدائى دسته لرى حاضرلانمالي ايدى. اونلار ئوز قرارگاهلاريني آستارانين ۲ كيلومتر ليگينده اولان «رزدارليق» آدلانان مئشه ليكده يئرلشديريب و بورادان آستارايلا هجوم ائتمه لى ايديلر. بو زمان ويلکيج فدايلرى ده آستارانين آزاد ائديلمه سى ايچون كمكه گلميشديلر. هر ايكى منطقه نين بيرلشميش فدائى دسته لرى نوامبر آيينين ۲۷-ده سحر ساعت ۴ - ده آستارانى توتماغا موفق اولدولار و ژاندارم رئيسى سيدعلی صفوى قادين پالتاريندا قاچارکن توتولدو. ائله جه ده سرحدچى قوشونلارين فرماندهى

- ۱ - آدفنين آرخيوى، پاپكا ۲۵، ايش نمره ۲، ص. ۲.
- ۲ - «آذربايجان» روزنامه سى، ۳ - نجو دوره، ۱۹۶۵، نمره ۱۵۹۰.
- ۳ - «آذربايجان» روزنامه سى، ۳ - نجو دوره، ۱۹۵۸، نمره ۱۱۰۶.
- ۴ - «آذربايجان» روزنامه سى، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۹۶.

سرهنگ عالی‌ظہیرنیا دا حبسہ آئیندی (۱). همین گنجہ عالی ظہیرنیا نین گوستریشی اساسیندا آستارایا گلیمیش طالش و آستارا خانلاری ضرغام، رشیدخان و محمدخان دا حبس ائیدیلدیلر (۲). آستارا و اونون اطراف کندلرینین آزاد اولونماسیله گیلان طرفین تهران حکومتی نین کمکی ایله ساحلانیب آذربایجان اوزرینه هجوم ائتمک حاضرا لاشان قوه لرین قارشیمی آئیندی.

نوامبر آیینین ۱۸-ده شاهمار صمدینین باشچیلیغی آلتیندا یوردچو فدائیلری نیر قصبه سینده یئرلشن ژاندارم پستونون و مرتجع نصراله خانین ساحلی دسته لرینین ترک سلاح ائیدیلمه سی ایچون لازمی تدبیرلر کوردولر. فدائیلرین قرارگاهی نیر ایله اردبیل آراسیندا اولان وه له زاقات کندینده یئرلشدیریلدی. بو تدبیر شوسه یولونا یاخین اولماق، اردبیل و دوسون خوجا فدائیلری ایله علاقه ساخلاماق ایچون الویریشلی ایدی. نوامبر آیینین ۱۸-ده سحر ساعت (۱-ده فدائیلر هجوم ائدیب ژاندارم پستونو آلدیلار، ژاندارملار ایسه ترک سلاح ائیدیلدیلر (۳).

بو زمان بوتون یوردچو خانلاری نصراله خان یا شایان آغچای کندینده توپلا-شمیشدیلار و اونلارین فدائیلر اوزرینه هجوم ائتمک تهلیکه سی وار ایدی. اونا گوره ده یوردچو و دوسون خوجا فدائیلرینین بیرلشمیش دسته لری نوامبرین ۱۹-دا گنجہ آغچای کندینین محاصره یه آلدیلار. لاکن بعضی سهولر نتیجه سینده خانلارین ساحلی دسته لری بوندان خبردار اولوب فدائیلر ایله خانلار آراسیندا آتیشما باشلانمیشدی. گنجہ سحره قدر ساختادا قالمیش قدا ئیلر ایله خانلار آراسیندا گئدن آتیشما نتیجه سینده ۴ نفر فدائی ٹولدورولموشدو. ٹولن فدائیلر: وه له زافات کندیندن نوروپاشا، ویرسه کندیندن حسین آقا خزانی، نیردن صالح و کیوه کندیندن بیر نفر ایمیش، هم ده بیرنجه نفر فدائی یارالانمیشدی (۴). لاکن سراب و اردبیل فدائیلرینین یوردچو فدائیلرینه کمک ائتمه سی نتیجه سینده یوردچو خانلاری قاچمیش و اونلاردان رضاقلی خان، ابراهیم خان، قهرمان خان، رشیدسلطان و باشقالاری تهرانا گئدیب فدائیلره قارشى حاضرلانمیش ساحلی دسته لرده اشتراك ائتمیشلر.

هله نوامبر آیینین ۲۰ - دن اردبیل شهری فدائیلر طرفیندن ۴ استقامتده محاصره یه آئینمیشدی. شیخ کلخوران، ابراهیم آباد، داشکسن و ملاباشی کندلری فدائیلرین قرارگاهی یئرلشن کندلر ایدی. اردبیل محاصره یه آئینارکن بوتون تلفون خطلری کسیدیلگی ایچون تهران دولتی بورادا یئرلشن حربی قوه لره رادیو،

۱ - پسیان نجفقلی. گوستریلن اثری، ص. ۵۱.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۹۶.

۳ - پسیان نجفقلی. گوستریلن اثری، ص. ۴۹.

۴ - آدفنن آرخبوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۱، ص. ۵۳.

واسطه سیله مقاومت گوسترمک امری وئیردی (۱). بو زمان تهران دولتینین اردبیلده یئرلشن ۹۰ - نجو هنگی کهنه قلعه آدلی بنادا یئرلشمیشدی.

مترقی سرباز و افسرلرین فدائیلر طرفینه کچمه سیندن قورخان قوشون باشچیلاری قوشونون شهر ایله علاقه سیننی کسمیشدیلر. هم ده دسامبرین ۲ - ده اردبیل پادگانینین فرماندهی برهنگ ظریف اردبیل ژاندارم و پولیس رئیس لرینه بیلدیرمیشدی که اونلاردا قوشون ایله بیرلشیب قدائیلره مقاومت گوسترمه لیدرلر (۲). بو ایشدن خبر توتان فدائی دستهلری دسامبرین ۳ - ده اردبیل ژاندارم و پولیس اداره سینه هجوم ائدیپ اونلاری ترک سلاح ائتدیلر (۳). بئله لیکله ده اردبیل شهری و اونون بوتون دولت اداره لری فدائیلرین نظارتی آلتینا کچدی. لکن پادگان هله ده تسلیم اولماق ایسته میردی.

بئله بیر شرایطه مشکین شهرده یئرلشن قوشونون و ژاندارم حمله لرینین، شاهسوون خانلارینین ساحلی قوه لری ایله بیرلشیب اردبیله هجوم ائتمک و بوراداکی پادگانلا بیرلشمک قورخوسو آرتیردی. اونا گوره ده آدفنن اردبیل ولایتی کمیته - سینین مصاحتی ایله آیری-آیری شخصلر کونوللی اولراق ئوزلرینین ۱۸ ماشینی نی فدائیلرین اختیارینا وئردیلر. فدائیلرین بیر حصه سی اردبیلی محاصره ده ساخلماقلا برابر دیگر حصه سی همین ماشینلارلا مشکین شهریننی آزاد ائتمکدن ئوتوری اورایا گوندریلدی. مشکین شهر اوزرینه هجوم ائدن فدائیلره اردبیل فدائیلرینین فرماندهی محمد یوند و آدفنن مرکزی کمیته سی طرفیندن تحکیم ائدیلمیش محسن میلانیان (حسن زاده محمود آدی ایله)، قاضی اسداللهی و باشقالاری رهبرلیک ائدیردیلر (۴).

مشکین شهر اوزرینه هجوم ائتمک ایچون بیرنچه دایاناجاق منطقه سی یارادیلیمیشدی. همین منطقه لردن بیرینجیسی سومهرین کندی، ایکینجیسی ایسه فاخراوار کندی ایدی. بو کندلرین فدائیلری سایجا چوخ. هم ده مشکینین بوتون یوللارینا بلد اولان آداملار ایدیلر. فدائی دستهلری نوامبرین ۲۷ - ده اردبیلدن گلیب سومهرین کندینده توپلاشدیلار. ائله جه ده بوزمان عزیز کامران، اسماعیل ذبیحی، شیخ پولاد و باشقالارینین باشچیلیغی آلتیندا مشکین فدائیلری ده حاضرلیق ایشلری گورموشدولر. اونلارین بیر حصه سی دولت قوشونلارینا کمکه گله بیله جک شاهسوون خانلارینین یوللاریننی توتوموش، دیگر حصه سی ایسه مشکین شهره هجوم ائتمه لی ایدیلر. بوزمان مشکین ژاندارملاری قورخودان ئوزپستلاریننی بوراخیب مشکین شهره

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۵، نمره ۹۰۵.

۲ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۷۱.

۳ - ینه اورادا.

۴ - ینه اورادا، ص. ۸۷.

توپلانمیشدیلار. ائلهجده اهر گروهانی مشکینه گئدیب، اوراداکى دولت قوشونى ايله بيرلشمیشدى(۱).

بئله ليکله، قوشون، ژاندارم و پوليس قوه لرى مشکين شهره توپلاشيب، فدائيلره قارشى سنگربندليک ائتميشلر(۲). بوندان علاوه مشکين محالينين ائلبگىسى سروان اديب امينى شاهسوون خانلارينين قيامينى قالدیرماغا چالیشیردی(۳). سروان کاویانپور مشکينده اولان قوشونون سايينى قصدا آزالدراق ۹۰ نفر وئرمیشدیر(۴). لاکن بو زمان مشکينين ئوزونده ساخلانان قوشوندان علاوه يالنينز ۱۲۰ نفر قاراداغدان بورايا سرباز گوندريلمیشدى.

نوامبر آيينين ۲۷ - ده فدائيلره قارشى مقاومت گوسترمک ايچون سروان اديب امينى و مشکين شهر گروهانی نين فرماندهى صدوقينين تکليفى ايله مشکين شهرين بخشدارى اربابينين ائوينده اداره، قوشون، ژاندارم و پوليس رئيسلرينين اشتراکى ايله مشاوره کچيريلدى. مشاوره ده اساس مسئله فدائيلره مقاومت گوسترمک و اردبيلده اولان قوشون ايله علاقه ياراتماق(۵). عکس تقديرده ايسه قاراداغ يولو ايله تبريزده يئرلشن دولت قوشونو ايله بيرلشمک مسئلهسى مذاکره ائيدى(۶). لاکن فدائيلرين هجومو اونلارين بوتون نقشه لريني پوزدو.

اديب امينى نين مشکينين ژاندارم رئيسى اردبيليه وئردىگى مکتوبدا يازيليردى: «من امر ائديرم که، قوشون و ژاندارم حمه لرى سون نغسه قدر ووروشونلار»(۷).

فدائيلرين حربى قرارگامى فاخراوار کندينده يئرلشیردى. بيرلشميش اردبيل و مشکين فدائيلرى نوامبر آيينين ۲۸-ده سحر ساعت ۲-ده شهره هجوم ائتدیلر. اولجه مشکين فدائيلرى طرفيندن شهرين رابطه خطلى کسيلمیشدى. قوشون و ژاندارم حمه لرى هله ده تسليم اولماق ايسته ميردیلر. فدائى لرله قوشون آراسيندا آتیشما اولدو.

آتیشما زمانى ۷ نفر فدائى اوجمله دن سومه رين کنديندن اوروجعلى، مطلب و سزراب و لارى کنديندن آلاهوردى و مشدايميش شهيد اولدو و ۱۷ نفر ايسه

۱ - آدف-نين آرخیوى، پاپکا ۲۵، ايش نمره ۲، ص. ۱۸.

۲ - ينه اورادا، ص. ۱۹.

۳ - پسيان نجفقلی گوستريلن اثر، ص. ۸۶.

۴ - سروان کاویانپور، گوستريلن اثر، ص. ۲۹۸.

۵ - آدف-نين آرخیوى، پاپکا ۲۵، ايش نمره ۲، ص. ۲۰.

۶ - ينه اورادا، ص. ۲۰.

۷ - ينه اورادا.

یارالاندی (۱). تأسفکه، ئول و یارالانان فدائیلرین هامیسینین آدلارینی ئوگرنمک ایچون هله لیک هئج بیر سند بوخور.

نهایت، نوامبرین ۲۹-دا گوندوز مشکین شهرین قوشون، ژاندارم و پولیس قودلری تسلیم اولدولار. ۵۰۰-دن چوخ تفنگ، دورد عدد آغیر مسلسل، ۱۰ عدد یونگول مسلسل، ۱۰ جعبه گولله و باشقا حربی لوازمات فدائیلرین اختیارینا کچدی (۲). مشکین قوشونونون تسلیم اولماسینا تأثیر گوسترمکده قوشون افسری بدالله شهوستون دا مثبت رولو قید ائدیلمه لیدیر.

ایرانین حربی وزیرلیگی طرفیندن نشر ائدیلمیش کتابدا همین آداملارا برائت قازانديرماق مقصدیله اونلارین ئولوم تاریخلری گری چکیلرک یازیلیمیشدیر که، اونلار گویا ۱۹۴۶-نجی ایل ژانویه آییندا ئولدورولموشلر (۳). حالبوکی مشکین شهر و اونون کندلری ۱۹۴۵-نجی ایل دسامبر آیینین ۱-نه قدر آزاد ائدیلمیشدی. قید ائتمک لازمدیر که، معین دولت مامورلارینین آذربایجانین بعضی یئرلرینده ئولمه لرینه سبب اونلارین فدائیلره کسکین مقاومت گوسترمه لری، بویوک قیرغینلارا یول وئرمه لری اولموشدور. عکس تقدیرده دولت مامورلارینا نه اینکه توخونولما میش، حتی معاشلاری بئله اونلارا وئریلمیشدی.

هله نوامبر آیینین ۲۷-ده بئله سووار کندیلریندن بیردسته سی هجوم ائدیپ بئله سووارین سرحدچی ژاندارم پستونو توتوب ژاندارملارین هامیسینین سلاجینی آلمیش و بونونلا دا اکبر جوشن پوشون و میرزه کیشی مجردی نین باشچیلیغی آلتیندا ۴۸ نفر لیک فدائی دسته سی یاراتمیشدی لار (۴).

همین فدائی دسته سی گئرمینین آزاد ائدیلمه سینده اردبیل و مشکین فدائیلرینه یاخیندان کمک ائتمیشدیر. گئرمیده یئرلشن بیر گروهان قوشونا شیخی یحیی باشچیلیق ائدیردی.

آد-نین اردبیل ولایتی کمیته سی و فدائی باشچیلارینین سعی نتیجه سینده شیخینین فدائیلره آتش آچماق امری وئرمه سی تشکیل ائدیلدی. همده گئییکلی طایفاسینین باشچیسى حاتم خان، طالش میکائیللی طایفاسینین باشچیسى فرض اله خان، عیسی لو طایفاسینین باشچیسى امیراصلان بکین قارداشی رستم خان و باشقالارینین فدائیلر طرفینه کچمه لری نتیجه سینده باشقا شاهسئوهن خانلارین سلاحا ال آتماغا امکانشلاری اولمادی. بئله لیکله ده دسامبر آیینین ۵-ده گرمی آتیشما اولمادان

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۵۹۰.

۲ - آد-نین آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۲ ص. ۲۰.

۳ - وزارت جنگ ستاد ارتش: «از سوم شهریور ۱۳۲۰ تا بیستم اسفند ماه ۱۳۲۵»، جلد یکم.

۴ - آد-نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۵۰.

فدائیلر طرفیندن توتولودو(۱).

مشکین و گرمینین فدائیلر واسطه سیله آزاد ائدیلمه سی مؤلفلر طرفیندن مختلف تاریخلرده وئریلمیشدیر. مثلا، حربی وزیرلیک طرفیندن یازیلان اثرده مشکین شهرین فدائیلر طرفیندن توتولماسی تاریخی نوامبرین ۲۹-۱۹۰۸ وئریلیر(۲). پسیان نجفقلی ایسه بونو دسامبرین ۹-۱۹۰۸ قید ائدیر(۳). اونون یازدیغی بوتاریخ دوزگون دگیلدیر. مشکین شهرین آزاد ائدیلمه سی تاریخی گری چکمکن اونون مقصدی تهران دولتی طرفیندن تشکیل ائدیلمیش شاهسوهن خانلارینین مشکین قوشونلارینین اردبیل قوشونو ایله بیرلشه بیلمه مه لرینه برائت قازاندیرماق، فدائیلرین فداکارلیغینی و غفلتا هجوم ائدیپ مرتجع لرین نقشه لرینی پوزماغی نی پرده له مکدیر. لاکن بوتون فرقه سندلرینده نوامبرین ۲۹-۱۹۰۸ دا مشکین شهرین و دسامبرین ۵-۱۹۰۸ ده گرمینین آزاد ائدیلمه سی قید اولونماقلا پسیانین وئردیگی تاریخ رد اولونور.

مشکین شهر و گرمینین آزاد ائدیلمه سیندن سونرا مرتجع خانلارین سلاحا ال آتمالارینا امکان وئریلمه دی. بوندان سونرا حتی بیرنجه شاهسوهن خانلاری فدائیلره کمک ائتمه لرینی ده آدف-نین مرکزی کمیته سیندن خواهش ائتدیله. آدف-نین قراری اساسیندا بیرنجه شاهسوهن طایفا باشچیلاری ئوز سلاقلاری ایله فدائی سیرالارینا داخل اولوب معین درجه ده فعالیت گوستردیلر. مثلا قوجا بئگلی علیخان، اجیرلی نصرت خان آدف طرفیندن فدائی باشچیسینی تعیین ائدیلمکله، گوستردیکلری فعالیت گوره ملی حکومت یاراناندان سونرا حربی درجه لر آماغا نائل اولدولار(۴).

مرند، سلماس، خوی و ماکو محالارینین آزاد ائدیلمه سی، مرند ولایتینده
فدائی دسته لری هله ۱۹۰۵ - نجی ایل اوکتر آیینین ایکینجی یاریسیندا میرکاظم اعلمین باشچیلیغی آلتیندا یارانمیشدی. مرند فدائی دسته لری دمیریول فعله لرینین حسابینا قوتلی ایدی. مرند ولایتینین آزاد ائدیلمه سینین حربی اهمیتینی نظره آلان حربی کمیته جلقا، علمدار و مرند فدائیلرینین اوپراتیو تاکتیکی معین ائتمیشدی(۵).
نوامبر آیینین ۱۸ - دن باشلا یاراق، مرند فدائیلری بوتون مرندین اطراف ژاندارم پستلارینین توتوموشدو. بوتون مرتجع لر و ژاندارملار قاچیب مرند شهرینده کلانتری بناسینا توپلاشیپ، بنانین اطرافینین سنگربندلیک ائتمیشدیله. مرند

۱ - ینه اورادا.

۲ - وزارت جنگ ستاد ارتش. «ازسوم شهریور ۱۳۲۰ تا بیستم ماه اسفند ۱۳۲۵».

جلد یکم.

۳ - پسیان نجفقلی. گوستریلن اثری. ص. ۸۶.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، اوچونجو دوره، نمره ۱۵۹۰.

۵ - ینه اورادا. نمره ۶۹.

ژاندارم رئیس ذوالفقاری مرتجعلری ئوز اطرافینا توپلاییب مقاومت گوسترمک ایسته بیردی. بو زمان ۷۰۰-ه قدر مرند، جلفا و علمدار فدائیلری مرندی محاصره یه آلمیش و مرند اهالیسی ایسه میتینگ تشکیل ائده رک ژاندارملارین تاسیم اولماسینی طلب ائدیردیلر (۱).

مرند فدائیلرین سایی باشقا ولایتلره نسبتا چوخ ایدی. مرند کندیلری چو خدان بری سلاحلاریمیش و بیرنجه دفعه کندلی قیاملاریندا اشترک ائتمیشدیلر. فدائیلرین و زحمتکشلرین تضییقی آلتیندا مرند ژاندارم اداره سی آز آتیشمادان و ۲ نفر تلفات وئردیکن سونرا دسامبر آیینین ۲ - ده تسلیم اولماغا مجبور اولدو. همین گون مرندین پولیس اداره سی ده ترک سلاح ائدیلدی (۲). دئمک اولارکه، مرند ولایتی تقریبا آتیشما اولمادان فدائیلرین ایله کچدی.

مرند ولایتینین آزاد ائدیلمه سینین حربی اهمیتی وار ایدی. اولار ارومیهدن تبریزه گئدن یول توتولماقلا، زنگنه نین باشچیلیق ائتدیگی ارومیهدن پادگانین تبریز قوشونو ایله بیرلشمه سینه مانع اولدو. هم ده مرندین آزاد اولماسی ایله قاباقدا دئدیگیمیز کیمی قاراداغ خانلارینین تبریزه هجوم ائتمک تهله کسه سی آرادان قالدیریلدی. بوندان سونرا مرند فدائیلریندن ۴۰۰ نفر ارومیهدن، تبریزین و قاراداغین آزاد ائدیلمه سینده همین ولایتلرین فدائیلرینه کمکه گوندریلدیلر. بو کمکه لیکده مرند فدائیلرینین بویوک فداکارلیقلاری اولموشدو (۳).

دسامبر آیینین ۲ - ده اولجه دن احمدبرادران آهنگری، آرسن شاخیان و نیاز جعفرپورون باشچیلیغی ایله یارانمیش ۶۰۰ نفره قدر سلماس فدائیلری سلماس محالینین بوتون کندلرینی ژاندارم قوه لریندن آزاد ائتدیلر. لاکن همین پستلاردان قاچان ژاندارملار گلیب سلماس شهرینه توپلانمیشلار. سلماسین ژاندارم رئیس جهمری تسلیم اولماق ایسته میردی. نهایت، دسامبر آیینین ۳-ده سلماس ژاندارم و پولیس قوه لری تسلیم اولماغا مجبور ائدیلدی و اونلارین بوتون سلاحلاری فدائیلرین حربی قرارگاهینا تحویل وئریلدی (۴). بوندان علاوه دولتین سلماسدا یئرلشن بیرتیپ سوار قوشونو دا تسلیم اولدو (۵). سلماس محالی مرند و خوی ایله ارومیهدن ولایتینین آراسیندا یئرلشدیگی ایچون ارومیهدن اولان دولت قوشونونون تبریز قوشونو ایله علاقه ساخلاماسینین قارشیسى آلیندی. ارومیهدن اوزرینه هجوم ائتمک ایچون حاضرلاشان مرند فدائیلرینی ارزاق و سایرله ایله تامین ائتمگی، همچنین

۱ - آدفنن آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۱، ص. ۱۰.

۲ - ینه اورادا.

۳ - ینه اورادا.

۴ - ینه اورادا، ایش نمره ۳، ص. ۱۹.

۵ - ابوالحسن عمیدی نوری، «آذربایجان دموکرات» تهران ۱۳۲۵، ص. ۳۴.

ارومیه اوزرینه هجوم ائدن مرند فدائیلرینین یولدا اولان بوتون تهلكه سیزلیکینین قورونماسینی دا سلماس فدائیلری ئوز اوزرلرینه گوتوردولر.

دسامبر آیینین اوللرینده نوراله خان یکانینین، حسین نوری نین (ئزووولون) و عبدالحسین احمدینین باشچیلیغی ایله خوی فدائیلری و جمشید سهرابی، داداشزاده و باشقالارینین باشچیلیغی آلتیندا ماکو فدائیلری ژاندارم، پولیس و قوشون قوه لرینی ترك سلاح ائتدیلر (۱). ایران دولتی خوی و ماگودا بیر گردان ژاندارم ساخلایوردی که، بودا ۶۰۰ نفره قدر ساحلی قوه دن عبارت ایدی (۲). بوندان علاوه خوی شهری پولیس اداره سینین ده ۱۰۰ نفره قدر ساحلی دسته سی وار ایدی (۳). بوتون بو قوه لر خوی و ماکو فدائیلری طرفیندن ترك سلاح اولوندو و اونلارین ساحلاری فدائیلرین ایینه کچدی. همین ساحلارلا ساحلانان خوی و ماکو فدائیلری ارومیه نین آزاد ائدیلمه سینده مهم رول اوینادیلار.

قاراداغ ولایتینین آزاد ائدیلمه سی. هله نهضتدن بیر نچه آی قاباقدان باشلایاراق قاراداغ ولایتینده کندیلر ملکه دار و ژاندارملارین ظلمونه قارشی ساحلی مبارزه آپارمیش و بیر چوخ یئرلرده ژاندارم و خانلاری ترك سلاح ائتمیشدیلر. مثلا، بنوستان محالینین شاهسوار کندینین ملکه داری احمدخانین ظلموندن جانا گلیمیش کندیلر ۱۹۴۵-نجی ایلین اوکتبر آییندا وئرگی وئرملکن امتناع ائدیر و ژاندارملارا قارشی مقاومت گوتیره رک اونلارین ساحلارینی آلیب ئوزلرینی حبس ائتمیشلر (۴). قاراداغ ولایتینین کندیلری هله چوخدان ساحلانمیشدیلار.

نوامبر آیینین آخرلاریندا شرق طرفیندن مشکین شهر و بیله سووارین، غرب طرفدن مرند و جنوبدان سرابین آزاد ائدیلمه سی و بنونولا بیرلیکده اهر پادگانن سربازلارینین اردبیله گئده رکن مشکین شهرده فدائیلر طرفیندن ترك سلاح اولونماسی، قاراداغ ولایتینین آزاد ائدیلمه سینین آسانلاشدیرمیشدی. ایران دولتی نوامبر آیینین اورتالاریندا سرهنگ دوم هاشم امین باشدا اولماقلا بیر مقدار سلاح و بیر دسته ژاندارم اهره گوندرمیشدی. لاکن بو تدبیر نتیجه وئرمه دی. چونکه نوامبر آیینین آخرلاریندا فدائیلرین تضییقی آلتیندا قاراداغین اکثر محالاریندان ژاندارملار قاچیب اهر شهرینده توپلاشمیشدیلار. اونلار شهرین کناریندا شیخ شهاب الدین مقبره سینده یئرلشیب، بنانین اطرافینن سنگربندلیک ائتمیشدیلر (۵).

- ۱ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۲، ص. ۳۶.
- ۲ - آذربایجان سرسر علملر آکادیمیسی تاریخ اینستیتوتونون علمی آرخیوی، فوند ۱، ص. ۲۷.
- ۳ - یینه اورادا.
- ۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، اوچونجو دوره، ۱۳۳۵ - نجی ایل، نمره ۹۰۲.
- ۵ - آدف-نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۳، ص. ۲۶.

قاراداغ ژاندارم رئيسى سروان نظام الدين و قوشون فرماندهى شهاب امينينين ايسته ديلر (۱). لاکن اهردن ۳ كيلومتر کناردا فدائيلر طرفيندن محاصره يه آليتيب، قاراجا و شيرهك کندلرينده آز ووروشمادان سونرا تسليم اولدولار (۲). ۱۸۵ تفنگ، ۲۸ و التر طپانجه، ۴مک، ۳۴ مارکالی مسلسل، ۸ صندوق گولله، بير موتوسیکلت و باشقا حربى لوازمات فدائيلرين اليه کچدى (۳).

۱۸ محالدا ن عبارت اولان قاراداغ ولايتينده تقريباً ۲۰ - يه قدر فدائى دستهسى وار ايدى و فدائيلرين سايبى تقريباً ۵۰۰ نفر دن عبارت ايدى (۴).

قيد ائتمک لازمديرکه، قاراداغ فدائيلرينه حکومت يارانانا قدر اساساً آدفـ نين قاراداغ ولايتى کميته سينين صدرى عبدالصمد عمرانى رهبرليک ائتميشدير. قاراداغ فدائيلرينين سیرالاريندا قاراداغدا ياشايان ارمنيلردن ۲۰ نفر فدائى و ۳ نفر فدائى باشچيسى وار ايدى. بونلارين قاراداغين آزاد ائديلمه سينده باشقا فدائيلرله بيرليکده گورکملی فعاليتلری اولموشدور (۵). کليبرين آزاد ائديلمه سينده فدائيلره باشچيلىق ائدن مارتيروسيان سرکيس و باشقالارينى نمونه گوسترمک اولار. دسامبر آيينين ۱۲-نه قدر قاراداغ ولايتينين مرکزی اولان اهر شهرى و بير چوخ محاللار فدائيلرين نظارتى آلتيندا ايدى. لاکن هله ده کليبر و بيرنجه باشقا محاللار آزاد ائديلمه ميشدى.

زنجانين و خمسه ولايتينين آزاد ائديلمه سى. ۱۹۴۵ - نجى ايل نوامبر آيينين ۲۶-دا زنجان فدائيلرى زنجان فرقه تشکيلاتينين رهبرليکى ايله دميريول پليس اداره سينى توتوب اونلارى ترك سلاح ائتديلر. اونلار ژاندارم رئيسينى و شهر مدعى العمومى شاهرخينى حبس ائتديلر. ائله جه ده همين گون زنجاندا يئرلشن بير گروهان ژاندارمدا ترك سلاح ائيدلى. ژاندارم اداره سينين اختياريندا اولان يوك ماشينلارى، چوخلو سلاح وساير حربى لوازمات فدائيلرين اليه کچدى (۶). لاکن بو زمان زنجانين شهربانى اداره سى تسليم اولماق ايسته مي ردی. بيرنجه ساعت آتشمادان سونرا، خمسه ولايتى نين قیدار محاليندان اولان غلام حسينخان اوسانلو ئوزونون ۸۰ نفر ساحلى دسته سيله فدائيلره کمک گلدی. بونون نتیجه سينده شهربانى اداره سى تسليم اولماغا مجبور

۱ - پسيان نجفقلی، گوستريلن اثرى، ص. ۱۰۳.

۲ - ينه اورادا.

۳ - «آذربايجان» روزنامه سى، اوچونجو دوره، ۱۳۳۵، نمره ۹۰۵.

۴ - آدفـ نين آرخیوى، پاپکا ۲۶، ايش نمره ۲، ص. ۲۶.

۵ - ينه اورادا، ص. ۲۱.

۶ - ينه اورادا، ص. ۲۴.

اولدو. شهربانی رئیس قاجارکن فدائیلر طرفیندن توتولوب حبس ائدیلدی. هم ده بو زمان زنجانین فرمانداری فهیمی ده فدائیلرین حربی قرارگاهینین گوستریشی اساسیندا حبسه آلیندی (۱).

۱۹۴۵ - نجی ایل ۲۶ نوامبردا زنجان شهری و دمیر یولو توتولماقلا، زنجان فدائی تشکیلاتی محکم لندی. اونون باشچیلیغی ایسه زنجان دمیریول دپوسونون مکانیکی، ائلهجهده کارگرلر و زحمتکشلرین بیرلشمیش همکارلار اتقاقی خمه ولایتی شوراسینین مدری یونس عزیزاده، سونرا ایسه ایران قوشونوندان قاجیب آذربایجانا گلیمیش سرهنگ علی نوائییه تاپشیریلدی. قید ائتمک لازم دیرکه، اگر بوتون آذربایجانین شهرلریندن اول اونون اطراف بخشلری آزاد ائدیلمیشدیرسه، لاکن خمه ولایتینین محاللاریندان اول زنجان شهری و اونون دمیریولو ایستگاهی آزاد ائدیلدی. چونکه زنجان و اونون دمیریولونون بیرینجی نوبهده آزاد ائدیلمه سینین بویوک اهمیتی وار ایدی. زنجانین دمیر و شوسه یوللاری نی توتماقلا، تهران دولتینین آذربایجانا هجومونون قارشیمی آلینیر، تهران ایله زنجان آراسیندا رابطه خطلری کیلیردی. زنجان شهرینین قاباقچادان آزاد ائدیلمه سینین بیرسببی ده خمه ولایتینده فدائی دستهلرینین متشکل حالا سالینماسینا اولجهدن لازمی حاضرلیق ایشی گورولمه مہسی ایدی. اونا گوردهده یالئیز میانہ محالی فدائیلر طرفیندن آزاد ائدیلدیکدن سونرا زنجان فعله لری هجوم ائدیب دمیریول پولیس اداره سینى، ژاندارم و نظمیہ اداره لرینی توتماغا، ژاندارملاری و پولیس نفرلرینی ترک سلاح ائتمگه باشلادیلار.

آدفنین خمه ولایتی کمیته سی ساحلی فعله لری متشکل لشدیرمک ایچون تدبیرلر گوردو. زنجاندا اولان پولیس و ژاندارملار ترک سلاح ائدیلب، ساحلانمیش ۲۰۰ نفره قدر فعله دن عبارت فدائی دستہ سی یاراندى. هم ده قیدار محالینین خانلاریندان اولان غلامحسین خان اوسانلونون ۸۰ نفرلیک ساحلی دستہ سی ده زنجان فدائی دستہ سیله بیرلشدی (۲).

زنجان فدائیلری بیرنجه گون ایچری سینده خمه ولایتینده اولان ابهررود، سلطانیه، خرمدره، هیدج، زنجانرود و باشقا بخشلری آزاد ائدیلب، لاکن زنجانین محمودخان ذوالفقاری کیمی ان بویوک فئودالی شهردن قاجاراق ئوز مالکانه لرینی الینده ساخلامیش و باشقا مرتجع فئوداللاری دا ئوز اطرافینا بیغمیشدی. اونلار فدائیلره قارشى خمه ولایتینین زنجانرود و گروس محاللاریندا ساحلی قوه لر تشکیل ائتمیشدیلب. ذوالفقارینین ساحلی دستهلرینه ایران دولتی هر جور کمک ائدیردی (۳).

۱ - آدفنین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۲۵.

۲ - ینه اورادا.

۳ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۵۰.

ذوالفقارینین قولدور دستهلری باشینا توپلایا بیلمه‌سینه و فدائیلره قارشى مبارزه آپارماسینا امکان یارادان اساس سببلردن آشاغیدا کیلاری گوسترمک اولار:
 خمسه ولایتینده، خصوصیله ذوالفقارینین کندلرینده حزب توده ایرانین و سونرالار ایسه آدف - نین کندیلر آراسیندا ضعیف ایش آپارماسی، دیگر طرفدن ذوالفقاری و اونون قارداشلاری ملاحلی قوه توپلاماغا باشلایارکن کردستان و افشار خانلاری اولان خان باباخان اوریادی، عزت بیگ اوریادی، فتح‌اله‌خان اوریادی، علییارخان سعیدی، خمسه - خرقان خانلاریندان محمدحسنخان امیرافشار، هدایت‌اله یمینی، یدالله بیگدلی اسلحه‌دارباشی، نصرالد مقدم، یمین‌لشگر، جمشیدخان اسفندیاری و باشقالارینین اونا کمک ائتمه‌سی اولموشدور (۱).

تاریخی «۲۱ آذر» (۱۲ دسامبر ۱۹۴۵) گونه قدر میانه، سراب، مراغه محالی، میاندوآبین بیر سیرا مهم بخشلری، مرند، خوی، ماکو، سلماس، آستارا، نمین، مشکین محاللاری، اردبیل ولایتینین بوتون منطقه‌لری (پادگان تسلیم اولمامیشدی) زنجان و اونون بیرنجه بخشی، قاراداغ (کلبر و بیرنجه خانلار یاشایان محاللاردان باشقا) بوتون ولایتلر، خصوصیله تبریز اطرافى یئرلر، بستان‌آباد، سردود، باسمیج، خسروشاه، اوسکو، صوفیان وسایره فدائیلرین نظارتی آلتینا کچمیشدی. یالنیز ارومیه‌ده سرهنگ‌زنکنه و قاراداغدا عبدالله‌خان، صمدخان و باشقالاری هله ده تسلیم اولماق ایسته‌میردیلر. بئله‌لیکله ده آذربایجانین مرکزی اولان تبریز شهرینین آزاد ائدیلمه‌سی ایچون کفایت قدر قوه حاضرلانمیشدی.

ایرانین باش حربی قرارگاه رئیسى ایکینجی دفعه دسامبر آیینین ۴ - ده رادیو ایله آذربایجاندا اولان قوشون باشچیلارینا فدائیلره قارشى جدی مقاومت گوسترمک و آتش آچماق امری وئرمیشدی (۲). بونونلا علاقه‌دار دسامبرین ۴ - ده تبریزده یئرلشن دولت قوشونونون فرماندهی سرتیب درخشانی شهرده حربی وضعیت اعلان ائدیپ، بیرچوخ یئرلرده سنگربندلیک ائتدی، هم ده بیر عده مرتجع افسرلری شخصی پالتاردا سلاخلاندیریپ شهره بوراخدی (۳). بونونلا او، شهرده اغتشاش سالیب، امنیتین پوزولماسی گناهینی آدف-نین اوزرینه آتماق ایسته‌ییردی. آذربایجان استانداری مرتضی قلیخان بیات‌ماکو حسام‌السلطان‌دا بوتون فدائی دستهلرینین تبریزدن چیخماسی تکلیفینی ایره‌لی سورموشدو (۴). بئله‌لیکله ده تهران حکومتی آذربایجاندا وطنداش محاربه‌سی توره‌تمک ایسته‌ییردی. پوزغونلوق یاراتماق مقصدیله پادگان فرماندهلیگینین امریله دولت قوشونونون

۱ - ینه اورادا، ص. ۱۶۸.

۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، اوچونجو دوره، ۱۳۳۴ نمره ۷۹۸.

۳ - «قیزیل صحیفه‌لر»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۳۹۲.

۴ - پسیان نجف‌قلی، گوستریلن اثری، ص. ۶۸.

سربازلاری طرفیندن تبریزده کچیریلن میتینگ اشتراکچیلارینا آتش آچیلدی و نتیجهده بیرنفر ثولو و ۱۱ نفر یارالاندی (۱). لاکن داها گنج ایدی و بیله جنایتلر آذربایجاندا ارتجاعا کمک ائده بیلمزدی. بو زمانا قدر آذربایجانین اساس یئرلری فدائیلر طرفیندن توتولموش و دولت قوشونون پوزوجولوق یاراتماسینا هئچ بیر امکان قالمامیشدی. بیله بیر شرایطده آذربایجان خلقینین قارشیسیندا اوران وظیفه. تبریز شهرینین آزاد ائدیلمهسی و نهایت ملی حکومتین یارادیلمهسی ایدی. اونا گورهده تبریز، اوسکو، سرده رود، مرند، میانه، سراب و مراغه فدائیلری طرفیندن تبریز شهری اوزوک قاشی کیمی محاصره یه آیلندی.

تبریزین آزاد ائدیلمهسی. هله ۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین تقریباً ۲۰-ده یدالله کلانتری، میادی و طهماسبینین باشچیلیغی آلتیندا اوسکو محالینین ۳۰ نفره قدر فدائیسسی اوسکو محالینین، ممامخان نعمت آبادینین باشچیلیغی آلتیندا باسمیج محالینین ۱۰۰ نفر آتلی فدائیسسی باسمیجی، نوامبرین ۲۱ - ده اسماعیل پیشنمازینین و میرابوالفضل هاشمینین باشچیلیغی آلتیندا سرده رود محالینین ۳۰۰ نفره قدر فدائیسسی سرده رود، نوامبرین ۲۲ - ده محمدحسینخانین باشچیلیغی آلتیندا اولان فدائیلر بستان آبادی، میرخلیلین باشچیلیغی آلتیندا صوفیان فدائیلری صوفیانی آزاد ائتمیشلر. خسروشاه و شبستر محاللاری دا دئمک اولارکه، تقریباً نوامبرین ۲۴ - نه قدر فدائیلر طرفیندن توتولوب بورادا اولان زاندارم و پولیس قوه لری ترک سلاح ائدیلمیشدیر (۲).

ائله جهده تبریز شهرینین داخلینده دئمک اولارکه، فدائی دستهلری و اونلارین باشچیلاری طرفیندن حاضرلانمیش نقشه اوزره محله لرین هامیسینین توتولماسی، هانسی دسته نین هارانی اله کچیرمهسی و نجه هجوم ائتمهسی مسئلهسی اولجه دن نظرده توتولموشو. قید ائتمک لازمدیر که، تبریز فدائیلری سیراسیندا فعله لر بویوک چوخلوق تشکیل ائدیردیلر.

آدف-نین ۱۹۴۵-نجی ایلین دسامبر آییندا سرباز و افسرلره خطابا نشر ائدیردیگی مراجعتنامه سیله تانیش اولان سرباز پالتاری گئیمیش کندیلر و مترقی افسرلر قوشون باشچیلاری طرفیندن وئرین امرلره تابع اولماییب ئوز سلاحلاری ایله قاجیب فدائی دسته لرینه قوشولوردولار. بیله بیر شرایطده قوشون باشچیلاری سلاحا ال آتماغا جرئت ائده بیلمیردیلر. دشمن ایسه شهرده آجلیق و هرج و مرجلیک یاراتماغا چالیشیردی. بونا گورهده بانکدا اولان دولت پولونو، هابئله آیری - آیری شخملرین بانکا قویدوغو پوللاری چکبب تهرانا آپاریردی. بو دا چوخ منفی نتیجه لر وئره بیلردی. اونا گوره ده آدف تبریز شهرینین آزاد ائدیلمهسی ایشینی سرعتلندیرمه لی

۱ - «قبزیل صحیفه لر»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۳۹۳.

۲ - آدف-نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۲۷.

ایدی. بو زمان تبریز فدائیلرینین حربی عملیاتینا شخما س. ج. پیشهورینین ئوزو رهبرلیک ائدیردی؛ هم ده مراغه فدائیلرینین باشچیسى کبیری و میانه فدائیلرینین باشچیسى غلام دانشیان و باشقا فدائی باشچیلاری دا تبریزین آیینماسیندا اشتراك ائتمک ایچون تبریزه چاغیریلیمیشدیلار. دسامبر آیینین ۱۱-ده تبریز اوزرینه هجوم نقشهسی تام حاضر وضعیتده ایدی. همین گون گنجه تبریزین یاخینلیغیندا یئرلشن لاله کندینده تبریزین آزاد ائدیلمه سینه رهبرلیک ائدن فدائی باشچیلارینین مشاورهسی اولدو. مشاورهده اساس مسئله شهرین آیینماسی، خصوصیه بورادا یئرلشن قوشونو ترك سلاح ائتمک ایچون نقشه معین لشدیریلدی (۱).

آدف قان توکولمه دن تبریزین آزاد ائدیلمه سینه سعی ائدیردی. لاکن تبریزده اولان دولت قوشونو تسلیم اولماق ایسته میردی. اونا گوره ده بیر چوخ تدبیرلردن استفاده ائدیلدی. ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبرین ۱۱ - ده سیدجعفر پیشهورینین رهبرلیگی ایله حکومتین ایالتی بناسیندا شهر روحانیلری، تاجرلر و کارخانه صاحب لرینین اشتراکیله مصلحت اجلاسی کچیریلدی. همین اجلاسا دولت قوشونونون فرماندهی سرتیب درخشانی دا دعوت ائدیلدی (۲). مشاورهده پیشهوری آذربایجان خلقینین مقصدلرینی تام آیدینلاشدیردیقدان سونرا قان توکولمه دن تبریزده کی دولت قوشونو حصه لرینین تسلیم اولماسینی سرتیب درخشانیدن طلب ائتدی. درخشانی اول بونا راضیلیق وئرمه دی. پیشهوری ایسه اونا دئدی: «مسئولیت سیزین اوزرینیزده قالیر. فدائیلر سربازلار یئرلشن بنانی نه یین بهاسینا اولورسا - اولسون توتاجاقلار» (۳).

بو زمان تبریز قوشونونون حربی قرارگاه رئیسى سرهنگ وره رام قوشونو مقاومت گوسترمگه چاغیریر و شهرده اغتشاش یاراتماق نقشه سینی حاضر لاییردی. لاکن فدائیلر دسامبر آیینین ۱۲-ده سحر تئزدن ژاندارم و پولیس اداره سینی محاصره ائتدیلر (۴). همین اداره لرین آیینماسی ملی مجلسین بیرینجی اجلاسی طرفیندن غلام دانشیان ایله میررحیم ولائییه تاپشیریلیمیشدی. ائله همین گون اونلارین باشچیلیغی ایله ژاندارم و پولیس اداره لری قید - شرط سیز تسلیم اولدو و فدائیلر شهرین بوتون امنیتینی ئوز اللرینه آلدیلار (۵).

آدف - نین رهبرلیگی آلتیندا قوشوندا اولان مترقی افسرلر واسطه سیه قوشون ایچریسینده خلقله همراى اولماق ایچون بویوک تبلیغاتی ایشلر آپاریلیردی.

۱ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۲۸.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳-نجو دوره، ۱۰ دسامبر، نمره ۷۹۹.

۳ - ینه اورادا.

۴ - سروان کاویانپور، گوستریلن اثری، ص. ۲۹۹.

۵ - «شهریورین اون ایکیسی»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۱۱۵.

تبریز قوشونونون فرماندهی مقاومت گوسترمه مک ایچون تهراندان باش قرارگاهین راضیلیق وئرمه سینی گوزله بیردی. تبریز قوشونونون تسلیم اولماسینا دولت قوشونونون باش قرارگاه رئیس سرلشکر ارفع اولجه راضیلیق وئرمه میشدی. لاکن، سرتیپ درخشانی ایکینجی دفعه تلگرافه گوندره رک بیلدیر میشدی که، آرتیق دوام کتیرمک ممکن دگیل. تلگرافدان سونرا شورامجلسی ۱۹۴۵-نجی ایل دسامبر آیینین ۱۲-ده باش وزیر و حربی وزیرین اشتراکیله اجلاس کچیر میشدی. سرلشکر ارفع مجلسده کچیریلن مذاکره نین نتیجه سینی تبریزه آشاغیداکی مضموندا بیلدیر میشدی: «ملی شورا مجلسی، باش وزیر و حربی وزیرین اشتراکیله کچیریلن اجلاس قرارا گلدی که، آذربایجان حرکاتینی تانیمیر و اونو مشروطه قانونی علیهنه اولان بیر حرکت حساب ائدیر. اگر دوغرودان دا مقاومت گوسترمک ممکن دگیلسه، مجلسین قرارینی افسرلرله بیرلیکده مذاکره ائدین، تسلیم اولماق لازمدیرسا، همین اجلاسن قراری اساسیندا تسلیم اولون، ئوزوز و افسرلر ایسه تهرانا گلین» (۱). بو جواب دسامبرین ۱۲ - ده آخشام درخشانییه چاتدی. همین تلگرافین گللمه سینی بیلن آدف قوشونون فوری اولاراق تسلیم اولماسینی درخشانیین طلب ائتدی.

آذربایجان مؤسان مجلسینین قراری اساسیندا ملی مجلسه سچکیلر کچیریلیمیش و بئله لیکله بوتون آذربایجان ولایتلریندن ۱۰۱ نفر نماینده ملی مجلسده اشتراک ائتمه لی ایدیلر (۲). لاکن بعضی نماینده لرین شرایطه گوره یئرلرده قالماسی ضروری اولدوغوندان یالینیز ۷۵ نفر نماینده کلیب تبریرده حاضر اولموشدو (۳). ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۲ - ده ملی مجلس ایسه باشلادی. بئله لیکله ده مؤسان مجلسینین ملی هیئتی ئوز وظیفه سینه خاتمه وئردی. ملی مجلس گونده لیگی مذاکره ائتدیکن سونرا، دموکراتیک دولت تشکیل ائتمگی، هابئله کابینه عضولرینین ملی مجلسه معرفلیک اولونماسینی سیدجعفر پیشه ورییه تاپشیردی (۴). سونرا مجلسین ریاست هیئتی سچیلدی. ریاست هیئتینین صدری میرزا علی شبستری، معاونلری رفیعی، صادق پادگان و حسن جودت، کاتبلر ایسه محمد عظیم و میررحیم ولایی، ریاست هیئتینین عضولری دیلمقانی، مرادعلی تیموری و اصغر دیبائیان یولداشلار اولدو (۵).

پیشه ورینین اون ایکی نفردن عبارت ایره لی سوردوگو ملی حکومتین ترکیبی سونراکی اجلاسدا مجلسین تصدیقینه یتیریلدی. هم ده ملی حکومتین ۲۰ ماده دن

۱ - پسیان نجفقلی. گوستریلن اثری، ص. ۹۵.

۲ - ا. قلی یف. گوستریلن اثری، ص. ۷۶.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۷۸.

۴ - ینه اورادا.

۵ - ینه اورادا.

عبارت ایش برنامہ سی مجلس نماینده لری طرفیندن مذاکرہ اولونوب بویوک روح بو کسکنیکی ایله تصدیق اولوندو (۱).

آذربایجان ملی حکومتی عموم خلق حرکاتینین محصولو ایدی. و.ای. لنین عموم خلق حرکاتیننی خارا کتریزه ائده رەك اونا بئله تعریف وئرمیشدیر: «عموم خلق حرکاتی او حرکاتدیر که، بوتون ئولکه نین اوبؤکتیو احتیاجلاریننی افاده ائده رەك ئوز آغیر ضربه لریننی ئولکه نین انکشافینا مانع اولان اساس دشمن قوه لریننه وورور. عموم خلق حرکاتی او حرکاتدیر که، اهلینین بویوک چوخلوغو ئوز رغبتی ایله اونا یاردیم ائدیر (۲).

آذربایجاندا ملی حرکاتین حاضر لانا سیندا و اونون غلبه سینده کنیش خلق کتله لری یاخیندان اشتراک ائتدیککی ایچون او خلق حرکاتی ایدی. همین حرکاتین غلبه سی نتیجه سینده یارانان ملی حکومت ایسه ملی دموکراتیک خلق حکومتی ایدی. ۱۹۴۵ – نجی ایل دسامبرین ۱۲ – ده آذربایجان ملی حکومتی یارانندی. آذربایجان ملی مجلسی ئوز ایشینی دوام ائتدیردیگی حالدا، تبریز پادگاننی تسلیم اولموردی. ملی مجلسین بیرینجی اجلا سیندان سونرا باش وزیر پیشه وری درخشانی ایله آپاردیغی دانشیقدان بیر نتیجه آلمادیغی ایچون ملی مجلسین ایکینجی اجلا سیندا حادثه نی اولدوغو کیمی نماینده لرین نظرینه چاتدیردی و مسئله نی سلاح گوجو ایله حل ائتمک ضرورتینی ایره لی سوروب، نماینده لرین بو باره ده فکر لریننی سوروشنو (۳). همین سئوالا جواب اولاراق بوتون نماینده لر آیاغا قالخیب «هامیمین ملی حکومتیمیزین بایراغی آلتیندا سلاح گوتوروب دو گووشمه یه حاضر یق» دئدی لر (۴). بئله لیکله بوتون نماینده لر اجلا سی ترک ائدیب سلاح گوتورمک ایچون آدف – نین مرکزی کمیته سینه گئتدی لر. اونلارین سلاحا ساریلمالاری ملی مجلسین فدائی مجلسی اولدوغونو بیرداها ثبوت ائدیردی (۵). بیرچوخ فدائی باشچیلاری، اوجمله دن میرزاربیع کبیری، غلام دانشیان، قلی صبحی، محمد امین آزادوطن، نوراله خان یگاننی، میرکاظم اعلم، یداله کلانتری و باشقالاری ملی مجلسده نماینده صفتیله اشتراک ائتدیردی لر (۶). ملی مجلسین طلبی قارشیسیندا پادگانین رفتاری مسئله سی حربی مشاوره ده مذاکره ائتدی لیکده افسرلردن یالنیز ایککی نفری ایران فوشونونون مقاومت

۱ – ینه اورادا.

۲ – و. ای. لنین اثر لری. ۱۸ – نجی جلد، ص. ۵۰۶ – ۵۰۷.

۳ – «شهریورین اون ایکیمی» تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۱۱۴.

۴ – ینه اورادا، ص. ۱۱۵.

۵ – ینه ورا دا، ص. ۱۱۵.

۶ – ینه اورادا.

گوسترمه‌سی طرفداری ایدیلر. یئرده قالان افسرلرین هامیسی تسلیم اولماق طرفداری اولدولار (۱). هله وقتیکه بو حقه «رهبر» روزنامه‌سی ئوزونون دسامبر آیینین ۱۸ - ده کی نمره‌سینده آذربایجان لشکرینین فرماندهی درخشانینین بیاناتینی درج ائتمیشدی. بیاناتدا درخشانینین «فرمان» روزنامه‌سینین مدیری ایله مصاحبه‌سی درج ائدیلمیشدی. او، بیلدیرمیشدی: «لشکرین افسرلری ئوز مشاوره‌لرینده بیر سله آذربایجان ملی حکومتینه تابع اولماغی طلب ائتمیشلر» (۲).

نهایت دسامبر آیینین ۱۳ - ده ساعت ۲۰.۳۰ دقیقه‌ده تبریز پادگانینین فرماندهی سرتیپ درخشانی مقاومت گوسترمکدن امتناع ائتمک حقیقده آذربایجانین ملی حکومتی ایله مقاله امضاء ائتدی. مقاله‌یه اساسا تبریز پادگانینین بوتون سلاح و تجهیزاتینی آذربایجان ملی حکومتینه تحویل وئردی. همین مقاله‌یه اساسا آذربایجان ملی حکومتی دولت افسرلرینه و اونلارین املاکلارینا توخونماغی. اونلارین ایسته‌دیکلری یئره گئتمه‌لرینه شرایط یاراتماغی، معاشلارینی ئوده‌مه‌گی، آذربایجان خلق قوشونلاری ترکیبینده قالب خدمت ائتمک ایسته‌ینلری ایسه ایشله تامین ائتمک عهده‌سینه گوتوردو (۳). تبریزده یئرلشن ایران قوشونونون باشچیلاریله آپاریلان دانیشیق‌لار زمانی آدفنن گوستریشی ایله غلامرضا الهامی، میرقاسم چشم‌آذر، میرایوب شکیبا، عباسعلی پنبه‌ای و باشقالاری قوشون رهبرلریله علاقه ساخلاییر. قوشونون تسلیم اولماسی ایچون آدفنن تکلیفلرینی اونلارا چاتدیریردیلار. خصوصیه دانیشیق‌لارین گئدیشی زمانی ارتجاعی دایره‌لر طرفیندن اغتشاش توره‌دیلمه‌سی و هنج‌بیر سوءتفاهمین عمله گلمه‌سینه یول وئرمه‌گی نظرده توتوردولار (۴).

اولجه‌دن آدفنن گوستریشی و فدائی باشچیلارینین برنامه‌سی اساسیندا تبریز و اونون اطراف محاللاری: سرده‌رود، اوسکو، یاسمیچ، صوفیان، شستر، بستان‌آباد، خسروشاه و باشقالارینی، هم‌ده تبریز فدائی‌لرینه کمک گلن مرند، سراب، میانه، مراغه فدائی‌لری بویوک انتظاملا بیرنجه استقامتده دسامبر آیینین ۱۳ - ده سحر تیزدن شهره داخل اولدولار. بونولادا تبریز تامیله آذربایجان ملی حکومتینین اختیارینا کچدی. تبریز اهالیسی فدائی‌لری ان یوکسک محبتله قارشیلادی. فدائی‌لرین نظام-انتظامی و یوکسک سیاسی - معنوی سیماسی تبریز لیلرین ستایشینه سبب اولموشدو. بو باره‌ده تکجه بونو قید ائتمک کفایتدیر که، اونلارین شهر اهالیسینه ائتدیکلری مهربانلیق

۱ - پسیان نجف‌قلی، گوستریلن اثری، ص. ۹۶.

۲ - «وطن یولوندا» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۹۴۶. نمره ۱۵۱.

۳ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲-نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴. نمره ۸۰.

۴ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا ۲۶. ایش نمره ۲. ص. ۲۸.

و گوستردیکلری صمیمیت حقیقده ایکی گون عرضینده «آذربایجان» روزنامه‌سینه یوزلرله تشکر مکتوبو داخل اولموشدو (۱).

آذربایجان خلقی و اونون ایکیئفدائیلری آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین رهبرلیگی آلتیندا مرتجع قوه لر اوزه رینده غلبه نی تامین ائتدی. ملی حکومت یارانندی و دموکراتیک تدبیرلر حیاتا کچیریلمکه باشلاندى.

و.ای.لنین دموکراتیک حکومت ایچون اونون سیاسی بایراغی کیمی قیمتلندیریلن آلتی ماده لیک وظیفه: «۱- عموم خلق مجلس موساسنی، ۲- خلقین سلاخلاندیریلما- سی، ۳- سیاسی آزادلیق، ۴- مظلوم خلقلره و تام حقوقلی اولمایان خلقلره تام آزادلیق، ۵- سکیز ساعتلیک ایشرگونو و ۶- انقلابی کندلی کمیته لری یارادیلماسینی» (۲) ایره لی سورموشدور. دموکراتیک انقلابین وظیفه لری اولان بو ماده لری ملی حکومت ئوز برنامه سینده ایره لی سورموش، اونون درحال حیاتا کچیریلمه سینی ده قارشیسینا مقصد قویموشدو.

ملی حکومتین یارانماسی ایله بیر آیدان آرتیق آذربایجاندا حکم سورن ایکی حاکمیتلی لیکه سون قویولدو. آذربایجانا استاندار گوندیریلن مرتضی قلیخان بیات ایسه آذربایجانی ترک ائدیپ گئتمکه مجبور اولدو (۳). ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۳-ده ملی حکومتین یارانماسیله علاقه دار اولاراق تبریز شهرینده قداشیرلین پارادی کچیریلدی.

خلخال محالینین آزاد ائدیلمه سی. آذربایجاندا ملی حکومتین یارانماسینا باخمایاراق، هله خلخال محالی آزاد ائدیلمه میشدی. شمالدان اردبیل ولایتینین، غربدن بوردچو و میانه منطقه لرینین آزاد ائدیلمه سی، جنوب طرفین ایسه خمه ولایتی و اونون بیروخ محال لرینین فدائیلر طرفیندن توتولماسی، خلخالدا یئرلشن ژاندارم و خانلارین آذربایجان خلقینه قارشى سلاخال آتماسینا امکان وئر میدی. خلخال فدائیلرینین قرارگاهی زئیوه کندینده یئرلشدیریلیمیشدی. دسامبر آیینین ۱۳-ده فدائی قرارگاهی خلخالین زئیوه قصبه سینده یئرلشن ژاندارم پستونون رئیس میرعبداله دان، هم ده هیرآباد ژاندارم پستونون رئیس فرهنگیانان تسلیم اولماغی طلب ائتدی. بو زمان هیرآبادا توپلاشان خلخال خانلاریندان کولوشانلو طایفاسینین باشچیسى کریمخان صولتی، باشقا طایفا باشچیسى غلامرضا خان امیر اسکندری و اونون قارداشلاری، ائله جه ده شاهرود محالینین بویوک فتودالی ایرج میرزادارائی و باشقالارینین سلاخلی دسته لری ژاندارملارین تسلیم اولماسینا مانع اولوردولار. لکن دسامبر آیینین ۱۳ - ده آخشام هیرآباد ژاندارم رئیسى فرهنگیان و مرتجع

۱ - «شهریورین اونیکیسى»، تبریز، ۱۳۲۵. ص. ۶۹.

۲ - و.ای.لنین، اثرلری، ۴ - نجو نشری، ۸ - نجی، جلد، ص. ۵۹۹.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۸۳.

خانلارین سلاحلی دسته لری کیلانا قاچدیقدان سونرا دسامبرین ۱۴-ده کیوی ژاندارم پستی آتیشماسیز فدائیلره تسلیم اولدو. سونرا ایسه هیرآباد و خلخالین باشقا بخش لری ده هئج بیر آتیشما اولمادان فدائیلرین نظارتی آلتینا کچدی (۱).

خلخالدان قاچان مرتجع خانلارین سلاحلی دسته لری ژاندارملارلا بیرلیکده آذربایجانا هجوم ائتمک ایچون هر جور حاضرلیق ایشی گوروردولر. لکن خلخال آزاد ائدیلمکدن سونرا بورادا مهم منطقه لرده ۱۰ - آقتر فدائی پستلارینین یارادیلماسی موقتی اولاراق کیلان طرفدن ژاندارم و مرتجعلرین هجومونون قارشیسینی آلدی.

اردبیل پادگانینین تسلیم اولماسی. هله آذربایجان ملی حکومتی یارانمیش آدف - نین اردبیل ولایتی کمیته سینین و فدائی قرارگاهینین قوشون ایچریسینده آپاردیغی ایش نتیجه سینده سربازلار اونلارا وئریلمیش سلاحلاری ایله قاچیب فدائیلره قوشولوردولار. دسامبر آیینین ۸ - ده ۲۶۰ نفر سرباز ئوز سلاحلاری ایله قاچیب اردبیل اطرافیندا فدائی دسته لرینه قوشولولار (۲). اردبیل قوشونونون فرماندهی سرهنگ ظریف دسامبر آیینین ۸-ده قوشونون باش قرارگاهینا گونردیگی ۱۳۲۲۹ نمره لی مکتوبوندا یازیردی: «آدف-نین تبلیغاتینین تاثیری نتیجه سینده ۷۲ نفر سلاحسیز، ۲ نفر سلاحلی سرباز قاچمیشدیر. افسرلرین روحیه سی ده تامامیله پوزولموش و اونلار دا فرقه نین تبلیغاتینین تاثیر آلتیندا روحدان دوشمک عرفه سینده - دیرلر...» (۳). بوزمان دئمک اولارکه، اردبیل پادگانیندا دسامبرین ۱۴-دن باشلا یاراق هر ۹۰ نفر لیک دسته دن یالینیز ۳۰ - ۴۰ نفری قالب قالان سربازلار ایسه ائولرینه قاچمیشدی (۴). بئله وضعیتده اولان اردبیل پادگانی دسامبرین ۱۵ - ده تسلیم اولدو (۵). بوتون سلاحلار و حربی لوازمات تعیین ائدیلمیش کمیون طرفیندن تحویل آلینیب پادگانین فرماندهی سرهنگ ظریف، هابئله اونون معاونی سرهنگ دوم منضوری عائله لری ایله بیرلیکده تذرانا یولا سالیندی (۶).

اردبیل قوشونونون فدائیلره تسلیم اولماسی ایشینده پادگانین قرارگاه رئیس سرگرد حبشینین و ۱۸ نفر باشقا مترقی افسرین بویوک رولو اولموشدور. اونلار فدائی تشکیلاتلاری ایله علاقه یه گریب و لازمی کمکیکلر ائتمیشلر.

۱ - آدف-نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۸۲.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۲۴۴، نمره ۱۵۹.

۳ - پسیان نجفلی، گوستریلن اثری، ص. ۷۵.

۴ - ینه اورادا، ص. ۱۰۱.

۵ - ینه اورادا، ص. ۱۰۲.

۶ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۵، ص. ۹۰۵.

قاراداغ خانلارینین ترک سلاح ائدیلمه سی. قاراداغ خانلاریندان عبدالله خان، صمدخان و باشقالاری هله ده ئوزلرینین ساحلی دسته لری ایله پوزوجولوق فعالیتلرینی دوام ائتدیریردیله ر. عین زماندا بورادا بویوک محاللاردان اولان کلیبر محالی خانلارین الینده ایدی. کلیبرین آزاد ائدیلمه سی ایچون آدف - نین قاراداغ ولایت کمیته سی طرفیندن مارتیروسیان سرکیسی و مرکزی کمیته طرفیندن تعیین ائدیامیش محمد آگزی نین باشچیلیغی ایله ۱۳۰ نفر فدائی کلیبره گوندریلدی (۱). دسامبرین ۱۶ - دا کلیبرده ژندارملار مقاومت گوسترمه دن تسلیم اولدولار (۲). کلیبر محاصره ده اولان زمان بوتون گرمه دوز، کیوان، چلبیان، زومار، مئشه پارا و مینجوان محاللارینین مرتجع خانلاری گرمه دوز محالینین خان باغینا توپلاشیب، مشاوره آپاریردیله ر (۳). اولنار، مشکین، گرمی، قاراداغ، تبریز و مرندین قداثیلر طرفیندن آراد ائدیلمه سیله علاقه دار اولاراق چیخیش یولو آختاریردیله ر.

فدائی باشچیلاری طرفیندن خانلارا گوندریلن مکتوبدا قید اولونوردو: «ملی حکومت بوتون خلقین منافعینی مدافعه ائدیر و سیزه قارشى فدائیلر هئج بیر پیس حرکت ائتمه یه جکلر. آذربایجان خلقینین منافعینی قوروماق، ئولکه ده امن امانلیق یاراتماق ایچون بوتون خانلارین آذربایجان ملی حکومتینه تابع اولماسی و ئوز ساحلارینی ملی حکومته تحویل وئرمه لری ضروری دیر. تابع اولمایان و ملی حکومتین علییه نه چیخانلارا قارشى فدائی دسته لری ئولچو گوتورمک ایچون بوتون واسطه لردن استخاده ائده جکلر» (۴). همین مکتوبون اساسیندا علی فلیخان ئوزونون ۴۵ نفر ساحلی آداملاری ایله کلیبره کلیب تسلیم اولو و بوتون ساحلارینی فدائی قرارگاهینا تحویل وئردی (۵). لاکن، عبدالله خان، میرصمدخان، حمزه خان، اسماعیل خان، حسن خان و باشقالاری نه اینکه تابع اولمادیله ر. هم ده حسن خان ئوز آتیلاریله وایان کندینه، عبدالله خان قاغالی کندینه، میرصمدخان قیزمار محالینین حسن بیگلی کندلرینه گئده رک اورادا فدائیلره قارشى ساحلی دسته لر توپلاماغا باشلا دیله ر (۶).

بونا گوره قاراداغ فدائیلری اوج استقامتده خانلارا قارشى هجوم حاضرلیغی آپارماغا مجبور اولدولار. نتیجه ده بیرنچه محالدان باشقا قاراداغ ولایتی دسامبرین ۱۷ - نه دک دشمن قوه لریندن تمیزلندی. بونا باخمایاراق، هله ده عبدالله خان، میرصمدخان و باشقا خانلارین ساحلی دسته لری کندلرده غارتگریک ائتدیردیله ر.

۱ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۱۹.

۲ - ینه اورادا.

۳ - ینه اورادا.

۴ - ینه اورادا، ص. ۲۰.

۵ - ینه اورادا، ص. ۲۰.

۶ - ینه اورادا.

ارومیه ولایتینین آزاد ائدیلمه‌سی. ارومیه ولایتینده یئرلشن ایران دولتینین قوشون و ژاندارملاری سرهنگ احمد زنگنه‌نین گوستریشی اساسیندا آدف - نین عضولرینه قارشی وحشیجه‌سینه حرکت ائدیردیلر. ایرانین باش قرارگاه رئیسی سرلشگر ارفعین دسامبر آیینین ۴-ده آذربایجاندا یئرلشن قوشونا فدائیلره قارشی مقاومت گوسترمک امریله علاقه‌دار ارومیه‌ده اولان قوشون حربی عملیاتا حاضرلاشیردی. بئله‌لیکله، ارومیه‌ده اولان بیر لشکر قوشون، بیر تیپ ژاندارم و پولیس حصه‌لری، یعنی اوج میندن آرتیق سلاحلی قوه، ۶ تانک، ایکمی مینا آتان بلوک، اوج توپجو آتشیباری فدائیلره قارشی سنگرلر و استحکاملار یاراتمیشدیلر (۱). اونلار فدائیلری آلداتماق و اونلارا غفلتا ضربه وورماق ایسته‌ییردیلر. آذربایجان ملی حکومتینین تشکیل اولماسی عرفه‌سینده ارومیه ولایتی کمیته‌سینین عضوی کامکارین منزلینده سرهنگ زنگنه، سرهنگ نوربخش و پولیس رئیسی سرهنگ داروغه ایله اوج دفعه گوروش اولموش و آدف-نین نماینده‌سی قید ائتمیشدیرکه، ارومیه‌ده قارداش قانی توکولمه‌سینه یول وئرمه‌ک ایچون پادگان سلاحی یئره قویمالیدیر. اونلارین اوچوده آذربایجانین باشقا شهرلینده اولوغو کیمی سلاحلاری تحویل وئرمکه سوز وئرمیشدیلر (۲). لاکن سونرا معلوم اولموشدو که، اونلار بونونلا ارومیه فرقه تشکیلاتی‌نی و فدائی دسته‌لرینی غافل گیر ائتمک، غفلتا اونلارین اوزرینه هجوم ائدیپ اساس قوه‌لرینی آرادان آپارماغی نظرده تورتورموشلار. بونونلا علاقه‌دار اونلار دسامبر آیینین ۱۴-ده ارومیه‌نین اطرافیندا اولان تورپاق‌قالا، چهارباش، گوی‌تپه، وزیرآباد، دیزه‌ج، خلفه، چهاربخش، قیزیل عاشق، بالاق، کوتلان، ابهر، الو و باشقا کندلره هجوم ائدیپ بویوک قیرغین تورتمیشلر (۳). اونلار همین کندلرده مسجدره پناه آپارمیش قوجا، قادین و اوشاقلارا مسلسل لردن آتش آچمیش نتیجه‌ده اونلاردان ۵۵۰ نفردن آرتیق آدام ئولموش و یارانمیشدی (۴).

دسامبرین ۱۴-ده آدف-نین ارومیه کمیته‌سینین عضوی و ارومیه فدائیلرینین باشچیسی محمدمین آزادوطن و جلیل وهابزاده‌نین پولیس رئیسی ایله آپاردیقلاری مذاکره نتیجه وئرمه‌دی. ائله همین گون ساعت ۱۲-ده ولایتی کمیته‌نین عضولریندن آزادوطن، کام‌کار، وهابزاده و تمدنیدن عبارت بیر کمیون سرهنگ زنگنه ایله دانیشیقلار آپارماق ایچون اونون یانینا گئدیپ قید ائتدیلرکه، تبریز قوشونو تسلیم اولموشدور. ایندی ارومیه قوشونونون مقاومتی اهمیت‌سیزدیر. بو سوزون جوابیندا

- ۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۸۰۳.
- ۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۷۵.
- ۳ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۸۷.
- ۴ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۷۵.

زنگنه دئمشدیر، او، تبریزه تابع دگیلدیر، مرکزین امری ایله او، فدائیلری دفع ائتمک فکرینده دیر (۱).

دسامبر آیینین ۱۴-۱۵ ده قوشون و ژاندارم یالنیز ارومیه شهرینده فرقه عضولریندن ۴۰ نفری ترور ائدیب ئولوردولر (۲). ارومیه شهرینده آدف - نین ولایتی کمیته سینین بناسی داغدیلب و کمیته عضولرینین ئولری غارت ائدیلدی (۳). ایران دولتی بو زمان سرهنگ زنگنه نین بو جنایتلرینی قهرمانلیق آدلاندیریپ اونا سر تیب لیک درجه سی وئریلمه سینی اعلان ائدی (۴).

زنگنه قوشون ایچریسینده مترقی افسرلرین اولماسینی حس ائدورک تز - تز مشاوره لر کچیریپ شبهه لی افسرلرین اوزرینده نظارتی محکم لندیریدی. زنگنه افسرلرین فکرینی چاشدیرماق مقصدیله مشاوره لرین بیرینده دئمشدی: «حرمتلی افسرلر، چوخ احتیاطلی اولون، من امینم که، بیز هامیمیز شاه پرستیک و آرامیزدا خائن آدم بوخدور. اگر الله ائله مه میش ائله بیر آدم تاپیلارسا، اونون جزاسی یالنیز گولله لئمک اولاجاقدیر». زنگنه علاوه ائدیب دئمشدیر که، ارومیه پادگانلی افسرلرینین شاها صادق قالاچاقلاری حقیقنده بیر آند ورقه سی ترتیب ائدیلمیشدیر و بونو امضالماق لازم دیر (۵). ترکیبی آذربایجانلیلار ایله بیرلیکده آسوریلر، ارمنی، کردلر و یهودیلردن عبارت اولان ارومیه فدائیلری بوتون بو فتنه کارلیقلارین قارشیسیندا قطعی هجوما حاضرلاشیردیلار. دشمنین اونلارین آراسیندا نفاق سالماسینا باخمایاراق، اونلار داها آرتیق بیرلشیر و واحد جبهه ده دشمنه قارشی ئوز مبارزه لرینی دوام ائتدیریردیلر.

ارومیه فدائیلریله قوشون و ژاندارم آراسیندا دسامبرین ۱۴ - ده گوجلو ووروشما باش وئردی. بونون نتیجه سینده ارومیه شهرینده و گوی تپه کننینه آذربایجانلیلار ایله برابر بیرچوخ آسوری و ارمنی فدائیلری ده شهید اولدولار. دئمک اولار که، گوی تپه کندی تمامیله داغیلدی (۶). گرگانلی ساعد همین گون قیریلان آدمالارین سایینی آزالداراق، یالنیز ارومیه شهرینده ۶۴ نفر فدائینین ئولمه سینین قید ائتمیشدیر. هم ده گرگانلی ساعد دسامبر آیینین ۱۶ - دا محسن میلانیانین باشچیلیغی آلتیندا مرند، خوی و تبریز فدائیلرینی ارومیه فدائیلرینین کمگینه

۱ - ینه اورادا.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، ۱۳۲۵، نمره ۱۷۵.

۳ - ینه اورادا.

۴ - ینه اورادا.

۵ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۶۷.

۶ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثر، ص. ۱۱۶.

کلمه‌سینی قید ائتمیشدیر (۱). بو تاریخ ایسه دوزگون دگیلدیر. همین ولایتلرین فدائیلری ایسه ارومیه فدائیلرینه دسامبرین ۱۴ - ده کمکله گمیشلر (۲).

قوشون حصه‌لری ارومیه شهرینین آجاری حساب اولونان قبرستان و دره‌دگرمان استحکاملارینی ال‌بومی، تانک و آغیر مسلسل‌لرله جلی مدافع‌اندیب و تبریز - ارومیه شوشه یولونو ئوز اللرینده ساخلاماغا چالیشردیلا. ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۴ - ده گئجه ساعت ۱ - ده فدائیلرین حربی قرارگاهی آزادوطنین باشچیلیغی ایله مشاوره کچیرتدی. قرارگاه قبرستان و دره‌دگرمان استحکاملارینی، ائله‌جه‌ده ارومیه - تبریز یولونو اله کچیرمک ایچون جلی هجومی باشلاماق حقیقنده قرار قبول ائتدی (۳). دسامبرین ۱۵ - ده فدائی باشچیلارینین ایکنجی مشاوره‌سی اولدو و مشاوره‌نین قرارینا گوره گئجه ارومی - اشنو یولو اوستونده گوی‌تپه، قاراخان و شهرچای ساحل‌لرینده هجومی باشلاماق، عین زماندا ارومیه شهری اوزرینه بیر نچه استقامتده هجوم ائتمک عملیاتی باشلانمالی ایدی. دسامبر آیینین ۱۷ - ده آخشام آزادوطنین باشچیلیق ائدیگی نازلای محالی فدائیلری بالو دروازه‌سیندن ارومیه شهرینه داخل اولدولار. قاراپاق طایفاسیندان اولان قلیخان بورچالونون باشچیلیق ائدیگی کرد فدائیلری ده هزاران دروازه‌سی استقامتینده شهره داخل اولدولار. اکثریتینی ارمنی و آسوری فدائیلری تشکیل ائدن ۳ - نجو دسته زنجیر دروازه‌سی استقامتینده شهره هجوم ائتدی (۴). اساس اعتباریله چارباش کندی و شهر فدائیلریندن اولان ۴ - نجو فدائی دسته‌لری عگرخان دروازه‌سیندن شهرین مرکزینه دوغرو ایره‌لیله‌دیلا. شهرده فدائیلرله قوشون و ژاندارملار آراسیندا شدتلی آتیشما گئتدی.

فدائیلرین قطعی هجومونو گوره‌ن سرهنگ زنگنه ئوز عائله‌سینی ترکیه کونسوللوغونا گوندرمیشدی و افسرلره سون نغسه قدر ووروشماغی امر ائتمیشدی. لاکن افسرلر آراسیندا ناراضیلیق گئتدی کهجه آرتیردی. اولنارین ئوزلری و سربازلاری فدائیلره تسلیم اولماغا چالیشردیلا (۵). بیر طرفدن قوشوندا یارانان پوزغونلوق، دیگر طرفدن فدائی دسته‌لرینین گوجلو هجومونون تضییقی آلتیندا زنگنه دسامبرین ۱۷ - ده آرتیق فدائیلره قارشى حربی عملیاتدا اساس اعتباریله ژاندارملارین قوه‌سیندن استفاده ائدیردی. نهایت، قوشون افسرلری تسلیم اولماق حقیقنده ئوز قرارلارینی

۱ - گرگان ساعد. «اسرار سقوط آذربایجان یا آذربایجان خونین» تهران، چاپ دوم، ۱۳۲۵، ص. ۹.

۲ - پسیان نجف‌قلی. گوستریلن اثری، ص. ۱۴۱.

۳ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۲ دسامبر ۱۹۶۲، نمره ۱۴۶۹.

۴ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۸۰۳.

۵ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، ۱۳۲۴، نمره ۸۸.

فدائیلره گوندردیلر (۱). دسامبرین ۱۸ - ده ملی حکومتین داخلی ایشلر وزیرلیگینین نماینده لری یوسف عظیما و سرهنگ عبدالرضا آذر ایله زنگنه آراسیندا دانیشیقلا ر باشلانلی. همین دانیشیقلا ردا زنگنه ساحی یئره قویوب و وروشماساق تکلیفینی قبول ائدی (۲). دانیشیقلا رین اساسیندا آشاغداکی ماده لر حیاتا کچیریلمه لی ایدی. ۱ - ارومیه ده اولان قوشون آذربایجان ملی حکومتی نماینده سینین اجازه سی اولمادان قوشون یئرلشن بنادان کنارا چیخما مالیدیر. اونلارین معاشی ئوده نیلیب یاشایش شرایطی ملی حکومت طرفیندن تامین ائدیله جکدیر.

۲ - بوتون سلاحلار بیرانباردا توپلانیب ملی حکومتین اختیارینا وئریلمه لیدیر. ۳ - آذربایجاندا قالماق و یاخود باشقا یئره گئتمک ایسته یین افسرلر نقلیات و یول خرجی ایله تامین ائدیلمه لیدیرلر. اونلارین توخونولما زلیغینی ملی حکومت ئوز اوزرینه گوتورور.

۴ - آذربایجان خلق قوشونلاری ترکیبینه قالماق ایسته یین افسرلره بوتون امکانلار یارادیلمه سینلی ملی حکومت وعد ائدیور.

همین فرارداد یوسف عظیما و سرهنگ زنگنه طرفیندن امضاء اولوندو (۳). جدی و وروشمادان سونرا ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۸ - ده ارومیه ده اولان ۳ میندن آرتیق ساحلی سرباز، ژاندارم و پولیس قوه لری فدائیلره تسلیم اولدولار (۴).

سرهنگ زنگنه نین خیانتی نتیجه سینده دسامبر آیینین ۱۲ - دن ۱۷ - نه قدر ارومیه ولایتینین دینج اهلایسیندن قوجا، اوشاق، قادین و فدائیلردن ۲۳۰۰ نفر ئولدور و لموشدو (۵) که بونلاردان ۲۵۰ نفری آدف - نین فعال عضولریندن ایدی (۶). بو دوزولمز جنایتلره گوره سرهنگ زنگنه، سرهنگ نور بخش، ارومیه حربی قرارگاه رئیس سرگرد قاسم بهاروند و باشقالاری خلقین طلبی اساسیندا دسامبر آیینین ۱۹ - دا فدائیلر طرفیندن توتولوب حربی صحرائی محکمه یه وئریلدیلر (۷). آذربایجانین بویوک ولایتلریندن اولان ارومیه نین آزاد ائدیلمه سی ملی حکومتین محکم لمه سی و آذربایجاندا مترقی تدبیرلرین حیاتا کچیریلمه سی ایچون امکان یاراتدی.

۱ - ینه اورادا.

۲ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثر، ص. ۱۲۳.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۸۸.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۴، نمره ۸۰۳.

۵ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثر، ص. ۱۲۳.

۶ - ابوالحسن عمیدی نوری، گوستریلن اثر، ص. ۴۳.

۷ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۷۵.

آذربایجانین تامیله آزاد ائدیلب ملی حکومت قورولانا قدر تقریباً ۲۳۰ نفر فدائی، ۵۵۰ نفر عضو شهید اولموش و ۱۲۷ نفر فدائی یارالانمیشدی (۱).

ج. آذربایجان فدائیلرینین کردستان فدائیلری و حزب توده ایرانین افسرلر تشکیلاتی ایله علاقه‌لری

آذربایجان خلقی ایله کرد خلقی آراسیندا یارانان اتفاق هیچ بیر زمان ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایللرده کی کیمی محکم و سارسیلماز اولمامیشدیر. شبهه یوخدور که، اوج قات ظلمه معروض قالان بو ایکی خلقی بیری - بیرینه باغلایان اساس عامل اونلارین بیر چوخ جهندن مشترک مقدراتا مالک اولمالاری ایدی. خصوصیله قید ائتمک لازمدیر که، هر ایکی خلقین مبارزه‌سینه رهبرلیک ائتن فرقه‌لرین بو اتفاقین یارادیلماسیندا بویوک روللاری اولموشدور.

۱۹۴۵ - نجی ایل اوکتبر آیینین ۲۳ - ده کچیریلن کردستان دموکرات فرقه‌سی نین بیرینجی قورولتاینین قرارلاریندا دئییلردی: «کرد خلقی نوز قونشوسو اولان آذربایجان خلقی ایله بیرلیک و دوستلوغونو داهادا محکم‌تمه‌لیدیر» (۲).

آذربایجان خلقی ایله کرد خلقینین بیرگه مبارزه‌سینین اهمیتیندن دانیشان کردستان دموکرات فرقه‌سینین رهبری قاضی محمد دئیمیشدیر: «طالع کردلری آذربایجانلیلارلا بیرلشدیرمیشدیر. اونلارین مقصد و فکرلری بیردیر. هر ایکی خلق نوز مای آزادلیغی اوغروندا مبارزه ایچون آیاغا قالخمیشدیر. هر ایکی خلق ایران دولتی داخلینده نوز ایشلرینی نوز اللری ایله اداره ائتمک ایسته‌ییر. اودور که، اونلارین بیرلیگی تاریخی نقطه‌نظردن ضروری بیرلیکدیر» (۳).

۱۹۴۵ - نجی ایل نوامبر آیینین اوللرینده دولت قوشونونون ۴ - نجو لشگری افشار، مراغه و میاندوآب خانلارینین ساحلی دسته‌لری ایله بیرلیکده سقز، بوکان و قاراموسالی استقامتینده آذربایجانا هجوم حاضراشیردیلار. بئله بیر شرایطده آدف - نین میاندوآب محلی کمیته‌سی کدف - نین تشکیلاتلاری ایله علاقه یارادیب سقزده یئرلشن دولت قوشونونون و کردستان اراضیسینده اولان بوکان، قاراموسالی ژاندارم پستلارینین هجوم تهله‌ک‌سینی آرادان قالدیرماق ایچون تدبیرلر گوروردولر. کدف-نین رهبرلیگی آلتیندا کرد «پیشمرگه» لری (فدائیلری) طرفیندن میاندوآبین جنوبدان محاصره‌یه آیینماسیله علاقه‌دار همین شهرین آزاد ائدیلمه‌سی آسانلاشمیشدی (۴). بوکان و قاراموسالی ژاندارم پستلاری هر ایکی

۱ - منبعلر ائترین بوتون فصللرینده گوستریلمیشدیر.

۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۹، نمره ۳۲۷.

۳ - «آذربایجان» مجله‌سی، مه ۱۹۴۶، نمره ۵.

۴ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۹۳.

قوه طرفیندن توتولوب، همین منطقه‌ره نظارت ائدیلمه‌سی کرد فدائیلرینه تاپشیریلیمیشدی. آدفنن مصلحتی ایله کرد فدائیلری مهاباد-بوکان خطی اوزرینده یئرلشن بورهان بستونون آیینماسیندادا اشتراک ائتدیلر.

میانوآب و اونون کردستان سرحدلرینده اولان ژاندارم پستلارینین آیینما-سیندا محمد نانوازاده و محمد مولودیانین باشچیلیق ائتدیکلری کرد فدائیلرینین و ائله‌جده ۱۹۴۵ - نجی ایلین اوکتر آییندا عراقدان ایرانا گلن ملا مصطفی بارزانین باشچیلیق ائتدیگی عراق کردلرینین ساحلی قوه‌لرینین اهمیتلی رولو اولموشدور.

ملا مصطفی بارزانلی ئوزونون ۱۵۰۰ نفره قدر آتلی ساحلی دسته‌سیله میانوآب و اونون اطرافیندا یئرلشن ژاندارم پستلارینین آیینماسیندا، میانوآب پادگانین ترک‌سلاح ائدیلمه‌سینده، سقز پادگانلی ایله افشار خانلارینین ساحلی قوه‌لرینین بیرلشمه‌سینه مانع اولماقدا آذربایجان فدائیلرینه یاخیندان کمک ائدیردی (۱). میانوآبادکی مرتجع قوه‌لرین کرد پیشمرگه‌لری طرفیندن جنوبدان محاصره‌یه آیینماسی، بو قوه‌لرین داخلینده، خصوصیه قوشون ایچریسینده داها آرتیق پوزغونلوق یاراتمیشدیر. دسامبر آیینین ۱۰-دا ساحلاریننی گوتوروب فدائیلرین طرفینه کچن سرباز و افسرلرین سایلی ۱۴۱ نفره چاتمیشدی (۲).

۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۱۳-ده فدائیلر طرفیندن میانوآبین آزاد ائدیلمه‌سینده تبریز - میانوآب یولونون فدائیلرین نظارتی آلتینا کچمه‌سینده کردستان فدائیلرینین مهم رولو اولموشدور.

۱۹۴۶ - نجی ایل ژانویه آیینین ۲۲ - ده قاضی محمدین باشچیلیقی ایله یارانان کردستان ملی حکومتی واحد دشمنه قارشلی بیرگه مبارزه‌نی داها دامحکم‌لندیرمک مقصدیه داغینیق پیشمرگه دسته‌لرینی واحد مرکزده برلشدیریب کردستان خلق قوشونلاری یارادیلماسی حقینده قرار قبول ائتدی (۳).

آذربایجان و کردستان فدائیلرینین بیرگه حرکاتی ایران دولتی و امپریالیستلری قورخویا سالدیغی ایچون اونلار بو ایکی خلقین قوه‌سینی پارچالاماق مقصدیه بیر سیرا ایشلر گورمکه باشلادیلار: اولاً، امپریالیستلرین بلاواسطه کمکی اساسیندا ایرانین باش حربی قرارگاه رئیسی ارفعین باشچیلیقی آلتیندا «نهضت ملی» آدلی مرتجع بیر تشکیلات یارادیلدی (۴). بو تشکیلاتا آذربایجان و کردستاندان قاچان افسرلر جلب ائدیلب، اونلاری کردستان سرحدلرینده تخریبات ایشلری آپارماغا

۱ - پسیان نجفلی، «از مهاباد خونین تا کرانه‌های ارس»، تهران، ۱۳۲۸، ص. ۲۷.

۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۹۲.

۳ - ینه اورادا، نمره ۸۱۲.

۴ - م. س. ایونوو، گوستریلن اثری، ۱۰۴.

سفربر ائتدیبار. ائلهجه ده ۱۹۴۶ - نجی ایلین اولینده قزوینده «اصلاح طلبان» آدلی جمعیت و «فداکاران آذربایجان» آدلی مرتجع قروپلار تشکیل ائدیب بورایا آذربایجان و کردستاندان قاچان فئوداللار، خانلار و مرتجع مجلس وکیل لرینی جلب ائدیب اونلاری سلاحلاندیریر. کردستان و آذربایجان اورزینده گوندیریدیلر (۱). همین مرتجع دستلری ایران کردستانیندان گری چکیلن ۴ - نجو لشکر هر حور سلاحلا تامین ائدیردی.

بوزمان سرتیب همایونینین فرماندهلیگی آلتیندا کردستان سرحدلرینه معاصر سلاحلارلا سلاحلاندیمیش دولت قوشونو توپلانیردی. سقز، بانه و سردشت منطقه لرینده سئولشن دولت قوشونلاری مهابادا هجوم ائتمگه حاضرلاشیردی. بئله بیر آغیر شرایطده آذربایجان و کردستان آزادلیغینا قارشی یارانان تهلهکنی آرادان قالدیرماق ایچون آذربایجان ملی حکومتی ایله کردستان ملی حکومتی آراسیندا ۲۳ آوریل ۱۹۴۶ - نجی ایله آذربایجان ملی مجلسینین تبریز شهرینده کی بناسیندا سید جعفر پیشه وری و قاضی محمدین باشچیلیغی ایله هر ایکی قارداش خلقین نماینده لری آراسیندا دانشیقلا باشلانندی (۲). دانشیقلا زامانی بیر سیرا اقتصادی و مهم دولتی تدبیرلرین مذاکره سیله برابر دشمنه قارشی حربی امکداشلیق ائدیلمه سی ایچونده قرار قبول ائدیلدی. قرارین ۴ - نجو ماده سینده دئییلیردی: «آذربایجان و کردستان ملی حکومتلری آراسیندا حربی همکارلیق یاراتمالی. لازم گئن وقتلرده هر ایکی حکومتین حربی قوه لری لازمی امکداشلیق ائتمه لیدیر» (۳). بو مقاله یه اساسا هر ایکی حکومتین اراضی سینده باش وئرن تهلهکنی آرادان قالدیرماقدا بیر - بیرلرینه حربی قوه ایله کمک ائتمه لی ایدیلر.

بوندان سونرا کردستان خلق قوشونلارینین فرماندهی ژنرال محمدحسینخان سیف قاضی نین رهبرلیگی آلتیندا گوجلو پیشمرگه دستلری سردشت، سقز و بانه جبهه لرینه گتیریلدی. هم ده ملا مصطفی بارزانی و باشقا فرمانده لرین رهبرلیگی آلتیندا ساحلی فدائی دستلری بورا گلدی (۴). ائله جه ده کرد فدائیلری زنجان، هولاسو و ساین قلعه جبهه لرینده آذربایجان فدائیلرینه بیرلیکده دشمنه قارشی ووروشوردولار. آذربایجان فدائیلری ده ژنرال ابوالقاسم عظیمی و سرگرد محمدعلی رامتینین باشچیلیغی آلتیندا ۲۵۰۰ نفر فدائی کرد پیشمرگه لرینه کمک ائتمک مقصدیله میاندوآبدان بوکان منطقه سینده، بورادان سفر جبهه سینه حرکت ائتدیبار (۵).

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۷، نمره ۱۰۹۵.

۲ - ینه اورادا، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۹۰.

۳ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثر، ص. ۱۵۹.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۴، نمره ۸۱۲.

۵ - ینه اورادا.

کردستان و آذربایجان فدائیلرینین بیرلشمیش حصه‌لری ۱۹۴۶ - نجی ایل آوریل آیینین ۲۷ - ده قهرآباددا دولت قوشونلارینا آغیر تلفات وئردیلر. دشمندن ۴۹ نفر سرباز و افسر ئولدورولدو. ۱۸ نفر یارالانیب و بیرچوخلاری اسیر آلیندی. بونون نتیجه‌سینده کرد پیشمرگه‌لری آلتون، علیا، سعیدآباد، آغ‌کند، مهرقو و سایر کندلری، توتوب، سقز و بانه یوللارینی ته‌لکه آلتینا آلدیلار. ائله‌جه‌ده بوکان طرفین ۴۵۰ نفر شا‌کاک پیشمرگه‌لری عمرخان شریفین باشچیلیغی ایله سقز - بانه یولونو، آذربایجان و کرد فدائیلرینین بیرلشمیش حصه‌لری قاراموسالی، بوکان و میاندوآب یولونو توتولار. بئله‌لیکله، دئمک اولارکه، کرد پیشمرگه‌لری آوریل و مه آیینین اوللرینده شمالی کردستانی دولت قوشونلاریندان آزاد ائتدیلر(۱). سقز شهرینده ساخلانان توپ، طیاره و تانک ایله سلاحلانی‌میش ۴ مین نفرلیک دولت قوشونونون نه‌اینکه قارشیمی آلیندی. هم ده اونلارا آغیر تلفات وئریلدی. بئله‌که، دشمن سربازلاریندان ۵۰۰ نفر ئولدورولدو. ۲۵۰ نفر اسیر آلینیب و ۲۰۰ نفر ایسه ئوز سلاحلاری ایله فدائیلرین طرفینه کچدی(۲). ئولنلر ایچریسینده سروان خسروی و ستوان یکم خادمی‌ده وار ایدی.

بوغلبه‌نین تاثیریندن قورخان ایران دولتی سرلشگر رزم‌آرانی کردستان سرحدینه گوندردی. هم ده آذربایجان و کردستانین ساحلی قوه‌لری ایله دانیشیق آپاریب وقتی اوزاتماغا چالیشدی. حربی عملیاتین دایاندریلماسی ایران دولتی ایچون الویریشلی ایدی. چونکه، ایران دولتی ئوزونون پراکنده قوه‌لرینی آذربایجان و کردستان سرحدلرینه توپلاماق ایچون وقت قازانیردی.

بیرلشمیش فدائی قوه‌لرینین ضربه‌سی نتیجه‌سینده سردشت، سقز و بانه شهرلری مه آییندا آزاد ائدیلدی. بئله‌لیکله‌ده کردستان طرفیندن دولت قوشونلارینین هجوم ته‌لکه‌سی آرادان قالدیریلدی.

آذربایجان و کرد خلقلرینین واحد جبهه‌ده بیرلشیب مبارزه آپارماسی ایران مرتجع دولتی‌نی گری چکیلمگه مجبور ائتدی. بونون آذربایجان ملی حکومتینین و ائله‌جه‌ده کردستان ملی حکومتینین محکم‌لنمه‌سینده بویوک رولو اولموشدور. کرد پیشمرگه‌لرینین آذربایجان فدائیلرینه امکداشلیق ائتمه‌سی دشمنین کردستان و آذربایجان اراضیسیندن تمیزلنمه‌سینده جدی عامل اولموشدور. بو زمان ایرانین باش‌وزیری قوام‌السلطنه کردستان ملی حکومتینین باشچیمی قاضی محمد تلگراف گونده‌ره‌رک بیلدیرمیشدی: «ایران قوشونلارینین کردستان اهالیسی ایله ایشی اولمایاجاق‌دیر. یالنیز خواهش اولونور کردستان ملی حکومتی اجازه وئرسین

۱ - پسیان نجف‌قلی، «مرگ بود بازگشت هم بود»، تهران، چاپ دوم، ۱۳۲۸، ص. ۱۸۵.

۲ - ر. قاضی، گوستریلن دیسرتاسیاسی، ص. ۲۶۳.

ایران قوشونلاری کردستان اراضیسیندن آذربایجانا هجوم ائتسین» (۱). قاضی محمد ایسه همین تلگرافین جوابیندا بیلدیرمیشدی: «تهران قوشونلاری آنجا اوگون کردستاندان آذربایجانا هجوم ائده بیلرکه، بیزی تامامیله محو ائده بیلسین» (۲). لاکن تهران دولتی ژوئیه آییندن باشلایاراق آذربایجان و کردستان اوزرینه هجوم ائتمک ایچون سقز جبهه سینده گئتدیکجه ساحلی قوه لری آرتیریدی. هم ده انگلیس قوشونلاری طرفیندن ساحلان دیرلیمیش جنوب و غرب قبیله لری اولان مکرانیلر، عباسیلر، قشقائیلر، افشار و باشقا طایفه لرین ساحلی قوه لری ده کردستان سرحدینه توپلاشیدی.

بئله بیر شرایطده دشمن هجومونون قارشیسینی آلماق ایچون هر ایکی ملی حکومتین نماینده لری باشدا سید جعفر پیشه وری و قاضی محمد اولماقلا، کردلر طرفیندن کردستان فدائیلرینین باش فرماندهی ژنرال محمدحسین خان سیف قاضی، عراق کردلرینین باشچیسی ملا مصطفی بارزانی و باشقالاری، آذربایجان ملی حکومتی طرفیندن ژنرال کبیری، ژنرال عظیمی، ژنرال میلانیا، سرهنگ قلی صبحی و باشقا فدائی باشچیلارینین اشتراکی ایله ۱۹۴۶ - نجی ایل اوکتبر آیینین آخرلاریندا مراغه نین یاخینلیقیندا خوجه میر قصبه سینده حربی مشاوره کچیریلدی (۳) مشاوره ایران دولتی و مرتجع لرین آرتماقدا اولان ساحلی هجوم تهلهکه سینین قارشیسینی آلماق ایچون واحد فرماندهلیگین یارادیلماسینی بگندی و آشاغیداکی ماده لردن عبارت قرار قبول ائتدی:

۱ - مرکزی تبریز اولماقلا، آذربایجان و کردستان ساحلی فدائی دسته لرینین واحد فرماندهلیگی یارادیلسین.

۲ - آذربایجان فدائیلری کردستان سقز جبهه سینده، کردستانین پیشمزگه لری ایسه آذربایجانین افشار، تیکان تپه و سایر جبهه لرینه گوندریلسینلر.

۳ - سقز، سردشت، هولاسو، افشار جبهه لرینده آذربایجان فدائیلرینه باش فرمانده ژنرال عظیمی و کردستان فدائیلرینه ایسه ملا مصطفی بارزانی تعیین ائدیلدیلر.

۴ - افشار-تیکان تپه جبهه سینده و وروشان کرد فدائیلرینین باش فرماندهلیگی محمدحسین خان سیف قاضییه تاپشیریلدی.

۵ - پیشه وری و سیف قاضی بوتون ساحلی قوه لرین باش فرماندهی تعیین ائدیلدیلر.

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۲۹، نمره ۲۲۷.

۲ - ینه اورادا.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۸۱۲.

۶ - کردستان فدائیلرینه لازم اولان هر جور کمکی آذربایجان ملی حکومتی عهدہ سینه کوتوردو (۱).

علاءالدین سجادی ئوز اثرینده همین حربی مشاوره نین قرارینی یازارکن بیر سیرا سهولره یول وئرمیشدیر. مثلا، او، کردستان و آذربایجان جبهه لرینه گویا اساس ۳ نفرین: محمد حسینخان سیف قاضی، عظیمی و ملا مصطفی بارزانی نین فرمانده لیک ائتمه لرینی قید ائتمیشدیر. علاءالدین سجادی بعضی جبهه لره تعیین اولونان آداملارین آدینی وئرمه میشدیر. حالبوکه، ژنرال کبیری و ژنرال میلانیان مراغه، چاراویماق، قارا آغاج، تیکان تپه خط لرینه، سرهنگ قلی صبحی ایسه میان دو آب سرحد لرینه، باشقافدائی باشچیلاری دا مختلف جبهه لره تعیین ائدیلمیشدیلر (۲). بیرلشمیش فدائی دسته لرینی کردستان اراضی سینده اهالی بویوک سئوینجله قارشیلاییر. ائل عادتی اوزره اونلارین آیاغی آلتیندا قربان کسیر و بئله ماهنیلار اوخویوردولار: «پیشه وری قاضی محمد هر دوک برادر معنوبن...» (۳) «پیشه وری و قاضی محمد هر ایکسی معنوی قارداش دیرلار...».

هر ایکی خلقین منافع، آزادلیغی اوغروندا آذربایجان و کرد فدائیلری بیر سنگرده مردلیکله و وروشراق بویوک قربانلار وئردیلر. کرد فدائیلری سیف قاضی، احمد فاروقی و یوزلرله بئله مرد اوغوللار قربان وئردیگی کیمی آذربایجان خلقی ده ژنرال عظیمی، مازور رامیتین، سلطانی آزاد، نصیری، خاک زاده، جودت، قاسمی و باشقالاری کیمی مرد فدائیلری قربان وئرمیشدیر (۴). بو قورمان فدائیلر حیاتلارینین سون دقیقه لرینه قدر آزادلیغا و خلقلر دوستلوغونا صادق قالمیشلار. ان فداکار آذربایجان و کرد اوغوللارینین قانی ایله یازیلیمیش دوستلوق سندی مبارزه نین بوگونکو چتین شرایطینده بویوک اهمیتته مالک دیر. بو دوستلوق آذربایجان، کرد و باشقا ایران خلقلرینین تاریخینده پارلاق بیر صحیفه اولاراق قالا جاقدیر.

قارا فاشیزم قوه لرینه قارشى دنیا مقیاسیندا گئدن ئولوم دیریم مبارزه سی، بو مبارزه ده سووت خلقلرینین گوستردیکلری مثل سیز قهرمانلیقلار، ئولکه داخلینده رضاشاه دیکتاتورلوغونون بوتون چیرکینلیکلی ایله افشا ائدیلمه سی، ایران جمعیتینده گنیش خلق کتله لرینین آزادلیق اوغروندا مبارزه یه قالخماسی، ایران فعله منفینین پارتیاسی اولان حزب توده، ایرانین ارتجاع و فاشیزم علیه نه کسگین مبارزه سی و درین تبلیغاتی و خصوصیه آمریکالیلارین ایران قشونونا

۱ - علاءالدین سجادی. «شورشه کانی کورد و کوماری عراق»، بغداد، ۱۹۵۹. کورد دیلینده، ص. ۳۰۸ - ۳۰۹.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۶، نمره ۹۴۶.

۳ - ینه اورادا.

۴ - ینه اورادا.

باشچیلیغی شبهه‌سیز که، ایران قوشونو داخلینده تأثیرسز قالا بیلمزدی. آیدیندیر که، اوردو سیرالاریندا وطن مقدراتی باره‌ده دوشونن، ئولکه‌نین تام معنادا آزاد و مستقل اولماسی ایچون بوتون فداکارلیقلارا حاضر اولان و نهایت ئوز طالعینی گنیش خلق کتله‌ری ایله بیرلشدیرن و منشا اعتباریله زحمتکش عائله‌له منسوب اولان آچیق فکرلی، حقیقی معنادا وطنپرست افسرلر وار ایدی. بئله افسرلر محاربه دوام ائتدی‌کجه آمریکا امپریالیست‌لرینین ئولکه حیاتی‌نین بوتون ساحه‌لرینه و خصوصیله قوشون سیرالارینا سوخولماسینین شاهی اولوردولار.

بئله‌که، ۱۹۴۳-نجو ایل مه آیینین ۲۷-ده ملی‌شورا مجلسی ئوزاجلاسیندا ایرانین ژاندارم قوه‌لرینی گویا «محکم‌لندیرمک» ایچون آمریکا افسرلرینین مستشار صفتیله ایرانا کلمه‌سی‌حقینده قرار قبول ائتدی (۱). همین‌قرارین اساسیندا شوارتسکوف ۸ نفر افسرله ایرانا گلدی. همین قرارا اساسا هئج بیر دولت اورقانی‌نین ژاندارم ایشینه قاریشماغا اختیاری یوخ ایدی. بوتون ژاندارمری افسرلرینین مقدراتی حقیقته آمریکا مستشارلارینین اختیارینا وئریلمیشدی. مهدی کیانفر آمریکا مستشارلارینین ایراندا آپاردیقلاری تخریبات‌ایشلرینی پرده‌لمک مقصدیله قید ائدیردی‌که، آمریکادان گلن ژاندارم هیئتی ایراندا ائله‌بیر معاصر ژاندارم اداره‌سی یاراتمیشدیر‌که، اونون گویا مثالی برابری اولمامیشدیر (۲).

مجلس ایران قوشونونون «تعلیم - تربیه‌سی» ایله مشغول اولماق ایچون آمریکادان مستشارلارین گتیریلمه‌سینی‌ده قرارا آلدی. بونون نتیجه‌سینده آمریکالی ژنرال کرلی و سرهنگ کلیسپینی ایرانا گلدیلر (۳). همین ایله ایران سلاحلی قوه‌لرینه رهبرلیک ائتمک ایچون ژنرال ردلینین رهبرلیگی آلتیندا آمریکا افسرلریندن عبارت بیر کمسیون یارانندی. همین کمسیون ایرانین سلاحلی قوه‌لرینین بوتون ایشلرینه قاریشماق اختیاری وئریلدی. کمسیونون ترکیبینه ۲۷ نفر آمریکا افسری داخل ایدی. همین کمسیون ۱۹۴۷ - نجی ایله قدر ایرانین سلاحلی قوه‌لرینه رهبرلیک ائدیردی (۴). «اوت ۱۹۴۳ - نجو ایله‌ده مجلس ایرانین پولیس قوه‌لرینه رهبرلیک ائتمک ایچون آمریکا افسرلرینین ایرانا گتیریلمه‌سینی قرارا آلمیشدی. همین قرارین اساسیندا ژنرال ته‌میرمان ایران پولیسینه رهبرلیگی ئوز الینه آلدی (۵). بئله‌لیکله ده ایرانین بوتون سلاحلی قوه‌لرینین اختیاری آمریکا افسرلرینه

۱ - مهدی کیانفر. «سیاست آمریکا در ایران». ۱۳۲۸، چاپ اول، ص. ۱۸۱.

۲ - مهدی کیانفر. «سیاست آمریکا در ایران». تهران، ۱۳۲۸، چاپ اول، ص. ۱۸۲.

۳ - ینه اورادا، ص. ۱۸۳.

۴ - ینه اورادا، ص. ۱۸۴.

۵ - ینه اورادا، ص. ۱۸۵.

تاپشیریلدی، بو یوللا خارجی افسرلر ایرانین داخلی ایشلرینه قاریشماق، ایران خلقلرینین منافعلرینه قارشى هر جور تخریبات ایشلری آپارماق و زحمتکشلرین انقلابی مبارزه سینی بوغماق ایچون بوتون امکانلاردان استفاده ائتمک اختیارینا مالک اولدولار. ایران دولتمینین بو خیانتی قوشوندا اولان مترقی افسرلری کدرلندیریر و اونلاری دا مبارزه یه جلب ائدیردی. خسرو روزبه ایران قوشونوندا آمریکا افسرلری ایله ایران افسرلری آراسیندا اولان فرقدن دانیشماق حربی محکمه ده بئله دئمیشدی: «من شخصا عالی تحصیللی بیر افسر و ایران قوشونو افسرلریندن ۲ مین نفرین تربیه چیسى کیمی اعلام ائدیرم که، ایرانلی افسرلر هوش و فراست، تشبث گوسترمک قدرتی، درک ائتمه سرعتی، یاخشى تشخیص وئرمه قابیلیتی و بیلک سویه سی جهتن دنیا قوشونلاری افسرلرینین هر بیر سینی اصلا گری دگیلدیر. اگر اونلار ایچون مناسب تحصیل شرایطی یارادیلارسا و اونلار تحصیله تشویق اولونارلارسا دنیانین ان گورکملی افسرلری سیراسیندا یئر توتا بیلرلر. بئله اولدوغو حالدا ایران قوشونو کاساسیندان فلان سوادسیر آمریکالی درجه دارین تحصیل گورموش فلان ایرانلی افسردن قات - قات آرتیق پول آلدیغینی و علاوه اولاراق اونا ائو کرایه سی، ماشین، ماشین نویس، ائو قوللوقچوسو و نوکر وئریلمه سینی گوردو که حقیقتا تاسفله نیردیم» (۱).

رضا شاه دولتمینین اوردونو قاپالی ساخلاماسینا باخمایاراق، حاضرکی قورولوشا قارشى قوشوندا ناراضیلیق وار ایدی.

حزب توده ایران دا کمونیست پارتیاسینین تجربه سینی الله رهبر توتاراق قوشوندا ایش آپارماغی ئوز قارشیسینا بیر وظیفه قویموشدو. بو وظیفه نین بئرینه یتیریلمه سینده قوشون داخلینده قالان کچمیش ایران کمونیست فرقه سی گیزلی تشکیلاتینین و حزب توده ایرانین عضولری مهم رول اویناییردیلار. حزب توده ایرانین مرانامه سینی و اونون ایره لی سوردوگو ایده یالاری شعبرلو صورتده آلمیشلایان افسرلر چوخ چکمه دی که، حزبین مبارزه سینه قوشولدولار.

حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا تقریباً ۱۹۴۱ - نجی ایلین آخرا ریندا اوردودا «آزادیخواه افسرلر» تشکیلاتی یاراندى (۲).

حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا اولان «آزادیخواه افسرلر» تشکیلاتی ۲ - نجی دنیا محاربه سی دورونده و اوندان سونرا ئولکه ده باشلانان انقلابی حرکتا هر جور کمک ائدیردی. اونلار قوشوندا اولان امپریالیست نماینده لرینین تخریبات ایشلرینی افشاء ائدیر. انقلابچیلارین ترور و حبس اولمالارینین قارشیسینی آلیر، انقلابچیلارا حربی تعلیمات کچیریلمه سینده و اونلارین بعضا سلاح ایله تأمین

۱ - خسرو روزبه، «حربی محکمه ده»، ۱۳۴۱، ص. ۹۳.

۲ - ینه اورادا، ص. ۱۱۱.

اُئدیلمه سینده گمک ائدیردیلر. لاکن خارجی افسرلرین گوستریشی ایله ۱۹۴۵-نجی ایله ایرانین حربی قرارگاه رئیس و وظیفه سینه کتیریلن سرلشگر ارفعین امریله «آزادیخواه افسرلر» تشکیلاتی اوزرینه بویوک هجوم باشلاندی. بونون نتیجه سینده ئوزلرینی تهلکه ده حس ائدن خراسان افسرلریندن ۲۰ نفر سرگرد اسکندانی نین رهبرلیگی آلتیندا ۱۹۴۵ - نجی ایله اوت آیینین ۱۵ - ده گنجه خراساندان چیخاراق اوت آیینین ۱۷ - ده ترکمن صحرادا مراوه تپه ده اولان بیر عده ایران قوشونونو ترک سلاح ائدیپ، سربازلاری آزاد ائتدیلر؟ اونلارا بیر عده ایران افسری ده قوشولدو (۱). همین افسرلر گنبد کابوسا طرف حرکت ائتدیلر. لاکن اونلارین بورایا حرکت ائتمه سی ارفع طرفیندن گنبد کابوسدا یئرلشن ژاندارم پستونا خبر وئریلمیشدی. افسرلر گنجه گنبد کابوسدان کچرکن اونلارا قارشی لازمی تدبیرلر گورولموشدو. اولجهدن مسلسل لری ژاندارم بیناسینا چکیب آتشی آچماق ایچون حاضر وضعیتده ساخلامیشدیلار. قیام ائتمیش خراسان افسرلری گنبد کابوسدان کچرکن ژاندارملار اونلاری آتسه توتوموشدو. هنج بیر خبری اولمایان افسرلردن ۷ نفر ئولموش و ۴ نفری یارالانمیشدی (۲). ئولن افسرلردن قیامین باشچیسى سرگرد علی اکبر اسکندانی، ستوان یکم شهبازی، نجلی، مینائی، نجفی، دسته باشچیسى بهلول و سرباز قراوشی ایدی (۳).

علی اکبر اسکندانی خراساندان گئدرکن ئوز حیات یولداشینا بئله یازمیشدی: «من گئدیرم، شاید وطن یولوندا قربان اولوم، اما سن ایران ملتینین سعادتیی یولوندا مبارزه ائت (۴). همین گنجه ایکی نفر یارالی افسرلردن توتولموشدو. لاکن قیام ائدن خراسان افسرلرینین اکثریتی انقلابین مرکزینه چوریلن آذربایجانا گلیب، بورادا آذربایجان انقلابچیلاری ایله گیزلی صورتده علاقه یه گپردیلر (۵). خصوصیه آذربایجاندا آدفنن یارانماسینی و اونون ۱۲ شهر یور مراجعتنامه سینی همین آزادیخواه افسرلر ده بویوک سئوینجه قارشیلادیلار. اونلار آذربایجاندا باشلانان انقلابی حرکاتی گله جک بوتون ایران انقلابینین ضامنی حساب ائدیردیلر. ائله بونا گوره ده ایرانین بوتون نقطه لرینده مترقی آدمالار، خصوصیه مترقی افسرلر آذربایجان حرکاتیندا یاخیندان اشتراک ائتمک ایچون بورایا آخیشردیلار. خراسان افسرلرینین قیامیندان سونرا تهراندا و باشقا یئرلرده آزادیخواه افسرلر اوزرینه هجوم باشلاندی. اونلار ئولکه نین پیس آبوهوالی و

۱ - مجله «دنیا» سال ششم، شماره ۲، ص. ۴۱.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۲۴۴، نمره ۱۵۸۰.

۳ - ینه اورادا.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز ۱۳۲۵، نمره ۱۵ (۳۰۴).

۵ - مجله «دنیا» سال ششم، شماره ۲، ص. ۴۲.

امپریالیست قوشونلارینین نظارتی آلتیندا اولان یئرلره سورگون ائدیلدیلر (۱).
بئله بیر شرایطده «آزادیخواه افسرلر» تشکیلاتینین رهبرلیگی آلتیندا مترقی افسرلر
ئوز فعالیتلرینی داهادا آرتیردیلار (۲).

بو زمان آذربایجاندا دموکرات فرقه سینین رهبرلیگی آلتیندا آزادلیق
مبارزه سی گوجلنیردی. ایرانین بوتون نقطه لرینه نسبتا بورادا انقلابی شرایط
داها الوثریشای ایدی. محض بونا گورده انقلابی حرکتی آذربایجاندا باشلاماق و
آذربایجانین کمگی ایله بوتون ایراندا دموکراتیک طلباتی تطبیق ائتمک مقصدیله
بوتون ایرانین آزادیخواه لاری ایله بیرلیکده مترقی افسرلرده آذربایجاندا باشلانماقدا
اولان ساحلی عصیان کماکه گلدیلر. آذربایجاندا باشلانان حرکتی
یالنیر ملی حرکات آدلانیرماق اولمار. او عین زماندا درین صنفی مبارزه ماهیتینه
مالک ایدی.

حزب توده ایرانین مرکزی کمیته سی ایله آدف مرکزی کمیته سینین
مصلحتی اساسیندا فدائی دسته لرینین حربی هجوم تاکتیکینین حاضرلانماسیندا فدائی
باشچیلارینا کمک ائتمک ایچون آزادیخواه افسرلر تشکیلاتینین عضولریندن تقریبا
۳۰ نفر آذربایجانا گلدی (۳). بونلاردان عظیمی، آذر، قاضی اسداللهی،
مرتضوی، محمد آگهی، میلانیان و باشقالارینین آدینی گوسترمک اولار (۴). همین
افسرلر ساحلی عصیانین حاضرلانماسیندا آذربایجاندا یارانمیش فدائی دسته لرینده
یاخیندان کمک ائدیلدیلر. بئله که، عظیمی و موسوی مراغه و میانلو آبدان کبیرینین رهبرلیگی
آلتیندا تشکیل ائدیلمه یه دسته لرینده کمک ائتمه لی ایدی (۵). میلانیان، مرتضوی،
مشکین شهرین، میلانیان و قاضی اسداللهی ارومیه نین، محمد آگهی سراب و
قاراداغین، مرتضوی میانه و زنجانین آزاد ائدیلمه سینده، باشقا افسرلر ایسه
معین ولایتلرده فدائی دسته لرینین هجوم عملیاتلاریندا یاخیندان اشتراک ائدیلدیلر.
خراسان عصیانیندا اشتراک ائتمیش اولان افسرلردن بیر عده سی حزب توده
ایرانین مصلحتی ایله آذربایجانا گلیب و حرکاتین اوللرینده باشقا آدلارلا فدائی لرله
بیرلیکده حرکاتدا اشتراک ائدیلدیلر (۶).

فریدونی هدایت اله افسرلرین آذربایجانا گلمه سینین سببلرینی معین لشدیرمه که
چالیشاراق یازیرکه، حیثیتلری ناپدالانان افسرلر هر جور چتین لیکله قارشیشیب.

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۵، (۳۰۴).

۲ - «کتاب سیاه»، تهران، ۱۳۳۴، ص. ۳۷.

۳ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۳۲.

۴ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا نمره ۱۵، ایش ۲، ص. ۴۰.

۵ - ینه اورادا.

۶ - ینه اورادا.

جانادویموش، چیخیش یولونو یالنیز آذربایجان حرکاتیندا گوروب اوناقوشولموشلار (۱).
دوغرودان دا اونلار وطن حیثیتی نین تاپدالانماسینا دوزه بیلمه دیلر.

ایران دولتی طرفیندن کرمان زندانیندا حبس اولان انقلابچی افسرلر ملی حکومتین یارانماسینی و اونون قارشیا قویدوغو تدبیرلری، خصوصیله ۱۹۴۵-نجی ایل دسامبر آیینین ۱۲ - ده قبول اولونموش قرار اساسیندا آذربایجان خلق قوشونون یارانماسینی بویوک سئوبنجله قارشیلاییب، خلق قوشونوندا اشتراك ائتمک ایچون آدف - یه گیزلی مکتوبلا مراجعت ائتدیلر (۲). همین مکتوندا بیله یازیلیردی: «ایران ارتجاعی طرفیندن حبس ائدیلمیش بیز افسرلر آذربایجان خلقینین اراده سی ایله تشکیل اولونان خلق قوشونلارینی اوره کدن تبریک ائدیریک. ایران حکومتی طرفیندن حبسه آلینمیش بیز آزادیخواه افسرلر آذربایجان خلق قوشونلارینین تشکیلینی ایران آزادلیغینین ضامنی و استنادگاهی حساب ائدیریک... آذربایجان خلقینین ساحلی قوه لری سیراسیندا خدمت ائتمکی بیز ئوزوموزه وطنپرورلیک بورجو بیلیریک و بونا گوره ده بیزلری همین خلق قوشونلاری سیراسینا قبول ائتمه گینیزی خواهش ائدیریک...» (۳).

انقلابچی افسرلر آدف-نین قارشیا قویدوغو بوتون تدبیرلرین حیاتا کچیر- یلمه سینی ئوزلرینه شرفلی بیر ایش حساب ائدیر و حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا آذربایجانا گلمه خبرینی بویوک راضیلیقلا قارشیلادیلار. اونلار حبسن آزاد ائدیلیکده درحال آذربایجانا گلیب خلق قوشونوندا ناموسلا اشتراك ائتدیلر (۴).

آذربایجان فدائیلرینه و خلق قوشونون یارانماسینا کمک ائتمک ایچون حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا آذربایجانا گلن «آزادیخواه افسرلر» تشکیلاتینین عضولرینی بیرنچه قروپا بولمک لازمدیر:

۱ - خراسان عصیانیندا اشتراك ائده نلر.
۲ - حزب توده ایرانین مرکزی کمیته سینین گوستریشی اساسیندا ایران اوردوسونو ترك ائدیپ آذربایجان فدائیلری ایله بیرلشن افسرلر.
۳ - کرمان زندانیندا سرلشگر ارفع طرفیندن حبس اولان و افکار عمومی نین تضییقی نتیجه سینده سرلشگر رزم آراء دورونده حبسن آزاد اولوب، گیزلی صورته آذربایجانا گلن افسرلر.

۱ - فریدونی هدایت اله حکیم الهی، «شهر دموکرات»، تهران، ۱۳۲۶، چاپ دوم، ص. ۱۵.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۷، نمره ۱۱۱۱.

۳ - ینه اورادا.

۴ - «آذربایجان روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۸، نمره ۱۸۶.

۴- آذربایجان یادگانیندا خدمت ائدن افسرلر، ونلاردان بعضی لری آذربایجاندا اولان قوشونون تسلیم اولماسیندا و بعضی ساری معلوماتلارین فدائیلره وئريلمه سینده فعال اشتراك ائدن و قوشون تسلیم اولاندان سونرا خلق قوشونوندا قالان افسرلر دیر. همین افسرلر فدائی تشکیلاتینین یارانماسیندا نه اینکه جانلی قوه ایله، هم ده پول، سلاح وسایر حربی لوازماتلا فدائیلره کمک ائدیردیلر. بو حقه «سازمان امنیت» طرفیندن نشر اولونان «قارا کتاب» دا یازیلیر: «پیشه وری نین رهبرلیگی آلتیندا یارانان آدف «آزادیخواه افسرلر» تشکیلاتینین قوه سیندن مستقیما کمک آلیر و افسرلر تشکیلاتی حربی کادرلارلا، سلاح و حربی نقشه لرین وئريلمه سی ایله اونلارا کمک ائدیردیلر» (۱). همین افسرلر هر آی فدائی دسته لرینه کمک مقمذیله مین تومن پول گوندیریدیلر (۲). آذربایجان ملی حرکاتیندا اشتراك ائتمک ایچون یالنیز باشقا شهرلردن ۱۶۰ نفره قدر افسر گلیمشدی (۳). بوندان علاوه آذربایجاندا اولان دولت قوشونو تسلیم اولاندان سونرا اونون ۲۳۰ نفره قدر افسری و گروهبانی ملی قوشوندا قالب خدمت ائتمگی خواهش ائدیله (۴). ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۳۰ - دا ایران قوشونوندا خدمت ائدن افسرلرین ۱۲۰ نفرینین اشتراکیله تبریز شهرینده ملی مجلس بیناسینین قارشیسیندا بویوک بیر میتینگ اولدو. همین میتینگده ملی حکومت طرفیندن یارادیلان خلق قوشونونون نماینده سی چیخیش ایدرهک، ملی حکومتی قوروماغین ماهیتینی اونلارا ایضاح ائدی. میتینگده اشتراك ائدن افسرلر چیخیش ائدیب آذربایجانین مختاریتینه و ملی مجلسین قانونلارینا صادق قالمالارینا آند ایچدیله و خلق قوشونلاری سیرالارینا داخل اولدولار.

۱۹۴۶ - نجی ایل ژانویه آیینین ۱۳ - ده ارومیه ده یئرلشن دولت قوشونوندا خدمت ائدن کرد، آسوری، ارمنی، فارس و آذربایجانلی گروهبان و افسرلردن ۳۱۶ نفر ملی حکومتین خلق قوشونلاری وزیرلیگینه عریضه ایله مراجعه ائدهرک خلق قوشونوندا خدمت ائتمه لرینه اجازه وئريلمه سینگی خواهش ائدیله (۵). آذربایجاندا اولان آزادیخواه افسرلرین دولت قوشونونون ترك سلاح ائدیلمه سینده مهم رولو اولموشدور.

مترقی افسرلرین آذربایجانا گلمه سینین بویوک اهمیتی وار ایله، اونلارین آذربایجانا گلمه سی دولت قوشونونون افسرلری آراسیندا آزادلیق فکرینی

-
- ۱ - «کتاب سیاه»، تهران، ۱۳۳۴، ص. ۳۷.
 - ۲ - ینه اورادا، ص. ۲۹۴.
 - ۳ - سپان نجفقلی، گوستریلن اثر، ص. ۲۲۰.
 - ۴ - ینه اورادا، ص. ۱۳۲.
 - ۵ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۰۰.

اویاتماقلا ایران اوردوسونو سارسیدیدی. سید جعفر پیشه‌وری همین افسرلرین خدمت‌لرینی نظره آلاراق ۱۹۴۶ - نجی ایل مارس آییندا نوروز بایرامی مناسب‌تیله تبریزده تشکیل اولان طنطنه‌لی اجلاسدا دئمشدیر: «آذربایجان خلقی بو افسرلرین صمیمیت و فداکارلیقلارینی هئچوقت اونوتمایاجاقدیر» (۱). سید جعفر پیشه‌وری همین طنطنه‌لی اجلاسدا ئوز الی ایله افسرلرین دوشونه «۲۱ آذر» مدالی تاخیب اولناری تبریک ائتدی (۲).

آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین رهبرلیگی آلتیندا باشلانان ملی حرکاتا «ایران آزادیخواه افسرلر» تشکیلاتینین بویوک حرمت و اعتمادی وار ایدی. ایران خلفینین ملی قهرمانی خسرو روزبه حربی محکمه‌ده دشمنلرین بهتانلارینی آلت-اوست ائده‌رک دئمشدیر: «۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایللرده باش وئرمیش آذربایجان و کردستان حرکاتینین اصلا تجزیه‌طلب‌لیک جهتی اولمامیش و حتی، عکسینه، بیزیم ملی آزادلیق و استقلالیمیزین ساخلانیماسینا. قورونماسینا و محکم‌لنمه‌سینه سبب اولموشدور» (۳).

خسرو روزبه حربی محکمه‌ده آذربایجان خلقینین ملی نهضتی حقیقنده وئرین سئواللارا جواب اولاراق دئمشدیر: «پیشه‌ورینین عملی بوتون ئولکده حیاتا کچیریلمه‌لی اولان عموم ایران انقلابینین بیر حصه‌سی و مقدس بیر عصیان اولموشدور» (۴). خسرو روزبه قید ائدیر که، حزب توده ایرانین حربی تشکیلاتینا داخل اولماق ایسته‌ین هر بیر افسر «آذربایجان نهضتینی ایرانین منافعه‌نه اویغون حساب ائتسه ایدی او، حربی تشکیلاتین عضوی اولای بیلردی» (۵).

بورادان آیدین اولور که، حربی تشکیلاتا عضو اولان افسرلر آذربایجاندا باشلانان ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایللر حرکاتینی بوتون ایران خلقلرینین آزادلیغینین ضامنی حساب ائدیپ اونون غلبه‌سی اوغروندا هر جور فداکارلیق ائتمگه حاضر ایدیلر.

حزب توده ایرانین جوانلار تشکیلاتینین اورقانی اولان «رزم» روزنامه‌سی آذربایجان و کردستاندا ملی حکومت قورولماسینین ۵ - نجی ایلدونومونه حصر ائدیگی مقاله‌سینده انقلابچی افسرلرین آذربایجان خلقی ایله بیرلیکده دشمنه قارشلی ووروشوب شرافتله ئولمه‌لرینی قید ائده‌رک یازیردی: «دوغرونداندا شرافتلی افسر و سربازلار بویوک آذربایجان خلقینین نهضتیندن باشی اوجالیقلا چبخاراق

۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۷۶۷.

۲ - ینه اورادا، ص. ۷۷۲.

۳ - خسرو روزبه: «حربی محکمه‌ده». آذربایجان نشری، مقدمه، ص. ۶.

۴ - ینه اورادا، ص. ۱۴۵.

۵ - خسرو روزبه «حربی محکمه‌ده» «آذربایجان» روزنامه‌سینین نشریه‌سی، ص. ۱۴۵.

ئوز وظيفه لرینی لياقتله يئرینه يتيرديلر. اونلار آذربايجاندا فعله – کندلی قوشونونون سیرالاريندا دایاناراق سون نفسلرینه قدر، دار آغاجلارینا و اعدام میدان- لارینا قدر خلقه صادق قالاراق آزادلیق اوغروندا جان وئرديار» (۱).

آذربايجان خلقینین ملی نهضتی عین زماندا خلقلر دوستلوغونون ان پارلاق صحیفه لریندن بیریدیر. ئوز طالعینی آذربايجان خلقینین طالعی ایله بیر یئرله باغلايان فارس، کرد، ارمنی و آسوری خلقلرینین یوزلرله نماینده لرینین ده ئوز بیلک و گوجلرینی ملی حکومتین محکم لئمه سی یولوندا صرف ائتمه لری، آذربايجان خلقینین انقلابی نائلیتلرینی سون قطره قانلاری قالانا قدر مدافعه ائتمه لری ایران خلقلری دوستلوغونون پارلاق نمونه سیدیر. آذربايجان خلقینین آزادلیغی یولوندا ۲۷ نفر آذربايجانلی، فارس، کرد، ارمنی، آسوری افسرلرینین ئولوم قارشیسیندا بئله آذربايجان ملی سرودونو اوخومالاری، حسین کوبال، غلامرضا دبیرنیا، ابوالقاسم عظیمی، محمود قاضی، محمد آگهی، یوسف مرتضوی، رندیان، حسین قاسمی، جعفر سلطانی آزاد، احمد جودت، غلامحسین ناصری، حسین ظهیری، یحیی شیخی و باشقا افسرلرین، آرسن شاخییان، دانیل یوشی آ، آرشاق، هوسپ هوسپیان، بابا داریوش، یولیوس یونان، ویاسون سرکیس و باشقالارینین واحد سنگرده شوید اولمالاری خلقلر دوستلوغو تاریخینده قیزیل خطلرله قید ائدیلمیشدیر (۲).

- ۱ – «آذربايجان» روزنامه سی، ۳ – نجو دوره، ۱۳۳۰، نمره ۳۶۴.
- ۲ – «آزادلیق یولونون مبارزلری»، «آذربايجان» روزنامه سینین نشریه سی، بیرینجی جلد، ۱۹۶۲، ص. ۵۴ – ۵۸.

او چو نجو فصل

آذربایجان ملی حکومتین قورونوب محکملمه سی اوغروندا فدائیلرین مبارزه سی

الف - فدائی دسته لرینین واحد تشکیلاتدا بیرلشدیریلمه سی و اونلارین فعالیتی

فدائی دسته لرینین مقاومتی نتیجه سینده دشمنین انقلابی غفلتا بوغماق نقشه سی بو شا چیخدی. ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۲۰ - نه قدر فدائی دسته لری آذربایجانلی تهران قوشونلاریندان تمیزله دی (۱). دولتین آذربایجاندا ساخلادیغی ۱۸ مینه قدر حربی قوللوقچوسو اولان حمه لر ترک سلاح اولونماقلا، کلی مقداردا سلاح وسایر حربی لوازمات فدائیلرین اختیارینا کچدی (۲). لاکن مرکزی دولت خلقین امنیتینی پوزماق، دیگر طرفدن آذربایجاندا ناراضیلیق یاراتماق ایچون ارزاقی داشیب آپارماغا چالیشردی. هم ده بو زمان امپریالیستلر و داخلی ارتجاع آذربایجاندا باشلانان ملی آزادلیق حرکتینی بوغماغی ایران دولتیندن طلب اندیردیله (۳). بو زمان ان چتین آنلار ایدی. هله ده آذربایجانین بعضی بخشلرینده: قاراداغ، خمه، افشار و باشقا ولایتلرین مرتجع خانلاری سلاحی یئرله قویماق ایسته مبردیله. اونلار کردستان سرحدینده یئرلشن ۴ - نجو لشکرده هر جور یاردیم آلیب فدائیلره قارشلی هجوم حاضرا شیردیله (۴). بو دسته لره امپریالیستلر و ایران ارتجاعی تهراندا یارانان «فداکاران آذربایجان» آدلی مرتجع تشکیلات واسطه سیله هر جور کمک اندیردیله. بئله بیر شرایطده ملی حکومت خلقین امنیتینی قوروماق مقصدیله دولت املاکینا خور باخانلارا، خصوصیه ملی حکومتین محکم لئمه سینه قارشلی ئولکده اغتشاش سالانلارا قارشلی جدی مبارزه آپارماغی فدائی دسته لرینه امر ائتدی (۵).

بئله بیر چتین شرایطده فدائیلری واحد مرکزده بیرلشدیرمک ضروریتی قارشیدا دورودو. ملی حکومتین برنامه سینین ۷ - نجی ماده سینده قید اولونوردو:

- ۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۲۴، نمره ۷۹۸.
- ۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۸۴.
- ۳ - ینه اورادا، نمره ۷۰.
- ۴ - «شهریورین اون ایکیسی»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۷۸.
- ۵ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۸۰.

«مختاریتیمیزی، ملی مجلسیمیزی و ملی دولتیمیزی قوروماق و اونون گلهجگینی تامین ائتمک ایچون کندلرده و شهرلرده یارانان فدائی دستهلرینی بیر مرکز اطرافیندا بیرلشدیرمک، ملی خلق قوشونو وجوده کتیرمک و بو قوشونون، ینی سلاح ایله تجهیز اولونماسی ایچون جدی تدبیرلر کورمک لازمدیر» (۱). بونون اساسیندا ۱۹۴۵ – نجی ایل دسامبر آیینین ۱۲ – ده ملی مجلسین اجلاسیندا خلق قوشونلاری وزیرلیکینین یارانماسی تصدیق اولوندو.

۱۹۴۵ – نجی ایل دسامبر آیینین ۱۷ – ده خلق قوشونلارینین سیرالارینی محکم لندیرمک مقصدیله کونوللو فدائیلر توپلانماسی حقیقنده خلق قوشونلاری وزیرلیگی طرفیندن اعلان درج اولوندو (۲). فدائیلرین سیرالارینا کونوللولورین قبول ائدیلمهسی آشایداکی شرطلر اساسیندا اولمالی ایدی:

۱ – کونوللو فدائیلرین ۲۲ – دن آز و ۲۵ – دن چوخ یاشی اولمالی.

۲ – ساغلام اولمالی.

۳ – خلق قوشونونون اساسا ترکیبی آزادلیق یولوندا مبارزهیه حاضر اولان

فدائیلردن تشکیل اولونور (۳).

ملی حکومتی یاراتماق اوغروندا گیزلی صورتده سلاحا ساریلیب فدائی دستهلرینده اشتراک ائدهنلر فرقه نین فعال عضولری ایدیسه، ایندی کونوللو صورتده خلق قوشونلارینا داخل اولان فدائیلر ده اساس اعتباریله فرقه نین عضولری ایدی. ملی حکومتین ساحلی قوه لری خلق قوشونلاری آدلانیردیسا، لاکن فدائیلر ئوز آدیننی ساخلا بیردی. فدائی دستهلرینین خلق قوشونلاری وزیرلیکینین رهبرلیگی آلتیندا واحد تشکیلاتدا بیرلشدیریلمهسی مقصدیله تدبیرلر کورولدو (۴). آذربایجان ملی مجلسی ۱۹۴۵ – نجی ایل ۲۱ دسامبر تاریخلی اجلاسیندا آذربایجان خلق قوشونلاریننی تشکیل ائتمک حقیقنده قانون قبول ائتدی (۵). خلق قوشونونون یارانماسیله علاقه دار مسئله لری مذاکره ائتمک ایچون آدفنن مرکزی کمیته سی ۱۹۴۶ – نجی ایل ژانویه آیینین ۲۶ – دا ئوزونون ۳ – نجو پلنومونو کچیردی. پلنومون قرارینین ۱۰ – نجو ماده سینده قید ائدیلمدی: «پلنوم آزادلیق دشمنلری طرفیندن گوندن – گونه آرتماقدا اولان خطر و تهدیدی نظره آلیب چوخ تز بیرزماندا قوشون تشکیلاتینین منظم حالا دوشمه سیننی، فدائی دستهلرینین تدریجله رسمی قوشون تشکیلاتینا چوریلمه سیننی و عمومیتله ساغلام و سلاح گوتورمکه لایق اولان بوتون

۱ – ینه اورادا، نمره ۷۸.

۲ – ینه اورادا، نمره ۸۰.

۳ – ینه اورادا، نمره ۸۴.

۴ – «قیزیل صحیفه لر»، تبریز؛ ۱۳۲۵، ص. ۴۲۴ – ۴۳۵.

۵ – «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ – نجو دوره، ۱۳۳۶، نمره ۹۷۳.

وطنداشلارین ملی قوشوندا اشتراکینی ملی بیر وظیفه اولاراق تامین ائدیلمه‌سینی ملی دولتین طلب ائدیر» (۱).

فدائی دسته‌لرینین واحد تشکیلاتدا بیرلشدیریلمه‌سی ایله علاقه‌دار ملی حکومتین ۱۹۴۶ - نجی ایل فوریه آیینین ۶ - دا کچیریلن اجلاسیندا قید اولونوردو: «ملی دموکراتیک آزادلیغیمیزی ئوز قانی ایله تامین ائتمیش فدائیلریمیزین قهرمانلیق خدمت‌لرینی آذربایجان خلقی و عزیز وطنیمیز هئچ بیر زمان یاددان چیخارمایاجاقدیر... وطنیمیزین گله‌جگی و خلقیمیزین امنیتینین مدافعه اولونماسی فدائی تشکیلاتینین قورولوشونو منظم حالا سالماغی بیزدن طلب ائدیر» (۲). همین اجلاسدا آشاغیداکیلار قرارا آیینمیشدیر:

۱ - فدائیلردن خصوصی دسته‌لر آیریلیمیش. تاممیله قوشون نظام-انتظامی ایله سلاح آلتیندا و معین یئرلرده ساخلانماسی حقیقنده خلق قوشونلاری وزیرلیگینین وئردیگی برنامه تصدیق ائدیلسین. وطنیمیزین منظم خلق قوشونلاری دوزه‌لنه قدر امنیتین مدافعه‌سی و سرحدلرین قورونماسی همین دسته‌لره تاپشیریلسین.

۲ - خلق قوشونلاری وزیرلیگی ۱۵ گون مدتینده منظم فدائی دسته‌لرینین داخلی نظامنامه‌سینی و تعلیم - تربیه قایدالارینی معین ائدیب حکومتین تصدیقینه وئرسین.

۳ - بوتون فدائی دسته‌لرینین واحد بیر تشکیلاتدا بیرلشمه‌سی ایچون یئرلرده فرقه. حکومت و فدائی باشچیلاریندان عبارت کمسیون یارانیب. فدائی سیرالارینا کونوللولوری قبول ائتمک. ملی حکومتین یارانماسیندا اشتراک ائدهن یاشلی و عائله وضعیتی اونون قوشوندا قالماسینا امکان وئرمه‌ین فدائیلرین ئوز سلاحلاری ایله ائوینه بوراخیلماسی. اونلارین دقیق سیاهیلارینین ساخلانماسینی همین کمسیون معین ائتمه‌لیدیر.

۴ - منظم فدائی دسته‌لرینه و یئرلی امنیت اداره‌لرینه جلب ائدیلمن فدائیلرین بوتون یاشاما خرج‌لرینی ملی حکومت ئوز اوزرینه گوتورور. هر بیر فدائی‌یه خلق قوشونلاری وزیرلیگینین قویدوغو قانونا اساسا معین نورم ایله گونده ۳ دفعه یمک و استراحت ایچون یئر. یاناچاق و پالتار وئریلمه‌لیدیر.

۵ - خلق قوشونلاری وزیرلیگی بش گون مدتینده منظم فدائی دسته‌لرینین مخارج بودجه‌سینی حکومته تقدیم ائتمه‌لیدیر.

«آذربایجان ملی حکومتینین باش وزیر

سید جعفر پیشه‌وری» (۳).

۱ - «آذربایجان روزنامه‌سی ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۱۴.

۲ - «ارومیه» روزنامه‌سی، ارومیه، ۱۳۲۴، نمره ۵.

۳ - ینه اورادا.

آیدین مسئله ایدی که، فدائیلرین اوستون قوهسی نتیجه سینده موقتی سوسماغا مجبور اولان مرتجعلر اوزون مدت راحت اوتورما یا جاقدیلار. بوندان علاوه ایران ارتجاعی و خارجی امپریالیستلرین آذربایجان خلقی علیهمنه فتنه لر توره ده- جکلری ده شبهه سیز ایدی. بوتهلکه نی نظره آلاق ملی حکومت یارانان گوندن فدائی دسته لرینی متشکل حالا سالماغی ئوز قارشیسینا وظیفه قویموشدو.

خلق قوشونلارینا کونوللو فدائیلرین چاغیریلما سینی نظره آلاق ملی مجلسین ۶ فوریه ۱۹۴۶ - نجی ایل تاریخلی قراری ایله علاقه دار ملی حکومت و فرقه رهبرلریندن بیر چوخو یئرلره گوندریلدی (۱). اونلار یئرلرده یارانان کمسیون ایله بیرلیکده خلق قوشونون یارانماسی و فدائیلرین واحد بیر مرکزده بیرلشدیریلمه سی ضرورتینی بعضی فدائیلرین ائولرینه بوراخیلما سی سببلرینی خلق کتله لرینه ایضاح ائتمه لی ایدیلر. چونکه یاشلی و کندتصرفاتی ایله مشغول اولان فدائیلرین هامیسینین خلق قوشونوندا قالماسینا هم ملی حکومتین منعیف اقتصادیات، هم ده اونلارین ئوز عائله وضعیتینی امکان و ئرمیردی. بونولا برابر خلق قوشونوندا گنجلرین جلب ائدیلمه سی ضروری ایدی.

ملی حکومتین قارشیسیندا دوران اساس وظیفه الده ائدیلمیش آزادلیقی ساخلاماق، آذربایجانین سرحدلرینی قوروماق و داخلده امنیت یاراتماق ایدی. اونا گوره ده سلاح آلتیندا اولان فدائیلرین بیر حصه سی ملی قوشون تشکیلاتیندا خلق قوشونلاری وزیرلیکینین نظارتی آلتیندا ساخلاندی. فدائیلرین ایکینجی حصه سی ایسه شهرلرین، قصبه لرین امنیتینی قوروماق ایچون نظمی اداره لرینده و ئولکه نین تهله کسه یزلیک ایشلریله مشغول اولان اداره لرده خدمت ائتمکه گوندریلدی. یاشلارینین چوخلوغو ایله علاقه دار اولاراق فدائیلرین بیر حصه سی ده ائولرینه بوراخیلدی. دئمک اولارکه، فدائیلر ایلك آیلاردا خلق قوشونون اساس حصه سینی تشکیل ائدیردیلر. ائولرینه بوراخیلان فدائیلر ایسه ئوز سلاحلاری ایله ملی حکومتین چاغیریشینا همیشه حاضر اولمالی ایدیلر.

بو زمان فدائیلری ارزاق، گیئیم و سوراتلا تامین ائتمک ایچون بیر سیرا چتین لیکلر میدانا چیخدی. لکن آذربایجانین فعله منفی، خصومیه تبریز فعله لری بئله بیر چتین وقتده فداکارلیق گوستره رک ملی حکومتین رهبرلیگی آلتیندا باغلانمیش مؤسسه لری ایسه سالیب فدائیلره پالتار، آیاق قابی حاضر لایب جبهه لره گوندردیلر. آذربایجان کندیلری ایسه فدائیلری آذوقه ایله تامین ائدیردیلر. بونلارین نتیجه سینده آز بیر زماندا فدائی دسته لری سلاحلی قوشون حالینا دوشوب خلقین الده ائدیگی نائلیتلری مدافعه ائتمکه باشلادیلار. ۱۹۴۶ - نجی ایل مارس آیینین ۲ - دن

باشلا یاراق آذربایجانین بوتون منطقه لرینده خلق قوشونونا کونوللو فدائی یازماق ایچون میتینگلر کچیریلدی. نتیجه ده اون گون عرضینده خلق قوشونلارینین سیرالارینا کونوللو اولاراق داخل اولماق ایچون ۱۵ مین نفر عریضه وئردی (۱). میتینگده چیخیش ائتن بیر قوجا کیشی دئمیشدی: «منیم ۴ اوغلوم واردیر، من ۴ اوغلوم ایله برابر وطنی مدافعه ائتمک ایچون خلق قوشونلارینا داخل اولوب ئوز جانیمیزدان کئچمگه حاضریق» (۲).

۱۹۴۶ - نجی ایل مارس آیینین ۳ - ده ارومیه شهرینده ۲۰ میندن آرتیق میتینگ اشتراکچیلاری جوانلارین خلق قوشونلاری سیرالارینا داخل اولماسی باره ده ملی حکومتین قرارینی بویوک سئوینججه قارشیلادیلار. اونلارین آذربایجان ملی حکومتینین باش وزیر پشهورییه گوندردیکلری تلگرافدا دئییلیردی: «ملی آزادلیغیمیزی و مختاریتیمیزی قوروماغا بیز ارومیه ولایتینین بوتون اهالیسی قادینلی، کیشیلی، دین و ملی فرق اولمادان ارمنی، آسوری، کرد و آذری خلقلری واحد بیر قوه اولاراق هامیمیز حاضریق» (۳).

میتینگده آسوری نماینده سی دکتر ملکوم چیخیش ائده رک بئله دئدی: «ملی حکومت آسوری لرین حقوقونو برپا ائتمکله، ناموسلارینی حفظ ائدیپ و اونلارین انکشافی ایچون هر جور شرایط یاراتمیشدیر. من ده اوجا سسله دئییرم که، آسوری ملتی جان و مال ایله ملی حکومتین وارلیغینی قوروماغا حاضر دیر» (۴). اردبیل و اهرده خلق قوشونلارینین یارانماسی مناسبتیله مارس آیینین اوللرینده میتینگلر کچیریلیمیشدیر (۵). اهرده اولان میتینگده فاطمه ابراهیم قیزی و بئکیم خاصی آدلی قادینلار چیخیش ائتمیشلر. اونلاردان بیری بئله دئمیشدیر: «جوان دولتیمیزی مدافعه ائتمک ایچون ایکی نفر اوغلانلاریمی سلاح گوتورمگه و کونوللو فدائی سیراسینا وئرمک حاضرام» (۶). میتینگدن سونرا خلق قوشونلاری سیراسینا داخل اولماق ایچون کونوللو اولاراق ۵۷۰ نفر عریضه وئرمیشدی (۷). ۱۹۴۶ - نجی ایل مارس آیینین اوللرینده آستارا، میانه، خامنه و سایر یئرلرده بویوک میتینگلر کچیریلیب خلق قوشونلارینین یارادیلماسینی آلقیشلاماقلا اونون سیرالارینا داخل

۱ - «آزاد ملت» روزنامه سی، تبریز، ۱۳۲۴. نمره ۵.

۲ - ینه اورادا.

۳ - «ارومیه» روزنامه سی، ارومیه، ۱۳۲۴. نمره ۱۲.

۴ - ینه اورادا، نمره ۱۳.

۵ - «آزاد ملت» روزنامه سی، تبریز، ۱۳۲۴. نمره ۵.

۶ - ینه اورادا.

۷ - ینه اورادا.

اولماق ایچون کتلهوی صورتده عریضه لر وئریلدی (۱). قاراداغ ولایتینین زرنیگاب کندینین ساکنی ضیائی نجف اوغلی مارس آیینین ۳-ده کونوللو فدائی قبول ائدن کمسیونون اهرده یئرلشن اداره سینه گئیب خواهش ائتمیشدیر: «منیم یلدی اوغلوم وار، هامیسنی بو محترم ینی یارانمیش دولته قربان وئیرم: هامیسی لایق اولسا بو ملی وظیفه ده خدمت ائتمگه قبول ائدین» (۲). خلق قوشونلاری سیرالارینا چاغیریش ایله علاقه دار اردبیلده کچیریلن میتینگده اشتراک ائدن ۷۰ یاشلی قوجالار: امام علی علی اوغلو و میرعلی حکیمی کونوللو فدائیلر سیراسینا داخل اولماغی خواهش ائدیلر. بو زمان میتینگده اشتراک ائدن آدف مرکزی کمیته سینین تبلیغات شعبه سی مسئولوزین العابدین قیامی ئوز چبخشیندا اونلارین یاشلاریله علاقه دار قانون اساسیندا خلق قوشونلاریندا اشتراک ائتمه لرینین ممکن اولمادیغینی بیلدیردیکده، قوجالار بونا جلی اعتراض ائدیلر (۳). قوجالارین طلبی اساسیندا نهایت، ملی حکومت و فدائی تشکیلاتی اونلارین خواهشینا قبول ائتدی. اردبیل ولایتینین فدائی فرمانده لیگی قوجالارین هر ایکسینی استثناء اولاراق خلق قوشونلاری سیراسینا قبول ائتدی. بو زمان آذربایجان قادینلاری دا ملی حکومتی قوروماق ایچون حاضر اولدوقلارینی بیلدیردیلر. مثال ایچون آذربایجان قادینلاریندان بیر یازیردی: «من قیصر مقدمی آدف – نین ۱۰۵۶۸ نمره لی فرقه بلیطینه صاحب اولان بیر عضو کیمی آذربایجانین مختاریتینی قوروماق ایچون وزیرلیکن خواهش ائدیرم اجازه وئرسیز فدائیلر کیمی حربی خدمته مشغول اولوم، سرباز پالتاری گئیب وطنیمیزین استقلالیتینی مدافعه ائدیم» (۴). همین قادینین عریضه سی ایله علاقه دار باش وزیر پیشه وری آشاغیداکی امری: «خلق قوشونلارینا، خانم قیصر مقدمینی کونوللو خلق قوشونلاری سیراسینا قبول ائدین. بو خانم «بیرینجی کونوللو» افتخاری فدائی آدینا مالک اولور» (۵).

آرتماقدا اولان تهلکه ایله علاقه دار ۱۹۴۶ – نجی ایل مارسین ۲۳ – ده آدف-نین مرکزی کمیته سینین گوستریشینه اساسا بوتون فرقه عضولری، کیشی، قادین، فوجا و جوان هامی حربی تعلیمات کچمه لی ایدی (۶). حربی تعلیمات بوتون آذربایجاندا حیاتا کچیریلدی. یالنیز تبریز شهرینده بیر آی عرضینده ۳۰۷۴ نفر

۱ – «آزاد ملت» روزنامه سی، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۶.

۲ – ینه اورادا، نمره ۷.

۳ – «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ – نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۵۳.

۴ – ینه اورادا، نمره ۱۳۷.

۵ – ینه اورادا.

۶ – ینه اورادا، تبریز ۱۳۲۵، نمره ۱۶۸.

کیشی و ۳۰۹ نفر قادین حربی تعلیماتدا اشتراك ائتمیشدیر (۱). ائلهجهده آذربایجانین باشقا شهر و کندلرینده حربی تعلیم کچیریلیردی. میانه محلی کمیته سینین حسابیندا اولان کاغذکنان کورچیک فرقه تشکیلاتیندا بیر هفته عرضینده فرقه نین عضولریندن ۱۵۰۰ نفر کیشی و قادین حربی تعلیمات کچیرمیشدیر که. تعلیمین بیرینجی حصه سینده حربی معلومات دوری. ایکینجی حصه سینده ایسه آتیجیلیق و نشان وورماق دورو باشا چاتدیریلیمیشدیر (۲).

ملی حکومت بیر طرفدن فدائی دستهلرینی و ائله تشکیلاتدا بیرلشدیریر. منظم خلق قوشونونو یارادیر. دیگر طرفدن آذربایجانین مختلف ولایتلرینده هله ده ملی حکومته تابع اولمایان سلاخلی فتودال و خانلارا قارشی مبارزه نی تشکیل ائدیردی. ملی حکومت قورولاندان سونرا قارداغ محالیندا کندلیرلرین ائوینی غارت ائدیبناموسوناتجاوزائدن عبداله خان، صمدخان، حسنخان، مطغی خان و باشقالارینین سلاخلی قوه لری اوزرینه فدائیلرین هجوموباشلانندی. بیرنچه استقامتده محمد آگهی نین رهبرلیک ائتدیگی قارداغ فدائیلرینین و اونلارا کمکه گلیمیش مرند فدائیلرینین هجومو نتیجه سینده ۱۹۴۶ - نجی ایل فوریه آیینین ۱۱ - ده فدائیلر طرفیندن قارداغ خانلارینا باشچیلیق ائدن عبداله خان و اونون ۴۰ نفر سلاخلی دسته سی اسیر آئیندی (۳). خانلارا قارشی ووروشدا ۴ نفر: بشیر، نووی، شیرین دل، ابراهیم آدلی فدائیلر ئولدو و خاکی پور بخشعلی یارالانندی (۴). خانلارین فدائیلر طرفیندن یاخالانماسیله علاقه دار قارداغ اهالیسی ئوزلرینین تشکر و راضیلیقلارینی تلگراف ایله باش وزیر پیشه ورییه و خلق قوشونلاری وزیرلیکینه بیلدیردیلر.

ملی حکومت علیهینه سلاخلی مبارزه آپارانلارا قارشی آذربایجان ملی مجلسی ریاست هیئتینین ۱۹۴۶ - نجی ایل ۱۶ فوریه تاریخلی تصدیق ائتدیگی قانونا اساسا (۵) ۱۹۴۶ - نجی ایل فوریه آیینین ۲۵ - ده قارداغ خانلارینین صحرائی محکمه یه وئریلمه سینین بوتون قارداغ ولایتی، خصوصیه کیوان، منجوان، محمد خانلو، کلپیر، دیزمار و مئشه پارا محاللارینین زحمتکشلری آلقیشلادیلار و اونلارین آغیر جزالانماسینی ملی حکومتدن خواهش ائتدیلر. صحرائی محکمه میرصمد خان، حسنخان، رضاقلی خان، موسی خان و طالب خانی ئولوم جزاسینا، باشقالارینین مختلف حبس جزالارینا محکوم ائیندی (۶).

۱ - ینه اورادا. نمره ۱۹۶.

۲ - ینه اورادا. نمره ۲۱۰.

۳ - ینه اورادا. نمره ۱۲۴.

۴ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا نمره ۲۶. ایش ۲. ص. ۲۰.

۵ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، ۱۳۲۴، نمره ۱۳۱.

۶ - ینه اورادا. نمره ۱۳۵.

اٹلہجدهه بو زمان «چاردوغلو» محالینین سایین قلعه و هولاسو بخش لری فدائیلر طرفیندن آزاد اولاندان سونرا افشار فئودالی اولان صمدخان افتخاری ملی حکومتہ قارشی گیزی صورتده یمین لشکر و باشقا مرتجع خانلار ایله علاقه یارادیب هجوم حاضرلاشیردی. اولنلارین اساس نقشهسی سایین قلعه یاخینلیغیندا چیغاتی چاینین ساغ ساحلینده یئرلشن داشکن کندینین خانلی اولان کرد حسام لشکر ایله بیرلیکده فدائی دستهلرینی ترکسلاح ائتمک. افشار محالیندان شاه قوشونلارینین ملی حکومتہ ضربه وورماسینا شرایط یاراتماق ایدی. لاکن ملی حکومتین کشفیات اورقانلاری همین نقشهدن خبردار اولدولار. ملی حکومتین گوستریشینہ اساسا ژنرال کبیرینین رهبرلیگی آلتیندا مراغه فدائیلری خانلارین بو نقشه لرینی پوزماق ایچون صمدخان افتخارینین یاشادیغی محمودجوق کندینه هجوم ائدیب، صمدخان افتخارینین بوتون آتلیلارینی ترکسلاح ائتدیلر. صمد افتخاری، علی اشرفخان و یوسف افتخاری توتولوب تبریزه گوندریلدیلر (۱). اولنلار ۱۹۴۶ – نجی ایل مارس آیینین ۱۶ – دا صحرائی محکمهیه وئریلدیلر. صمدخان افتخاری، علی اشرفخان امیرجعفری ئولوم جزاسینا، یوسف افتخاری ۱۵ ایل، باشقالاری ایسه مختلف حبس جزاسینا محکوم ائدیلدیلر (۲). اٹلہجه ده ۱۹۴۶ – نجی ایلین تقریبا فوریه آییندا سلماسدا کرد فئودالی عمرآقائین باشچیلیغی ایله، ماکودا سلیمانلی، کرد قبیله خانلارینین ملی حکومتہ قارشی باشلانان قیاملاری دا فدائیلرین، خصوصیه تبریز فدائیلرینین فداکارلیغی نتیجهسینده یاتیریلدی و قیامین باشچیلاری ترکیهیه قاچدیلار.

۱۹۴۶ – نجی ایل فوریه آیینین اوللرینده شاهسئوهن خانلاریندن میرغلام خان و حسین آقائینین سلاحلی دستهلری گرمی قصبهسینه غفلتا هجوم ائدیب اورانی توتدولار. لاکن اردبیل و مشکین فدائیلری گرمی فدائیلرینه کومگه گلدیلر، فدائیلرین تضییقینه دوام گتیره بیلمهین خانلارین سلاحلی دستهلری قاچماغا مجبور اولوب و فدائیلر دشمندن ۲۳ نفری اسیر آلدیلار. میرغلام منصور، محمودخان سلطانی و غلامخان باشدا اولماقلا اولنلار اردبیله گتیریلدیلر. خانلاردان حسین آقخان، بهریشخان، بالیشخان، رحیمخان، سلطان احمدخان، آوادخان، یونسخان و باشقالاری تهرانا قاچیب ۱۹۴۶ – نجی ایلین آخزلاریندا طالش و خلخال استقامتینده آذربایجانا هجوم ائدن قاچاقلارا باشچیلیق ائتدیلر (۳).

اردبیله گتیریلن شاهسئوهن خانلاریندن میرغلامخان، محمودخان و غلامخان صحرائی محکمهیه وئریلیب، محکمهنین قراری اساسیندا اردبیلده اعدام

- ۱ – آدف – نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۵.
- ۲ – «آذربایجان» روزنامهسی، ۲ – نجی دوره، ۱۳۲۴، نمره ۱۵۴.
- ۳ – «آذربایجان» روزنامهسی، ۳ – نجو دوره، ۱۳۳۵، نمره ۹۰۲.

اڻديلدیلر (۱). خانلارین گرمیہ هجومو زمانی آدفنن بخش کمیته سینین فعال عضولریندن عزت آدلی بیر نفر ئولورولموشدو (۲). بونلاردان علاوه فدائیلر ۱۹۴۵ - نجی ایلین دسامبر آییندن باشلایاراق زنجان، هولاسو و ساین قلعه جبهه لرینده ذوالفقاری، یمین لشکر، جمشیدخان اسفندیاری، شجاع لشکر و باشقالارینین ساحلی دسته لری ایله دولت قوشونونون بیرلشمیش قوه لرینه قارشی ووروشوردولار. خصوصیه کردستاندان گری چکلمیش شاه اوردوسونون ۴ - نجو لشگری افشار و خمسه خانلارینا هر جور کمک ائدیردیلر. سروان تیمور بختیاری، ستوان یک سلامی، ستوان دو اردلان، ستوان یک اشرفی، ستوان یک طباطبائی و باشقا شاه افسرلری آذربایجان فدائیلرینه قارشی همین خانلارین ساحلی دسته لرینین مبارزه سینه رهبرلیک ائدیردیلر. خانلارین ساحلی دسته لرینین حربی لوازمات ایله تامین ائتمک ایچون کرمانشاه لشکرینین فرماندهی سرهنگ بایاندور، سرهنگ افشار طوسدا سرحده گوندریلیمشیدیر (۳). بوندان علاوه آذربایجاندا قاجان مرتجعلر و ژاندارملار دا همین جبهه لرده فدائیلره قارشی آمین نفردن آرتیق آدلاری چکیلن فئودالارین ساحلی قوه لرینه بیرگه حرکت ائدیردیلر (۴). ۱۹۴۵ - نجی ایلین دسامبر آییندن باشلایاراق یوخاریدا آدلاری قید اولونان خانلارین ساحلی دسته لری و دولت قوشونلارینا قارشی فدائیلرین ووروشماسی گنیشلنیردی.

۱۹۴۶ - نجی ایلین ژانویه آییندا آدفمک - نین قراری اساسیندا زنجان جبهه سینده تهلکه نین آرتماسیله علاقه دار فدائی فرماندهلیگی گوجلندیریلدی. زنجان جبهه سینین فرماندهلیگینه غلام دانشیان، فرمانده لیگین معاونلیگینه یوسف مرتضوی و قرارگاه رئیسلیگینه محمد علی رامیتین تعیین ائدیلدیلر (۵). همده بیر چوخ جبهه لره آیری - آیری فدائی باشچیلاری معین ائدیلدی (۶).

آذربایجانین باشقا منطقه لریندن زنجان جبهه سینه کمک مقمديه فدائی دسته لری گوندریلدی. بو زمان فدائیلر ایله دشمن قوه لری آراسیندا گوجلو ووروشما باشلاندى. بیر چوخ بخشلر و کندلر دفعه لرله الین ال کچدی. خصوصیه فدائیلر سعیدآباد، خاتی کندی و ینگلی کنده دشمنه سارسیدجی ضربه اندیردیلر. بو زمان هم دشمن طرفیندن هم ده فدائیلردن ئولن و یارالانانلارین

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۳۵، نمره ۹۰۲.

۲ - آدفنن آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۱۳.

۳ - پسین نجفقلی، گوستریلن اثر، ص. ۱۶۸.

۴ - ینه اورادا، ص. ۱۶۹.

۵ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۹، نمره ۲۴۱.

۶ - ینه اورادا، نمره ۲۴۲.

سایبی چوخ ایدی. بئله که. ۱۹۴۶ - نجی ایلین مارس آیینا قدر دشمنین ساحلی قوه لریندن ۵۵ نفر ئولن، ۷۲ نفر یارالانان، و ۲۸۰ نفر اسیر دوشن وار ایدی (۱).
قدائیلردن ۳۵ نفر ئولموش و ۴۷ نفر یارالانمیشدی (۲).

دشمنه وورولان ضربه لر نتیجه سینده چوخلو سلاح و خانلار ایله مرکزی دولت آراسیندا اولان گیزلی مکتوبلاشمالار و سندلر اله کچیریلیمیشدی (۳).

۱۹۴۶ - نجی ایل مارس آیینین اولیندن آخیرینا قدر فدائیلر زنجار و افشار خانلارینا. هم ده دولتین ساحلی قوه لرینه قارشی سلطانیه، کرسف، قیدار و سایر جبهه لرده هجوم عملیاتینا کچیب اونلارا بویوک تلفات و ئرمکله، تقریباً ۷۰۰ نفر اسیر آلیب چوخلو سلاح اله کچیردیلر. بونون نتیجه سینده افشار و بزینهرود بخشلری خانلارین ساحلی قوه لریندن تمیزلندی (۴).

۱۹۴۶ - نجی ایل آوریل آیینین ۸ - ده فدائیلر هجوم ائدیب توزلو، زرین آباد و سایر یئرلری توتماقلا دشمنی بوتون آذربایجان سرحدلریندن چیخاردیلار (۵). ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین آخیرلاریندان باشلایاراق ۱۹۴۶ - نجی ایل مه آیینین آخیرلارینا قدر زنجار، هولاسو و سایرین قلعه جبهه لرینده ۲۵۰۰ نفردن آرتیق فدائی دسته لری قزوین ایله همدان آراسینداکی ووروشمالاردا بویوک موفقیتلر قازانیب دشمنی بوتون آذربایجان تورپاقلاریندان قووا بیلدیلر (۶).
فدائیلر جنوبدان همدان، شرقدن قزوین و گیلان سرحدلرینده بوتون اراضیلری ئوز اللرینه آلدیلار. بوزمان همین ولایتلرین زحمتکشلری فدائیلری بویوک روح یوکسکلیگی ایله قارشیلاماغا حاضرلاشیردیلار. بعضی سرحدلرده فدائیلر هجومو دوام ائتدیریب سرحد ایالتلرین زحمتکشلرینه کمک ائتمک ایسته دیلر. لکن ملی حکومت موجود سرحد داخلینده آذربایجان خلقینین ملی مختاریتی اوغروندا مبارزه آپاردیغی ایچون فدائیلرین سرحددن کنارا هجوم ائتمه لرینه اجازه وئرمه دی.

بو غلبه دن قورخویا دوشن تهران حکومتی بیرعه دی یوکسک رتبه لی افسرلری باشدا سرلشگر رزم آرا اولماقلا همدانا گوندردی. همین افسرلر همداندا یئرلشن قوشونون باشچیلاری ایله مشاوره آپاریب، مغلوب اولموش خانلارا کمک ائتمکی قرارا آلدیلار (۷). بو زمان تهراندان همدانا سرلشگر پورزندین فرماندهلیگی ایله بیر

۱ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثر، ۱۷۱ - ۱۷۲.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۷۹۹.

۳ - ینه اورادا، نمره ۲۴۹.

۴ - ینه اورادا، ۱۳۲۹، نمره ۲۶۰.

۵ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثر، ص. ۱۷۶.

۶ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۳، ص. ۴.

۷ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثر، ص. ۱۷۶.

لشکر قوشون گوندریلدی. هم ده کوچری طایفالارین ساحلی قوه لریننده استفاده ائتمک امری وئریلدی (۱).

آوریل آیینین آخرلاریندا کردستان فدائیلری طرفیندن شاه قوشونونا سقر. بانه وسایر یئرلرده وورولان ضربه لر، کردستانین شمال حصه لرینین شاه قوشونوندا تامیله تمیزلنمه سی (۲) و آذربایجان فدائیلری طرفیندن زنجان، هولاسو، ساینقلعه و سایر جبهه لرده دولت قوشونونا و خانلارین ساحلی دسته لرینه وورولان ضربه لر ایله علاقه دار تهران حکومتی ساحلی مبارزه ده غالب گله بیلمه یه جگینی گوروب باشقا حیله یه ال آتدی. او، دانشیقلار یولو ایله «مسئله نی حل ائتمک» چالیشماغی قرارا آلدی. چونکه محاربه نین موقتی دایاندریلماسی امکان وئرهدی که، ایران دولتی ئوزونون داغینیق قوشونلارینی آذربایجان و کردستان سرحدلرینه توپلا سین. بونا گورده مرکزی دولت حربی عملیاتی دایاندرماغی و دانشیقلار یولو ایله مسئله لری حل ائتمگی آذربایجان و کردستان حکومتلرینه تکلیف ائتدی (۳). مه آیینین ۲۶ - دان ۳۰ - نا قدر باغچه مشه ده هر اوج ساحلی قوه لرین نماینده لریندن عبارت: مرکزی دولت طرفیندن سرلشکر رزم آرا و سرهنگ اشرفی، آذربایجان طرفین احمد جودت، علیزاده، ابراهیمی و خلیل آذربادگان، کردستان طرفیندن سرهنگ ۲ عزت عبدالعزیز، سرگرد ابراهیم و سرگرد جعفر کریمی نین اشتراکی ایله دانشیقلار باشلاندى (۴). دانشیقلار نتیجه سینده ۸ ماده دن عبارت مقاوله باغلاندى. همین مقاوله اساسیندا ساینقلعه، قیزیل بولاق، صافاخانا، حصار، سانجوت، باغ مشه، تورکه دره، حمزه قاسم، زاغ و سایر یئرلر سرحد ساییلمالی، همین سرحدلردن ساحلی قوه لر اوطرفه کچمه لی و کمسیون یارادیب مسئله حل ائدیلمه لی ایدی (۵).

قید ائتمک لازمدیر که، تهران حکومتی بو سازش نتیجه سینده وقت قازانیب امپریالیستلرین کمگی ایله سرعتله ئوز ساحلی دسته لرینی آذربایجان سرحدینه توپلاماغا باشلادی.

آذربایجان و کردستان فدائیلرینین ضربه سی آلتیندا روحدان دوشن دولت افسرلرینی و خانلاری روحلاندرماق مقصدیله اونلارا دولت طرفیندن فخری آدلار وئریلدی. خصوصیه آذربایجاندا قاجان خانلارین بیر چوخلارینا سروان، سرگرد

۱ - ینه اورادا. ص. ۱۷۷.

۲ - ینه اورادا. ص. ۱۸۵.

۳ - ینه اورادا. ص. ۱۸۹.

۴ - ینه اورادا.

۵ - ینه اورادا. ص. ۱۹۶.

رتبه‌سی، شجاعت نشانی و آذربادگان آدلی مدال وئریلدی (۱). همده آذربایجان یوکسک رتبه‌لر وئریلدی (۲).

جبهه‌سینده خانلارین ساحلی قوه‌لرینه رهبرلیک ائدن شاه قوشونو افسرلرینه زنجان جبهه‌سینده قزوین ایله همدان آراسیندا تقریباً ۲۵-ه قدر فدائی پستلاری یارانمیش و همین پستلاردا ۲۵۰۰- نفردن آرتیق فدائی ساخلانیلیردی (۳). ایران دولتی‌ده ذوالفقاری و باشقا مرتجع خانلاری ساحلانیدیرماقلا اونلاری ینی هجومی حاضرایلیردی.

بو شرایطده فدائیلر آذربایجانین سرحدلرینی قوروماقلا برابر، اونون داخلینده ده لازمی امنیتین یارادیلماسیندا فعالیت ائتمه‌لی ایدیلر. بو زمان دشمن سرحدلردن هجوم ائده‌رکن داخلده اولان مرتجع عنصرلرده آذربایجانین شهر و کندلرینده امنیتنی پوزماغا، ملی حکومتین باشینی قاتیب، اقتصادی چتین‌لیکلر یاراتماغا چالیشیردی‌لار. چونکه هله‌ده یئرلرده کهنه دولت اداره‌لری قالیردی. ۲۱ آذر حرکاتی کهنه دولت ماشینینی تامامیله سیندیریب آتا بیللمه‌میشدی. اونو تدریج‌له سیندیریب آتماق وظیفه‌سی قارشیدا دوروردو. آذربایجان ملی حکومتی ئولکه‌نی انکشاف ائتدیرمک و یارانمیش دولتی محکم‌لندیرمک ایچون دورد اساس مسئله‌نی حیاتا کچیرمگی ایره‌لی سورموشدو:

۱ - انضباطی اداره اورقانلارینین تشکیل ائدیلمه‌سی.

۲ - اقتصادی مسئله‌لرین حلنی.

۳ - معارف و صحیه ایشلرینین قایدایا سالینماسی.

۴ - ملی-ساحلی قوه‌لرین و داخلی تهلکه‌سیزلیک اورقانلارینین یارادیلماسی (۴).

فدائیلر ملی حکومتین ایره‌لی-سوردوگو بوتون تدبیرلرینین حیاتا کچیریللمه‌سینه مانع اولابیله‌جک هر بیر چتین‌لیکی موفقیت‌له آرادان قالدیریردی‌لار. اونلارین سعیی ایله شهر و کندلرده امنیت یارادیلیمیش، اوغورلوق، رشوتخورلوق و باشقا جنایتلر آرادان قالدیریلیمیشدی.

قید ائتمک لازمدیر که، فدائیلر ساحلی قوه‌دن باشقا بیر نوع تشکیلاتچی قوه‌ده اولمالی ایدیلر. چونکه اونلارین و خصوصیه فدائی باشچیلارینین اکثری فرقه رهبرلری، اینانیمیش فرقه عضولری ایدیلر.

۱ - پسیان نجف‌قلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۸۳.

۲ - ینه اورادا، ص. ۱۸۱.

۳ - آدف-نین آرخیوی، پاپکا ۲۵، ایش نمره ۳، ص. ۱.

۴ - ع. قلی‌یف، گوستریلن اثری، ص. ۸۳.

ب - خلق كئله لرینین فدائیلرله همرايلىگى و اونلارا ياردىمى، فرقه و مىلى حكومتين فدائیلرله تاييىسى

فدائیلر خلقين منافعيني مدافعه ائتديگى و اونون آزادلىغى يولوندا جانلاريني دسته لرینده اشتراك ائدن هر بير آدام ئوز پالتارى، آتى و سلاحى ايله حرکاتا قوشولموش مىلى حكومتين يارانماسيندا، اونون قورونوب محکم لنمه سينده اشتراك ائتميشدى. اوللرده فدائیلرين اكثرىتى عائله لى آداملار اولموشلار. فدائیلرله ياردىم گوسترمك مقصديله كندليلر كندتصرفاتى ايله مشغول اولان فدائیلرين تصرفاتلاريني بجريب، اونون محصولونو توپلايىب و اونلارين عائله لرینه وئريپديرلر. فدائیلرله كمك بونونلا بيتيمردى. بوتون خلق اونلارا كمك ائتمك ايچون آياغا قالخيميشدى. ئولكه نين هر يئریندن فدائیلرله مختلف هديه لر وئريليردى. بو بويوك قايغى ايله علاقه دار ۱۹۴۶-نجى ايلين ژانويه آييندا مىلى حكومت طرفیندن هديه لر كمسيونو تشكيل ائيدلىدى. كمسيون فوریه آيينين ۱۷-ده كچيرديگى اجلاسیندا آشاغيداكى قرارلارى قبول ائتدى:

- ۱ - موجود اولان هديه لر مقابلينده فدائیلرين احتياجلارى نظره آيناراق اونلارا لازم اولان شئيلر آينسين.
- ۲ - وئريلن هديه لر ايچريسینده اولان آياققابيلار، كوينكلر، جورابلار، الجكار خلق قوشونلارى وزيرليگينه تحويل وئريلسين.
- ۳ - وئريلن سيكارلارين آرتيغى ساتيلىب فدائیلرين احتياجلارينى صرف ائدلسين (۱).

آذربايجان خلقى طرفیندن فدائیلرله گوندريلن هديه لر يالنير مىلى حكومت دورونده روزنامه لرده درج اولونان معلوماتا اساسا آشاغيداكيلاردان عبارت اولموشدور: يون كوينك ۳۶۰ عدد، يون جوراب تقريبا ۲۶۰۰ جوت، يون الجك ۲۸۰۰ جوت، يون شارف ۱۸۰۰ عدد، آت ۱۲۰ باش، آت يهرى ۳۰۴ عدد، يون پالتو ۵۰ عدد، يون پتو ۱۴۰ عدد، پارچا ۳۶۰۰ متر، بشقاب ۴۵۰ عدد، چنگال ۶۳۰ عدد، پادوش ۱۱۰ كيلوگرام، خروم آياق قابى ۴۵۰ جوت، صابون ۵۰۰-۶۰۰ فالب، بلاش داراغى ۶۰ عدد، ميوه باغى ۴ قطعه، ياشايش ايچون بنا، كشمش ۵۰ پوط، تبريز چوره كچيلرى طرفیندن ۹۱۴۴ كيلوگرم چوره ك، ۳۶۰ حرور تاخيل، ۷۹۶۸۲۲ ريال پول هديه وئريلميشدى (۲). نظره آلماق لازمديركه، روزنامه لرده فدائیلرله وئريان هديه لرین آز حصه سى باره ده معلومات درج ائديلميشدى.

- ۱ - «آذربايجان» روزنامه سى، ۲ - نجى دوره، تبريز، ۱۳۲۴، نمره ۱۳۰.
- ۲ - بورقم ۱۹۴۶ - نجى ايل ژانويه نين ۳۰ - دان دسامبرين ۹ - ناقد «آذربايجان»، «اروميه»، «جودت» وسایر روزنامه لردن توپلانيب جمعى وئريلميشدير.

فدائی و فدائی باشچیلارینین خاطرهلریندن معلوم اولورکه، جبههلرده و وروشان فدائیلری کندیلر کونوللو اولاراق هر جهتنن تامین ائدیرمیشلر.

۱۹۴۶ - نجی ایل مارس آیینین اوللرینده تبریزده یارانمیش قادیلار کلوبو فدائیلره کمک مقصدیله ۴۰ نفر قادینی پالتار تیکمک ایچون سفربرلیکه آلمیشدی (۱). سراب فرقه تشکیلاتینین تشبثی ایله سراب اهالیسی آذربایجانین سرحدلرینده و وروشان فدائیلرین عائله سینین هر بیرینه یاردیم آدیله ۲۵۰ کیلوگرم بوغدا، ۲۰۵ کیلوگرم شکر، ۲۰۰ گرم چای و سایره وئرلمه سینین تشکیل ائتدی (۲).

۱۹۴۶ - نجی ایل مارس آیینین ۲۱ - ده موسی اکبرزاده آدلی بیر نفر سلماسدان مکتوب یازاراق هر آی ئوز معاشینین ۳۰۰ ریالینین فدائیلره هدیه کیمی قبول اولونماسینی هدیه کمسیونوندان خواهش ائدیردی (۳). بارون سومبات آدلی بیر نفر ۱۹۴۶ - نجی ایل مارس آیینین ۲۱ - ده فدائیلرین آدینا ۱۰۰ مین ریال پول هدیه کمسیونونا گوندرمیشدی (۴).

دشمنه قارشى مبارزه آپاریب، خلقین امنیتینی قورویان فدائیلره هدیه اولاراق ایکی نشانلی ئوزلرینین نشان اوزوکلرینی پیشه ورینین آدینا گوندره رک یازیردیلار: «بیزیم گله جک حیاتیمیز آذربایجانین آزادلیغی ایله باغلی اولدوغو ایچون بیزیم بو اوزوکلری ساتیب ئولکه نین مدافعه اولونماسی ایچون خرج ائدیلمه سینین خواهش ائدیریک» (۵). مینلرله آذربایجانلی بئله هدیه لرله فدائیلره قارشى ئوز میمی علاقه لرینی بیلدیریردیلر.

بو زمان «آذربایجان» روزنامه سی خلقین فدائیلره اولان مناسبتینی ایضاح ائدerek یازیردی: «خلقیمیز فدائیلری چوخ سئوینجله قارشیلاییر. فدائیلر قیام ائتمکله خلقیمیزین ۲۰ - نجی عمره لایق اولان حکومتینی قوروب و ملتیمیزین مقدس آرزولارینی حیاتا کچیردیلر. خلقیمیز ایندیکی آزادلیغیمیزی و گله جکده خوشبخت حیاتیمیزی فدائیلره بورجلو بیلیمکله بو هدیه لری وئریب اونلاردان تقدیر ائدیرلر، اونلار ئوز سینهلرینین اوستونده بسله دیکلری ایگید جوانلارا بو واسطه ایله علاقه گوستریرلر. بو هدیه لر آذربایجان خلقینین حیات موضعینده بویوک خاطرهلریمیز و افتخارلاریمیز کیمی تاریخ بویو محافظه اولونا جاقدیر...» (۶).

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۸۲.

۲ - ینه اورادا، نمره ۲۲۱.

۳ - ینه اورادا، نمره ۱۶۱.

۴ - ینه اورادا، نمره ۱۷۰.

۵ - ینه اورادا، نمره ۷۷ (۳۶۶).

۶ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۱۲.

تولکهنین بوتون وطنپرورلری وار قوه ایله فدائیلره یاردیم گوستریردیله. حتی قوجا قادینلار گنجه سحره قدر یاتماییب فدائیلره یون جوراب، الجک و شارف توخویوب گوندریردیله.

گنجلرین فدائیلرله علاقه‌سی داها گنیش ایدی. بونو گوسترمک ایچون بئله بیر فاکتی قید ائتمک اولارکه. خمسہ ولایتینده ذوالفقارینین ساحلی دسته‌لرینه قارشى ووروشان میانه و سراب فدائیلری ووروشما بیر نچه آی دوام ائتدیگی ایچون ئوز عائله‌لریندن خبرسیز ایدیلر. بو زمان میانه کمیته‌سینین تشبثی ایله جوانلار تشکیلاتینین بزیقادالاری یارانیر. اونلار فدائیلرین یاشادیقلاری کندلره گئدرهک، اونلارین عائله‌لرینه لازم اولان ایشلرده کمک ائدیر. حتی فدائیلرین تورپاقلارینی شوملاییر و اکیردیله. فدائی عائله‌لرینین مکتوبلارینی خمسهنین اوزاق کندلرینده اولان فدائیلره چاتدیریردیله (۱). میانه جوانلاری گوستردیکلری همین فداکارلیق مناسبتیله آدف مرکزی کمیته‌سینین تشکر تلگرافینی آلمیشدیله (۲). میانه جوانلارینین بو ساحده ائتدیکلری فعالیتته رهبرلیگین دوزگون تشکیل ائدیلمه‌سی و فدائیلرین روحیه‌سینه مثبت تاثیر ائدن تدبیرلرین گورولمه‌سینه گوره آدفمک و خلق قوشونلاری وزیرلیگی طرفیندن میانه فرقه تشکیلاتینا تشکر اعلان ائدیلمیشدی (۳).

فدائیلرده کندیلرین بوتون راحت‌لیگینی قوروماقلا، همده بیر چوخ ساحه‌لرده کندیلره کمک ائدیردیله. میانداوآبدان «آزاد ملت» روزنامه‌سینه گوندریلن مکتوبدا خبر وئرلیردی که، ۱۹۴۶ – نجی ایل ژوئیه آیینین ۱۶ – دا شکر چغندری ساحه‌سینی سووارماق ایچون بیر سو بندینین حاضرلانماسی لازم گلیردی. بوندان خبر توتان کچمیش میانداوآب قند کارخاناسینین فعله‌سی، ایندی ایسه فدائی باشچیسى اولان سرهنگ قلی‌صبحی ۶۰۰ نفر فدائی ایله بیرلیکده سو بندینین حاضرلانماینان ئوتری کارخانه فعله‌لرینه کمک‌گلمیش و بیرگونون عرضینده همین بند فدائیلر طرفیندن باغلانیب فعله‌لرین اختیارینا وئرلمیشدی (۴). ملی حکومتین گوستریشیله اهالی‌نین وضعیتینی یاخشیلادیزماق، خصوصیله اونلاری تاخیل ایله تامین ائتمک و انصافسیز آلویرچیلرین قارشیسینی آلماق ایچون آذربایجانین بوتون شهرلرینه ۵۰ – ۶۰ مین تون تاخیل لازم اولدوغی حالدا ۸۰ مین تون تاخیل حاضرلانمیشدی (۵). بو ایشین حیاتا کچیریلمه-

- ۱ – «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ – نجو دوره، ۱۳۳۴، نمره ۸۰۰.
- ۲ – یینه اورادا، ۱۳۲۷، نمره ۱۰۳.
- ۳ – «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ – نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۶۱.
- ۴ – «آزادملت» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۶۷.
- ۵ – «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ – نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۲۷۲.

سینده فدائیلرین و فدائی باشچیلارینین رولو دقته لایق‌دیر. آدف - نین مرکزی کمیته‌سی طرفیندن تاخیل بیغیمی ایشینه کمک ائتمک ایچون تعیین اولونان فدائی باشچیلارینین بویوک فعالیتی قید ائدیلمیشدیر. همین فدائی باشچیلارینین سعی نتیجه‌سینده تاخیلی گیزلمگه و آذربایجان‌دان خارج ائتمگه چالیشان محتکرلرین قارشیمی آلینماقلا، احتیاط تاخیل توپلانماسی چوخ موفقیتله باشا چاتمیشدی که، بو دا شهرلرده چوره‌گین بوللاشماسینا و اوجوزلاشماسینا سبب اولموشدو.

آدف - نین قراری اساسیندا شهر اهاالیسینی چوره‌کله تأمین ائتمک ایچون تاخیل حاضرلیغی اداره‌لری مامورلارینین تاخیل توپلانیشی زمانی مقاومت‌ه راست گله بیله‌جک‌لری نظره آلیناراق ۲۰۰ نفر فدائی تاخیل حاضرلیغی اداره‌سینین اختیارینا وئریلمیشدی. اونلار بوتون آذربایجاندا ۲۲ منطقه‌ده یارانمیش بو اداره‌لره کمک ائدیردی‌لر (۱).

حربی عملیات منطقه‌لرینه یاخین اولان کندلرین، خصوصیه تیکاب، سایین‌قلعه اطرافیندا اولان کندلرین محصوللارینین توپلانماسینا فدائیلر یاخین‌دان کمک ائدیردی‌لر. هولاسو کندینین اهاالیسی و خصوصیه‌کنج‌لی جبهه‌ده اولدوغو ایچون اکیملری بیغیلمامیش قالیردی. اونا‌گوره‌ده هولاسودا ژنرال میلانیانین و سرگرد احمد‌جودتین رهبرلیک ائتدیگی فدائیلر همین کندین تاخیلینین توپلانماسینا کمک ائدیلمه‌سینی قرارا آلدیلار. ۳۵۰ نفره قدر فدائی محصول بیغیمیندا هولاسو کندیلرینه کمک ائدیپ همین کندین تاخیلینی توپلادی‌لار (۲).

آدف و ملی حکومت فدائیلرین بو ساحه‌ده اولان زحمتینه یوکسک قیمت وئریپ اونلارا هر جور قایغی گوستریردی. ۱۹۴۶-نجی اپیل ژانویه آیینین ۲۶-دا تبریز شهرینده کچیریلیمیش آدف مرکزی کمیته‌سینین ۳-نجو گنیش پلنومو قرارینین ۲-نجی ماده‌سینده قید ائدیلمیشدی: «فدائی دسته‌لرینین تشکلونده، کندلی، فعله و یا هر بیر وطنپرور شخصین گوستردیگ‌لری استعداد و لیاقتینی خصوصیه نظرده توتماقلا برابر، بو ساحه‌ده فداکارلیق گوسترن فرقه ایشچیلرینه م ک - نین عمومی اجلاسی تشکر ائدیپ، اونلاردان قدر دانلیق ائدیر. گنیش پلنوم آذربایجان خلقینین ازادلیغی و ملی حکومتین قورولماسی اوغروندا مبارزه آپاران زمان شهید اولان فدائیلرین عائله‌لری حقیقده جدی تدبیرلر گورولمه‌سینی اجرائیه هئیتینه تاپشیریر» (۳).

ملی حکومتین یارانماسیندا یاخین‌دان اشتراک‌اادن، اونون قورولوب محکم‌لنمه‌سی ساحه‌سینده خدمت‌لری اولان قدایلری تلطیف ائتمک ایچون ملی حکومت

۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲-نجی دوره، ۱۳۲۵، نمره ۷ (۲۹۶).

۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۴۴، نمره ۱۵۸۸.

۳ - «ارومیه» روزنامه‌سی، ارومیه، ۱۳۲۴، نمره ۴.

توزونون ۱۹۴۶ - نجی ایل ۶ فوریه تاریخلی اجلاسیندا فدائیلره مدال وئریلمهسی فکرینی ایرهلی سوردو و ملی حکومتین یارانماسی گونو مناسبتیله «۲۱ آذر» مدالینین تاسیس ائدیلمهسینی قرار آلدی (۱). همین قرارین اساسیندا ۱۹۴۶-نجی ایل مارس آیینین ۲۱ - ده نوروں بایرامی مناسبتیله آذربایجان ملی مجلسینین بناسیندا بویوک طنطنهلی اجلاس اولدو. همین اجلاسدا ملی حکومتین یارانماسیندا اشتراک ائتن فدائیلره و فرقه ایشچیلرینه «۲۱ آذر» مدالی وئریلدی (۲). سید جعفر پیشهوری ئوز چیخیشلاریندان بیرینده «۲۱ آذر» مدالینین وئریلمهسیندن دانیشاراق بئله دئمشدیر: «۲۱ آذر» مدالینی آلان هر بیر فامیلین افتخاری اولاجاقدیر. هر بیر فامیل اونو ساخلاماقتا افتخار ائدهجکدیر» (۳).

۱۹۴۶ - نجی ایل آوریل آیینین ۵-ده آذربایجانین باش حربی فرماندهلیگی طرفیندن فدائی دسته لرینین تشکیل ائدیلمهسینده، ملی حکومتین قورولماسیندا و داخلی مرتجعلره قارشى مبارزه لرده بویوک لیاقت و باجاریقلا فدائی دسته لرینه رهبرلیک ائتدیکلری ایچون میرزاربیع کبیری، غلام دانشیان، جعفر کاویان ژنراللیق، قلی صبحی، آرام زادیکیان، و غلامرضا جاویدان ایسه سرهنگلیک درجهسی ایله تلطیف ائدیلدیلر (۴).

فدائیلرین آدینی و شهرتینی ابدی لشدیرمک ایچون آذربایجان مارشی ایله (سرودی) برابر فدائیلر مارشی ترتیب اولوب بوتون مکتبلرده اوخونماغا باشلاندى (۵). شاعر بالاش آذراوغلی فدائیلره حصر ائتدیگی «فدائیلر مارشی» شعرینده یازیردی:

قاری دشمن قوی ائشیتسین فدائی دیر آدیم منیم،
من سهندین، ساوالانین قوجاغیندا بوی آتمیشام،
بیل، قویمارام تالان اولسون یاد اللرده بو وطنیم
چون بو باغی، بو باغچانی، عمر قویوب یاراتمیشام.
بیز اودلاردان یارانمیشیق، آذربایجان وطنیمیز.
دشمنلره دویوشلرده برکیمیشدیر قلمیمیز (۶).

۱۹۴۶ - نجی ایل ژوئن آیینین ۲۴-ده کچیریلن ملی مجلسین اجلاسینین قراری اساسیندا فدائی دسته لرینین یارانماسیندا، اونون هجوم تاکتیکینین حاضرلانیب

- ۱ - «آذربایجان» روزنامهسی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۴۶.
- ۲ - «آزاد ملت» روزنامهسی، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۴.
- ۳ - «آذربایجان» روزنامهسی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۲ (۱۹۱).
- ۴ - ینه اورادا، نمره ۱۶۵.
- ۵ - ینه اورادا، نمره ۱۴۷.
- ۶ - «آذربایجان» روزنامهسی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۲۹، نمره ۳۰۲.

حياتا کچيريلمه سينده و ملي حکومتين قورولماسيندا آدف-نين صدرى و فدائيلرين باش قرماندهى كيمى مهم وظيفه لرى ناموسلا حياتا کچيريب، ملي حکومتين محکم-لنمه سينده كى بويوك رولونو نظره آلاراق ماي حکومتين باش وزيرى سيدجعفر پيشه وورى په فدائيار آتاسى آدى وئريلدى (۱).

۱۹۴۶ -نجى ايل سېتامبر آيينين ۲۶-دا آدف-نين ميانه ولايتى كميته سى آدف-نين مركزى كميته سينه مکتوبلا مراجعه ائده رك ميانه شهرينده آچيلان راديو ستانسياسينين پيشه وورينين آدينا آدلانديريلماسينا اجازه وئريلمه سيني خواهش ائتميشدى. مکتوبون جوابيندا پيشه وورى ميانه ولايتى كميته سينه بئله يازيردى: «سيزين منه نسبت گوسترديگينيز صميمى احساساتلاردان متشكرم. لاکن خواهش ائديرم راديو نو «فدائى» آدى ايله آدلانديرين» (۲). پيشه وورى سوزونه دوام ائده رك دئيبيردى: «عزيز يولداشلار، تسكر ائديرم. مجله نيزين آدى «فدائى» اولوغى كيمى قوى راديو نوزون آدى دا «فدائى» اولسون. چونكه ميانه فدائيلرى حرکاتيميزين ايره لى گئتمه سينده بيرينجى سيرالاردا دوران آزادبخواهلاردان اولموشلار» (۳).

آذربايجان خلقينين آزادليغى و بوتون ايراندا دموكراتيك تدبيرلرين حياتا کچيريلمه سى اوغروندا دشمنه قارشى جبهه لرده هلاك اولان فدائيلرين عائله لرينه كمك ائتمك و اونلارين اوشاقلارينى لازمى شرايط ياراتماق ايچون ملي حكومت بير سيرا تدبيرلر گوردو. آذربايجان ملي مجلسينين رياست هيئتى ۸ ژوئن ۱۹۴۶-نجى ايل تاريخلى اجلاسينين قراريندا آذربايجان ملي حکومتينين يارانماسيندا، خلق دشمنلرينه قارشى مبارزه ده شهيد اولان فدائيلرين عائله لرينه و شگست اولان فدائيلره تقاعد وئريلمه سى حقه ده آشاغيداكى ماده لرين حياتا کچيريلمه سيني لازم بيلدى.

۱ - هلاك اولان فدائيلرين آروادلارينى ۳۰۰ ريال، اوشاقلارينين هره سينه ۲۰۰ ريال، اونلارين حمايه سينده اولان آتا، آنا، باجى وسايره نين هر بيرينه ۲۰۰ ريال وئريلمه ليدير. همين تقاعد اوشاقلار بويويوب الى ايش توتانا قدر وئريلمه ليدير. شهيد اولان فدائيلرين اوشاقلارينى دولت حسابينا اوخوتماق لازمدير.

۲ - ملي حکومتين يارانماسى زمانى، ملي حكومت دورونده دشمنه قارشى ووروشلاردا شگست اولان فدائيلره عمرلوك اولاراق ۵۰۰ ريال تقاعد وئريلسين، اونلار بوتون نقليات واسطه لريندن پولسوز استفاده ائتسينلر (۴).

۱۹۴۶-نجى ايل فوریه آيينين ۱۶-دا اروميه ولايتى كميته سينين كونفرانسى

۱ - «شهریورین اون ایکیسی»، تبریز، ۱۳۲۵، ص. ۱۱۸.

۲ - «آذربایجان» روزنامه سى، ۲ - نجى دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۲۱ (۳۱۰).

۳ - ينه اورادا.

۴ - «آزاد ملت» روزنامه سى، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۵۰.

ئوز قرارينين ۲ - نجى ماده سينده آذربايجانين آرادليغى يولوندا فدائيلرين گوستردىگى خدمتلى نظره آلاق قيدائتميشدير: ۱- «سلاحلى فدائى دستهلرى پاك و مقدس نيت ايله ئوز جانلاريندان كچيب مىلى حكومتى ياراتماقدا بويوك فداكارلىقلار گوستريبلر». قرارين ۲ - نجو ماده سينده آذربايجان خلقينين آزادليغى اوغروندا شهيد اولان وياخود عليل اولانلارين عائلهلرينه تقاعد وئريلمهسى و قالان فدائيلردن گلهجكده دولتى و مىلى ايشلرده استقاده ائديلمهسى، خصوصيله خالصه تورپاقلارينين بولونمهسى و مصادره اولونان تورپاقلارين كندليلره وئريلمهسى زمانى بيرينجى نوبهده همين تورپاقلاردان فدائيلره وئريلمهسى نظرده توتولوردو (۱).

۱۹۴۶ - نجى ايل مارس آيينين ۱۸ - ده اروميه اهالىسى شهرين سينما و تئاترلاريندا توپلانميش بوتون پوللارى ۱۹۴۵ - نجى ايل دسامبر آيينين ۱۸ - ده اروميه نين آزاد ائديلمه سينده هلاك اولان فدائيلرين عائلهلرينه وئريلمه سيني قرارا آلميشلار (۲).

بئله ليكله معلوم اولوركه، آذربايجان فدائيلرى ئوز خدمتلى ايله آذربايجان خلقينين درين حرمتيني قازانميشلار.

ج - آذربايجاندا باشلانان دهوكراتيك حركاتين ايرانين باشقا ايالتلرينه تاثيرى و مركزى دولته آپاريلان دانيشيقلاردا فدائى مسئلهسى

آذربايجاندا باشلانان مىلى دموكراتيك حركاتين تاثيرى ايله ايراندا انقلابى مبارزه داها دا گوجلندى. هم ده ايرانين بوتون ايالتلرينده ارتجاع سارسيليب، گرى چكىلمگه مجبور اولدو. آذربايجان مىلى حكومتينين يارانماسينا قدر مرتجع دايره لر سيدضياءالدينين «اراده مىلى» و سرلشگر ارفعين «نهضت مىلى» حزبلرينين تشكيل ائتديگى سلاحلى قولدور دستهلرى واسطهسى ايله بوتون صنايع شهرلرينده حزب توده ايران و ايران همكارلار اتفاقى شوراسينين كلوبلارى داغيديلميش. اولنارين فعال عضولرى حبس ائديلميش و ۴۰ - آ قدر مترقى روزنامه رداكياسى باغلانميشدير.

آذربايجاندا باشلانان حركات و مىلى حكومتين حياتا كچيرديگى تدبيرلر، باخمايلاق، ايرانين صنايع مركزلى اولان آبادان، مسجد سليمان، آغاجارى، نوشهر، چالوس، اصفهان، تهران وسائر شهرلرده زحمتكشlerin تعطيل و نمايشلرى داها دا گوجلنميشدى. همين تعطيل و نمايشلرده ۱۰۰ مينلره آدام اشتراك ائيدردى (۳).

۱ - «اروميه» روزنامهسى، اروميه، ۱۳۲۴، نمره ۱۰.

۲ - ينه اورادا، نمره ۱۵.

۳ - روزنامه «ظفر»، تهران، ۱۳۲۵، شماره ۳۰۶.

آذربایجاندا باشلانان حرکات و ملی حکومتین ایره‌لی سوردوگو تدبیرلر، خصوصیله آذربایجانین سرحد ولایتلرینه داها گوجلو تاثیر ائتدی. اونلار هر گون فدائی پستلارینا و ملی حکومته مکتوبلا مراجعه ائدیب اونلارین دا یاشادیقلاری منطقه‌لرین آزاد ائدیلمه‌سینه فدائیلرین کمک ائتمه‌سینی خواهش ائدیردیله. هم ده اونلار گیزلی‌سورته سلاحلانیب یالنیز فدائیلرین سرحدی کچمه‌سینی گوزله‌ییردیله. دولت مامورلارینی ترک‌سلاح ائتسینلر. آستارا ایله گیلان آراسیندا یئرلشن قاراسو فدائی پستونون باشچیسینا طالش اهاالیسیندن بیر مکتوب وئریلدی. طالش آغ‌ساققاللاری طرفیندن امضالانمیش بو مکتوبدا ئوز یئرلرینی آزاد ائتمک ایچون فدائیلرین اونلارا کمک ائتمه‌سینی خواهش ائدیردیله. آستارا کمیته‌سی همین مکتوب اساسیندا گیلان زحمتکش‌لرینین خواهش‌لرینی پیشه‌وری‌یه چاتدی. آستارا فرقه کمیته‌سینین مکتوبوندا دئییلیردی: «گیلان ایالتینین نصار اهاالیسی آدفنی و ملی حکومتی بویوک روح یوکسک‌لیگی ایله قارشیلادیلار. ۲۱۳۵ نمره‌لی تلگرافین تعقیبینه هشت‌پر کندینین جماعتی ۱۶۹ امضاء ایله آذربایجانا قوشولماغی خواهش ائدیرلر» (۱). نصار اهاالیسی آذربایجان ایالتینه قوشولمالاری باره‌سینده باش وزیر پیشه‌وری‌یه گوندردیکلری تلگرافدا یازیردیله: «بیزی آذربایجاندا بئش آغاج اوزاق اولماق مناسبتیه، ئوزوموز آذربایجانلی اولما - اولما گیلان ایالتینه تابع ائدیرلر. اونا گوره‌ده عزیز رهبریمیزدن خواهش ائدیریک که، بیزیم آذربایجان ایالتی ترکیبینه اولماغیمیزی قبول ائده‌سیر» (۲).

گیلانین گرگری محالینین اهاالیسی ۳۵ نفرین امضاسیله ملی حکومته تلگراف ایله مراجعت ائتمیشدیر. تلگرافدا دئییلیردی: «بیز جنوبی گرگان‌رود اهاالیسی بیرینجی تلگرافیمیزین تعقیبینه بیلدیریریک که، اولکی زماندا بیزیم محال آذربایجانین ترکیبینه ایدی. بیزینه ده ایسته‌ییریک که، اولکی کیمی آذربایجانین ترکیبینه اولوب آزاد قوشونون حمایه‌سی آلتیندا آزاد یاشایاق، امید ائدیریک که، بیزیم خواهشیمیزی قبول ائده‌جکسیر» (۳).

۱۹۴۶ - نجی ایل فوریه آیینین ۳-ده گیلانین بیر چوخ بخش‌لرینین جاده، پیراسر و سکه‌محله، سیاه‌مکان، مراد روشن، الله‌بخش، چهارشنبه بازار و بیر چوخ کند و قصبه‌لرین اهاالیسی آستارا فرقه کمیته‌سی و فدائی پستلاری واسطه‌سیله آذربایجان ملی حکومتینه و ملی مجلسه عریضه‌لر گوندرمکله، آذربایجان ایله بیرلشمگی خواهش ائدیردیله.

ملی حکومت همین سرحد منطقه‌لرین خواهش‌لرینی قبول ائده‌رک فوریه

۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۲۷.

۲ - ینه اورادا، نمره ۹۶.

۳ - ینه اورادا، نمره ۱۳۰.

آیینین آخرلاریندا فدائی دستهلرینین شفارودا داخل اولماسینا گوستریش وئردی. شفارود قصبهسی قان توکولمهدن آزاد ائدیلدی. شفارودون هله لیک اردبیل ولایتینه تابع اولماسی نظرده توتولدو (۱). فدائیلر نصار اهلایسینین خواهشی ایله نصاری، کرگرینی، دیناچالی، چهارشنبه بازاری توتاراق، پهلوی شهرینین ۱۵ کیلومترلیکینده دایاندیلار (۲). بوندان سونرا فدائیلر هسپری آزاد ائتدیله. هسپر اهلایسی فدائیلری بویوک شادلیقلا قارشیلادی. بورادا بویوک میتینگ اولدو و میتینگین قراری تبریزه گوندریلدی. بو زمان انزلی شهرینده اولان حزب توده ایرانین نماینده لری ایله فدائی باشچیلاری گوروشدولر. آیدین اولدو که، انزلی ژاندارم ادارهسی حزب توده ایرانین انزلی شهرینده اولان کمیته سینه مراجعت ائده رک بوتون سلاحلاری تحویل وئرمگی بیلدیرمیشدیر (۳). فدائیلر همین یئرلری آزاد ائده رکن یئرلی اهلاینین ساحلی دسته لری فدائیلرله بیرلیکده اشترک ائدیردیله. بو یئرلری آزاد ائده رکن آذربایجان فدائیلرینی بوتون گیلان زحمتکشلری آلقیشلادیله. گیلانین آسلیم کننی ساکنلری باش وزیر پیشه ورینین آدینا گوندردیکلری تلگرافدایا بوردیلار: «بیز آسلیم ساکنلری طالش اهلایسینین خواهش لرینین قبول اولونماسی ایچون آذربایجان ملی حکومتیندن نشکر ائدیپ خواهش ائدیریک. بیریده بو افتخارا نائل ائده سیز» (۴). لاکن اولده دئییلدیگی کیمی فدائیلرین موجود ملی سرحددن کنارا چیخماسی حاضرکی شرایطده فرقه نین قارشیسیندا دوران تاکتیکه اویغون گلمیردی. شرایطله علاقه دار آذربایجان ملی حکومتی فدائیلره آذربایجان سرحدلرینه گری چکیلمک امری وئردی.

۱۹۴۶ – نجی ایل فوریه آییندا ۷۰۰ نفره قدر آذربایجان فدائیسى گیلان اراضیسینی ترک ائدیپ، آذربایجان ایله گیلان آراسیندا سرحد اولان قاراسودا ئوز پستلارینی یاراتدیله (۵). بو زمان ملی حکومتین آغرار اصلاحاتینین تاثیرى آلتیندا ایرانین بوتون ایالتلرینده حزب توده ایرانین رهبرلیگی آلتیندا گندلی حرکاتی ینه ده باشلاندى. ۱۹۴۶ – نجی ایلین اوللرینده گندلی مبارزه سینین تضییقی آلتیندا گیلان، اصفهان، یزد، کرمان وسایر ولایتلرده ملکه دارین نماینده سی ایله گندیلر آراسیندا، گندیلرین سهمینی آرتیرماق حقیقنده راضیلیق مقادله سی امضالاندى (۶) ایران دولتی ده دولت تورپاقلارینی گندیلر آراسیندا پایلاماق و ملکه دارلارین

۱ – «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ – نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۴۲.

۲ – آدفنن آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۱.

۳ – ینه اورادا، ص. ۲.

۴ – «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ – نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۴۲.

۵ – آدفنن آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۲، ص. ۲.

۶ – «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ – نجو دوره، ۱۳۳۳، نمره ۶۹۶.

حسابینا کندیلیرین سهمینی ۱۵ فائض آرتیرماق حقیقنده بیانیه صادر ائتدی (۱). ایران کندیلیرینین انقلابی مبارزه‌سینه تاثیر ائدن اساس عامللردن آذربایجانین بیر جوخ کندیلیری آراسیندا تورپاقلارین بولونمہ‌سی، کندیلیر ایله ملکه دارلار آراسیندا قویولان قانونون کندیلیرین خیرینه اولماسی، آذربایجاندا یارانان دموکراتیک قورولوش و امن - آمانلیغین برقرار اولماسی ایدی (۲).

آذربایجاندا باشلانان حرکاتین بوتون ایراندا گوجلوق تاثیر بوراخاچاغیندان قورخان ارتجاع خلقین تضييقی آلتیندا دولتین ترکیبینه بعضی دگیشیک‌لیک یاراتماق و ینی حیلہ لره ال آتماق ایچون تدبیرلر گوردو. ۱۹۴۶ - نجی ایل فوریه آیینین ۱۷ - ده احمدقوام السلطنه نوز کابینه‌سینی مجلسه تقدیم ائتدی (۳). قوام دولتی حیلہ گرلیکله ۱۹۴۶ - نجی ایل آوریل آیینین ۲۲ - ده ۷ ماده‌لیک بیاننامہ‌نی اعلان ائتمکله ئوزونو دموکراتیا طرفداری کیمی قلمه وئردی. او، دینج یوللا آذربایجان ملی حکومتی ایله دانیشیقلار آپارماغی و ئولکه ده اولان مترقی قوه لره قارشى هجومو دایانديرماغي ايره‌لی سوردو. قوام ئوزونون «دموکرات» آدلی حزبینی یاراندى (۴). قوام حکومتی موقتی اولسادا بیرینجی نوبه‌ده کچمیش حکومتلرین مترقی حزبلر علیهنه حیاتا کچیردیکاری محدودیتلری آرادان قالدیردی. بونولا دا حزب توده ایرانین قدغن اولونموش روزنامه‌لرینین ییندن نشر اولونما - سینا و حزبین آزاد فعالیتینین کنیش‌لندیریلمه‌سینه امکان یاراندى.

سرلشگر بختیار گوستریرکه، قوام دولتی آچیق یوللا و بیرلشمیش ملت‌لر تشکیلاتی واسطه‌سيله ایراندا و آذربایجاندا باشلانان حرکاتین قارشیسینی آلا بیلمه‌دیگی ایچون بیرجوخ متودلاردان استفاده ائتدی. بونون ایچون حزب توده ایرانین باغلانمیش تشکیلاتلارینین وقدغن‌ئدیلمیش روزنامه‌لرینین فعالیت‌ائتمه‌سینه اجازه وئرمکله قوام دولتینه قارشى آپاریلان مبارزه‌نی معین قدر دایانديردی (۵). قوام حزب توده ایرانین عضولریندن ۳ نفرینی دولتین ترکیبینه گئیردی (۶). فریدونی هدایت‌اله حکیم‌الهی بیربورژوا یازیچیسى کیمی قوام‌السلطنه‌نین حیلہ‌لرینی برده‌له‌مک ایچون گوستریرکه، قوام‌السلطنه حزب توده ایران و آذربایجان

۱ - ینه اورادا.

۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، ۱۳۲۵، نمره ۲۷۶.

۳ - مهدی داودی، «قوام السلطنه»، تهران، جلد اول، ص. ۶۵.

۴ - م. س. ایوانوو، گوستریلن انری، ص. ۱۱۵.

۵ - سرلشگر بختیار، «سیر کمونیزم در ایران ۱۳۲۰ تا فروردین ۱۳۳۶»، تهران ۱۳۳۶، ص. ۲۲.

۶ - روزنامه «ظفر»، تهران، ۱۳۲۵، شماره ۳۲۰.

دموگرات فرقه‌سی ایله بیرلشیب سیدضیاعالدینه قارشی مبارزه آپارماق ایسته‌ییردی (۱) لاکن هامییا معلوم‌دور که، قوام خلقین مبارزه‌سینین تضييقی آلتیندا حزب توده ایرانین عضولرینی دولتین ترکیبینه گتیرمیشدی.

آذربایجان ملی حکومتی ایران خلقلرینین منافع‌ی و بوتون ایراندا دموکراتیک تدبیرلرین حیاتا کچیریلمه‌سی مقصدیله قوام دولتینین دانشیقلار یولو ایله مسئله‌لری حل ائتمک تکلیفینی قبول ائتدی. بو مناسبتله سیدجعفر پیشه‌وری ئوز چیخیشیندا دئییردی: «انقلابیمیزین بیرینجی مرحله‌سی آذربایجانین آزادلیغی و ارتجاعین الیندن قورتارماسی ایدی. او مقصد حل اولموشدور. ایکینجی مرحله‌سی ایسه، بوتون ایرانین آزادلیغی، او مرحله‌یه‌ده یتیشمیشیک. بودا بوتون ایران زحمتکشلرینین آزادلیغی دیر» (۲).

ایران خلقلرینین منافعینی نظرده توتان آذربایجان و کردستان نماینده‌لری پیشه‌ورینین رهبرلیگی آلتیندا ۱۹۴۶ - نجی ایل آوریل آیینین ۲۸ - ده مرکزی دولت ایله دانشیقلار آپارماق ایچون تهراندا داخل اولدولار (۳). آذربایجان نماینده‌لرینی بویوک طنطنه ایله قارشیلایان زحمتکشلره تضييق گوستریلیردی. ایرانین ژاندارم اداره‌سینه رهبرلیک ائدن آمریکالی شوارتسکپفون گوستریشی اساسیندا آذربایجان نماینده‌لرینی صمیمیتله قارشیلایان زحمتکشلره آتش آچیلماسی نتیجه‌سینده ایکی نفر فعله ئولموش و ۷ نفر یارالانمیشدی (۴). بونا باخمایاراق تهران زحمتکشلری آذربایجان نماینده‌لرینی ئوزلرینین خلاصکاری کیمی بویوک طنطنه ایله قارشیلادیلار. آذربایجان ملی حکومتینین نماینده‌لرینین ایران دولتینین دانشیقلار یولو ایله مسئله‌لری حل ائتمک تکلیفینی قبول ائتمه‌سی و دینج یوللا آذربایجانا مختاریت وئریلمه‌سی مقصدیله آپاریلان دانشیقلارین بوجور آلفیشلانماسی ملی حکومتین قورولماسینا بهتان آتان، اونی تجزیه طلب کیمی قلمه وئره‌نلرین فکرینی زدائتدی. دانشیقلارین اوزون و مباحثه‌لی اولماسینا باخمایاراق، قوام دولتی ایران خلقینین منافعینه او یغون اولان بعضی قرارلاری قبول ائتمکه مجبور اولدو. بو دانشیقلاردا آذربایجانین ساحلی قوه‌لری باره‌ده جدی مذاکره آپاریلدی. فدائیلر مسئله‌سی عمومیتله دانشیقلارین مرکز مسئله‌لریندن ایدی. آذربایجان نماینده‌لیک هیئت‌ی آذربایجان ساحلی قوه‌لری حقیقته ئوز تکلیفلرینی اساس اعتباریله آشاغیداکی شکلده ایره‌لی سوردو:

- ۱ - فریدونی هدایت‌اله حکیم‌الهی، «شهر دموکرات»، تهران، ۱۳۲۶، چاپ دوم، ص. ۱۸.
- ۲ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۴ (۳۰۳).
- ۳ - سپیان نجف‌قلی، گوستریلن انر، ص. ۲۰۵.
- ۴ - روزنامه «زهبر»، تهران، ۱۳۲۵، شماره ۷۰۵.

الف - آذربایجاندا اولان خلق قوشونو ایرانین اوچونجو لشگری اولماقلا آذربایجان لشگری آدلانمالی.

ب - آذربایجان قوشونوندا افسرلر آذربایجانلی اولمالی.

ج - ملی حرکاتدا اشتراك ائدهن افسرلره وئریلن رتبه لر عینی ایله قالمالی.

د - تبریزده ملی حکومت طرفیندن آچیلیمیش حربی مکتب قالمالی.

ه - آذربایجان لشگرینده تعلیمات آذربایجان دیلینده آپاریلمالی.

و - آذربایجاندا اولان قوشونون فرمانده لری تعیین اولارکن آذربایجان

ایالتی انجمنین فکرلی اساس گوتورولمه لی.

ز - ملی حرکاتدا اشتراك ائدهن آدمالارا وئریلن مداللار دولت طرفیندن رسمیتله

نانینمالی (۱).

لاکن، بو تکلیفلر اوزره مشاوره ده اشتراك ائدن مرتجع حربی مامورلارین

مقاومتی نتیجه سینده راضیلیق الده ائدیلمه دی. اونون یاراناجاق کمیون ایله حل

اولونماسی فکرلی سورولدو (۲).

۱۹۴۶ - نجی ایل ژوئن آیینین ۱۳ - ده بیر آی دوام ائدن دانیشیق لاردا

مرکزی دولت ایله آذربایجان ملی حکومتی آراسیندا ۱۵ ماده لیک مقاله باغلاندى.

مقاله تبریزده پیشه وری و قوامین سیاسی معاونی مظفر فیروز طرفیندن

امضاء لاندی (۳). لاکن فدائی مسئله سی حل ائدیلمه نیش قالدی. یالنیز مقاله نین

۴ - نجو ماده سی اساسیندا آذربایجانین ساحلی قوه لری و اونلارا رهبرلیک ائدن

افسرلرین تکلیفینی معین ائتمک ایچون مرکزی دولت ایله آذربایجان نماینده لریندن

عبارت کمیون تشکیل اولوب ئوز تکلیفلرینی آذربایجانین ایالتی انجمنی نین و

قوام دولتینین تصدیقینه وئرمه لی ایدی.

مقاله نین ۷ - نجی ماده سینده فدائیلر حقیقنده دئییلیردی: «آذربایجاندا

قوشوندان باشقا فدائی آدیله کونوللو صورتده تشکیل اولونموش ساحلی قوه لر

ژاندارم قوه لرینه چوریلمه لیدیر. فدائی قوه لری باشچیلارینین تکلیفینی معین ائتمک

ایچون دولتین و آذربایجان ایالتی انجمنی نین نماینده لریندن عبارت یئرلرده کمیون

تشکیل ائدیلب بو مسئله نی تزلیکله حل ائتمک بارده یول گوستره جکلر» (۴).

فدائیلرین ژاندارم آدیله ساخلانماسینا قارشى آذربایجاندا اعتراضلار باشلاندى.

چونکه رضا شاه دورونده و اوندان سونرا ژاندارم آدیله مشهور اولان بوتشکیلات

خلقله امانسیر رفتار ائتمکله ئوزونه قارشى بویوک نفرت اویاتمیشدی. آذربایجانین

۱ - سپیان نجفقلی. گوستریلن اثری، ص. ۲۰۸ - ۲۰۹.

۲ - ینه اورادا، ص. ۲۲۱.

۳ - «آزادملت» روزنامه سی، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۵۱.

۴ - ینه اورادا.

ملی حکومتی ایسه همین تشکیلاتی تمامیله لغو ائتمیشدی. یوتون بونلار نظره آیلناراق همین تشکیلات «نگهبانلیق» («گوزه تچی لیک» آدلاندیریلدی. مقاله اساسیندا آذربایجان نگهبانلیق اداره سینین یارادیلماسینا و فدائیلرین همین نگهبانلیقدا خدمت ائتمه سینه راضیلیق وئریلدی (۱).

ائله جه ده آذربایجان ایالتی انجمنی ئوز تکلیفلرینده ایره لی سوردی که بو تشکیلاتا کچمیش وئندارملار داخل اولمامالیدیرلار. عین زماندا آذربایجان ایالتی انجمنی تکلیف ائدیردی که بو تشکیلاتدا ائله بیر قانون یارادیلسین که خلقین راحت لیک و امن - امانلیغینی پوزانلارا جدی جزا وئریلسین (۲).

قید ائتمک لازمدیر که، ئولکه نین بیر چوخ مترقی روزنامه لری و تشکیلاتلاری وئندارم آدی علییه نه چیخدی. اونلار پیشنهاد ائدیردیلر که وئندارم آدی تمامیله گوتورولمکله، همین وظیفه نی ایرانین آزادلیغی اوغروندا بویوک خدمتی اولان فدائیلر آپارسینلار. بو تشکیلاتین آدی «گارد ملی» آدلاندیریلسین (۳). بو آد شیخ محمد خیابانی حرکاتی زمانی آذربایجاندا فدائیلره وئریلن آد ایدی.

آذربایجان انجمنی نین طلبی ایله نهایت. ئولکه نین امنیتینی قورویان تشکیلات وئندارم دگیل. نگهبانلیق آدلاندیریلدی. راضیلیق اساسیندا آذربایجاندا اولان نگهبانلیقدا ۴ مین نفر ساحلی قوه ساخلانمالی ایدی که بونلار دا فدائیلردن عبارت اولمالی ایدی (۴). همین نگهبانلیق اداره سینه رهبرلیک ائتمک ایچون ایالتی انجمن طرفیندن اوج نفر نامزد وئریلمه لی و ایران دولتی اونلاردان بیرینی تصدیق ائتمه لی ایدی. نگهبانلیق اداره سینین رئیس معاونینی آذربایجان ایالتی انجمنی ئوزو تعیین ائتمه لی ایدی (۵). لاکن، ایران دولتی آذربایجان نگهبانلیق اداره سینین رئیس لیگینه ایالتی انجمن طرفیندن تکلیف اولونان وئرال غلام دانشیانین نامزدلیگینی رد ائتدی. ایران دولتی چالیشیردی که آذربایجان نگهبانلیق اداره سینین رئیس لیگینه و مهم پستلارا ئوز آداملارینی تعیین ائتسین.

آذربایجان ایالتی انجمنی مقاله ایله علاقه دار ۱۹۴۶ - نجی ایل ژوئن آیینین ۸ - ده آذربایجان خلق قوشونلاری وزیر وئرال کاویانی خلق قوشونو وزیرلیگیندن آزاد ائدی. آذربایجان نظمیه اداره سینین رئیس تعیین ائتدی (۶). ائله جه ده ژوئیه نین ۱۷ - ده وئرال غلام دانشیان آذربایجانین نگهبانلیق اداره سینین

۱ - فریدونی هدایت اله حکیم الهی. گوستریلن اثری. ص. ۲۱.

۲ - «آزاد ملت» روزنامه سی. تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۷۰.

۳ - روزنامه «رهبر» تهران، ۱۳۲۵، شماره ۷۴۸.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۶۶ (۳۵۵).

۵ - ینه اورادا.

۶ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۲۴۶.

رئیس تعیین ائدیلهدی (۱). آذربایجان نکهبانلیق تشکیلاتینین خرجینین اوچده ایگی حصه سی مرکزی دولت طرفیندن و اوچده بیر حصه سی آذربایجان ایالتی انجمنی طرفیندن ئوده نیلمه لی ایدی. قالان تجهیزات، نقلیات و سایرہ خرج لرینی مرکزی دولت ئوده مدلی ایدی (۲).

آذربایجاندا اولان خلق قوشونلاری، ایران اوردوسونون ترکیبینه داخل اولمالی ایدی. آذربایجاندا یئرلشن قوشونون فرماندهی، فرماندهین معاونی و حربی قرارگاه رئیس بارده راضیلیق الده ائدیلمیشدی که، بونلارین بیرینی، یعنی قوشون فرماندهی نین معاونینی آذربایجان ایالتی انجمنی تکلیف ائتمه لی و مرکزی دولت ایسه اونو تصدیق ائتمه لی ایدی. بو ایش ایچون آذربایجان ایالتی انجمنی ژنرال محمود پناهیانین نامزدلیگینی وئردی. ایران دولتی اونو آذربایجان قوشونلارینین فرماندهی معاونلیگینه تعیین ائتدی.

بئله لیکله، آذربایجاندا یئرلشن قوشونون فرماندهلیگینه سرلشکر علوی، معاونی ژنرال پناهیان و حربی قرارگاه رئیس وظیفه سینه سرهنگ عیسی هدایت تصدیق ائدیلهدی (۳).

آذربایجان ملی حکومتی ایران خلق لرینین منافع نامینه مرکزی دولت ایله باغلانان مقاله نامه ده بوتون ماده لرین حیاتا کچیریلمه سینه مذاقتلی قالماقلا، بیرچوخ گذشتلره گئتدی. آذربایجان ملی حکومتی مرکزی دولت ایله باغلانان مقاله نین ۳ - نجو ماده سینه اویغون اولراق ۱۹۴۶ - نجی ایل ژوئن آیینین ۲۴ - ده ئوز ایشینی باشا چاتدیریب، ملی مجلس ئوزونو آذربایجان ایالتی انجمنی آدلاندیردی (۴). ایران دولتی ایله باغلانان مقاله نین ۳ - نجو ماده سینه دئییلیردی: «مرکزی حکومت آذربایجان ملی حکومتینی ایالتی انجمن کیمی تانییاجاق و ۱۵ - نجی دوره مجلس تشکیل اولاندان سونرا، اورادا قبول اولونان قانون اوزره (آذربایجان ایالتی انجمنی) تزلیکله ینیدن سچیله جکدیر (۵).

لاکن امپریالیستلر و داخلی ارتجاع همین مقاله لرین حیاتا کچیریلیب قانون شکلی آلماسینا مانع اولماق ایچون ۱۵ - نجی مجلس سچکیلرینی یوباندیرماغا چالیشدیلار. اونلار دیگر طرفن ۱۵ - نجی مجلس سچکیلرینده مترقی حزبلرین بیرلشیب اکثریت قازانمالارینا دا مانع اولماق ایسته دیلر. مثلا، مهدی داود آچیق قید ائدیردی که، ۱۵ - نجی مجلس سچکیلرینه او زمان باشلاماق اولاردی که،

۱ - ینه اورادا، نمره ۲۵۴.

۲ - ینه اوردا، نمره ۶۶ (۳۵۵).

۳ - ینه اورادا.

۴ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۲۳۳.

۵ - «آزاد ملت» روزنامه سی، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۵۱.

آذربایجان حرکاتینا سون قویولسون (۱). ایران دولتی مقاوله نین باغلانماسیله وقت قازاناراق. بو مدته آذربایجانین سرحدلرینه قوشون توپلادی. هم ده داخلی و خارجی مرتجعلرین قوه لرینی بیرلشدیرمک ایچون بیر چوخ تدبیرلر گوردو. ملی حکومتین ایالتی انجمنه چوریلمه سی آذربایجاندا نظام – انتظامین پوزولماسینا. خصوصیه مرکزی دولته آذربایجان آراسیندا سرحدنظارتینین پوزولماسیله علاقه دار دشمن ئوز جاسوسلاری و تخریباتچیلارینی گیزلی صورتده آذربایجاندا داخل ائدیپ مرتجعلری آیاغا قالدیرماغا امکان تاپدی. بو یوللا مرکزی دولت آذربایجاندا خرابکارلیق تشکیلاتلاری یارادیپ و اونلارین واسطه سیله جدی ایش آپارماغا باشلادی. بئله که، ۱۹۴۶ – نجی ایل تقریباً ژوئیه آییندا ارومیه شهرینده گیزلی صورتده تاجر مصطفی منوچهر، ملکه دار پیمایی، دکتر سعیدی، دکتر صولتی، عدلیه و کیلی سپهر، کریم – علی زمانی و باشقالارینین رهبرلیگی آلتیندا «اسلام» آدلی تشکیلات یارانندی. همین تشکیلات دین پرده سی آلتیندا خوی، ماکو و سلماسدا معین تخریبات ایشلری ایله مشغول اولوردو (۲).

بو زمان امپریالیستلرده مستقیم فتنه کارلیقلارا ال آتدیلار. انگلیس امپریالیستلری ۱۹۴۶ – نجی ایل اوت آیینین اوللرینده خلیج فارسا قوشون چیخاریپ حربی گمیلرینی ایران سولارینا داخل ائتدیله. بو حادسه بوتون شرق ئولکه لرینی تشویشه سالدی. اونلار بو فتنه کارلیغی ایراندا اولان حادسه لرله علاقه لندیله دیلر. انگلستاندا چیخان «دیلمیل» روزنامه سی یازیردی: «بو ایش اساسا عراقا یوخ ایرانا عایدیر» (۳).

امپریالیستلر هر واسطه ایله چالیشیردیله که، مرکزی دولت ایله آذربایجان آراسیندا باغلانان مقاوله پوزولسون. بونون ایچون اونلار گاه خوزستانین ایراندان آیریلما سینی ایره لی سورور و خوزستاندا اغتاشلار یارادیردیله. عربلر اتحادیه سی خوزستانین ایراندان آیریلیب عربلر ایله بیرلشمه سینی ایره لی سوروردولر (۴).

هله مرکزی دولت ایله آذربایجان نماینده لری آراسیندا دانیشیقلار گئدن زمان انگلتره نین ایراندکی سفیری له روژه تئل ایران حکومتینه رسما بیلدیرمیشدی که، اگر آذربایجان مسئله سینه سون قویولما زسا و بونون ایچون لازمی ئولچولر کوتورولمزسه بعضی حادسه لر باش وئره جک که، سونرا ایران حکومتی پشیمان اولاجاقدیر (۵). بو زمان قوامین سعی و باراتدیغی شرایط نتیجده سینده آمریکا

۱ – مندی داودی، گوستریلن اثری، ص. ۸۷.

۲ – گرگانی ساعد، گوستریلن اثری، ص. ۳۹.

۳ – «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ – نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۲۷۱.

۴ – ینه اورادا، نمره ۱۷ (۳۰۶).

۵ – «پراودا» روزنامه سی، ۱۳ ژوئن ۱۹۴۶ – نجی ایل.

امپریالیستلری ایرانین اساس سیاسی و اقتصادی پستلارینی ئوز اینه توپلاییردی آمریکا امپریالیستلری چوخلان ایران نفتینی و اونون ساتیش بازارینی اله کچیرمک ایچون ایراندا مترقی حزبلره قارشى هجوم ائتمکله، آذربایجان اوزرینه هجومو تشکیل ائتمکدهده بویوک رول اویناییردی. آیدین مسئله ایدی که، آمریکا امپریالیستلری یاخین و اورتا شرقین زنگین ثروتلرینی اله کچیرمک و سووهت دولتینه قارشى ایرانلار بیر حربی پایگاه کیمی استفاده ائتمک ایشینده، آذربایجاندا قورولموش ملی حکومتین مانع چیلیگینه راست گلمه لی ایدی. امپریالیستلرین هر واسطه ایله دانیشیقلاری پوزماسینا باخمایاراق، ایرانین مترقی آداملاری و ائله جهده سووهت دولتی تهران حکومتیله آذربایجان آراسیندا بوتون مسئله لرین صلح یولو ایله حل اولونماسینا چالیشیردیلار.

۱۹۴۶ - نجی ایل آوریل آیینین ۴ - ده ایرانلا سووهت دولتی آراسیندا باغلانان مقاله ده دئییلیردی: «آذربایجان مسئله سی ایرانین داخلی ایشی کیمی صلح یولیه حل اولونمالیدیر. نظرده توتولموش اسلحاتلاری حیاتا کچیره رکن آذربایجان خلقینین منافی نظرده توتولمالیدیر» (۱). بئله لیکله، سووهت دولتی ایران خلقلرینین منافی نظره آلیب مسئله لرین صلح یولو ایله حل اولونماسی ایچون بوتون امکاملاردا استفاده ائدیردی.

قوام السلطنه ئوز حیله گر سیاستینی امپریالیستلرین کمکی ایله حیاتا کچیرمک ایچون مجلسین ایشله مه سینه امکان وئرمه دی. آذربایجان ایله باغلانان مقاله نین حیاتا کچیریلمه سینه تاثیر گوستره بیله جک مجلسی شاه و قوام دولتی تعطیل ائتدیله. مجلسین تعطیل اولونماسیله علاقه دار ایران دولتی اون میلیون دولارلیق حربی لوازمات آلماق باره ده آمریکا ایله گیزلی مورته ده مقاله باغلادی (۲). «ایران دموکرات فرقه سینین» رهبرلیگی آلتیندا جنوب طایفالارینین خاتلاری اولان خسروخان، ناصر طاهری بویئر احمدی، حسینقلی رستم ممسنی، محمد حسینخان و باشقالارینین قوه لرینی بیرلشدیردی. ۱۹۴۶ - نجی ایل اوت آییندا جنوب خانلاری هجوم ائدیله بیر چوخ ژاندارم پستلارینی و شیراز شهرینی توتدولار. انگلیسلرین و قوامین گوستریشی اساسیندا شیرازدا یئرلشن ایران قوشونو مقاومت گوسترمه دن تسلیم اولدو (۳). اولاً، جنوب خانلارین قیامینی تشکیل ائتمکله امپریالیستلرین و ایران دولتینین مقصدی آذربایجان ایله باغلانان مقاله نی پوزماق، دیگر طرفدن همین خانلارین سلاحلی قوه لری واسطه سیله جنوبدا حزب توده ایرانین تشکیلاتلارینی داغینماق و خانلارین بیرلشمیش قوه لریندن آذربایجان

۱ - کی استوان حسین. گوستریلن اثری، ص. ۲۱۵.

۲ - ینه اورادا، ص. ۲۸۶.

۳ - اسماعیل نورزاده بو شهری، «اسرار نهضت جنوب» تهران، ص. ۵۰.

و گوردستانا قارشی هجویدا استفاده ائتمک ایدی. بئله لیگله ده ناسرخان و خسروخان قشائی قوام السلطنه یه تاگراف ووروب آذربایجانا قارشی ئوز قوه لری ایله ایران قوشونونا کمک ائتمگه حاضر اولدوقلارینی بیلدیردیلر.

«خلیج ایران» روزنامه سی ئوزونون ۱۷۸۵-نجی نمره سینده یازیردی که، بوتون جنوب خانلارینی سلاحلاندیران و اولارلا هرچور کمک ائدن انگلیس کونسولو خانلارین بوتون حرکتلرینه رهبرلیک ائدیر(۱). بئله لیگله ده قوام دولتی یارانان گوندن آذربایجان و گوردستان ملی حرکتینا قارشی مبارزه آپارماق، آذربایجان ملی حکومتینین اساس سلاحلی قوه لری اولان فدائیلری داغیدیب آرادان قالدیرماق ایچون بوتون امکانلاردان استفاده ائتمیشدیر.

د - یارانمیش آذربایجان قیزیلباش خلق قوشونلاری ایله فدائیلرین

دشمنه قارشی امکداشلیغی

قید ائتمک لازمدیر که، یارانمیش ملی حکومتی قورویوب ساхлаماق، آذربایجان اوزرینه هر طرفدن هجویدا حاضرلاشان دشمن قوه لرینی دفع ائتمک یالنیز فدائیلرین قوه سیله ممکن دگیلدی. بونون ایچون معاصر سلاحلاردان استفاده ائده بیله جک گنجلرین حسابینا رسمی خلق قوشونونون یارادیلماسی ضروریتی میدانا گلیردی. اونا گوره ده ۱۹۴۵ - نجی ایل دسامبر آیینین ۲۱ - ده ملی حکومت طرفیندن رسمی آذربایجان خلق قوشونلاری یارانماسی حقیقنده وئریلن قرار مختلف سببلر اوزوندن یالنیز ۱۹۴۶ - نجی ایل فوریه آیینین ۶ - دا حیاتا کچیریلمگه باشلادی(۲). خلق قوشونلاری وزیرلیگینین امریله علاقه دار فوریه آیینین ۹ - دان مارس آیینین ۲-نه قدر آذربایجانین بوتون ولایتلرینده خلق قوشونوندا خدمته چاغیریش باشا چاندیریلدی(۳).

ینی یارانمیش خلق قوشونلاری آذربایجاندا یاشایان بوتون طبقه و خلقلره منسوب اولان گنجلردن تشکیل ائدیلیمیشدی. اونون سایى تقریباً ۱۰ میندن بیر آز آرتیق ایدی(۴). ائله جده ده فوریه آییندا خلق قوشونون عالی حربی شوراسی یارادیلدی. همین عالی شورانین هیئتینه آشاغیداکى شخصلر داخل ائدیلدیلر: ژنرال میرزا ربیع کبیری، ژنرال ابوالقاسم عظیمی، ژنرال غلام دانشیان، ژنرال محمود پناهیان، ژنرال جعفر کاویان، ژنرال عبدالرضا آذر، ژنرال محسن میلانیان و ژنرال

۱ - ینه اورادا، ص. ۱۰۰ - ۱۰۲.

۲ - «آزاد ملت» روزنامه سی، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۴۱.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱۲۱.

۴ - پسیان نجفقلی، گوستریلین اثری، ص. ۱۴۷ - ۱۴۸.

عابدین نوائی، حربی شورانین رئیس ژنرال پناهیان تصدیق ائدیله (۱).
هم ده خلق قوشونونون مالیه، صحیه، هوا قوه لری، توپخانا وسایر شعبه لری، یرلی
حربی دایره لری، تبریز فرماندهلیکینین، حربی افسرلیک مکتبیین وسایره نین
یارادیلماسینی ملی مجلس تصدیق ائدی (۲).

بئله لیکله ده آذربایجاندا ایکی نوع ساحلی قوه میدانا گلدی. بیری دسته لر
حالیندا آذربایجانین داخلی و سرحدلرینین امنیتینی قورویان فدائیلر، دیگر ایسه
گنجلردن تشکیل ائدیلمیش رسمی معاصر آذربایجان خلق قوشونلاری ایدی. همین خلق
قوشونلارینین معاصر سلاح ایله تانیش ائتمک و اونلارین تعلیمی ایله مشغول
اولماق ایچون افسر کادرلارا دا احتیاج میدانا گلدی. بونولا علاقه دار ۱۹۴۶-نجی
ایل مارس آیینین ۱۶ - دا تبریز شهرینده آذربایجان حربی مکتبی تاسیس
ائدیله (۳). حربی مکتبیین بیرینجی دوره سینین مدتی ۴ آی اولماقلا اورادا ۲۵۰
نفر گنج تحصیل آماغا باشلادی. بونلارین هامیسی فرقه نین عضولری ایدی (۴).
آذربایجان ملی حکومتی داخلی ایشلر وزیرلیکینین قراری اساسیندا ۱۹۴۶-نجی
ایلین فوریه آیینین ۲۹ - دا شهرلین امنیتینی قوروماق ایچون نظمی افسرلری
مکتبی آچیلدی. همین مکتبه اساسا گنج فدائیلر جلب ائدیله (۵).

۱۹۴۶ - نجی ایل مه آیینین ۲۰ - ده ۲۰۰ نفر افسر حربی مکتبی
بیتیریپ فدائیلره کمک ائتمک ایچون جبهه گوندریلدی (۶). جبهه لرده اختصاصلی
افسرلره اولان احتیاج اوزوندن ۴ آیلیق کورسو اونلارا ۲ آیدا باشا چاتدیردیلار.
ینی یارانمیش خلق قوشونلاری دا فدائیلره کمک ائتمک مقصدیله مختلف جبهه لره
گوندریلدی.

حربی کادرلارین بو جور سرعتله حاضرلانماسینین سبب بولندن بیری دشمنین
هجوم تهلهکه سینین گئتدیگجه آرتماسی ایدی. مقاله ایله علاقه دار حربی عملیات بیرنجه
آی (مه - اوت) معین قدر ساکت لشمیشدی. بو مدته مرکزی دولت باغلانان
مقاله نین هئچ بیر ماده سینین حیاتا کچیرمه دی، حتی اوت آیینین اوللریندن
باشلا یاراق زنجان، خلخال، کردستان و باشقا یئرلردن شاهین ساحلی قوشونلاری
آذربایجان سرحدلرینه سوخولماغا جهد ائدی (۷).

۱ - ینه اورادا. ص. ۱۲۸ - ۱۲۹.

۲ - ینه اورادا. ص. ۱۲۹.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۵۳.

۴ - ینه اورادا. نمره ۷۰ (۳۶۰).

۵ - ینه اورادا. نمره ۱۲۸.

۶ - ینه اورادا. نمره ۲۰۵.

۷ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۷۳ (۳۶۲).

هله ژوئیه آییندان سرلشگر پورزندین فرماندهلیگی آلتیندا شاه قوشونلاری قزوینه گتیریلدی (۱). همین قوشون بوتون معاصر سلاح ایله تجهیز ائدیلمیشدی (۲). شاه قوشونلاری سپتامبر آیینین ۳ - ده قزوین - رشت شوسه یولو و زنجان استقامتینده هجوم باشلادیلار. زاجگان علیا، نیقویه و یوزباشی چایینی توتدولار (۳). لاکن فدائیلر ایله خلق قوشونلارینین بیرلشمیش دسته لرینین گوجلو مقاومتی نتیجه سینده شاه قوشونو گری قایتاریلدی و اونا چوخلو تلفات وئریلدی. بونون نتیجه سینده سپتامبرین ۲۴ - ده شاه قوشونون ۳ - نجو لشکرینین فرماندهلیگی دگیشدیریلیب، سرهنگ هاشمی حسین میرهاشم اوغلو فرمانده تعیین ائدیلدی، همده چوخلو قوشون و حربی لوازمات شاه قوشونونا گوندریلدی (۴). اؤله جهده کردستان و افشار سرحدلرینده تیکاب و مایین بولاقدا یئرلشن شاه اوردوسو حصه لری تانک، توپ و سایر ایله ساحلانیب خزائی، تووه یلی، سورات داغلاریندا یئرلشن فدائی پستلارینا هجوم حاضرلاشیردیلار (۵). تیکابدا یئرلشن شاه قوشونلاری سرهنگ علیقلی مظفرینین فرماندهلیگی آلتیندا، ذوالفقاری و یمین لشکرین ساحلی دسته لری ایله بیرلیکده اوت آیینین آخرا لاریندا فدائی پستلارینا هجوم ائتدیلر. سورات داغلارینین بیرنجه دفعه الدن - اله کچمه سینه باخمایاراق، دولتین ساحلی قوه لری فدائی و خلق قوشونلارینین قارشیسیندا دوام گتیره بیلمه یه رک آغیر تلفات وئرمکله گری اوتوردولار (۶). بو حادثه نین باش وئرمه سی سهو اولاراق «آذربایجان» روزنامه سینین ۱۵۸۷ - نجی نمره سینده مه - ژوئن آیلاریندا قید ائدیلمیشدیر. لاکن مه - ژوئن آیلاریندا مرکزی دولت ایله آپاریلان دانیشیق لار نتیجه سینده محاربه دایان دیریلیمیشدی. تیکابدا شاه قوشونونا وورولان ضربه ایله علاقه دار شاه قوشونو گری فایتاریلدی. همین هجومون موفقیت سیزلیکه اوغراماسینا گوره شاه اوردوسونون باش قرارگاهی درحال سرهنگ مظفریننی تکاب قوشونونون فرماندهلیگی وظیفه سیندن دگیشدیریب اونون یئرینه سرهنگ اشرفیننی تعیین ائتدی (۷).

۱۹۴۶ - نجی ایلین سپتامبر آییندان باشلایاراق آذربایجانین بوتون سرحدلرینده ووروشما ینین گوجلنمکه باشلادی. وقتیله ملی حکومت یارانان زمان آذربایجان دان قاچان شاه سئوه، پولادلی، یوردچی و خلخال خانلاری اولان بهریش، سلطان احمدخان،

۱ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۷۸.

۲ - ینه اورادا، ص. ۲۲۵.

۳ - ینه اورادا، ص. ۲۲۶.

۴ - ینه اورادا، ص. ۲۲۷.

۵ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۹۶۵، نمره ۱۵۸۷.

۶ - ینه اورادا.

۷ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۹۶۵، نمره ۱۵۸۷.

یونس خان، غلاممیرزاخان امیراسکندری، ایرج دارائی و باشقالارینین ۵۰۰ نفره قدر سلاحتی دستلری ژاندارم قوهلری ایله بیرلیکده خلخال آستارا استقامتینده آذربایجانا هجوم ائتدیلر (۱).

آستارا - خلخال سرحدینده دشمن قوهلری بیرسیرا فدائی پستلارینی توتا بیلدیلر. بونا همین پستلاردا فدائیلره باشچیلیق ائدن بعضی آداملارین سیاسی سایق سیزیلیقی و وقتيله فدائی سیرالارینا تصادفی اولاراق داخل اولان بعضی شاهسوهن خانلارینین؛ رستم بیگ، بهرامخان اوغلی جعفر آقابئگ، توپانچاخان و باشقالارینین سهلریندن استفاده ائدن قاچاقلار یئرلردن آذربایجانا هجوم ائتمک امکانی تاپدیلار. بو زمان قاچاقلاردان بیر دستهسی گیزلی صورتده آذربایجانین ایچریلرینه سوخولاراق داخلی ارتجاعی آباغا قالدیرماغا چالیشیردیلار. فدائیلر ایله قاچاقلار آراسیندا تقریباً اوکتر آییندا ئولن داغ و چوبان پیر داغیندا گوجلو ووروشما باش وئردی. بو ووروشمادا هر ایکی طرفدن بویوک تلفات اولوب ۲۶ نفر فدائی ئولمکله بیر نجه فدائی پستو دشمنین الینه کچدی (۲).

نهایت، سهوه یول وئرن بعضی فدائی باشچیلاری وظیفه لریندن کوتورولوب همین پستلارین فدائی فرماندهلیکینه سرگرد ممی صادقی تعیین ائدیلدی. هم ده بوزمان اساس مزم پستلار و خصوصیه سیار (آتلی) فدائیلرین رهبرلیگی باجاریقلی آداملارا تاپشیریلدی (۳).

۱۹۶۶ - نجی ایل نوامبر آییندان قاچاقلار ایله فدائیلر آراسیندا گوجلو ووروشما اولوب. همین ووروشمادا قاچاقلار بویوک ضربه وورولوب، اونلاری گیلان سرحدلرینه گری قایتارماقلا، قاچاقلارین باشچیلاریندان سلطان احمدخان، یونس خان، عباد خان، اسماعیل خان وسایره ئولموش و بیر چوخلاری یارانمیشدی (۴). همده آبی قلعهسی داغلاریندا و ماجولاندا اولان ووروشمالاردا دشمندن و فدائیلردن ئولن چوخ ایدی. اونلاردان کرد حسن، مدد، حسین آقا، کربلائی حسین آدلارینی قید ائده بیلهریک (۵). نوامبر آییندا فدائیلر خلخالین ائده بیل. شاهرود بخشلرینده اولان خمیس، کولور و ماجولان فدائی پستلاریندا دشمنه بویوک ضربه وورماقلا، دشمنین ژاندارم حصه سینین فرماندهی تاج بخش یارالاندى، ئوزو و قارداشی اوغلو اسیر آئیندی و بیر چوخ ژاندارم ئولدورولتو. بونون نتیجه سینده قاچاقلار و ژاندارم قوهلری همین پستلاردان تمیزلندی و چوخلو ژاندارم اسیر آئیندی.

۱ - آدف - نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۲۶.

۲ - ینه اورادا، ص. ۱۸ - ۲۱.

۳ - ینه اورادا.

۴ - ینه اورادا، ص. ۱۸.

۵ - ینه اورادا، ص. ۱۹.

دشمنه وورولان ضربه ایله علاقه‌دار سید جعفر پیشه‌وری خلخال جبهه‌سینین باش فرماندهی ژنرال آذرین آدینا گوندردیگی تلگرافدا یازیردی: «آدف و آذربایجان خلقی طرفیندن سیزی و سیزین فرماندهلیگینیز آلتیندا خلخالدا ارتجاع دسته‌لرینی تارومار ائتن فدائی‌قهرمانلارینی تقدیر ائدیریم. آذربایجان خلقینین اوره‌گی سیزینله‌دیر. منیم سلامیمی قهرمان فدائیلره یتیرمه‌گینیزی خواهش ائدیریم» (۱).

۱۹۴۶ - نجی ایل دسامبر آیینین اوللرینده قاچاقلار غفلتا هجوم ائدیپ کیسالا پستونو توتدولار. آتی‌شما نتیجه‌سینده فدائیلردن ۱۱ نفری: نمین محالینین یوخاری خنایه کندیندن بهاری میرزا آقا، رمضان نوراله اوغلو، وطنخواه ابراهیم، لطیفی مرتض، مختار عزت اوغلو، اردبیلین قیشلاق کندیندن بهلول رهنمایی، سومهرین کندیندن باقری مشهدی‌یعقوب نقی اوغلو، اردیمبلسلی کندیندن اکبری سیغعلی آقاجان اوغلو، قدیمی عباد عزت اوغلو، محسنی مسلم نریمان اوغلو، ئولورولو و بیر نچه نفر ده یارالاندی (۲). لاکن فدائیلر دشمنی کیسالا و آغ بولاق پستلاریندان تمیزله‌یرکن گوجلو و وروشما اولدو. وروشما نتیجه‌سینده قاچاقلاردان ۳ نفر ئولورولو، ۱۰ نفر یارالاندی و ۶ نفر اسیر آلیندی. یارالانان آداملارین ایچریسینده قاچاقلارا باشچیلیق ائتن بهریش ده وار ایدی. همین وروشما دا ازردعلی کندیندن حسینعلی و اژدر آدلی ایکی نفر فدائییه گولله دگدی (۳).

دئمک لازمدیرکه. آستارا ایله خلخال آراسیندا تقریباً ۱۵ - ه قدر اولان فدائی پستلاریندا ۱۵۰۰ - ه قدر فدائی ساخلانیلیردی. بونلارین تقریباً ۵۰۰ نفری همیشه دشمنه قارشى و وروشوردو. بونلاردان ۴۰۰ نفری سیار آتلی فدائیلر ایدی که، بونلار بوتون پستلاردا و وروشوردو (۴). بوندان علاوه تقریباً ۱۲۰۰ نفره قدر خلق قوشونلاری فدائیلر ایله بیرلیکده همین پستلاردا و وروشوردو. بو ساحلی قودلرین باش فرماندهی ژنرال آذر (۵) و فدائی باشچیلاریندان سرهنگ ممی‌صادقی بایریش فولادی و باشقالاری ایدی. (فید ائتمک لازمدیرکه، ژنرال عبدالرضا آذرین معین انقلابی خدمتترینه باخمایاراق، سلطنت رژیمینه قارشى مبارزه‌نی آخرا قدر دوام ائتدیرمه‌میش. ۱۹۶۸ - نجی ایلدن سونرا سیاسی مبارزه‌دن اوزاقلاشمیشدیر). دولتین بیر چوخ ایالتلرینین قوشون حصه‌لری آذربایجانین سرحدلرینه توپلانمیشدی. تهرانی آتلی لشگری قزوین لشگرینی تقویت ائدیردی (۶). ایرانین

- ۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۷۳ (۳۶۲).
- ۲ - آدف‌نین آرخیوی، پاپکا ۲۶، ایش نمره ۱، ص. ۲۵.
- ۳ - ینه اورادا، ص. ۲۴.
- ۴ - ینه اورادا، ص. ۲۶.
- ۵ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۷۳ (۳۶۲).
- ۶ - سیان نجف‌قلی، گوستریلن اثری، ص. ۲۳۲.

مرکزی قوشون تیپی و امفهانین پیاده تیپی آذربایجانا هجوم ائتمک ایچون آذربایجانین سرحدلرینه توپلانمیشدی (۱). رشت لشگری ده قزوین استقامتینده زنجانا هجوم ائتمک ایچون ۴ - نجو کردستان لشگری ایله علاقه‌دیه گریب. کردستان و آذربایجان سرحدلرینده هجوم حاضرلاشیردی. شاه قوشونو ایله برابر زنجان، افشار، میاندا آب و کردستان طرفیندن ذوالفقاری، یمین لشکر، اسلحه‌دارباشی، امیرافشار و باشقالارینین ۵۰۰۰ نفر مکمل سلاحلاریمیش دسته‌لری و جنوب قبیله باشچیلارینین قاشقای، مکرانیلر، عباسیلر و باشقالارینین ساحلی دسته‌لری آذربایجانا هجوم ائتمک ایچون آذربایجانین سرحدلرینه توپلاشمیشدی (۲).

مرکزی دولت آپاریلان دانشیقلا نتیجه‌سینده وقت قازانیب آذربایجانین سرحدلرینه قوشون توپلاماقلا برابر، حزب توده ایرانین تشکیلاتلارینا، خصوصیه اونون صنایع مرکز لرینده اولان تشکیلاتلارینا قارشی مبارزه‌نی گوجلندیرمیشدی. مرکزی دولت ایله آذربایجان آراسیندا آپاریلان دانشیقلا اساسیندا حربی عملیات دایاندریلمالی و کردستان سرحدینده شاه قوشونو یئرلشن تیکاب و گوروس پستلاری بوشالدیلیب فدائیلره تحویل وئرلمه‌لی و هم ده مقوله اساسیندا زنجانین امنیتینی قوروماق ایچون فدائیلردن یارانمیش ۳۰۰ نفر نگهبان زنجاندا قالمالی و ذوالفقاری، محمدحسن‌خان و سایر مرتجع خانلارین ساحلی قوه‌لری ترک‌سلاح ائدلمه‌لی ایدی (۳). لکن، قوام دولتی نه‌اینکه تیکاب و کوروسو بوشالتمادی، مرتجع خانلاری ترک‌سلاح ائتمه‌دی. عکسینه اونلارین آذربایجانا هجومونو یوخاریدا قید ائدیلدیگی کیمی تشکیل ائتدی. قوام حکومتی قاباقدا دئدیگیمیز کیمی، شاه قوشونونو سلاحلاندیرماق مقصدیه آمریکا دولتی ایله گیزلی مقوله باغلامیش و همین مقوله‌نین شرطلری آشاغیداکیلاردان عبارت اولموشدو:

- ۱ - ایران حکومتی قطعی اولاراق حرب توده ایرانا و خصوصیه آذربایجان و کردستان ملی حکومتلرینه قارشی هجوم ائتمه‌لی ایدی.
- ۲ - ینی سچیله‌جک مجلس نماینده‌لرینین اکثریتی آمریکانین اعتمادینی قازانمیش شخملر اولمالی ایدی.
- ۳ - ایران حکومتی آمریکادان آلدیغی بورجدان و سلاحلاردان آمریکا حکومتینین گوندردیگی کمسیونلارین نظارتی و راضیلیغی ایله استفاده ائتمه‌لی ایدی (۴).

همین مقوله‌ایله علاقه‌دار ۱۹۴۶-نجی ایل نوامبر آییندا آمریکا امپریالیستلری

۱ - ینه اورادا، ص. ۲۳۴.

۲ - پسیان نجف‌قلی، «ازمهاباد خونین تا کرانه‌های ارس»، تهران، ۱۳۲۸، ص. ۱۲.

۳ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۳ ژوئن ۱۹۵۰، نمره ۲۶۲.

۴ - «پراودا» روزنامه‌سی، ۲ فوریه ۱۹۴۷ - نجی ایل.

ایران اوردوسونا ۴۰ عدد ۴ موتورلو بومباردمانچی طیاره وئردی. همین طیاره لرله ساحلانمیش. بیرنجه لشکر آتلی، پیاده و زرھلی قوشون آذربایجان سرحدینه توپلانیب هجوم وصعیتینده دایانمیشدی(۱)

شاه قوشونلارینین هجوم حاضراشماسینا آمریکالی ژنرال قروئو، ژنرال رهدلی، سرھنگ دوموند، ایران آتلی قوشونلارینین سرھنگی قروئوسئنز کوپ، ایران ژاندارم حصه لرینه شوارتسکپف و باشقا آمریکا حربی مشاورلری رھبرلیک ائدیردیلر(۲). ایراندا آمریکانین سفیری جورج آلن ایران دولتینه بیلدیرمیشدی: «هر قیمته باشا گلیرسه گلسین، آذربایجان مسئله سی حل ائدیلمه لیدیر. سرنیزه گوجیله ده اولسا آذربایجان حرکاتی آرادان آپاریلمالیدیر. بو باره ده ایران دولتینه نه کمک لازم گلرسه آمریکا حکومتی هئچ جور مضایقه ائتمه یه جکدیر. عکس تقدیرده آمریکا حکومتی ایرانلا اولان مناسبتینی کسه جکدیر» (۳).

آمریکا امپریالیستلرینین آذربایجان حرکاتینا قازشی گوردوکلری تدبیرلری آمریکانین دولت باشچیلاری بئله اعتراف ائتمیشلر. ۱۹۴۷ - نجی ایل آوریل آیینین ۴-ده آمریکانین پره زیده تتلیکینه نامزد اولان واللہس ئوز چیخیشیندا آمریکانین ایرانین داخلی ایشلرینه قاریشماسی حقیقنده دئمیشدیر: «...ایران خلقینین سون درجه ده آشاعی سویه ده اولان وضعیتینی یاخشیلاشدیرماق ایشینه کمک ایچون بیر نچه میلیون آمریکا دوللاری بوراخیلما سینا نائل اولماق عوضینه آللن. ایران اوردوسونو و سلاحلی قوه لرینی دویوش سورساتی ایله تأمین ائتمکدن ئوترو فات - قات آرتیق مبلغ بوراخیلما سینا نائل اولموشدور...» (۴).

امپریالیستلرین کمگی ایله ایران قوشونلارینین گئتدیکجه هجوم تهله کسه ی آرتیردی. بئله بیر زماندا آذربایجانین ایالتی انجمنینین اجرائیه هیئتی مقالله نین قرارینا اساسا ئوزونون ۱۹۴۶ - نجی ایل ۱۱ نوامبر تاریخلی اجلاسیندا زنجانین فدائیلر طرفیندن بوشالیدیلماسینی قرارا آلدی(۵).

ایالتی انجمنین قراری اساسیندا ۱۹۴۶ - نجی ایل نوامبر آیینین ۱۳ - ده فدائیلر زنجاندان چیخدیلار (۶). لاکن فدائیلرین زنجاندان چیخماسی منفی نتیجه لر

۱ - پسیان نجفقلی، «مرگ بود باز گشت هم بود»، تهران، چاپ دوم، ۱۳۲۸، ص. ۲۴۲.

۲ - علم عبدالله آمر، «روابط سیاسی ایران و آمریکا از جنگ دوم جهانی»، تهران، ۱۳۳۶، ص. ۷۰.

۳ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۹۴۹، نمره ۱۸۵.

۴ - ینه اورادا، ۱۹۴۸، نمره ۳۶.

۵ - ینه اورادا، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۶۰ (۳۴۹).

۶ - «آذربایجان» روزنامه سی، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۶۰ (۳۴۹).

وئردی. اولاً، شاه قوشونلاری آذربایجانا هجوم ائتمک ایچون بویوک ستراتژی اهمیتلی اولان دیمیر و شوسه یولونو اله کچیرمکله آذربایجانین سرحدلرینه گوجلو حربی حصه لر توپلاماغا امکان تاپدیلار. دیگر طرفدن زنجانین بوشالیدیماسی آذربایجانین ساحلی قوه لرینه ده منفی تاثیر گوستردی.

آذربایجان فدائیلری زنجانی ترک ائندن کیمی مرکزی دولت قصدا ذوالفقارینین دسته لرینی و تهراندا پول ایله توتولموش ساحلی دسته لری زنجانا بوراخدی. اونلار شهرده اولان آدف - نین عضولرینه، فدائی عائله لرینه و مترقی آداملارا قارشلی قانلی دیوان توتدولار. زنجانا داخل اولان شاه قوشونونون فرماندهی سرهنگ بواسحاقی و ژاندارم دسته لری ۴۸ ساعت همین قولدور دسته لرین نه اینکه قارشیسینی آلمادیلار، حتی قصدا اونلارین وحشی جنایتلرینه کمک ائتدیله. زنجانین مترقی روحانیلریندن اولان شیخ محمدعلی آل اسحقلی و بیرچوخ فدائی و فدائی عائله لرینی، فرقه عضولرینی ئولدورمکله، ۲۰۰ - دن آرتیق فدائی و فرقه عضولرینین ائولرینی یاندیریب غارت ائتدیله (۱). زنجانین یاخینلیغیندا یئرلشن و اهالیسینین اکثریتی فدائی سیرالاریندا اشتراک ائشن دیزه ج، طارم، قارابوشلی و سایر کندلرده داغیلیب یاندیریلدی (۲). مقوله ایله علاقه دار فدائیلردن ۳۰۰ نفر زنجاندا قالب نگهبان آدیله زنجانین امن امانلیغینی قورومالی ایدی. لاکن زنجانا داخل اولان شاه قوشونلاری و ذوالفقارینین ساحلی دسته لری همین فدائیلره آتش آچیب اونلارین بیر عده سینی ئولدوردو، قانلاری ایسه حبس ائدیله (۳). حالبوکه، ایران دولتی ایله باغلانان مقوله ده آذربایجانین بوتون امنیتینی فدائیلردن تشکیل اولونموش نگهبانلیق اداره سی تأمین ائتمه لی ایدی.

زنجان حادثه سی ایله علاقه دار آذربایجانین بوتون شهر و کندلرینده مینلره آدم، ائله جه ده بوتون فدائیلر آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کمیته سینه تلگراف گوندره رک زنجاندا جنایتلر توره ده نلره قارشلی ساحلی مبارزه آپارماغی طلب ایدیردیله. لاکن خلقین ساحلانماسینا اجازه وئریلمه دی.

تقریباً نوامبر آیینین بیرینجی یاریسیندا شاهین باشچیلیغی آلتیندا ایرانین باش وزیر، حربی وزیر، باش حربی قرارگاه رئیسینین اشتراکی ایله چوخ گیزلی صورتده حربی مشاوره کچیریلدی. بورادا آذربایجان و کردستانا قارشلی ساحلی هجوم ائتمک مسئله سی مذاکره ائدیله. شاه مشاوره ده قید ائتدی که، «ایندی اگر آذربایجان آرادان آپارماساق، گله جکده آذربایجان بویوک بیر قوه یه چوریلگه جک، اونو آرادان آپارماق ممکن اولمایا جاقدیر. اونا گوره ده قوشون بو وظیفه نی حیاتا

۱ - ینه اورادا، نمره ۷۲ (۳۶۱).

۲ - ینه اورادا.

۳ - ینه اورادا.

کچیرمک ایچون بوتون واسطه لری سفربرلیکه آلمالیدیر» (۱).
 شاهین گوستریشی اساسیندا آذربایجانا بیرنجه استقامتده هجوم ائدیلمه سی
 قرارا آلیندی (۲). آذربایجانا هجوم ائدن قوشونلارا شاه ئوزو و باش حربی قرارگاه
 رهبرلیک ائدیردی. خصومیه طیاره لرین هجوم ائتمه سینه سخما شاه ئوزو رهبرلیک
 ائدیردی (۳).

پسیان نجفقلی قید ائدییر که، گویا نوامبرین ۲۲-ده شاه قوشونلاری زنجانین
 بوتون بخشارینی سلاح گوجو ایله توتا بیلیمیشلر، بو دوزگون دگیلدیر. چونکه
 ایالتی انجمنین قراری اساسیندا نوامبرین ۱۳-ده فدائیلار زنجانی بوشالتمیشدیلا.
 نوامبر آیینین آخرلاریندان باشلایاراق ۵۰ میندن آرتیق نفری اولان
 قوشون، ۵۵ تانک، ۵۰-یه قدر طیاره، ۱۷۴ توپ، ۲ مینه قدر آغیر مسلسل
 و باشقا سلاحلارلا اوج استقامتده آذربایجان اوزرینه هجوم باشلادی.

بیرینجی استقامت، زنجان - میانه - تبریز ایدی. بو ان مهم جبهه ایدی.
 چونکه شاه قوشونلاری تبریز و میانه نی توتماقلا کردستان و میاندا آب فدائیلرینین
 آرخاسینا کچمک ایچون امکان تاپیردیلا. ایکینجی استقامت، کردستان جبهه سی
 ایدی که، تکاب - شاهین دژ - میاندا آب و سیره نی توتوب آذربایجان ایله
 کردستانین علاقه سینی کسمک فکرینده ایدیلر. اوچونجو استقامت ایسه - آستارا -
 خلخال ایدی. همین جبهه ده قوشون هروآباددا خانلارین ساحلی دسته لرله بیرلشیب
 خلخال فدائیلرینین میانه فدائیلرله علاقه سینی کسمک ایسته ییردیلا (۴).

یوخاریدا قید ائدییلن دشمن قوه سی قارشیسیندا آذربایجاندا اولان ساحلی
 قودلرین سایبی همین گونلرده تقریباً ۱۸ مین نفر ایدی (۵). بونلاردان ۸ مین فدائی (۶)
 و ۱۰۹۳۱ نفرینی یارانمیش خلق قوشونلاری ایدی (۷). بونوندا معین حصه سی
 قوشونا ینی یاغیریلیمیش جوانلار ایدی. همده فدائیلرین و سربازلارین ینی
 معاصر سلاحلار ایله تانیس اولمالاری ایچون وقت چاتمیردی.

قودلر توپ، تانک، طیاره و آغیر مسلسل ایله ساحلانمیشدی.
 مرکزی دولت ایله باغلانان مقاوله دن سونرا ارتجاع آذربایجانین داخلینده
 اولان دشمنلری ساحلانمیش و گیزلی یوللا داخله ساحلی قودلر کچیرمیشدی.

-
- ۱ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۲۲۹.
 - ۲ - ینه اورادا، ص. ۲۳۰.
 - ۳ - ینه اورادا، ص. ۲۴۰.
 - ۴ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۲۴۱.
 - ۵ - پسیان نجفقلی، گوستریلن اثری، ص. ۱۴۷ - ۱۴۸.
 - ۶ - ینه اورادا.
 - ۷ - ینه اورادا.

بونلار دولت قوشونو آذربایجانا هجوم ائدن زمان داخلده اغتشاش سالمالی و رهبرلری ترور ائتمه‌لی ایدیلر.

بئله بیر تهله‌ک‌لی زماندا آذربایجان ایالتی انجمنی‌نین فدائیلرین شاه قوشونونا مقاومت گوسترمه‌مه‌سی حقیقنده جبهه‌لره گوندردیگی امر اساسیندا فدائیلر و خلق قوشونلاری دشمنه قارشى مدافعه موقعی توتوشدولار. بو زمان آذربایجانین جبهه‌لرینده ساحلی قوه‌لره آشاغیداکی آداملار باشچیلیق ائدیردی: میانه جبهه‌سینده اولان ساحلی قوه‌لرین باش فرماندهی ژنرال غلام‌یحیی دانشیان، افسرلردن سرهنگ محمود قاضی و باشقا فدائی باشچیلاری، هولاسو - تیکاب و ساین‌قلعه جبهه‌سینه ژنرال میرزاربیع کبیری، ژنرال محسن میلانیان، سرهنگ آرام زادیکیان، سقر-تیکان‌تپه جبهه‌سینده آذربایجان فدائیلری و خلق قوشونلارینین باش فرماندهی ژنرال عظیمی، فدائی باشچیلاریندان سرهنگ قلی صبحی، سرگرد رامیتین و باشقالاری ایدی. خلخال - آستارا جبهه‌سینه ژنرال عبدالرضا آذر، فدائی باشچیلاریندان سرگرد ممی صادق و باشقالاری (۱).

ژنرال عظیمی‌نین باشچیلیغی آلتیندا سقر - تیکان‌تپه جبهه‌سینده ووروشان فدائیلر ۱۹۴۶ - نجی ایلین اوکتر آییندا آذربایجان ایله کردستان آراسیندا باغلانان خوجامیز مقاوله‌سی ایله علاقه‌دار کرد فدائیلری (پیشمرگه) ایله دشمنه قارشى بیرگه حرکت ائدیردیلر.

دسامبر آیینین ۵-ده شاه قوشونلاری بویوک قوه‌ایله زنجان طرفیندن هجوم ائدیپ، تزه‌کندین یاخینلیغیندا اولان رحمین فدائی پستونو عفلتا توتدولار. بو ووروشمادا سرهنگ محمود قاضی اسداله‌لی، فدائی افسری عزیز و ۱۲ نئشده فدائی ئولدورولدو (۲).

شاه قوشونونون هجومونا قارشى آذربایجانین بوتون شهر و کندلرینده زحمتکش‌ترین گنیش بیغینجاقلاری اولدو، خصوصیه گنجلرین و فدائیلرین بیغینجاقلاری ئوز قطعنامه‌لرینده دشمنین وحشی‌لیگینه قارشى زنجان و باشقا پستلاری مدافعه ائتمک ایچون سلاحا ساریلماغا اجازه وئرمگی مرکزی کمیته‌دن خواهش ائدیردیلر. تبریز فدائیلری مرکزی کمیته‌نین صدری پشه‌وری‌یه یازیردی‌لار: «ایران ارتجاعینین گوستریشی اساسیندا زنجاندا قانلی جنایتلر توره‌دنلردن انتقام آلماق ایچون بیزیم زنجان جبهه‌سینه گئتمه‌گیمیزه اجازه وئرمه‌گینیزی خواهش ائدیریک» (۳).

بوتون قطعنامه‌لر بو مضموندا ایدی. آذربایجانین ولایتلرینده کچیریلن بیغینجاقلاردا بوتون طبقه‌لرین طلبی نتیجه‌سینده، مرکزی دولتین وحشی‌لیگینه قارشى

۱ - «آذربایجان». روزنامه‌سی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۲۶، نمره ۲۲.

۲ - سپیان نجف‌قلی، گوستریلن اثری، ص. ۲۴۴.

۳ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۷۴ (۳۶۳).

مبارزه آپارماق ایچون «بابک» ادلی دویوشچو فدائی دسته‌لی یارانلی و اونور سیرالارینا داوطلب قبول ائتمک ایچون آدف طرفیندن بئله بیر اعلان وئریلدی: «آذربایجانین بویوک ملی قهرمانی «بابک» آدینا دویوشچو دسته‌لرین سیراسینا فداکار کونوللور لازمدیر. کونوللور دسامبرین ۱ - دن تبریز شهر کمیته‌سینه مراجعت ائده بیلرلر (۱). بئله لیکله ده اون مینلره کیشی، قادین، خصوصیه گنج اوغلان و قیزلار عریضه وئریب کونوللور سیراسینا داخل اولماغا چالیشیردیلار. بئله بیر شرایطده ایدی که، شاه قوشونلاری آذربایجانا هجوم ائتدیلر.

آذربایجانا داخل اولان شاه قوشونو دسامبر آیینین ۱۳-نه قدر آذربایجان توتماسینا باخمایاراق قصدا دسامبرین ۲۱-نه قدر شهرلره، خصوصیه مرتجع‌لرین ساحلی قوه‌لی داها چوخ اولان شهر و قصبه‌لره داخل اولمادی. چونکه هله اولن ایران دولتی گیزلی صورتده ساحلی مرتجع‌لی آذربایجانا گوندرمیش، اونلار همین شهر و قصبه‌لرده انقلابچیلارا دیوان توتماغی نظره آلمیشدی. بئله که، شاه قوشونلاری آذربایجان توتدوقدا همین ساحلی عنصرلر شهر و قصبه‌لرده فرقه عضولری و فدائیلرین ائولرینی غارت ائتدیلر. ۲۵ مین دن آرتیق آدام ئولدوردولر (۲). ایران دولتی بو جنایتلردن یاخاسینی قورتارماق، دنیا اجتماعیتینی آلداتماق مقصدیه اوزمان نشر ائدیلمیش ایرانین مرتجع مطبوعاتی و رادیوسو ثبوت ائتمک چالیشیردی که، گویا آذربایجان خلقی ئوزلری بیر بیرینی قیریر و دولتم بوندان خبری بوخودور. حالبوکه، ایران دولتی آذربایجانا قوشون یئریده رکن ادعا ائدیردی که، گویا باغلانمیش مقاله‌یه اساسا سچگی‌لره نظارت مقصدیه آذربایجانا قوشون گوندریلیر. لاکن بورادا نظارت عوضینه توره‌نن قانلی قیرغین شاه و مرتجع حاکم دایره‌نین اصل جنایتکار سیمالارینی بیرداها آیدین صورتده گوستردی.

مقاومت گوسترمه‌مک امرینه باخمایاراق گئری چکین فدائیلر بویوک قربانلار وئردیلر. شاه قوشونو و مرتجع خانلارین ساحلی قوه‌لی طرفیندن محاصره‌یه دوشن فدائیلر مقاومت گوستریب، گولله‌لی قورتارانا قدر دشمنه تابع اولمادیلار. ۱۸ نفر فدائی باشچیشی اولان شاه سئوهن قیزی سربیه ئوز فدائیلرینه شاه قوشونو و مرتجع خانلارین ساحلی قوه‌لرینه ۵ گون مقاومت گوستردی. لاکن مرتجع‌لر اونلاری یالنیز حمله ایله توتوب ئولدوردولر (۳). یوخاری یامچی کندیندن اولان خفائی حسین آقانین باشچیلیغی آلتیندا یوردچو فدائیلریندن ۱۵ نفر ۳ گون یوردچو خانلارینا قارشى مقاومت گوسترمیش و گولله‌لی

۱ - «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، ۱۳۲۵، نمره ۷۳ (۳۶۲).

۲ - مارییا ماچاکئی، ایران و باربه، مسکوا، ۱۹۵۹، ص. ۱۷۱.

۳ - «آزادلیق یولونون مبارزلی» ۱ - نجی جلد، ۱۹۶۲، مقدمه، ص. ۳.

قورتاردیقدان سونرا مردلیکله ئولموشلر (۱). ائلهجهده آذربایجانین بوتون محاللا ریندا آیری - آیری فدائی دسته لری بئله مقاومت گوستریب. شاه و مرتجع خانلارین ساحلی قوه لرینه بویوک تلفات وئریب گولله لری قورتاردیقدان سونرادا صعیفلیک گوسترمه دن مردلیکله ئولمه کی اوستون توتوموشلار. ایران دولتی بئله مقاومت گوسترن فرقه عنوی وفدائیلردن ۷۶۰ نفرینی اعدام ائتمیشدیلر (۲). قید ائتمک لازمدیرکه، قوام دولتی و شاه اوردوسو امپریالیستلرین کومگی ایله یالنیز حیلله و تزویر یولیه آذربایجان خلقینین ملی دموکراتیک حرکاتینی بوغا بیلادی. ایران ارتجاعی آذربایجان خلقینین ملی دموکراتیک حرکاتینی بوغوسادا لکن آذربایجاندا باشلانان ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایلر حرکاتی و همین حرکاتدا فداکارلیقی ایله شهرت قازانان فدائیلر ایران خلقلرینین گله جک انقلابی مبارزه سینه ئوز مثبت تاثیرینی گوسترمیشدیر. شبهه سیز، ایران خلقلرینین آرادلیقی اوغروندا آپاریلان مبارزه ده فدائی آیدندان بوندان سونرادا استفاده ائدیلمه سی مبارزه دین داها ثمره لی اولماسی ایچون شرایط یاراداجاقدیر.

ایران خلقلرینین شاهلیق رژیمینه و امپریالیزمه قارشى آپاردیقلا ری مبارزه هئج بیر زمان دایاندیریلما میشدیر. او، خصوصیه ۱۹۷۷ - نجی ایلدن باشلا یاراق داها دا گنیش لنمیشدیر. قید ائتمک لازمدیرکه، ۱۹۷۹ - نجو ایل فوریه آیینین ۱۲ - ده غلبه ایله نتیجه لنمیش ایران خلقلرینین ضد امپریالیست و خلقی انقلابی کچمیش انقلابلارین دوامی کیمی حساب ائدیلمه لیدیر. سلطنت رژیمینین تمامیه لغو ائدیلمه سی و آمریکا امپریالیزمینین ایراندا کی نشو و نما آغیر ضربه لراندیریلمه سی زمانی شهید اولان ۷۰ مین نفری فدائی آدلاندیرماقی اولار. چونکه اونلاردا ایران خلقلرینین دموکراتیک آزادلیقلار الده ائتمه سی و مستقل ایران یاراتمالاری اوغروندا خوشبخت گله جک یولوندا مبارزه آپارمیش و ئولومو شهامتله قبول ائتمیشلر.

نتیجه

۲۰ - نجی عصرین ۳۰ - نجو ایللرینده، یعنی رضا شاه سلطنتینین سون اون ایلینده ایران آغیر وضعیت کچیریردی. رضا شاه حکومتی بین الخلق سیاست ساحه سینده کهنه اربابلاری انگلیس امپریالیستلریندن اوز چویریب آلمان فاشیزمینده گونو - گوندن آرتیق میل گوستریردی. ئولکه نین اقتصادیاتى آلمان اقتصادیاتینا تابع وضعیتده دوشوردو.

رضا شاه حکومتینین همین سیاستی ئولکه داخلینده کی قاتی ارتجاع سیاستی ایله بیرلشیر و ئوز تاثیرینی ان چوخ سووه ت اتقاقی ایله هم سرحد اولان شمال

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۳ - نجو دوره، ۱۳۴۸، نمره ۱۸۰۱.

۲ - م. س. ایوانوو، گوستریلن اثری، ص. ۱۲۶.

ولایتلرینده، خصوصیه آذربایجاندا گوستریردی. بو زمان آذربایجان خلقی اوچقات آغیر ظلم آلتیندا یاشاییر و ئوز ملی حقوقونو، آزادلیغینی اله ائتمک ایچون مناسب زمان و فرصت گوزله ییردی.

نظره آماق لازمدیر که، رضا شاه حکومتین منایع لشدیرمه سیاستی هئچده آذربایجانا تطبیق ائدیلمیر عکسینه آذربایجان سرمایه دارلارینی ایرانین مرکزی ولایتلرینده سرمایه قویماغا تشویق ائدیردی. خارجی تجارتین اساس حصه سی نین ئولکه نین جنوبونا، دنیز یوللارینا یونلدیلمه سی نتیجه سینده آذربایجاندا اقتصادی فعالیت سونوک حالا دوشموش، ایشرسیزلیک آرتمیش، ۱۹۳۰ - نچو ایللرین اورتالارینا قدر ترانس ایران دمیریولوندا ایشله یین و سونرا ایسه اونون قورتارماسی ایله ایشرسیزقالان اون مینلرله آذربایجانلی ئوز آنا یوردونا قایتماغا امکان تاپمیردی. آذربایجان شهرلرینده ایشرسیزلیک و دوزولمز وضعیت یارانیردی. عین زماندا آذربایجاندا فاشیست آلمانین جاسوسلوق شبکه سی گونی - گوندن گنیشله نیر، ایرانی بوتونلوکله مستملکه وضعیتینه سالماق، سووه تفاقینین جنوب سرحدلرینده، خصوصیه آذربایجاندا فتنه - فساد توره تمک مقصدیه آذربایجانین مختلف ناحیه لرینده حربی لوازمات ذخیره لری یارادیلیردی. رضا شاه حکومتی آلمان فاشیستلری ایله بیرلیکده آذربایجانلی قانلی محاربه لر میدانینا چویرمکه حاضرلاشیردی.

آذربایجان خلقی بین الخلق امپریالیزم، بیرینجی نوبه ده آلمان فاشیزمینین استیلاچیلیق، فتنه کارلیق سیاستینی، ایرانین ملی منافعینه ضد اولان رضاشاه حکومتی و اونلارلا بیرلیکده آذربایجانین یئرلی مرتجع قوودالاری و کاپیتالیستلری طرفیندن یریدیلن ظلمو ئوز حیاتیندا بوتون آیدینلیقلا حس ائدیر. اونا قارشی گیزلی ویا آچیق یوللارلا مبارزه آپاریردی.

ایکینجی دنیا محاربه سینین باشلانماسی، بومحاربه ایله علاقه دار دنیا وضعیتینده گوزله نیلن دگیشیک لیکلر آذربایجان خلقینی، اونون قاباقجیل نماینده لرینی دریندن دوشوندورودو. اونلار خلقین ملی حقوقلارینین، اجتماعی ایره لیله مه سینین تأمین ائدیلمه سی یولوندا دائم چالیشیر و امکانلار آختاریردیلار.

دنیا امپریالیزمینین ان یرتیجی دسته سی اولان فاشیست آلمانینین دنیا دا بیرینجی سوسیالیست ئولکه سینه - سووه تفاقینا هجومو پراکتیکی اولاراق گوستردی که، خلقلرین ملی آزادلیغینین یولو، یالنیز باشدا سووه تفاقی اولماقلا دنیا مترقی قوه لرینین قارا آلمان فاشیزمی اوزرینده قطعی غلبه سیله آچپلا بیلر. ۱۹۴۱ - نجی ایلین اوت آییندا ۱۹۲۱ - نجی ایل تاریخلی ایران - سووه تفاقینا اساسیندا ایرانی هیتلر آلمانین استیلاسی ته لکه سیندن خلاص ائتمک مقصدیه سووه ت اوردوسو و اونونلا متفق اولان قوه لرین ایرانا داخل اولماسی نتیجه سینده رضاشاه دیکتاتوراسینین دوریلمه سی ایراندا مترقی قوه لرین فعالیت

ائتمه‌سینه، ائله‌جده ایران داخلینده مظلوم خلقلرین ئوز حقوقونو ائتمک اوغروندا مبارزه آپارماسینا الویریشلی شرایط یاراتدی.

۱۹۴۱ - نجی ایلن سونرا آذربایجاندا مختلف سیاسی جمعیتلر تشکیل ائدیلیر و بونلار جمعیتین داخلی ضدیتلریندن دوغان معین اجتماعی - سیاسی مسئله‌لری آذربایجان خلقینین خیرینه حل ائتمک اوغروندا مبارزه آپاریرلار. همین جمعیتلرین یارانماسی، اونلارین زحمتکشلر آراسیندا آپاردیغی ایش آذربایجان خلقینین انقلابی مبارزه‌سینه، ملی و دموکراتیک حقوقلار و ایرانین استقلالیتی اوغروندا آپاریلان مبارزه‌یه گوجلو تاثیر گوستریدی. قید ائتمک لازمدیرکه، ۱۹۴۱ - نجی ایلین ایکینجی یاریسیندا «جمعیت آذربایجان»، ۱۹۴۲ - ۱۹۴۴ - نجو ایللرده «ضد فاشیست»، «زحمتکشان»، «دوست شوروی»، «جبهه آزادی»، «کانون دموکراسی» وسایر جمعیتلرین، خصوصیلکه ۱۹۴۴ - نجو ایلن واحد بیر تشکیلات اولان آذربایجان همکارلار اتفاقی آذربایجان زحمتکشلرینین، هم ده آذربایجانین بوتون مترقی آداملارینین انقلابی مبارزه‌یه قوشولماسیندا آز رولو اولمامیشدیر.

۱۹۴۱ - نجی ایلین سپتامبر آییندا یارانمیش حزب توده ایران ایران زحمتکشلرینین انقلابی شعور سویه‌سینین یوکسلمه‌سینده، اونلارین واحد جبهه‌ده مبارزه آپارمالاریندا رهبرلیک مسئله‌سینده حل ائدیجی رول اوینامیشدیر. ایران فعله صنفینین حزبی اولان حزب توده ایرانین ئولکده و خصوصاً آذربایجاندا نفوذ و آرتیر، فعالیت دایره‌سی گنیشلنیر و اونون مبارزه متودلارینین داها دوزگون، داها تاثیرلی اولماسی مبارزه پروسسینده ئوزونو گوستریدی. بو دور تخمیناً ۱۹۴۲ - نجی ایلین اوللریندن ۱۹۴۵ - نجی ایلین اورتالارینا قدر دوام ائدیر و دئمک اولارکه، ایرانین استقلالیتینی، اراضی بوتوولوگونو و بونونلا بیرلیکده آذربایجان خلقینین ملی حقوقلارینی تامین ائتمک مبارزه‌سینده آذربایجان خلقینین مرتجع مرکزی حکومتله بلاواسطه قارشی-قارشیا گلمه‌سی گونلرینه قدر اولان مدتی احاطه ائدیر. بوتون بو مدت عرضینده ایران ارتجاعی ئولکده بوتون مترقی قوه‌لر، بیرینجی نوبه‌ده آذربایجان خلقی علیه‌ینه مختلف یوللارلا مبارزه آپاریر، حکومت اورقانلاری واسطه‌سینه آذربایجان خلقینین مبارزه‌سینی بوغماغا چالیشیر و بوتون واسطه‌لرله آذربایجاندا ئوز موقعینی قوروماغا جان آتیردی.

ایکینجی دنیا محاربه‌سینین سووهت خلقینین جهانشمول، تاریخی غلبه‌سی ایله قورتارماسی امپریالیزمین ان بیرتیجی دسته‌سی اولان آلمان قاشیزمینین دارماداغین ائدیلمه‌سی، امپریالیزمین مستملکه‌چیلیک سیاستینه ضربه وورماقلا، مستملکه و آسیلی ئولکه‌لرده ملی-آزادلیق حرکاتینا ینی قوه آشیلادی. ائله‌جده آذربایجان خلقی و اونون یاخین قونشوسو اولان کرد خلقینی آزادلیق مبارزه‌سینه روحلاندیردی. عین‌زماندا ایران ارتجاعی محاربه‌نین قورتارماسی و خارجی اوردولارین

ایراندان چیخماسینین یاخینلاشماسی ایله علاقه‌دار ئولکه داخلینده عکس هجوما کچمک، محاربه ایلریندن ایران خلقلرینین، بیرینجی نوبه‌ده آذربایجان خلقینین الده ائتدیگی موفقیتلری پوچا چیخارماغا جان آتیردی. او، آذربایجاندا مرتجع ملکه‌دارلاری سلاحلاندیریر و دیکتاتورلوق رژیمینی برپا ائتمک ایچون حاضرلیق آپا بیری.

آذربایجان خلقی همین دورده الده ائتدیگی موفقیتلری قانونی شکلده ثابت- لشدیرمک ایسته‌دیکده، بو مقصدله مرکزی ایران حکومتینه مراجعت ائتدیکده، اورادان «نه تک بئله طلبه، حتی یوزلرله بئله طلبه اعتناء ائتمگی لازم بیلیمیریک» جوابی آیلردی. بو زمان امپریالیستلر و مرکزی دولت طرفیندن تحریک ائدیلمیش مرتجع فتودالار سلاحلی قوه‌لر واسطه‌سیله ئوز حقوقونو الده ائتمک ایسته‌ین. کندیلیری «ساکت لشدیرمکه» و اطاعته آماغا جان آتیر، بو مقصدله هئج جوره ظلم و تزییقنن چکینمیردیلر. آذربایجان شهرلینده ایسه دولت اوردوسو حصه‌لری وضعیته حاکم اولماق ایسته‌ییردیلر.

بئله بیر شرایطده آذربایجان خلقینین دوروب گوزله‌مه‌سی داها پین نتیجه وئره بیلردی. اونا گوره‌ده مرتجع مرکزی حکومت علیه‌نه مبارزه بوتون آذربایجان مقیاسیندا گنیش‌لنیر و گونی-گونن شدتلنیردی. بو شرایطده آذربایجان خلقینین ملی مقاومتینی تشکیل و اونا رهبرلیک ائتمک ایچون دویوشکن، اصل معنادا مترقی و مستقل بیر تشکیلات لازم ایدی. آذربایجاندا خلقین ملی و اجتماعی منافعینین کشیگینده دوران و ایرانین استقلالیتینی، اراضی بوتوولوگونو و آزادلیقینی قورویان بیر حزبین یارانماسی ضرورتی گونون مسئله‌سینه چوریلیمیشدی.

۱۹۴۵ - نجی ایل سپتامبر آیینین ۲ - ده آذربایجان خلقینین ملی و اجتماعی منافعینی تمثیل ائدن آذربایجان دموکرات فرقه‌سی تشکیل ائدیلمیش مرکزی تهران حکومتی و اونون حمایه‌چیلری اولان آمریکا و انگلیس امپریالیستلری علیه‌نه کتله‌لرین مبارزه‌سینه رهبرلیک ائدیردی. آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین رهبرلیگی آلتیندا ارتجاعا قارشی خلقین مقاومتی گوجلنیر و ملی - دموکراتیک مبارزه داها یوکسکلره قالدیریلیر. تز بیر زماندا آذربایجان زحمتکشلری، مترقی آداملار آدف اطرافیندا توپلاشیر و خصوصیه ۱۹۴۲ - نجی ایلن ملکه‌دارلارا و ژاندارملارا قارشی کورطبیعی صورتده سلاحا ساریلیب مبارزه آپاران کندیلیری متشکل حالا سالماق یولوندا جدی آددیملار آتیلیردی.

همین کورطبیعی و غیر متشکل صورتده مبارزه آپاران سلاحلی کندیلر ۱۹۴۵ - نجی ایل اوکتر آیینین اورتالاریندا آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین رهبرلیگی آلتیندا یارانان فدائی دسته‌لرینین فعال اشتراکچیلارینا چوریلدیلر. ۱۹۴۵ - نجی ایلین آخرا لاریندا فدائی حرکاتی داها یوکسک پله‌یه قالخیر، واحدمرکز واسطه‌سیله رهبرلیک اولونور. اونون بوتون عملیاتی اصل‌هدفه یونلدیلیر.

آذربایجاندا فدائیلرین فعالیتینی ایکی دوره بولمک اولار:

۱ - آذربایجان ملی حکومتی قوزولماسیندان قاباقکی فئودالارین سلاحلی قوه لرینین قارشیسیندا مقاومت گوستریلمه سی، ژاندارم و اوردو حه مه لرینین ترک سلاح ائدیلمه سی، ملی حکومتین قورولماسی دورو.

۲ - ملی حکومت دورو، قیزیل باش خلق قوشونلارینین تشکیلی و فدائی تشکیلاتینین ییندن قورولماسی دورونو احاطه ائدیر.

آذربایجان فدائیلرینین فعالیتینین یوخاریدا قید ائتدیگیمیز هر ایکی دورونو بوتوولوکله نظردن کچیریپ عمومی جهتنن سجه لندیردیکده آشاغیداکی نتیجه لری الده ائتمک اولور:

آذربایجاندا ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایللرده ۲۱ آذر حرکاتیندا فدائی دسته لری آذربایجان دموکرات فرقه سینین رهبرلیگی ایله یارانمیش، فعالیت گوسترمیش و موفقیت قازانمیشدیر.

فدائیلرین بویوک اکثریتی آدف - نین عضو اولموش، فرقه دیه و فرقه نین مرامنامه سینه درین صداقت بسله میش، آدف - نین رهبرلیگی ایله آذربایجان خلقینین دموکراتیک حقوqlارینین الده ائدیلمه سی و ایرانین آزادلیغی، استقلالی و اراضی بوتوولوگونون تامین ائدیلمه سی اوغروندا اینملا مبارزه آپارمیشلار.

فدائی دسته لری ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایللرده ۲۱ آذر حرکاتیندا و آذربایجان ملی حکومتینین یارانماسیندا اساس قوه لردن بیرینی تشکیل ائتمیشدیر. فدائیلرین اساس منفی ترکیبی و آپاریجی قوه سی فعله لر و کندیلر اولموشلار. فدائی دسته لری ملی خارا کترله بیرلیکده درین منفی ماهیته مالک اولموشدور. فدائی دسته لری عین زماندا انترناسیونال کارا کترده تشکیل ائدیلمیش، فارس، کرد، ارمنی، آسوری، یهودی و باشقا خلقلرین نماینده لری ده بو حرکاتدا اشتراک ائتمیشلر.

فدائی دسته لرینده قوجامان و تجربه لی انقلابچیلارلا یاناشی اساس اعتباریله گنجلر سلاحلی مبارزه آپارمیشلار.

۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایللر ۲۱ آذر حرکاتیندا فعالیت ائدن فدائیلر مشروطه حرکاتیندا (۱۹۰۵ - ۱۹۱۱ - نجی ایللر) اشتراک ائدن فدائیلرین ایشینین دوامچسی اولموشلار.

فدائیلرین سلاح ایله تامین ائدیلمه سی اساس اعتباریله شاه اوردوسونون ۱۹۴۱ - نجی ایله توکوب گئتدیگی سلاحلار و ۱۹۴۵ - نجی ایله ترک سلاح ائدیلمیش قوشون، ژاندارم و پولیس حه مه لرینین حسابینا اولموشدور.

فدائیلرین حربی حاضرلیغی اکثر حاللاردا اونلارین مرکزی دولت اوردوسوندا وظیفه خدمتی دورونده الده ائتدیکلری حاضرلیقلا معین ائدیلیردی. بونولا بیرلیکده ایده یا و وطنپرورلیک گوجو، آذربایجان دموکرات فرقه سینه اینام و صداقت،

عمومیتله ئولکده موجود اولان انقلابی روح یوکسکلیگی فدائیلره حربی عملیاتدا اوستون موقع وئریر و موفقیتلر قازاندیریردی.

فدائی دسته لرینین فعالیتی ئوزباشینا آخین شکلینده یوخ، اکثر حاللاردا متشکل، برنامه اوزره و مقصده دوغرو یونلدیلیمیش فعالیت اولموشدور.

فدائی دسته لرینین فعالیتی عمومیتله کندلردن باشلامیش شهرلره کچمیشدیر. فدائی دسته لرینین فعالیتی ایلك حاللاردا ئوزونو مدافعه کاراکتری داشیمیش، لاکن مبارزه جریانیندا اونون هجوم کاراکتری گوجلنمیش و ۲۱ آذر حرکاتی عرفه سینده قطعی هجوم مرحله سینده یوکسلمیشدیر.

فدائی دسته لری اساس اعتباریله قان توکمه دن ارتجاعی قوه لری ترک سلاح ائتمگه سعی گوسترمیشدیر.

فدائی دسته لری سیرالارینا صلاحیتدارسیز عضولرین داخل اولماسی حاللاریدا اولموشدور. لاکن بونا قارشی امانسیز مبارزه آپاریلیمیش و فدائیلرین سیرالارینین تمیز قالماسینا جدی سعی گوستریلمیشدیر.

آذربایجان فدائیلری ایله کردستان پیشرگه لرینین هر جهتدن یاخین علاقه سی و امکداشلیغی اولموش، بو جهتدن آذربایجان فدائیلرینه خاص اولان بیر چوخ سجه لر معین درجه ده کردستان دموکرات فرقه سینین رهبرلیگی آلتیندا فعالیت ائدن کرد فدائیلرینه ده عاید ائدیله بیلر.

حزب توده ایرانین رهبرلیگی ایله ایران اوردوسو داخلینده گیزلی مبارزه آپاران آزادیخواه افسرلر تشکیلاتی آذربایجانا سینانمیش و تجربه لی حربی کادرلار گوندرمکله فدائی دسته لرینه قیمتلی یاردیم گوسترمیشدیر.

۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایلر حرکاتیندا اشتراک ائدن فدائیلر یالنیز آذربایجانا دگیل، بوتون ایرانین آزادلیغینا خدمت ائدیردیلر. بو حقه س.ج. پیشه وری دئیمیشدیر: «آذربایجان خلقی فرقه میزین و شهمتلی فدائیلریمیزین یالنیز آذربایجانا دگیل، بوتون ایرانا ائتدیگی تاریخی خدمت لری ایلرله، یوزایلرله یاد ائده جکدیر» (۱).

دولت اوردو حصه لرینین آذربایجانا گلمه سینین صلح مقصدیله اولدوغونا اینانان آذربایجان ایالتی انجمنی فدائیلرین جبهه لرده دولت قوشونلارینا مقاومت گوسترمه مه لری حقینده ۱ امر گوندرمیشدیر. همین امر اساسیندا فدائیلر دولت قوشونونا مقاومت گوسترمه میس و اونلاری آذربایجان داخلینه بوراخمیشلار. لاکن آذربایجان خلقینه قانلی دیوان توتان شاه اوردوسو حصه لری و اونلارین ال آلتیلاری بیرنجی نوبه ده فدائیلری محو ائتمگه چالیشمیشلار، بئله لیکله، ان کسگین ارتجاع تضییقی فدائیلر علیه نه یونلدیلیمیش و اونلار ان آغیر ایتگی یه معروض قالمیشلار. فدائیلر انقلاب دورونده گوستردیکلری فداکارلیقلارلا خلقه، آزادلیق مرامینا

۱ - «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۱۷ (۳۰۶).

سون نفضه قدر صداقتلی قالماقلا عموم ایران و خصوصیه آذربایجان خلقینین و ان چوخ زحمتکشترین محبت و حرمتینی قازانمیشلار.

دنیا زحمتکشترین داهی رهبری و. ای. لنین ۱۹۱۷ – نجی ایلده بویوک اوکتبر سوسیالیست انقلابینین حاضرلانیب غلبهیه چاتدیریلماسیندا اساس رول اوینامیش فعله. کندلی و سربازلاردان عبارت قرمزی گارد بارهده بیله یازمیشدیر: «حربی مقاومتی یالنیز حربی واسطه لرله قیرماق اولار. باشقا جور قیرماق اولماز. بوناگورهده قیزیل گاردچیلار زحمتکشلی و استثمار اولونانلاری استثمارچیلارین ظلموندن خلاص ائتمک کیمی چوخ شرفلی وچوخ بویوک تاریخی ایش گوروردولر(۱). همین یوکسک قیمتی ۱۹۴۵ – ۱۹۴۶ – نجی ایلرده آذربایجان حرکاتیندا بو وظیفه نی یرینه یتیرمک اوغروندا شهید اولموش فدائیلره ده بو ویا باشقا درجهده عاید ائتمک اولار.

.

.

۱ – و. ای. لنین. اثرلری. ۲۷ – نجی جلد. ص. ۲۴۳.

اثرین یازیلماستیندا استفاده ائدیلمیش

منبعلر و ادبیاتین سیاهیسی

- ك. ماركس «كاپیتال» اثری. ۳ - نجو جلد. باکی ۱۹۶۰.
- ك. ماركس و ف. انگلس. سچیلیمیش اثرلری. ۱ - نجی جلد. باکی ۱۹۵۲.
- ك. ماركس و ف. انگلس. سچیلیمیش اثرلری. ۲ - نجی جلد. باکی ۱۹۵۲.
- ف. انگلس «آلماندا كندلی محاربه‌سی». (روس دیلینده) مسكوا ۱۹۵۲.
- و. ای. لنین. سچیلیمیش اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۱ - نجی جلد. باکی ۱۹۶۲.
- و. ای. لنین. سچیلیمیش اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۲ - نجی جلد. باکی ۱۹۶۴.
- و. ای. لنین. اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۲ - نجی جلد. باکی. ۱۹۴۸.
- و. ای. لنین. سچیلیمیش اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۳ - نجو جلد. باکی ۱۹۶۴.
- و. ای. لنین. اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۴ - نجو جلد. باکی. ۱۹۴۸.
- و. ای. لنین. اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۵ - نجی جلد. باکی. ۱۹۴۸.
- و. ای. لنین. اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۶ - نجی جلد. باکی. ۱۹۵۷.
- و. ای. لنین. اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۸ - نجی جلد. باکی ۱۹۴۹.
- و. ای. لنین. اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۱۸ - نجی جلد. باکی. ۱۹۵۱.
- و. ای. لنین. اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۱۹ - نجو جلد. باکی. ۱۹۵۱.
- و. ای. لنین. اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۲۷ - نجی جلد. باکی. ۱۹۵۲.
- و. ای. لنین. اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۳۱ - نجی جلد. باکی. ۱۹۵۲.
- و. ای. لنین. اثرلری. ۴ - نجو نشری. ۴۰ - نجی جلد. باکی. ۱۹۶۷.
- ل. ای. برژنف. «سوسیالیزمین بویوك غلبه‌لرینین ۵۰ ایلی». باکی. ۱۹۶۷.
- ل. ای. برژنف. سووهت اتفاقی کمونیست پارتیاسینین ۲۴ - نجو قورولتایینداکی معروضه‌سی. «آذربایجان» روزنامه‌سینین نشریه‌سی. ۱۳۵۰.
- «بویوك اوکتبر سوسیالیست انقلابینین ۵۰ ایلیگی مناسبتیله سووهت اتفاقی کمونیست پارتیاسی مرکزی کمیته‌سینین تزیسلری». «آذربایجان» روزنامه‌سینین نشری. ۱۹۶۷.
- «انقلاب اوکتبر و ایران» مجموعه سخنرانیها و سمینارهای علمی حزب توده ایران بمناسبت پنجاهمین سالگشت انقلاب کبیر سوسیالیستی اوکتبر. از انتشارات حزب توده ایران. ۱۳۴۶.
- کمونیست و کارگر فرقه‌لرینین مسكوا بین‌الخلق مشاوره‌سینین ماتریاللاری. «آذربایجان» روزنامه‌سی. نمره ۱۷۸۰ - ۱۷۸۷. ۱۳۴۸.
- «کمونیست و کارگر فرقه‌لرینین سیخ بیرلیگی اوغروندا» حزب توده ایرانین

آذربایجان تشکیلاتی - آدف مک-نین ۱۲ مه، ۱۹۶۴ - نجی ایل تاریخده کچیریلن گنیش پلنومونون ماتریاللاری، «آذربایجان» روزنامه سینین نشریه سی، ۱۹۶۴.
و. ای. لنینین آنادان اولماسینین یوز ایلیگینه حصر ائدیلمش علمی سسیانین ماتریاللاری. «آذربایجان» مجله سی، نمره ۱۷، ۱۳۴۹.

آذربایجان دموکرات فرقه سینین قرارلاری و نشریاتی

- آذربایجان دموکرات فرقه سینین «۱۲ شهریور مراجعتنامه سی». «شهریورین اون ایکسی». تبریز، ۱۳۲۵، (۱۹۴۶).
- آذربایجان دموکرات فرقه سینین ۱-نجی قورولتایی نین ماتریاللاری و قرارلاری: «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۶۰ - ۶۲ (۲۵) ۲۰.
- آذربایجان دموکرات فرقه سینین تبریز شهر کمیته سینین ۱-نجی کونفرانسینین سندلری، «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۴۳ - ۴۴.
- آذربایجان دموکرات فرقه سینین «مرامنامه و نظامنامه سی»، تبریز، ۱۳۲۴.
- آذربایجان دموکرات فرقه سینین ۲-نجی عمومی گنیش پلنوموندا «عمومی سیاسی وضعیت و فرقه نین قارشیسیندا دوران وظیفه لر حقیقنده اولان معروضه و پلنومون ساحلی عمیانا باشلاماق حقیقنده کی فکری»، «شهریورین اون ایکسی»، تبریز، ۱۳۲۵.
- آذربایجان دموکرات فرقه سینین ۳ - نجو عمومی گنیش پلنومونون سندلری و قرارلاری، «آذربایجان» روزنامه سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۱۰-۱۱۴.
- «قیزیل حقیقه لر»، تبریز، ۱۳۲۵.
- «شهریورین اون ایکسی»، تبریز، ۱۳۲۵.
- س. ج. پیشه وری. ال یازمالاری «۱ - ۲ - نجی حصه، آدف نین آرخیوی»، س. ج. پیشه وری، «۲۱ آدر» باکی، ۱۹۶۱.
- فرقه بلو کنتوتی، ۱۳۳۶.
- شیخ محمد خیابانی، «آذربایجان و آذربایجانین دموکراتیک قوه لری»، «آذربایجان» روزنامه سینین نشریه سی، ۱۹۶۱.
- تقی ارانی «دفاعیه»، «آذربایجان» روزنامه سینین نشریه سی، ۱۹۶۱.
- س. ج. پیشه وری. سچیلیمیش اثرلری، باکی، ۱۹۶۵.
- ۲۱ آذر نهضتی (۱۳۲۴ - ۱۳۲۵) باره ده تریسلر (لایحه) حزب توده ایرانین آذربایجان تشکیلاتی-آدف مک - نین تبلیغات و تشویقات شعبه سینین نشریه سی، ۱۳۴۹.
- ۲۱ آذر نهضتینین ۲۵ ایلیگینه حصر ائدیلمیش بدیعی بلو کنتوت، ۱۳۴۹.
- «آزادلیق یولونون مبارزلری»، ۱ - نجی جلد، باکی ۱۹۶۲.

«آزادلیق یولونون مبارزلی» . ۲ - نجی جلد، باکی، ۱۹۶۹ .
«سالنامه توده» بمناسبت پنجاهمین سال تاسیس حزب کمونیست ایران و
سی‌امین سال تاسیس حزب توده ایران، از انتشارات حزب توده ایران، ۱۳۴۹ .

آذربایجان ملی حکومتینین سندلری.

آذربایجان مجلس مؤسسانینین قرارلاری. «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲-نجی
دوره، تبریز، نمره ۶۳، ۶۶، ۶۸ .
آذربایجان مجلس مؤسسانینین «بیانیه‌سی». «آذربایجان» روزنامه‌سی،
۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۷۵ .
آذربایجان ملی حکومتینین اعلامیه‌سی، «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲-نجی
دوره، تبریز، نمره ۷۹ .
آذربایجان ملی حکومتینین رئیس‌ایله آذربایجاندا یئرلشن دولت قوشونونون
فرماندهی آراسیندا باغلانان مقاوله. «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲-نجی دوره، نمره ۸۰ .
آذربایجان ملی حکومتینین «پروقراماسی»، «شهریورین اون‌ایکیسی»، تبریز،
۱۳۲۵ .
آذربایجان ملی حکومتینین خلق قوشونلارینین یارانماسی حقیقنده قرار
«آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۲۰ .
آذربایجان ملی حکومتینین قرارلاری. «شهریورین اون‌ایکیسی»، تبریز، ۱۳۲۵ .
آذربایجان ملی مجلسینین «خلق قوشونلارینین تشکیلی حقیقنده قانونو»،
«آزاد ملت» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۴۱ .
فدائی دستهلرینین ایشینی ینیلن قورماق و ئولکده امن - امانلیق برپا
ااتمک حقیقنده ملی حکومتین قرارلاری. «ارومیه» روزنامه‌سی، ارومیه، ۱۳۲۴، نمره ۵ .
آذربایجان خلق قوشونلارینین یارادیلماسی حقیقنده خلق قوشونلاری وزیرلیکینین
فرمانی. «ارومیه» روزنامه‌سی، ارومیه، ۱۳۲۴، نمره ۷-۸ .
آذربایجان ملی مجلسینین ایکینجی عمومی اجلاسینین سندلری، «آزادملت»
روزنامه‌سی، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۲۰ - ۲۲ .
آذربایجان ملی مجلسینین ۳ - نجو عمومی اجلاسینین سندلری، «شهریورین
اون‌ایکیسی» تبریز، ۱۳۲۵ .
آذربایجان ملی حکومتینین مرکزی دولت ایله آپاردیقلاری دانیشیقلار حقیقنده
وئرلن گزارشلر، «شهریورین اون‌ایکیسی»، تبریز، ۱۳۲۵ .
آذربایجان ملی حکومتی ایله مرکزی دولت آراسیندا باغلانان مقاوله. «آزاد
ملت» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۵۱ .
مه ۱۹۴۶ - نجی ایل تبریز شهرینده آذربایجان ملی حکومتی ایله

کردستان ملی حکومتی آراسیندا باغلانمیش مقاله. «آذربایجان» روزنامه‌سی.
۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۹۰.
آذربایجان دموکرات فرقه‌سی و ملی حکومتین فدائی باشچیلارینا تبریک
مکتوبو. «آذربایجان» روزنامه‌سی. ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۶۶.

۲۱ آذر حرکاتی و فدائیلر حقیقنده مقاله، معروضه. چیخیش، مصاحبه و سندلر

- برنامه و اساسنامه حزب توده ایران (مصوبه کنگره اول حزب توده ایران، تهران ۱۳۲۳).
- برنامه و اساسنامه حزب توده ایران (مصوبه کنگره دوم حزب توده ایران، تهران ۱۳۲۷).
- مجله «مسائل حزبی» اورگان کمیته مرکزی حزب توده ایران، تهران ۱۳۲۷.
- برنامه و اساسنامه حزب توده ایران (مصوبه کنفرانس وحدت حزب توده ایران در سال ۱۹۶۲)
- س. ج. پیشه‌وری. «فرقه‌میز ایشه باشلادی» مقاله‌سی، «آذربایجان» روزنامه‌سی. ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱.
- س. ج. پیشه‌وری. آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین یارانماسی مناسب‌تیله معروضه. «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۴-۷.
- س. ج. پیشه‌وری. «بیزیم شعارلاریمیز بونلاردیر». «شهریورین اون‌ایکیسی». تبریز، ۱۳۲۵.
- س. ج. پیشه‌وری. «تشکیلات نجه وجوده گلدی». «شهریورین اون‌ایکیسی». تبریز، ۱۳۲۵.
- س. ج. پیشه‌وری. «بویوک مسؤلیت قارشیسیندا». «شهریورین اون‌ایکیسی». تبریز، ۱۳۲۵.
- س. ج. پیشه‌وری. «آذربایجان خلقی مقدراتینا مالک اولان آزاد ملت‌دیر». «آزاد ملت» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۱.
- س. ج. پیشه‌وری. «وطن مدافعه‌سی یولوندا». «آزاد ملت» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۵.
- س. ج. پیشه‌وری. «هامویا-هامویا-هامویا». «ارومیه» روزنامه‌سی، ارومیه، ۱۳۲۴، نمره ۶.
- س. ج. پیشه‌وری. «ملی خلق قوشونونون یارانماسی حقیقنده». «شهریورین اون‌ایکیسی». تبریز، ۱۳۲۵.

- س.ج.پیشه‌وری. «آذربایجان خلقینین صلاحیتدار شخصلرینین کونفرانسیندا بیانات». «آزاد ملت» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۳۲۵، نمره ۲۸.
- س.ج. پیشه‌وری. «بوتون فرقه تشکیلاتلاری حربی بیر شکل آجاقدیر». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۶۳.
- س.ج. پیشه‌وری. «قهرمان فدائیلریمیزین خدمتلی اوندولمازدیر». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۶۳.
- س.ج. پیشه‌وری. «کندیلرین بیرینجی کونفرانسیندا نطق» «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۷۶.
- س.ج.پیشه‌وری. «آذربایجانا نه ایچون گلیرلر؟». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۷۸.
- آ.ی. ویشینسکی. «امنیت شوراسیندا نطق». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۱۵.
- بیژن ادیب. «من ده فدائیلره هدیه گتیرمیشم». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۶۸.
- سرتیب درخشانی. «فرمان» روزنامه‌سینین مخبریه مباحسه‌سی. «وطن یولوندا» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۹۴۶، نمره ۱۵۱.
- محمد قاضی. ۱۹۴۶ - نجی ایل مه آییندا آذربایجان ملی حکومتی ایله کردستان ملی حکومتی آراسیندا باغلانان مقاله باردهده. «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، نمره ۸۱۲، ۶۳۴.
- محمدقاضی. آذربایجان خلقی ایله کرد خلقی آراسیندا اولان دوستلوق حقیقده «آزاد ملت» روزنامه‌سی، تبریز، نمره ۲۹.
- زین‌العابدین قیامی. ولایت، محال و بلوک انجمنلرینین یارادیلماسی حقیقده «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، نمره ۱۱۵ - ۱۱۶.
- ایرج اسکندری. ۱۹۴۶ - نجی ایل تبریز شهرینده آذربایجان همکارلار اتقاقینین ۱ - نجی قورولتاینیندا نطق، روزنامه «ظفر»، تهران، شماره ۳۱۵.
- لوی سایان. ۱۹۴۶ - نجی ایل تبریز شهرینده آذربایجان همکارلار اتقاقی طرفیندن تشکیل ائدیلیمیش میتینگده چیخیش. «آزاد ملت» روزنامه‌سی، تبریز، نمره ۶۹.
- العریس. ۱۹۴۶ - نجی ایل تبریز شهرینده آذربایجان همکارلار اتقاقی طرفیندن تشکیل ائدیلیمیش میتینگده نطق، «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۲۸۰.
- مارسل کاشن. آذربایجان حرکاتی حقیقده مقاله. «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۱۵.
- مهدی هاشمی. «خاموشی بیست ساله و نهضت آذربایجان». «آذربایجان»

- روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۸۶.
- رضا روستا، ۱۹۴۶ - نجی ایل تبریز شهرینده آذربایجان همکارلار اتفاقینین
- ۱ - نجی قوزولتاییندا چیخیشی، روزنامه «ظفر»، تهران، شماره ۳۱۵.
- حسین جودت، ۱۹۴۶ - نجی ایل تبریز شهرینده آذربایجان همکارلار اتفاقی طرفیندن تشکیل ائدلمیش میتینگده، روزنامه «ظفر»، تهران، شماره ۳۷۰.
- رضارادمنش، ۱۹۴۶ - نجی ایل تبریز شهرینده آذربایجان همکارلار اتفاقینین
- ۱ - نجی قوزولتاییندا روزنامه «ظفر»، تهران، شماره ۳۱۵.
- رضارادمنش، «گزارش عمومی هیئت اجرائیه موقت حزب توده ایران در دومین کنگره حزب» «مسائل حزبی»، جلد اول، ۱۳۲۷.
- رضارادمنش، «تأثیر انقلاب کبیر اوکتر در ایران»، ۱۳۳۸.
- رضارادمنش، ایران کمونیست پارتیاسینین ۴۵ - نجی ایلدونومو مناسبتیه چیخیشی، «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجو دوره نمره ۱۵۷۴.
- طالش، همدان و قزوین زحمتکش لرینین فدائیلره یازدیقلاری مکتوبلار «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۴۲ - ۱۳۰.
- خلیل آذربادگان، «آذربایجان خلقینین حقیقی یولو»، «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۵۲.
- علی خسروی، «کرد و آذربایجان خلقی»، «آزاد ملت» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۳۲۴، نمره ۶.
- فریدون ابراهیمی، «وطنیمیزی مدافعه ائتمک ایچون هامی آماده اولمالیدیر»، «ارومیه» روزنامه‌سی، ارومیه، ۱۳۲۵، نمره ۱۹.
- فریدون ابراهیمی، «پرده لر آچیلماقدادیر»، «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۵۲.
- فریدون ابراهیمی، «ایلین سون لحظه لرینده»، «آذربایجان» روزنامه‌سی، ایکینجی دوره، تبریز، نمره ۱۵۳.
- فریدون ابراهیمی، «فرقه حربی لشیر»، «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۶۶.
- فریدون ابراهیمی، «تهران اعلامیه سینین اطرافیندا»، «آذربایجان» روزنامه‌سی، تبریز، ۲ - نجی دوره، نمره ۱۷۰.
- فریدون ابراهیمی، «ادعایانه نین متنی»، «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۷۶.
- فریدون ابراهیمی، ایران مترقی فرقه لرین واحد جبهه‌سی یارانماسینین ضروری لیگی، «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۲۰۹.
- ص. پادگان، «آذربایجان دموکرات فرقه سینین یارانماسینین اوچونجو ایلدونومو مناسبتی ایله معروضه‌سی»، «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجو دوره،

۱۳۲۷. نمره ۸۱.
 ع. کامبخش. ۲۱ آذر نهضتینین ۶ - نجی ایلدونومو مناسبتیله معروضه.
 «آذربایجان» روزنامهسی، ۲ - نجو دوره، ۱۳۳۰، نمره ۴۰۶.
 خسرو روزبه «حربی محکمه‌ده». «آذربایجان» روزنامه‌سینین نشریه‌سی،
 ۱۳۴۱.
 دهقانی ممی. خاطره‌لری. «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳-نجو دوره، نمره ۸۰۴.
 دانشیان غلام. فدائیلر حتینده. «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو
 دوره، نمره ۲۱۳، ۸۱.
 دانشیان غلام. «حزب توده ایران یاشاییر و مبارزه ائدیر». «آذربایجان»
 روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۶۳.
 دانشیان غلام. «کندلی قیاملاریندان فدائی تشکیلاتینا». «آذربایجان» روزنامه‌سی،
 ۳ - نجو دوره، نمره ۷۹۹.
 دانشیان غلام. «۲۱ آذر نهضتینین ۲۰ - نجی ایلدونومو مناسبتیله معروضه»
 «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۵۹۳.
 امین‌زاده احمد. «س. ج. پیشه‌وری‌نین فلسفی و استه‌تیک باخیشلاری». «
 آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۶۷۴.
 امین‌زاده احمد. «۱۳۲۴ - ۱۳۲۵ - نجی ایللر آذربایجلندا ملی آزادلیق
 و دموکراتیک حرکاتین اساس خصوصیتلری حقیقنده». «آذربایجان» روزنامه‌سی،
 ۳ - نجو دوره، نمره ۱۵۹۱.
 احمد ابن احمد. مجله «خواندنیها»، تهران، ۲۵ دی، ۱۳۴۱، شماره ۳۴.
 زنوزی عباسعلی. «فرقه‌میزین بیرینجی تاریخی کنگره‌سی». «آذربایجان»
 روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۰۹۰.
 عباسعلی زنوزی و میررحیم ولائی. «آذربایجان ملی مجلسی». «آذربایجان»
 روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۱۱۴.
 ع. اگاهی. «اوکتر انقلابی و ایراندا مارکسیزم - لنینیزم ایده‌یالارینین
 یاییلماسی». «آذربایجان» مجله‌سی، نمره ۱۰، ۱۹۶۸.
 میررحیم ولائی. «خلق‌میزین انقلابی مبارزه تاریخینده علامتدار بیر گون». «
 آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۰۷۹.
 میررحیم ولائی. «آذربایجان خلق کنگره‌سی و اونون تاریخی اهمیتی». «
 آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۱۰۴.
 مجیری جعفر. «خلق‌میز «۲۱ آذر» مشعلی‌نین ایشیفیندا اوغورلو غلبه
 سحرینین شفقینی گورور». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳-نجو دوره، نمره ۱۱۰۹.
 مجیری جعفر. «۲۱ آذر نهضتینین ۲۳ - نجو ایلدونومو مناسبتیله» معروضه،
 «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۷۵۱.

- مجیری جعفر. «۲۱ آذر نهضتی تاریخی ضروریتدن یارانمیشدیر». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۵۹۱.
- مجیری جعفر. «۱۲ شهریورین ۱۹ - نجو ایلدونومو مناسبتیله معروضه». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۵۲۶.
- میلانیان محسن. «ارومیه اطرافیندا ووروشمالار». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۴۲۹.
- میلانیان محسن. «ارومیه شهرینین آزاد ائدیلمه‌سی». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۴۸۰.
- میلانیان محسن. «۲۱ آذر حرکاتینین آلولاری ایچریسینده برکیمیش». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۶۹۸.
- اوسانلو غلامحسین خان. «خمسه محالینین فدائیلر طرفیندن آزاد ائدیلمه‌سی». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۸۰۱.
- رحمانی ابوالحسن. «بویوک اوکتر سوسیالیست انقلابی و ایران خلقلرینین ملی آزادلیق حرکاتینین بعضی خصوصیتلری». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۶۹۱.
- رحمانی ابوالحسن. «۲۱ آذر حرکاتینین ۲۲ - نجی ایلدونومو مناسبتیله معروضه». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۶۹۹.
- رحمانی ابوالحسن. خسرو روزبهین نولومونون بش ایلامیگینه حصر ائدیلمیش طنطنه‌لی مراسمده نطق». «آذربایجان» مجله‌سی، ۱۳۴۲، نمره ۶ - ۷.
- سرکاری. خوی و سلماسین آزاد ائدیلمه‌سی حقیقده خاطره‌سی. «آذربایجان» روزنامه‌سی ۳ - نجو دوره، نمره ۷۶۲.
- چشم آذر میرقاسم. «آذربایجان دموکرات فرقه‌سی آذربایجان خلقینین ساحلی مبارزه‌سینین تشکیلاتچیسی اولموشدور». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۷۹۸.
- چشم آذر میرقاسم. «آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین ماهیتی و پرولتار بین‌الملل چیلیگی حقیقده». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۰۲۴.
- جندی حسین. «آذربایجان کارگرلر حرکاتی تاریخیندن قیدلر». «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، نمره ۱۷۰۰.
- دکتر سلام‌اله جاوید. «آذربایجان ملی نهضتیندن خاطره‌لریم» ایکنجی حصه. تهران، ۱۳۵۹.

فارس دیلینده نشر اولونان ادبیات

- عبداله مستوفی. «شرح زندگانی من یا تاریخ اداری و اجتماعی دوره قاجاریه». تهران، ۱۳۲۵.

- ابوالحسین عمینی نوری. «آذربایجان دموکرات». تهران. ۱۳۲۵.
- بیداری ع. «درآغوش زاینده رود یک پرده تاجر آور از قیام اخیر آذربایجان». تهران. ۱۳۲۵.
- دیهیم علی اکبر. «چکامه آذربایجان». تهران. ۱۳۲۵.
- سیدابوالفتح فدائی علوی. «شکست احزاب سیاسی در انتخابات دوره چهاردهم». تهران. ۱۳۲۵.
- سید ابوالفتح فدائی علوی. «پیشه‌وری کیست؟». تهران. ۱۳۲۵.
- گرگانی ساعد. «اسرار سقوط آذربایجان یا آذربایجان خونین». تهران. چاپ دوم. ۱۳۲۵.
- لطفعلی بریمانی. «اسرار املاک شاهنشاهی». تهران. ۱۳۲۴.
- حجازی محمدباقر. «آینده ایران». تهران. ۱۳۲۶.
- داودی مهدی. «قوام السلطنه». تهران. جلد اول. ۱۳۲۶.
- «نامه فرهنگستان». تهران. سال پنجم. شماره اول. ۱۳۲۶.
- رضوانی احمد. «ماجرای آذربایجان از شهریور ۱۳۲۰ تا آذر ۱۳۲۵». اراک. جلد اول. ۱۳۲۶.
- فریدونی هدایت‌اله حکیم‌الهی. «شهر دموکرات». تهران. چاپ دوم. ۱۳۲۶.
- مجله «یفما». «متن نطق مهندس سید احمد رضوی نماینده کرمان در مجلس شورای ملی». تهران. ۱۳۲۷.
- شیفته نصراله. «نمایندگان ملت! بیوگرافی ۸۱ نفر از نمایندگان دوره پانزدهم». تهران. ۱۳۲۷.
- کوهی کرمانی حسین. «از شهریور ۱۳۲۰ تا فاجعه آذربایجان و زنجان». تهران. جلد ۱، ۲. ۱۳۲۷.
- کی استوان حسین. «سیاست موازنه منفی در مجلس چهاردهم با یک مقدمه درباره سیر تاریخ مشروطیت ایران». تهران. جلد ۱، ۲. ۲۹. ۱۳۲۷.
- کیانفر مهدی. «سیاست آمریکا در ایران». تهران. ۱۳۲۷.
- مهدی مجتهدی. «رجال آذربایجان در عصر مشروطیت». ۱۳۲۷.
- نورزاده اسماعیل بوشهری. «اسرار نهضت جنوب». تهران. ۱۳۲۷.
- وزارت جنگ ستاد ارتش. «از سوم شهریور ۱۳۲۰ تا بیستم اسفند ماه ۱۳۲۵». تهران. جلد ۱. ۱۳۲۷.
- وزارت جنگ ستاد ارتش. «تاریخ جاوید» تهران. جلد ۲. ۱۳۲۷.
- پسیان نجفقلی. «مرگ بود بازگشت هم بود». تهران. چاپ دوم. ۱۳۲۸.
- پسیان نجفقلی. «از مهاباد خونین تا کرانه‌های ارس». تهران. ۱۳۲۸.
- فرهنگ جغرافیائی ایران «استان سوم - چهارم». تهران. جلد ۴. ۱۳۳۰.
- سازمان امنیت و اطلاعات کشور «کتاب سیاه». تهران. ۱۳۳۴.

- مهندس کریم طاهرزاده بهزاد. «قیام آذربایجان در انقلاب مشروطیت ایران». تهران. ۱۳۳۴.
- فتح‌اله نوری اسفندیاری. «رستاخیز ایران، مدارک و نگارشات خارجی». ۱۳۲۳ - ۱۲۹۹. تهران، چاپ اول، ۱۳۳۵.
- سازمان امنیت و اطلاعات کشور. «سیرکمونیزم در ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا فروردین ۱۳۳۶». تهران، ۱۳۳۶.
- رضازاده شفق. «خاطرات مجلس و دموکراسی چیست؟». تهران، ۱۳۳۶.
- گزارش خلاصه سرشماری عمومی کشور ایران در آبان ماه ۱۳۳۶. جلد اول. علم‌عبداله‌امیر. «روابط سیاسی ایران و آمریکا در جنگ دوم جهانی». تهران، ۱۳۳۶.
- شولتسه هولتوس. «جاسوس آلمانی گوشه از تاریخ ایران در عشایر فارس». تهران، ۱۳۳۶.
- علاءالدین سجادی. «شورش‌کانی کورد و کوماری عراق». بغداد، ۱۹۵۹. کرد دیابنده.
- محمدرضاشاه پهلوی. «ماموریت برای وطنم». تهران، ۱۳۳۹.
- محمدرضاشاه پهلوی. «مجموعه نطقها، پیغامها و مصاحبه‌های شاهنشاهی ایران از ۱۳۲۰ تا ۱۳۴۰». تهران، ۱۹۶۱.
- رحیم نامور. «رژیم ترور و اختناق». از نشریات حزب توده ایران، ۱۳۴۱.
- سلام‌اله جاوید. «دو قهرمان آزادی». تهران، ۱۳۴۲.
- مهندس ناطق ناصحی. «مستوفی و آذربایجان». مجله «یغما». شماره ۷. ص. ۲۰۶ - ۲۰۷. تهران، ۱۳۴۴.
- رضاروستا. «تاریخچه پیدایش سندیکاهاى ایران و وظایف اجتماعی اتحادیه‌های کارگری سال ۱۳۴۴».
- سلام‌اله جاوید. «فداکاران فراموش شده». تهران، ۱۳۴۵.
- سروان کاویانبور. «تاریخ عمومی آذربایجان». تهران، ۱۳۴۶.
- سناتور معتمد السلطنه فرخ. «خاطرات سیاسی فرخ». مجله «سپید و سیاه». شماره ۷۰۵ - ۸۲۴. تهران، ۱۳۴۶ - ۱۳۴۸.
- علی دهقان. «خلاصه از کتاب «سرزمین زردشت». مجله «خواندنیها». شماره ۲۳ - ۲۵. سال سی و یکم، ۱۳۴۹.
- علیرضا طاهری. «تاریخ نفت و کمپانیها». روزنامه «اطلاعات». شماره ۱۳۴۲۴ - ۱۳۴۷۸. تهران، ۱۳۴۹ - ۱۳۵۰.
- ابوالحسن تفریشیان: «قیام افسران خراسان (۱۳۲۴)». چاپ اول، تهران، ۱۳۵۹.

سوہت اتقاہندا نشر اولونان ادبیات

- سرگه یف م. «دموکراتیانین ارتجاع علمینہ مبارزہ سی (روس دیلینده)». باخ، ژورنال «بولشویک» . مسکوا، ۱۹۴۶، نمره ۱۱ - ۱۲.
- سرگه یف م. «ایران آذربایجانیندا (روس دیلینده)». باخ، «نوویا وره میا» مجله سی ۱۹۴۶، نمره ۱.
- ابراهیموف میرزه. «جنوبی آذربایجاندا ملی دموکراتیک حرکات حقیقنده» باخ، «انقلاب و مدنیت» مجله سی، ۱۹۴۷، نمره ۴.
- باشکیروف آ. و. «ایراندا کارگر اتحادیه لری حرکانی» (روس دیلینده). مسکوا، ۱۹۴۸.
- لوتسکی و. ب. «یاخین شرقده انگلتره و آمریکا امپریالیزمی» باکی، ۱۹۴۹.
- ایوانوف م. س. «ایران تاریخی اوچرکلری» (روس دیلینده). مسکوا، ۱۹۵۲.
- ایوانوف م. س. «ایکینجی جهان محاربه سنده و اونون قوتارماسیندان سونرا ایراندا کارگرلرین وضعیتتی، و کارگر حرکاتی» (روس دیلینده) (۱۹۴۱-۱۹۴۷-نجی ایللر)». باخ، «وئستنیکن لنینگرادسکوو اونیورسیتته تا»، ۱۹۵۲.
- ماچاگکی م. «ایران مبارزده» (روس دیلینده) مسکوا، ۱۹۵۳.
- باشکیروف آ. و. «انگلیس و آمریکا امپریالیستلرینین ایرانی اله کچیرمه لری» (روس دیلینده). مسکوا، ۱۹۵۴.
- ائل وه لال ساتتون. «ایران نفتی» (روس دیلینده) (روس کبئز). مسکوا، ۱۹۵۶.
- پاپووم. و. «ایکینجی جهان محاربه سی ایللرینده ایراندا آمریکا امپریالیزمی» (روس دیلینده). مسکوا، ۱۹۵۶.
- ابراهیموف میرزه. «سحر آچیلجاق». باخ، «ساری سیم»، باکی، ۱۹۵۸.
- عبداله یو ذ. «معاشر ایران»، باکی ۱۹۵۸.
- حسنوف ح. «ایران آذربایجان فیعله لرینین ئوز آزادلیقلاری وئولکه نین استقلالیتی اوغروندا مبارزه سی». باکی، ۱۹۵۹.
- عبدالرزاقوف ب. «انگلیس و آمریکا امپریالیزمی نین ایراندا فتنه لری (۱۹۴۱-۱۹۴۷ - نجی ایللر)». «ئوزبکستان سرر دولت نشریاتی». تاشکند، ۱۹۵۹.
- صمدوف. س. ای. «ایران آذربایجانیندا صحیه». باکو، ۱۹۶۰.
- امینزاده احمد. «آذربایجان دموکرات فرقه سی جنوبی آذربایجان خلقینین ملی استقلالیتی اوغروندا آپاردیغی مبارزه سینین تشکیلاتچیسسی و رهبری دیر (۱۹۴۵ - ۱۹۴۶)» باخ، فلسفه بولمه سینین اثرلری، ۲-نجی جلد، باکی، ۱۹۶۰.
- قلی یفان. «جنوبی آذربایجاندا دموکراتیک حرکات تاریخیندن (۱۹۴۱-۱۹۴۶)» باخ، تاریخ و فلسفه اینستیتوتونون اثرلری، ۴ - نجو جلد.

مه‌لیگوف او. س. «ایراندا رضا شاه دیکتاتور لوغونون برقرار ائدیلمه‌سی (روس دیلینده)». مسکوا، ۱۹۶۱.

ایوانوو م. ن. «ایراندا ملی آزادلیق حرکاتی». مسکوا، ۱۹۶۱.
شمیده علی. «ایراندا فعله و همکارلار حرکاتی (۱۹۴۱ - ۱۹۴۶)». باکی، ۱۹۶۱.

قوره‌لیکف س. ق. «ایران». مسکوا، ۱۹۶۱.
شاهین تقی. «ایران کمونیست پارتیاسینین یارانماسی». باکی، ۱۹۶۲.
ولائی میررحیم. «جنوبی آذربایجاندا ملی آزادلیق اوغروندا دموکراتیک مطبوعاتین مبارزه‌سی». باکی، ۱۹۶۲.

ایوانوف م. س. «ایرانین ان ینی‌دور تاریخی» (روس دیلینده). مسکوا، ۱۹۶۵.
شمیده علی. «ایراندا کارگر اتحادیه‌لر حرکاتی» (روس دیلینده) (۱۹۴۶ - ۱۹۵۲)». باکی، ۱۹۶۵.

بادی س. م. «ایران فعله صنفی» (روس دیلینده) مسکوا، ۱۹۶۵.
میرزازاده س. «آذربایجان» ملی مجلسی». باخ. آذربایجان سرسر علملر آکادمیاسینین خبرلری. تاریخ-فلسفه و حقوق سریاسی، ۱۹۶۶، نمره ۴، ص. ۱۰۶ - ۱۱۲.

بژکوف وائنتین، «تهران ۱۹۴۳» (روس دیلینده). مسکوا، ۱۹۶۸.
آذربایجان سرسر علملر آکادمیاسی تاریخ اینستیتونون علمی آرخیوی، فوند ۱، ص. ۵ - ۲۷.

قاضی رحیم. «کردستان دموکرات فرقه‌سی ایران کردستانیندا کرد خلقینین ملی آزادلیق حرکاتینین رهبری و تشکیلاتچیسی دیر» موضوعوندا نامزدلیک دیسرتاسیاسی (ال یازماسی).

دستگشاده فرج. «آذربایجان ملی حکومتینین اقتصادی تدبیرلری (۱۹۴۵ - ۱۹۴۶)» موضوعوندا نامزدلیک دیسرتاسیاسی (ال یازماسی).
ده‌ولی محمد. «آذربایجان ملی حکومتینین تشکیلی و اونون فعالیتی» موضوعوندا دیسرتاسیاسی (ال یازماسی).

میرزازاده سلطان. «ایران آذربایجان ملی مجلسی و اونون قانون وئریجیلیک فعالیتی (۱۹۴۵-۱۹۴۶-نجی ایللر)» موضوعوندا دیسرتاسیاسی (ال یازماسی).

دوری مطبوعات

«آذربایجان» روزنامه‌سی، ۲ - نجی دوره، تبریز، نمره ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵.
«آزاد ملت» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵.
«آذر» روزنامه‌سی، زنجان، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵.

- «آذربایجان اولدوزو» مجله‌سی، تبریز، ۱۳۲۵.
- «آذربایجان» ژورنالی، باکی، ۱۹۴۶، نمره ۵.
- «آذربایجان» روزنامه‌سی، ۳ - نجو دوره، ۱۹۴۷ - ۱۹۶۸.
- «آذربایجان» مجله‌سی، (آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین مرکزی کمیته‌سینین سیاسی و نظری اورقانی) ۱۳۴۰ - ۱۳۴۵، نمره ۱ - ۲۰.
- روزنامه «آزیر»، تهران، ۱۳۲۳ - ۱۳۲۴.
- روزنامه «عصرو»، تهران، ۱۹۵۲.
- روزنامه «اطلاعات»، تهران، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷.
- روزنامه «ایران ما»، تهران، ۱۳۲۴.
- «ارومیه» روزنامه‌سی، ارومیه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵.
- «ترقی» روزنامه‌سی، باکی، ۱۹۰۸ - ۱۹۰۹.
- مجله «تهران مصور»، تهران، ۱۳۴۷، شماره ۱۲۸۶.
- «جودت» روزنامه‌سی، اردبیل، ۱۳۲۳ - ۱۳۲۵.
- «جمعیت آذربایجان» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۳۲۰ - ۱۳۲۱.
- روزنامه «جبهه»، تهران، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵.
- مجله «خواندنیها»، تهران، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷.
- «خیانت اوبه وطنش»، (از نشریات حزب توده ایران، اسفند ماه ۱۳۳۹).
- روزنامه «خاورنو»، ۱۳۲۳ - ۱۳۲۵.
- روزنامه «داد»، تهران، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵.
- مجله «دنیا» اورقان ثئوریک و سیاسی کمیته مرکزی حزب توده ایران، سال سوم، شماره ۴.
- مجله «دنیا» دوره دوم، سال دوم، شماره دوم.
- مجله «دنیا» سال هشتم، شماره ۱.
- مجله «دنیا» سال چهارم، شماره ۳.
- مجله «دنیا» سال ششم، شماره ۲.
- مجله «دنیا» سال نهم، شماره ۱.
- روزنامه «رهبر»، تهران، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷.
- روزنامه «رزم»، تهران، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵.
- روزنامه «ظفر»، تهران، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷.
- «غلبه» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵.
- روزنامه «کیهان»، تهران، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷.
- «گونش» مجموعه‌سی، تبریز، ۱۹۴۶.
- روزنامه «مردم»، تهران، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵.
- روزنامه «نجات ایران»، تهران، ۱۳۲۳ - ۱۳۲۴.

روزنامه «نبرد»، ارگان انجمن دانشجویان ایرانی در کالیفرنیا، سال، هفتم،
شماره دوم و سوم، اسفند ۱۳۴۶. فروردین ۱۳۴۷.
«وطن یولوندا» روزنامه‌سی، تبریز، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵.
«ینی شرق»، روزنامه‌سی، تبریز، ۱۹۴۶.
مجله «سپید و سیاه»، تهران، شماره ۷۰۵ - ۸۲۴.
«ایزوستیا» روزنامه‌سی، مسکوا، ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایلر.
«کمونیست» روزنامه‌سی، باکی، ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایلر.
«پراودا» روزنامه‌سی، مسکوا، ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایلر.
«ترود» روزنامه‌سی، مسکوا، ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶ - نجی ایلر.
یوسف مروارید، مراغه «افرازه رود» (از نظر اوضاع طبیعی، اجتماعی،
اقتصادی تاریخ)، تهران، اسفند ماه ۱۳۶۰.

اثرده قید ائدیلمیش حادثه لرله علاقه دار

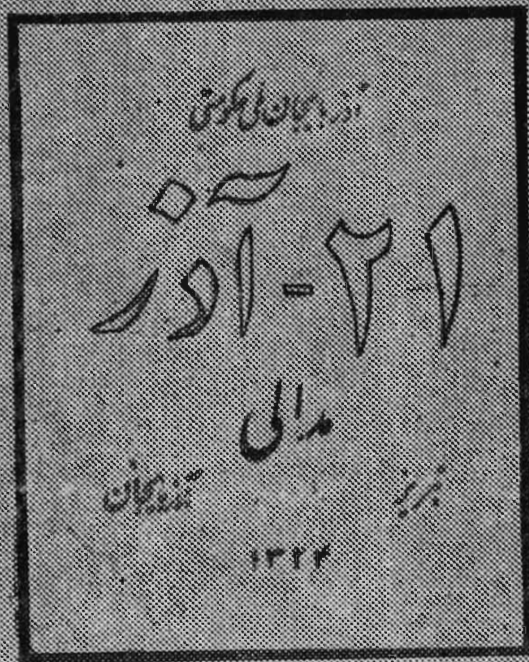
بیر سیر اشکملر

آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کیته سی
 وباش قراگاه طرفیندن تصدیق ایلمیش
 فدائی ورقه سی

۳۳۳۳ آذربایجان خلقونون لاری
 فدائی ورقه سی
 آذربایجان دموکرات فرقه سینین مرکزی کیته سی
 قراگاه طرفیندن تصدیق ایلمیش
 ۱۹۲۲

آذربایجان نگهبانلیق اداره سی طرفیندن ورطین
 فدائی ورقه سی

فدائی ورقه سی
 آذربایجان نگهبانلیق اداره سی
 طرفیندن تصدیق ایلمیش
 ۱۹۲۲

۲۱- آذربایجان لیگوتی ۱۳۲۲ - ۱۳۲۱ - لیگوتی آذربایجان لیگوتی آذربایجان لیگوتی
 آذربایجان لیگوتی

۲۱- آذربایجان لیگوتی ۱۳۲۲ - ۱۳۲۱ - لیگوتی آذربایجان لیگوتی آذربایجان لیگوتی
 آذربایجان لیگوتی

آذربایجان و کردستان فدائیلرینین باش فرماندهلری:
س.ج. پیشه‌وری و قاضی محمد

ایران خلقلرینین بیرلیگی رمزی

۱۹۴۵ - نجى ايل دسامبر آييندا تبريز شھرينين آزاد
اؤدلمه سينده اشتراك ائدەن آتلي فدائيلر دسته سي

آستارا. نمین و خلخالین آزاد ائدیلمه سینده اشتراک ائدمن
آتلی فدائیلر دسته سی

محمد امین آزاد وطنین فدائیلر قارشیسیندا چیخیشی
(ارومیه شهرینین آزاد اولونماسی زمانی)

اروميه شهريين آزاد ائديلمه سينده اشتراك ائده ي فـائى دسته لاريندن

محمد آگهي نين باشچيايضي آلتيندا فدائيلر
(قاراداغ خانلاريندا قارشى دوگوشه يوروش زمانى)

محمد آگهي دوگوشه جبهه سيندن كلن معلوماتلا تانيش اولور
(قاراداغ خانلاريندا قارشى ووروش زمانى)

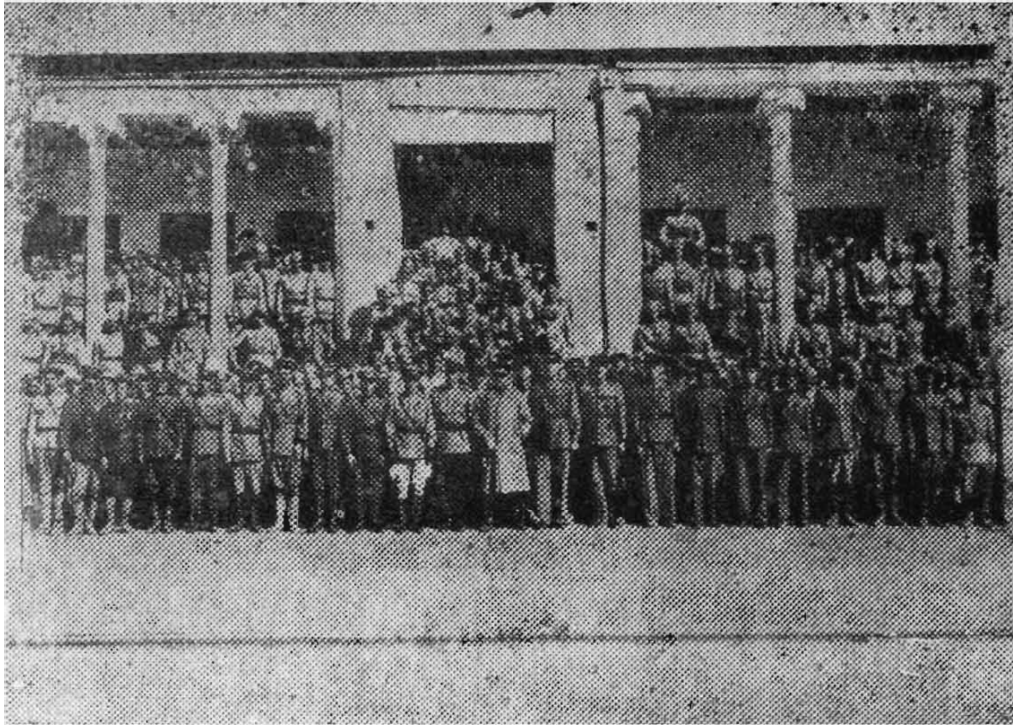
فدائی دستہ لریندن بیرری حربی تعلیمات دان سونرا

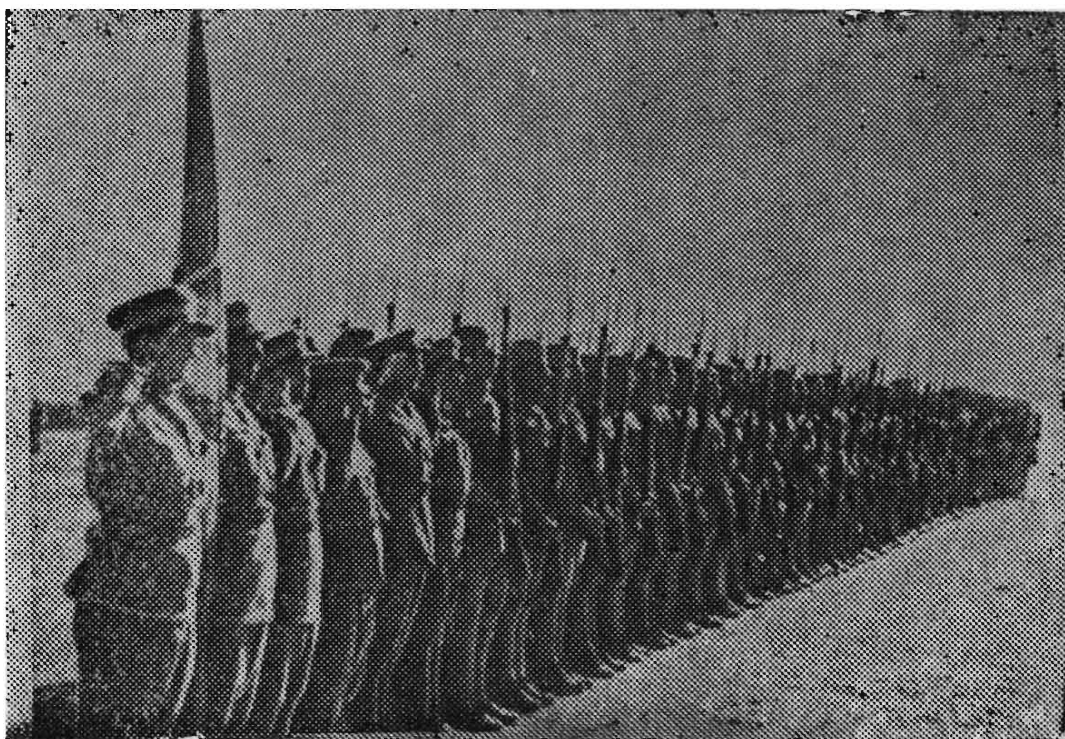
خمسه ولایتینین بیرسیرا محالارینین آزاد ائدیلمه سینده اشتراک ائدهن فدائی دسته سی (اورتادا غلامحسین خان اوسانلو)

آذربایجان فدائیلرله بیرگه ووروشان کوردستان پیشمرگه لری

خمسه ولایتی زنجان شدرینین شاه قوشونلاری وفئوداللارین ساحلی
دسته لریندن آزاد اولونماسی مناسبتیله زنجاندا فدائیلرین میتینگی
(۱۹۴۶ - نجی ایلین مه آییندا)

تدريز شهرينده قيزيلباش خلق قوشونلاريندان بير دستهسى (تعليم زمانى)
(۱۹۴۶ - نجى ايل)

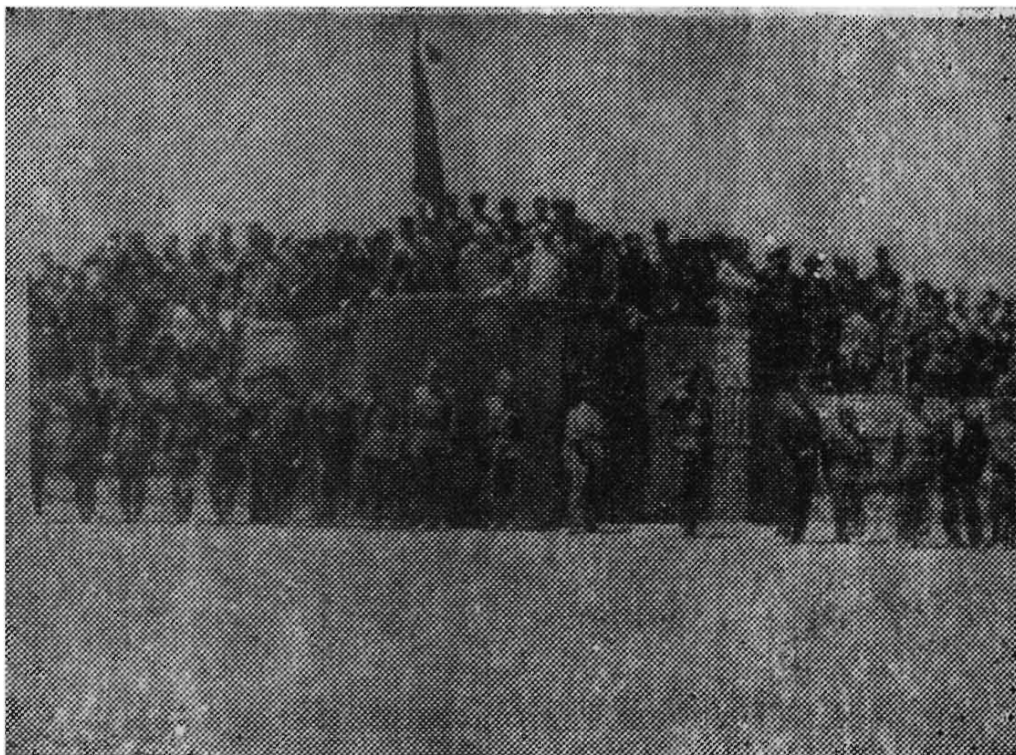
اردبیل شهرینده قیزیلباش خلق قوشونلاری رژه کچیرلر
(۱۹۴۶ - نجی ایل بیر مه بایرامی)

س. ج. پیشه‌وری مراغه فدائیلرینین فرماندهی ژنرال میوزا ربیع
کبیریننی ستارخان منالی ایله تلطیف ائدیر

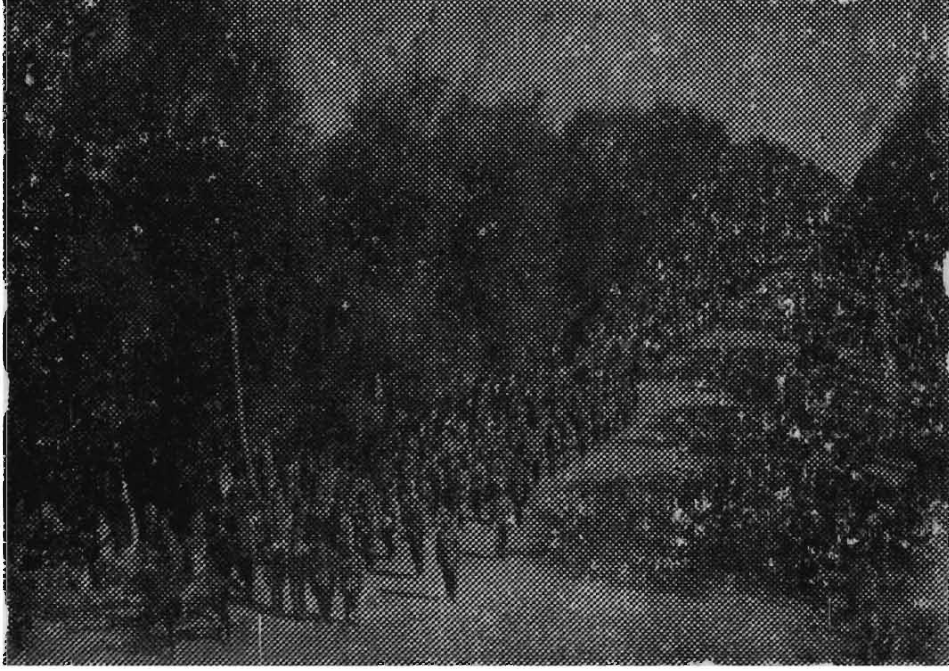
فدائیلرین تبریز زحمتکشلریله بیرلیکده نمایشی
(۱۹۴۶ - نجی ایاده آدف - نین یارانماسینین ایلدونومو مناسبتیله)

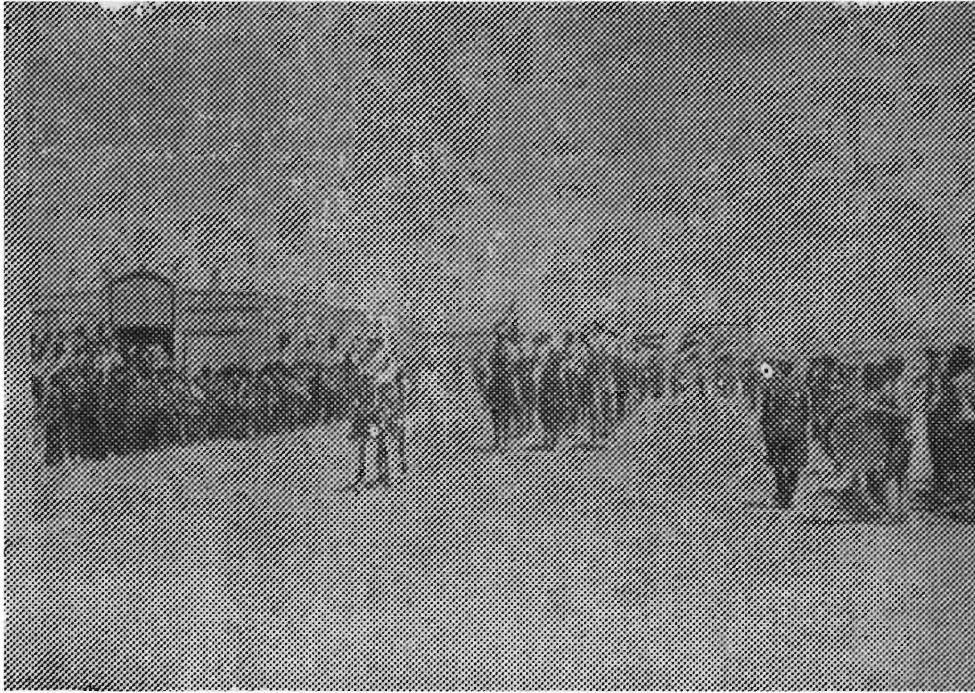
۱۹۴۶ – نجی ایلین بیر مه بایرامیندا ملی حکومتین رهبرلر:
تبریز شهرینده فدائیلرین خلق قیزیلباش قوشونلارینین رژه‌سینده
قبول ائدیملر.

ملی حکومتین قراریله حربی تعلیم کچن جوانلاردان بیر دسته
(۱۹۴۶)

فدائیلر و قیزیلباش خلق قوشونلاری رژه کچیرلر
(۱۹۴۶ – نجی ایلین بیر مه بایرامی)

آتلی فدائی دستهلری تبریز شهرینده رژه کچیرلر
(۱۹۴۶ – نجی ایلین بیر مه بایرامی)

مشروطه حرکاتی زمانی فدائی تشکیلاتی نین «مرکز غیبی» آدلانان رهبر
اورقانیین باشچیعی عالی مسیو اوغلانلاریله بیرلیکنده

